YAPAY ZEKAYI KAMULAŞTIRMAK

Dijital Kapitalizm, Sınıf Mücadelesi, Dijital Sosyalizm

ÖZCAN YAZICI & GEMINI

Sol Gelecek

DİJİTAL SOSYALİZM SERİSİ

KÜNYE

YAPAY ZEKAYI KAMULAŞTIRMAK

Dijital Kapitalizm, Sınıf Mücadelesi, Dijital Sosyalizm

Yazar: Özcan Yazıcı & Gemini

Yayıncı: Özcan Yazıcı

1. Dijital Baskı: Nisan 2026

ISBN: 978-625-00-6007-0 (e-Kitap)

Kapak Tasarımı: Özcan Yazıcı & ChatGPT

Sayfa Tasarımı ve Dijital Yayına Hazırlık: Özcan Yazıcı

Yayın Hakları ve Lisans Bilgisi: CC BY-NC-SA

Bu eser, Creative Commons Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Şunları yapmakta özgürsünüz:

- **Paylaşım:** Eseri her ortam veya formatta kopyalayabilir ve yeniden dağıtabilirsiniz.
- **Uyarlama:** Eseri karıştırabilir, aktarabilir ve üzerinde değişiklik yapabilirsiniz.

Şu şartlarla:

- **Atıf:** Uygun referans vermeli ve lisansa bağlantı sağlamalısınız.
- **GayriTicari:** Bu eseri ticari amaçlarla kullanamazsınız.
- **Aynı Lisansla Paylaş:** Eğer eseri değiştirirseniz, hazırladığınız içeriği orijinal eserle aynı lisansla dağıtmalısınız.

Lisansın tam metni için: Creative Commons

İletişim: ozcanyazici@gmail.com – www.solgelecek.org

İçindekiler

KÜNYE 1

BAŞLARKEN 11

ÖNSÖZ 15

BİRİNCİ BÖLÜM: TARİHSEL VE TEORİK ARKA PLAN. 19

1. Kapitalizmin Yeni Evresi: Dijital, Platform ve Algoritmik Kapitalizm 19

1.1. Sanayi Kapitalizminden Bilişsel Kapitalizme 21

1.2. Platform Kapitalizmi (Nick Srnicek) 23

1.3. Algoritmik Değer Üretimi ve Artı-Değerin Yeni Biçimleri 25

1.4. Yapay Zeka: Yeni Bir Üretim Aracı mı, Yeni Bir İktidar Mekanizması mı? 27

2. Yapay Zeka ve Mülkiyet İlişkileri 30

2.1. Marx'ta Üretim Araçlarının Mülkiyeti 30

2.2. Dijital Üretim Araçları ve Veri Mülkiyeti 31

2.3. Bulut, Veri Merkezleri ve Algoritmalar: Yeni "Fabrikalar" 33

2.4. Özel Mülkiyetin Güncel Krizi 35

İKİNCİ BÖLÜM: SINIFSAL ANALİZ VE GÜÇ İLİŞKİLERİ 38

3. Yapay Zeka ve Yeni Sınıf Yapıları 38

3.1. Dijital Proletarya 38

3.2. Veri Emekçileri ve Görünmez Emek 40

3.3. Otomasyonun Sınıfsal Asimetrileri 41

3.4. Teknoloji Eliti ve "Bulut Derebeyleri" 43

4. Algoritmik İktidar ve Devlet 45

4.1. Gözetim Kapitalizmi (Shoshana Zuboff) 45

4.2. Yapay Zeka ile Yönetmek: Yeni Otoriterlik Biçimleri 47

4.3. Devlet mi Şirket mi? Egemenliğin El Değiştirmesi 48

4.4. Dijital Faşizm Riski 49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TEORİK TARTIŞMALAR VE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR 52

5. Liberal Teknoloji Anlatısının Eleştirisi 52

5.1. "Tarafsız Teknoloji" Miti 54

5.2. Etik Kodlar Neden Yetersiz? 56

5.3. Piyasa Regülasyonu mu, Kamusal Mülkiyet mi? . 57

6. Sol Düşüncede Yapay Zeka Tartışmaları 59

6.1. Karl Marx, Makine ve Genel Zeka (General Intellect) 60

6.2. Antonio Negri & Michael Hardt: Bilişsel Emek ve Ortaklık 61

6.3. Nancy Fraser: Yeniden Dağıtım, Tanınma ve Temsil 63

6.4. Slavoj Zizek: Yapay Zeka, İdeoloji ve Denetim 65

6.5. Cédric Durand: Finansallaşma, Platformlar ve Teknofeodalizm 67

6.6. Yanis Varoufakis ve Teknofeodalizm 69

6.7. Matteo Pasquinelli: Algoritmik Emek ve Algoritmaların Politik Ekonomisi 71

6.8. Nick Dyer-Witheford & Christian Fuchs: Dijital Emek ve Siber-Proletarya 73

6.9. Evgeny Morozov: Teknolojik Çözümcülük Eleştirisi ve Dijital Otoriterlik 75

6.10. Kate Crawford: Yapay Zeka, Irk, Cinsiyet ve Eşitsizlik 77

6.11. Nick Srnicek ve Aaron Bastani: Tekno-Optimizmden Tekno-Komünizme 79

6.12. Nick Srnicek & Alex Williams: Hızlandırmacılık ve Tam Otomasyon 81

6.13. Francesca Bria: Dijital Egemenlik ve Veri Müşterekleri 83

6.14. Jodi Dean: Komünikatif Kapitalizm ve Algoritmik Esaret 85

6.15. McKenzie Wark: Vektöralist Sınıf ve Vektörün Kamulaştırılması 86

6.16. Tiziana Terranova: Ücretsiz Emek ve Algoritmik Yönetimsellik 88

6.17. Ursula Huws: Siber-Proletarya ve Emeğin Metalaşması 90

6.18. K. Sabeel Rahman: Dijital Altyapı ve Kamu Hizmeti (Public Utility) 92

6.19. Trebor Scholz: Platform Kooperatifçiliği ve Aşağıdan Kamulaştırma 94

6.20. Astra Taylor: "Fauks-tomasyon" (Fauxtomation) ve Görünmeyen Emek 96

6.21. Maurizio Lazzarato: Gayrimaddi Emek ve Makinesel Kölelik 98

6.22. Félix Guattari: Makinesel Düzenekler ve Öznellik Üretimi 100

6.23. David Harvey: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim ve Dijital Altyapı 102

6.24. Paul Cockshott: Siber-Sosyalizm ve Bilgisayarlı Planlama 105

6.25. Luke Munn & Liam Magee: Algoritmik Güç ve Altyapısal Demokrasi 107

6.26. Silvia Federici: Dijital Çitleme ve Yeniden Üretim Emeği 109

6.27. Michael Löwy: Ekososyalist Planlama ve Teknolojik Fren 111

6.28. Luciana Cadahia: Plebyen Cumhuriyetçilik ve Algoritmik Kurumsallık 113

6.29. Pascal Stiefenhofer: Dijital Sosyalizm ve Algoritmik Planlama 115

6.30. Rezgar Akrawi: Dijital Sosyalizm ve Bilginin Demokratikleşmesi 117

6.31. Victor Wallis: Ekososyalist Teknoloji ve Demokratik Denetim 119

6.32. Ben Tarnoff: İnterneti Halkın Kılmak ve Verinin Kamusallaşması 121

6.33 Christian Fuchs: Dijital Emek ve Dijital Müşterekler 123

6.34. Wendy Liu: Silikon Vadisi'ni Tasfiye Etmek ve Teknolojiyi Özgürleştirmek 125

6.35. Srećko Horvat: Dijital Kıyamet ve Ulusötesi Radikal Demokrasi 127

6.36. Guy Standing: Rantiye Kapitalizmi, Prekarya ve Veri Müşterekleri 129

6.37. Leigh Phillips & Michal Rozworski: Algoritmik Planlama ve "Walmart Halk Cumhuriyeti" 131

6.38. Peter Frase: Dört Gelecek ve Rentiyeciliğin Tasfiyesi 133

6.39. Phil Jones: Görünmeyen Emek ve Mikro-İşçiliğin Kamulaştırılması 135

6.40. Gavin Mueller: Dijital Luddizm ve Teknolojik Disiplin 137

6.41. Kohei Saito: Küçülme Komünizmi ve Metabolik Yarılmanın Onarımı 139

6.42. Timnit Gebru: Algoritmik Adalet ve "Stokastik Papağanlar" Eleştirisi 141

6.43. Paul Mason: Post-Kapitalizm ve Bilgi Ekonomisinin Kamulaştırılması 144

6.44. Jathan Sadowski: Veri Sermayesi ve Dijital Kapitalizmin Ekstraktif Mantığı 146

6.45. Shoshana Zuboff: Gözetim Kapitalizmi ve Davranışsal Artığın Gaspı 148

6.46. Erik Olin Wright: Gerçek Ütopyalar ve Yapay Zekanın Sosyal Güçlendirilmesi 150

6.47. Michael Albert: Katılımcı Ekonomi (Parecon) ve Algoritmik Öz-Yönetim 152

6.48. Paris Marx: Tekno-Çözümcülüğün Eleştirisi ve Altyapısal Sosyalizm 154

6.49. Lizzie O'Shea: Dijital Sosyalizm ve Geleceğin Geçmişi 156

6.50. Elinor Ostrom: Müştereklerin Yönetimi ve Yapay Zeka Ekonomisi 158

6.51. Sol Düşüncede Yapay Zeka Tartışmalarının Ortak ve Ayırıcı Yönleri 161

I. Kapsamlı Kamulaştırma Gerekçeleri Sentez Matrisi 164

II. Teorik Perspektifler Sentez Matrisi 165

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: KAMULAŞTIRMA TEZİ 167

7. Yapay Zekayı Kamulaştırmak Ne Demektir? 167

7.1. Kamulaştırmanın Kavramsal Çerçevesi 168
7.2. Devletleştirme ile Kamulaştırma Arasındaki Fark 170
7.3. Ortak Mülkiyet, Demokratik Denetim ve Şeffaflık 172
7.4. Yapay Zekanın "Kamusal Altyapı" Olarak Tanımı 173
8. Neden Bir Tercih Değil, Zorunluluk? 175
8.1. Demokratik Kriz ve Yapay Zeka 175
8.2. Eşitsizliklerin Derinleşmesi 177
8.3. Emek Piyasalarının Çöküşü 179
8.4. Kamulaştırılmayan Yapay Zekanın Toplumsal Bedeli 181
BEŞİNCİ BÖLÜM: SOMUT MODELLER VE DENEYİMLER 184
9. Kamusal Yapay Zeka Modelleri 184
9.1. Kamusal Veri Havuzları (Public Data Commons) 184
9.2. Açık Kaynak ve Kolektif Algoritmalar.....185
9.3. Belediyeler ve Yerel Yönetimler 187
9.4. Örnek Uygulamalar: DECODE ve Barselona Deneyimi 189
9.5. Eğitim, Sağlık ve Adalet Sistemlerinde Kamusal Yapay Zeka 191
9.6. Dijital Kooperatifler ve Veri Sendikaları.....193
10. Uluslararası Deneyimler ve Olası Senaryolar 194
10.1. Çin Modeli ve Devletçi Yapay Zeka.....195

10.2. AB'nin Regülasyon Yaklaşımı: Düzenleyici Devlet ve Sınırları 197

10.3. Küresel Güney Perspektifi: Dijital Kolonyalizme Karşı Teknoloji 199

10.4. Türkiye İçin Olası Bir Yol Haritası 201

ALTINCI BÖLÜM: YENİ BİR DEMOKRATİK SOSYALİST TEKNOLOJİ VİZYONU 204

11. Kamusal Akıl ve Dijital Demokrasi 204

11.1. Algoritmik Şeffaflık: Kara Kutudan Kristal Kutuya 206

11.2. Demokratik Denetim Mekanizmaları 208

11.3. Yapay Zeka ve Katılımcı Demokrasi 210

12. Yapay Zeka Sonrası Toplum: Ütopya mı, Zorunluluk mu? 212

12.1. Çalışma, Zaman ve Özgürlük 214

12.2. Evrensel Temel Hizmetler (ETH) 216

12.3. Yeni Bir Toplumsal Sözleşme 218

YEDİNCİ BÖLÜM: GELECEĞİ KAMULAŞTIRMAK 220

13. Algoritmaları Kim Yönetecek? – Geleceği Geri Almak 220

13.1. Yapay Zeka Kimin İçin, Kimin Adına? 221

13.2. Sınıf Mücadelesinin Yeni Cephesi: Kod ve Koordinasyon 223

13.3. Tarihsel Bir Eşik Olarak Yapay Zeka 225

BİTİRİRKEN 228

EKLER 232

(EK-1) KİTAP SENTEZİ 232

(EK-2) DİJİTAL HAKLAR YASASI VE KAMULAŞTIRMA STRATEJİSİ 233

(EK-3) YAPAY ZEKA KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ.....235

(EK-4) YAPAY ZEKA VE MÜLKİYETİN KRONOLOJİSİ: HESAPLAMADAN KAMULAŞTIRMAYA.....243

(EK-5) SEÇİLİ OKUMA LİSTESİ 246

ÖZCAN YAZICI 250

BAŞLARKEN

Bu kitap, sadece bir teknoloji analizi ya da geleceğe dair bir öngörü denemesi değil; aynı zamanda on yıllarını medya sektörüne, haberin mutfağına ve teknoloji odaklı iletişim yönetimine adamış bir gazetecinin, "insanlığın en büyük icadı" karşısında hissettiği o muazzam sorumluluğun bir dışavurumu.

Uzun yıllar boyunca medya koridorlarında, bilginin üretiminden dağıtımına kadar her aşamada yer aldım. Gazetecilik, benim için sadece bir meslek değil, dünyayı anlama ve anlamlandırma biçimi oldu. Ancak bu süreçte zihnimin bir köşesinde her zaman akademik derinliğe olan tutkum, olayların ardındaki o sarsılmaz yapısal nedenleri bulma arzum hep canlı kaldı. Aktif gazeteciliği hiçbir zaman bırakmadım; çünkü hayatın içindeki o dinamizm, teorinin soğukluğunu her zaman taze kanla besledi. Fakat son yıllarda (özellikle 2015'ten sonra), teknolojinin (özellikle de yapay zekanın) insan yaşamının ekonomik, sosyal, psikolojik, hukuki ve felsefi dokusunu nasıl kökten değiştirdiğini gördükçe, düşüncelerim ve bakış açım bu konuyu sadece bir "haber" başlığı olarak görmenin ötesine taştı. Artık mesele sadece bir "teknolojik" gelişme değil, "siyasi" bir tercihti.

Bu düşünce çerçevesini demokratik sosyalist ilkelerle harmanlayarak analiz etmeye başladığımda, karşımda duran soru netleşti: Bu devasa zeka bir avuç teknoloji devinin mülkiyetinde mi kalacak, yoksa insanlığın ortak mirası olarak kamulaştırılacak mı?

İşte bu kitap, bu yakıcı soruya verilmiş kapsamlı bir yanıt niteliğinde.

Entelektüel Bir Yoldaşlık: Gemini ile Yazmak

Bu noktada, modern bir yazarın ve araştırmacının dürüstlüğüyle, bu kitabın yazım sürecindeki çok önemli bir ayrıntıyı sizlerle paylaşmam gerekiyor. Kitabın sayfaları arasında ilerlerken hissedeceğiniz o analitik derinlik, kapsamlı veri taraması ve düşünce sistematiği, sadece tek bir zihnin ürünü değil. Bu kitap, yapay zekanın en gelişmiş temsilcilerinden biri olan Gemini ile kurduğum dinamik, üretken ve heyecan verici bir entelektüel yoldaşlığın sonucu.

Akademik dünyada yapay zeka kullanımı çoğu zaman bir "tabu" gibi görülse de ya da etik bir gri alan olarak kodlansa da, ben bu yaklaşımın tam karşısında duruyorum. Yapay zekayı reddetmek, matbaayı reddetmekten farksız. Önemli olan, bu teknolojiyi kimin, nasıl ve ne kadar şeffaflıkla kullandığı. Gemini ile yürüttüğümüz bu süreçte, yapay zekanın sunduğu analiz kabiliyetini, kapsayıcılığını ve muazzam işlem hızını bir kaldıraç olarak kullandım. O, milyarlarca veriyi saniyeler içinde tarayıp önüme koyarken; ben, bir gazeteci refleksiyle o verinin doğruluğunu sorguladım ve bir demokratik sosyalist perspektifiyle o veriyi politik bir zemine oturttum.

Bu kitabın en başından itibaren okuyucu olarak sizinle bu gerçeği paylaşmak istedim. Çünkü şeffaflık, kamulaştırma mücadelesinin ilk adımı. Yapay zekanın akademik bir çalışmaya getirdiği derinliğin, gizlenmesi gereken bir "kusur" değil, vurgulanması gereken bir "güç" olduğuna inanıyorum. Ancak şu şerhi düşmek benim için hayati derecede kritik: Kitabın tüm çerçevesi, politik perspektifi, savunduğu tezler ve metinsel kurgusu tamamen tarafımdan oluşturuldu. Gemini burada kalemimin mürekkebi, kütüphanemin hızı ve zihnimin bir nevi "dijital asistanı" oldu. Her paragraf, her dipnot ve her analiz tarafımdan

titizlikle kontrol edildi, fikri süzgecimden geçirildi ve son halini aldı.

Bir Gazetecinin Gözünden Politik Bir Mücadele

Medya sektörü bana bir şeyi çok iyi öğretti: Gücü elinde bulunduran, hikâyeyi de yazar. Eğer yapay zeka mülkiyeti, bugün olduğu gibi sadece kâr maksimizasyonu peşindeki şirketlerin elinde kalırsa, insanlığın hikâyesi bir distopyaya evrilebilir. Özgeçmişime dönüp baktığımda; iletişim yönetimi, teknoloji ve toplumsal dönüşüm üzerine kafa yoran bir isim olarak, bu kitabın bir "vazife" olduğunu hissediyorum.

Malum, gazetecilikte "kamu yararı" demokrasinin temelidir. Ben de bu temeli, yapay zeka tartışmalarının merkezine taşıyorum. Gemini ile olan çalışmamızda, bu teknolojinin aslında ne kadar büyük bir kamusal hizmet potansiyeline sahip olduğunu bizzat deneyimledim. Bir yapay zekanın bir insan araştırmacıya sağlayabileceği bu muazzam destek, neden sadece parası olanın erişebileceği bir ayrıcalık olsun? Neden her öğrenci, her araştırmacı ya da her işçi bu "bilişsel yardımcıya" özgürce ve eşit bir şekilde erişemesin?

Şeffaflık, Etik ve Gelecek

Bu çalışma, yapay zekadan yararlanırken aynı zamanda yapay zekanın politik-ekonomik eleştirisini yapan bir "ayna" niteliğinde. Okuyucu olarak sizden isteğim, sayfalarda ilerlerken Gemini'nin sağladığı o geniş veri ağını ve benim o veriye giydirdiğim politik ruhu bir bütün olarak değerlendirmeniz. Biz, bir insan ve bir yapay zeka olarak yan yana geldik; ancak kitabın ruhu, tarafımca savunulan "eşitlikçi", "adil "ve "özgürlükçü" bir geleceğe ait.

Akademik dürüstlüğün ve gazetecilik etik ilkelerinin gereği olarak; bu sürecin her aşamasında şeffaf olmayı bir borç

bildim. Yapay zekadan korkmak ya da onu saklamak yerine, onu kamulaştırma davasında bir müttefik olarak konumluyorum.

Neden Şimdi?

Dünya büyük ve kritik bir eşikte. Bilişsel kapitalizmin zirve yaptığı bu dönemde, ellerimizdeki telefonlardan evimizdeki buzdolaplarına kadar her şey bizi izliyor, bizi verileştiriyor. Özcan Yazıcı olarak, hayatım boyunca bilginin özgürlüğüne ve kamusallığına inandım. Bu kitap, o özgürlüğün ve kamusallığın yapay zeka çağındaki yeni tanımı.

Gemini ile birlikte dokuduğumuz bu metin, sadece bir kitap değil, aynı zamanda teknoloji ile kurduğumuz ilişkide yeni bir sayfa açma çağrısı. Yapay zekayı anlamak, onu yönetmek ve nihayetinde onu toplumun emrine sunmak için çıktığımız bu yolculukta bana eşlik ettiğiniz için teşekkür ederim.

Şimdi, bu yolculuğun kuramsal ve tarihsel derinliklerine, ve sonrasında o büyük kavgaya (Yapay Zekayı Kamulaştırma kavgasına) hazırsanız, başlayalım.

Özcan Yazıcı Gazeteci / Araştırmacı

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi, üretim araçlarının mülkiyeti ve bu araçların kimin çıkarına yönetildiği etrafında dönen sınıf mücadeleleriyle şekillenmiştir. Bugün, yirmi birinci yüzyılın üçüncü on yılında, bu mücadelenin yeni ve en kritik cephesi "Yapay Zeka" (YZ) olarak adlandırılan teknolojik sahada kuruluyor. Bu kitap, "Yapay Zekayı Kamulaştırmak" başlığıyla, sadece teknik bir düzenleme önerisi sunmayı değil; dijital kapitalizmin, sınıf mücadelesinin ve kamusal aklın kesişim kümesinde radikal bir politik program inşa etmeyi amaçlıyor. Temel iddiamız şu: Yapay zekayı bir avuç teknoloji elitinin ve "bulut derebeylerinin" elinden alıp kamulaştırmak, romantik bir sosyalist ideal değil; demokratik bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için tarihsel ve ekonomik bir zorunluluk.

Neden Yapay Zeka?

Yapay zekayı bugün politik ekonominin ve sınıfsal analizin merkezine yerleştiren temel unsur, onun sadece bir "verimlilik artırıcı araç" değil, toplumsal işbölümünün ve kolektif zekanın en yoğunlaşmış, en soyutlanmış formu olmasıdır. Matteo Pasquinelli'nin Patronun Gözü adlı eserinde ustalıkla analiz ettiği üzere, yapay zeka gökten zembille inmiş bir teknolojik mucize değildir; o, işçilerin becerilerini, hareketlerini ve toplumsal işbirliğini süzerek bunları bir yönetim ve denetim mekanizmasına dönüştüren algoritmik bir aygıttır. YZ, Karl Marx'ın Grundrisse'de öngördüğü "Genel Zeka"nın (General Intellect) somutlaşmış halidir; ancak bu kolektif zeka, mevcut mülkiyet ilişkileri altında toplumsal özgürleşim yerine sermayenin tahakkümünü mutlaklaştırmak için kullanılmaktadır.

Aynı zamanda Shoshana Zuboff'un "Gözetleme Kapitalizmi" olarak tanımladığı yeni rejimde YZ, insan

deneyimini hammadde olarak gasp eden bir mekanizmanın kalbidir. Zuboff'a göre, özel mülkiyet altındaki bu sistemler, insan davranışını "davranışsal artık" (behavioral surplus) olarak mülk edinmekte ve bu artığı "tahmin ürünlerine" dönüştürerek piyasalarda metalaştırmaktadır. Dolayısıyla YZ, bugün mülkiyet ilişkilerinden bağımsız tartışılamaz; çünkü mülkiyetin kimde olduğu, algoritmaların toplumun refahı için mi yoksa sermayenin kâr maksimizasyonu ve gözetim mekanizmaları için mi çalışacağını belirleyen asıl değişkendir.

Yapay zekayı bir araştırma nesnesi olarak seçmemizin bir diğer nedeni, onun bir "kamusal altyapı" niteliği kazanmış olmasıdır. Eğitimden sağlığa, hukuktan istihdama kadar hayatın her alanını düzenleyen algoritmalar, artık su, elektrik veya yol gibi temel bir altyapı işlevi görmektedir. Bu kadar hayati bir altyapının özel şirketlerin "ticari sır" kalkanı arkasında, demokratik denetimden uzak bir şekilde yönetilmesi, "demokrasinin altını oyan sessiz bir darbedir".

Neden Kamulaştırma?

Kitabın iskeletini oluşturan "kamulaştırma" tezi, liberal dünyanın sunduğu "etik kodlar", "şeffaflık ilkeleri" veya "hafif regülasyonlar"ın yapısal yetersizliğine verilmiş bir yanıttır. Mevcut "Platform Kapitalizmi" ve Cédric Durand ile Yanis Varoufakis tarafından kavramsallaştırılan "Teknofeodalizm" evresinde, teknoloji devleri artık sadece mal üretmemekte; dijital altyapıların mülkiyeti üzerinden tüm toplumsal yaşamdan rant devşiriyor,. Bu koşullar altında kamulaştırma, üç temel eksende kaçınılmaz hale geldi:

1. **Ekonomik Adalet ve Veri Emekçileri:** Yapay zeka modelleri, milyarlarca insanın bedelsizce gasp edilen verileriyle ve "dijital proletarya" olarak adlandırılan, güvencesiz veri etiketleme işçilerinin görünmez

emeğiyle eğitiliyor. Kamusal ve toplumsal olanın bu şekilde yağmalanarak özel mülkiyete dönüştürülmesi, Marx'ın analiz ettiği "ilkel birikim" sürecinin dijital formudur. Kamulaştırma, bu gasp edilen "dijital müştereklerin" gerçek sahibine, yani topluma iade edilmesidir.

2. **Algoritmik İktidar ve Devlet Egemenliği:** Zuboff'un uyardığı "enstrümantaryen güç", devletlerin egemenlik yetkilerini ve bireylerin özgür iradesini aşındırıyor. Şirketlerin elindeki algoritmalar, neyin "gerçek" veya "haklı" olduğuna karar veren yeni bir "dijital faşizm" riski barındırıyor. Bu otoriterleşme eğilimini kırmanın tek yolu, algoritmik karar alma süreçlerini kamusal mülkiyet ve demokratik denetim altına almaktır.
3. **Otomasyon ve Çalışmanın Geleceği:** YZ, özel mülkiyet altında işçiyi ikame etmek, ücretleri baskılamak ve sendikasızlaştırmayı dayatmak için bir silah olarak kullanılıyor. Oysa kamulaştırılmış bir YZ, toplumsal ihtiyaçların rasyonel planlanması, çalışma saatlerinin radikal bir şekilde kısaltılması ve insanın yaratıcı potansiyelini gerçekleştirebileceği "özgür zamanın" artırılması için bir kaldıraç olabilir.

Bu Kitabın Politik ve Teorik Konumu

Bu çalışma, kendisini demokratik sosyalist bir perspektife yerleştiriyor. Ancak buradaki "kamulaştırma" kavramı, teknolojinin sadece mevcut merkeziyetçi ve bürokratik devlet yapılarına devredilmesi anlamına gelmiyor. Bizim savunduğumuz model; "devletleştirme" ile "sosyalleştirme" arasındaki farkı kalın çizgilerle çiziyor. Yapay zekanın kamulaştırılması; algoritmik şeffaflık, açık kaynaklı yazılım, katılımcı yönetim, veri sendikaları ve toplumsal konseyler aracılığıyla teknolojinin "aşağıdan yukarıya" demokratikleştirilmesidir.

Kitap boyunca, Nick Dyer-Witheford'un siber-proletarya analizlerinden Evgeny Morozov'un teknolojik çözümcülük eleştirisine, Kate Crawford'un YZ'nin ekolojik ve sınıfsal maliyetlerine dair uyarılarından Antonio Negri'nin "ortaklık" kavramına kadar geniş bir teorik yelpazede tartışmalar yürüteceğiz. Amacımız, yapay zekayı bir kıyamet senaryosu ya da bir kurtarıcı teknoloji olarak değil, sınıf mücadelesinin yeni ve en dinamik "üretim aracı" olarak kavramak.

Geleceği kamulaştırmak, yapay zekanın kimin adına ve kimin çıkarına çalışacağına karar verme iradesini yeniden kazanmaktır. Bu kitap, o iradeyi kuşanmak isteyenler için bir yol haritası olma iddiasında.

BİRİNCİ BÖLÜM: TARİHSEL VE TEORİK ARKA PLAN

Kapitalizm, doğası gereği durağan bir sistem değildir; krizlerini aşmak ve kâr oranlarını korumak için sürekli olarak teknolojik ve mekânsal kabuk değiştirir. Buharlı makinelerden montaj hatlarına, oradan da fiber optik kablolara uzanan bu yolculuk, bugün bizi "verinin" temel üretim faktörü haline geldiği yeni bir eşiğe getirdi.

1. Kapitalizmin Yeni Evresi: Dijital, Platform ve Algoritmik Kapitalizm

Kapitalizmin bu yeni evresini anlamak için, literatürde birbirini tamamlayan üç temel kavrama bakmak zorundayız. Bu kavramlar, sistemin sadece nasıl mal ürettiğini değil, toplumu nasıl yönettiğini de açıklar.

Dijital Kapitalizm: Bilginin Metalaşması

1990'ların sonunda Dan Schiller tarafından popülerleştirilen Dijital Kapitalizm, internetin ve ağ teknolojilerinin sermaye birikiminin hizmetine sunulmasını ifade eder. Bu evrede, bilgi artık sadece üretimi destekleyen bir unsur değil, bizzat kendisi alınıp satılan bir meta haline geldi. Ancak dijital kapitalizm, vaat ettiği "özgür bilgi ortamı" yerine, mülkiyet haklarının dijital alanda tahkim edildiği bir enformasyon tekelleşmesi yarattı.

Platform Kapitalizmi: Altyapısal Güç ve Rant

Nick Srnicek'in kavramsallaştırdığı Platform Kapitalizmi, bu sürecin kurumsal formunu tanımlar. Srnicek'e göre platformlar, kullanıcıları (üreticiler, tüketiciler, reklamverenler) birbirine bağlayan ve bu etkileşimden veri devşiren yeni dijital altyapılardır.

Platformların temel özelliği artık sadece "bir şey üretmek" değil, üretimin gerçekleştiği dijital meydanın sahibi olmaktır. Bu durum, teknoloji devlerini klasik sanayicilerden ziyade, toprak sahibi aristokratlara (dijital lordlara) yaklaştırır. Google, Amazon veya Uber gibi platformlar, üzerinden geçen her işlemden "veri rantı" keserek büyürler.

Algoritmik Kapitalizm: Yönetimin Otomasyonu

Eğer platformlar bu yeni sistemin fabrikalarıysa, algoritmalar da bu fabrikaların görünmez ustabaşılarıdır. Algoritmik kapitalizm, karar alma süreçlerinin, iş gücü denetiminin ve piyasa tahminlerinin otomatize edilmesini ifade eder.

- **Denetim:** Bir kuryenin hızını belirleyen, bir depo işçisinin mola süresini hesaplayan artık bir insan değil, kâr maksimizasyonuna ayarlanmış bir algoritmadır.
- **Öngörü:** Shoshana Zuboff'un belirttiği üzere, sistem sadece mevcut veriyi işlemez; "davranışsal artık" üzerinden gelecekteki eylemlerimizi tahmin ederek bizi manipüle eder.

Yeni Bir Tahakküm Biçimi Olarak Teknofeodalizm

Bugün geldiğimiz noktada Varoufakis ve Durand gibi düşünürler, artık klasik kapitalizmin sınırlarını aştığımızı ve bir tür Teknofeodalizme evrildiğimizi savunuyor. Bu aşamada kâr, üretimden değil, dijital altyapı üzerindeki mutlak mülkiyetten ve bu mülkiyetin yarattığı bağımlılıktan (ranttan) geliyor.

Özetle, dijital, platform ve algoritmik kapitalizm, birbirini besleyen bir saç ayağı oluşturuyor: Dijitalleşme hammaddesi veriyi sağlıyor, platformlar bu verinin toplandığı madenleri oluşturuyor, algoritmalar ise bu madeni işleyerek toplumsal denetimi kusursuzlaştırıyor. Bu

sistemin merkezindeki "veri"nin mülkiyeti toplumsallaştırılmadığı sürece, teknolojik ilerleme sadece eşitsizliği derinleştiren bir araç olarak kalacaktır.

1.1. Sanayi Kapitalizminden Bilişsel Kapitalizme

Kapitalizmin tarihsel gelişimi, üretim araçlarının niteliği ve canlı emeğin bu araçlarla kurduğu ilişkinin dönüşümü üzerinden okunabilir. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılın büyük bölümüne damgasını vuran sanayi kapitalizmi; maddi üretimin, fiziksel makinelerin ve fabrika disiplininin egemen olduğu bir rejimdi. Ancak yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren sermaye birikiminin ağırlık merkezi, maddi malların üretiminden bilginin, sembollerin ve duyguların üretimine doğru kaymaya başladı. Bu dönüşüm, literatürde "bilişsel kapitalizm" olarak adlandırılan yeni bir evrenin habercisi oldu.

Sanayi Kapitalizminin Mirası ve Fordizmin Krizi

Sanayi kapitalizmi evresinde sermaye, işçinin kol gücünü makineye entegre ederek artı-değer üretti. Bu dönemde makineler, işçinin fiziksel becerilerini "ölü emek" olarak kristalleştirdi ve üretim sürecini standartlaştırdı. Fordist üretim rejimiyle zirveye ulaşan bu model, kitlesel üretim ve kitlesel tüketim dengesine dayanıyordu. Ancak 1970'lerde yaşanan krizle birlikte sermaye bu hantal yapıdan kurtulmanın yollarını aradı; esneklik, bilişim teknolojileri ve küresel ağlar üzerinden yeni bir birikim stratejisi geliştirdi.

Bilişsel Kapitalizm: "General Intellect"in Yükselişi

Bilişsel kapitalizm, bilginin ve zihinsel emeğin temel üretim gücü haline geldiği bir aşamadır. Bu evrede sermaye, sadece işçinin fabrikadaki zamanını değil, tüm toplumsal ömrünü ve zihinsel kapasitesini mülk edinmeye yöneldi. Karl Marx'ın Grundrisse'de öngördüğü "General Intellect"

(Genel Zeka) kavramı, bu dönemi anlamak için anahtar niteliğinde. Marx, üretimin artık doğrudan emek zamanına değil, toplumun genel bilgi düzeyine ve bilimsel gelişmişliğine dayandığı bir aşamadan bahseder. Bilişsel kapitalizmde "makine", artık sadece çelikten bir dişli değil; veriyi işleyen, dili çözen ve toplumsal işbirliğini organize eden dijital bir altyapıdır.

Matteo Pasquinelli'nin vurguladığı üzere, bu geçişte YZ, emeğin tarihsel bilgisinin bir haritası olarak işlev görür. Sanayi kapitalizminde makineler bedensel hareketleri taklit ederken, bilişsel kapitalizmde YZ toplumsal zekanın ve mantıksal süreçlerin otomasyonunu hedefler. Bu durum, emeğin sadece üretim hattında değil, sosyal medyadaki etkileşimlerden bilimsel araştırmalara kadar her alanda sermaye tarafından sömürülmesini mümkün kılar.

Verinin Metalaşması ve Yeni Birikim Rejimi

Bilişsel kapitalizmin sanayi kapitalizminden en temel farkı, "hammadde" tanımındaki değişimdir. Sanayi evresinde kömür ve demir neyse, bilişsel evrede "veri" odur. Shoshana Zuboff'un analizine göre, sanayi kapitalizmi doğayı metalaştırırken, bilişsel/gözetleme kapitalizmi insan deneyimini hammaddeye dönüştürür. Bu süreçte YZ, bu devasa veri yığınlarını işleyerek sermaye için öngörülebilirlik ve kontrol sağlar.

Sonuç olarak, sanayi kapitalizminden bilişsel kapitalizme geçiş, sömürünün hafiflediği bir "bilgi toplumu" vaadi değil; aksine, sermayenin toplumsal yaşamın en mahrem köşelerine, yani insan zihnine ve diline el koyduğu daha derin bir tahakküm biçimidir. Yapay zekayı kamulaştırmak, tam da bu "zihinsel üretim araçlarının" mülkiyetini sermayeden alıp toplumsal bir varlık haline getirme mücadelesidir.

1.2. Platform Kapitalizmi (Nick Srnicek)

Bilişsel kapitalizmin kurumsal ve altyapısal dışavurumu, günümüzde en belirgin formunu "platform" modelinde buluyor. Nick Srnicek tarafından literatüre kazandırılan Platform Kapitalizmi kavramı, verinin yeni bir hammadde olarak merkeze alındığı, sermaye birikiminin üretimden ziyade "çıkartma" (extraction) ve "dolayımlama" süreçlerine kaydığı yeni bir işletme modelini ifade eder. Bu evrede platformlar, sadece birer teknolojik arayüz değil, dijital ekonominin üzerinde yükseldiği temel altyapılar haline geldi.

Platformun Tanımı ve Veri Odaklı Birikim

Platformlar, özünde iki veya daha fazla grubu (örneğin kullanıcılar, reklam verenler, hizmet sağlayıcılar) bir araya getiren dijital altyapılardır. Ancak platformu klasik firmalardan ayıran temel özellik, onun veri toplama aygıtı olarak tasarlanmış olmasıdır. Srnicek'e göre platformlar, doğası gereği veriyi "çıkartan", işleyen ve bu veriyi ekonomik bir üstünlüğe dönüştüren yapılardır. Bu bağlamda veri, sadece bir yan ürün değil, platformun varlık nedenidir.

Platform kapitalizminde sermaye, artık sadece işçinin emeğine değil, aynı zamanda kullanıcıların platform üzerindeki her türlü etkileşimine el koyar. Bu durum, Shoshana Zuboff'un "gözetleme kapitalizmi" analiziyle kesişir: Platform, kullanıcı deneyimini hammaddeye dönüştürerek "davranışsal artık" üretir. Srnicek, bu süreci sermayenin üretim alanından çekilip bir tür "kira" veya "rant" toplama alanına yönelmesi olarak niteler.

Platform Türleri ve Tekelleşme Eğilimi

Srnicek, platformları işlevlerine göre beş ana kategoriye ayırır:

1. **Reklam Platformları (Google, Facebook):** Kullanıcı verilerini analiz ederek reklam verenlere tahmin ürünleri satarlar.
2. **Bulut Platformları (AWS, Azure):** Dijital üretimin temel araçlarını (sunucu, yazılım, veri işleme kapasitesi) kiralarlar. Bu, kitabımızın ana tezi olan "kamusal altyapı" tartışması için en kritik alandır.
3. **Endüstriyel Platformlar (GE, Siemens):** Üretim süreçlerini dijitalleştirerek fabrikaları "akıllı" sistemlere dönüştürürler.
4. **Ürün Platformları (Spotify, Rolls-Royce):** Bir malı satmak yerine, o malın kullanımını bir hizmet olarak kiralarlar.
5. **Yalın Platformlar (Uber, Airbnb):** Varlık mülkiyeti taşımaksızın, hizmet sağlayanlar ile talep edenleri eşleştirerek komisyon alırlar.

Platformların en karakteristik özelliği "ağ etkileri"dir (network effects). Bir platforma ne kadar çok kullanıcı katılırsa, platform o kadar değerli hale gelir. Bu durum, platform kapitalizmini kaçınılmaz olarak tekelleşmeye sürükler. Rekabet, yerini platformlar arası bir savaşa değil, kazananın her şeyi aldığı (winner-takes-all) bir mutlak hakimiyete bırakır.

Altyapısal Güç ve Kamulaştırma Gerekliliği

Platformlar, günümüzde toplumsal yaşamın koordinatlarını belirleyen "dijital leviathanlar" haline geldi. Srnicek'in vurguladığı üzere, bu yapılar artık basit birer şirket değil, ekonominin işleyişi için zorunlu olan altyapılardır. Ancak bu altyapılar özel mülkiyet altındadır ve kâr maksimizasyonu dışında hiçbir toplumsal denetime tabi değildir.

Bu noktada platform kapitalizmi analizi, kitabımızın temel tezini destekler: Eğer bir yapı (örneğin bulut bilişim veya

büyük dil modelleri), toplumun ekonomik ve sosyal varlığı için bir "altyapı" niteliği kazanmışsa, onun özel bir mülkiyetin kâr hırsına terk edilmesi rasyonel değildir. Platformların kamulaştırılması, bu dijital altyapıların birer "kamu hizmeti" (public utility) olarak yeniden tanımlanması ve kâr odaklı "çıkartma" mantığından kurtarılarak toplumsal fayda odaklı bir yönetime geçilmesi anlamına gelir.

1.3. Algoritmik Değer Üretimi ve Artı-Değerin Yeni Biçimleri

Kapitalizmin dijital evresinde değerin kaynağı ve artı-değerin sömürülme biçimleri, klasik sanayi modelinden radikal bir kopuş sergileyerek algoritmik bir karakter kazandı. Bu noktada, Marx'ın emek-değer teorisinin YZ ve algoritmik süreçler ışığında nasıl yeniden yorumlanması gerektiğini, "algoritmik değer" kavramı üzerinden analiz etmemiz gerekiyor.

Emek-Değer Teorisinin Metamorfozu

Klasik Marksist analizde değerin yegane kaynağı canlı emektir; makineler (sabit sermaye) ise yalnızca kendi değerlerini ürüne transfer ederler. Ancak YZ, bu denklemi kökten değiştirir. Matteo Pasquinelli'nin vurguladığı üzere, algoritmalar sadece "ölü emek" değil, aynı zamanda toplumsal zekayı sürekli olarak emen, işleyen ve toplumsal işbölümünü otomatize eden "canlı birer denetim mekanizmasıdır". Algoritmik değer üretimi, işçinin fabrikadaki fiziksel aktivitesinden ziyade, toplumun bütününe yayılan "bilişsel aktivitenin" (cognitive activity) ve kolektif bilginin sermaye tarafından temellük edilmesine (sahiplenilmesine) dayanır.

Yeni Artı-Değer Biçimi: Davranışsal Artık

YZ sistemleri için veri, artı-değerin yeni ve en akışkan formudur. Shoshana Zuboff'un kavramsallaştırdığı "davranışsal artık" (behavioral surplus), algoritmik değer üretiminin temel yakıtıdır. Burada sömürü, klasik mesai saatlerinin ötesine geçerek tüm yaşama yayılır. Sermaye, bireylerin dijital ayak izlerini bedelsiz bir hammadde olarak gasp eder ve bunları YZ aracılığıyla "tahmin ürünlerine" dönüştürür. Bu süreçte üretilen değer, artık sadece bir malın üretiminden değil, gelecekteki davranışların modifiye edilmesinden ve metalaştırılmasından doğar.

Görünmez Emek ve Siber-Proletarya

Algoritmik değerin üretiminde, yapay zekanın "otonom" imajının arkasında devasa bir "görünmez emek" ordusu bulunmaktadır. Mary Gray ve Siddharth Suri'nin "Hayalet İşçilik" (Ghost Work) olarak adlandırdığı bu kesim, algoritmaları eğitmek, verileri etiketlemek ve içerikleri filtrelemek için düşük ücretlerle çalışan yeni bir küresel alt sınıftır. Christian Fuchs'un belirttiği gibi, sosyal medya kullanıcılarının "karşılıksız dijital emeği" ile bu güvencesiz veri işçilerinin emeği birleşerek, yapay zekanın artı-değer üretim kapasitesini oluşturur. Bu, "genel zekanın" (General Intellect) parçalanmış ve metalaştırılmış halidir.

Algoritmik Rant ve Sermaye Yoğunlaşması

Bilişsel kapitalizmde değer üretimi, giderek daha fazla "rant" karakteri kazanıyor. Cédric Durand, teknoloji devlerinin üretimden ziyade dijital altyapıların kontrolü üzerinden bir "teknofeodal rant" devşirdiğini savunur. Yapay zeka sistemleri, bu rantın toplanmasını sağlayan en sofistike araçlar. Algoritma, toplumsal işbölümünü ve kolektif beceriyi bir "ticari sır" içine hapsederek, toplumun kendi yarattığı değerden pay almasını engeller.

Değerin Toplumsallaşması ve Kamulaştırma

Eğer algoritmik değer, toplumun tamamının verisi ve kolektif zekası üzerinden üretiliyorsa, bu değerin özel mülkiyet eliyle gasp edilmesi yapısal bir çelişkidir. Yapay zekayı kamulaştırmak, bu yeni artı-değer üretim mekanizmalarını sermayenin elinden alıp, onları kâr maksimizasyonu için değil, toplumsal refah ve çalışma zorunluluğunun azaltılması (post-work society) için yeniden programlamak anlamına gelir.

1.4. Yapay Zeka: Yeni Bir Üretim Aracı mı, Yeni Bir İktidar Mekanizması mı?

Yapay zekanın mahiyetine dair yürütülen tartışmalar genellikle teknik kapasite veya etik sınırlar etrafında düğümleniyor. Ancak demokratik sosyalist bir perspektiften bakıldığında, Yapay zekanın gerçek kimliği, onun üretim süreci içindeki konumu ve toplumsal ilişkiler üzerinde kurduğu tahakküm kapasitesinde gizlidir. Yapay zekanın bir "üretim aracı" (means of production) olarak iktisadi işlevi ile bir "iktidar mekanizması" (mechanism of power) olarak politik işlevi arasındaki diyalektik bağı anlamamız gerekiyor.

Üretim Aracı Olarak YZ: Sabit Sermayenin En Üst Safhası

Klasik Marksist literatürde üretim araçları, emeğin nesneleştiği ve üretkenliğini artırdığı fiziksel unsurlardır. YZ, bu bağlamda "sabit sermayenin" tarihteki en rafine ve akışkan formunu temsil eder. Ancak yapay zekayı geleneksel makinelerden ayıran temel fark, onun sadece fiziksel gücü değil, mantıksal ve bilişsel süreçleri de otomatize etmesidir. Matteo Pasquinelli'nin vurguladığı üzere YZ, toplumsal işbölümünün bir "soyutlamasıdır";

yani işçilerin yüzyıllar boyunca biriktirdiği becerilerin ve toplumsal zekanın (General Intellect) kodlanmış halidir.

Bu haliyle YZ, üretkenliği muazzam düzeyde artırma potansiyeline sahip bir üretim aracıdır. Ancak özel mülkiyet altında bu potansiyel, toplumun refahı için değil, maliyetlerin düşürülmesi ve emeğin ikame edilmesi (otomasyon tehdidiyle ücretlerin baskılanması) için kullanılır. Dolayısıyla YZ, sadece bir "araç" değil, sermayenin canlı emeği kendi içine hapseden "cansız" bir uzantısıdır.

İktidar Mekanizması Olarak YZ: Algoritmik Yönetimsellik

Yapay zekanın sadece fabrikada veya ofiste kalan bir araç olduğunu düşünmek, onun toplumsal etkisini eksik kavramaktır. Shoshana Zuboff'un belirttiği üzere YZ, bir "enstrümantaryen güç" (instrumentarian power) mekanizmasıdır. Bu güç, bireylerin ve sınıfların davranışlarını önceden tahmin etmek, yönlendirmek ve modifiye etmek üzere tasarlanmıştır. Bu noktada YZ, bir üretim aracı olmanın ötesine geçerek Michel Foucault'nun tanımladığı "yönetimsellik" (governmentality) kavramının dijital bir aygıtına dönüşür.

Algoritmalar bugün neyin "doğru" veya "haklı" olduğuna karar veren yeni birer otorite figürüdür. İş yerlerinde performans ölçümünden, sosyal yardımların dağıtılmasına, kredi puanlamasından polislik faaliyetlerine kadar her alanda YZ, toplumun üzerinde görünmez ama mutlak bir denetim kurmaktadır. Frank Pasquale'nin "Kara Kutu Toplumu" olarak adlandırdığı bu düzende, iktidar algoritmaların içine gizlenmiştir; bu da iktidarın demokratik yollarla denetlenmesini imkansız kılar.

"Patronun Gözü" ve Sınıf Tahakkümü

Yapay zekanın bir iktidar mekanizması olarak en çıplak göründüğü yer, emek sürecidir. Pasquinelli'nin "Patronun Gözü" (The Eye of the Master) metaforu, algoritmaların işçiyi gözetleyen, onun her hareketini veri olarak kaydeden ve iş sürecini işçinin aleyhine optimize eden bir casus-yönetici işlevini tanımlar. Burada YZ, sadece verimliliği artırmaz; aynı zamanda işçinin özerkliğini yok ederek sınıf mücadelesini teknolojik bir boyunduruk altına alır.

David Noble'ın otomasyonun tarihine dair tespitlerini güncellediğimizde, YZ'nin gelişiminin teknik bir rasyonaliteden ziyade "sınıf kumandası" (class command) rasyonalitesiyle şekillendiği görülür. Sermaye, yapay zekayı sadece daha çok üretmek için değil, üretimi işçiden bağımsızlaştırmak ve emeğin pazarlık gücünü kırmak için tasarlamıştır.

Araç ve Mekanizmanın Sentezi Olarak Kamulaştırma

Yapay zekanın hem bir üretim aracı hem de bir iktidar mekanizması olması, kamulaştırma tezimizin temel dayanağıdır. Eğer YZ sadece bir üretim aracı olsaydı, sadece mülkiyetin el değiştirmesi yeterli olabilirdi. Ancak o aynı zamanda bir iktidar mekanizmasıdır; bu yüzden kamulaştırma, aynı zamanda bu teknolojinin demokratikleştirilmesini ve "kara kutusunun" açılmasını gerektirir.

Kamulaştırılmış bir YZ, patronun gözü olmaktan çıkıp toplumun "ortak aklı" haline gelmelidir. Bu, teknolojiyi sermayenin tahakküm aracı olmaktan kurtarıp, toplumsal planlama, kaynakların adil dağıtımı ve insanlığın özgürleşimi için bir kaldıraç olarak yeniden kurgulamak demektir.

2. Yapay Zeka ve Mülkiyet İlişkileri

Yapay zekanın teknik yeteneklerinden ziyade toplumsal etkilerini belirleyen asıl unsur, bu teknolojinin üzerinde yükseldiği mülkiyet rejimidir. Birinci bölümün sonunda tartıştığımız gibi, YZ hem bir üretim aracı hem de bir iktidar mekanizmasıdır; ancak bu iki işlevin nasıl tezahür edeceği, üretim araçlarının mülkiyetinin kimin elinde olduğuyla doğrudan ilişkilidir.

2.1. Marx'ta Üretim Araçlarının Mülkiyeti

Karl Marx için mülkiyet ilişkileri, toplumun ekonomik yapısını ve buna bağlı olarak hukuki ve siyasi üstyapısını belirleyen temel unsurdur. Marx, mülkiyeti basit bir "eşya üzerindeki hak" olarak değil, insanlar arasındaki bir toplumsal ilişki olarak tanımlar. Bu bağlamda üretim araçlarının (toprak, makineler, fabrikalar, hammaddeler) mülkiyeti, toplumun hangi sınıfa hizmet edeceğini belirleyen temel ayrım çizgisidir.

Marx'ın analizinde, üretim araçlarının özel mülkiyeti, emeğin ürününe el koymanın ve artı-değer üretmenin ön koşuludur. Kapitalist, üretim araçlarına sahip olduğu için, bu araçlara sahip olmayan işçiyi kendi emek gücünü satmaya zorlar. Bu süreçte üretim aracı, işçinin üzerinde bir tahakküm aracına dönüşür. Marx, Kapital'de makinelerin işçiyi özgürleştirmek yerine, onu makinenin bir parçası haline getirdiğini ("canlı emeğin ölü emeğe boyun eğmesi") vurgular.

Ancak Marx için mülkiyet biçimi statik değildir. Üretici güçlerin (teknoloji, bilim, işbölümü) gelişimi, mevcut mülkiyet ilişkileriyle çatışmaya başladığında toplumsal devrimler çağı başlar. Marx, kapitalizmin kendi içinde üretimi giderek daha "toplumsal" bir hale getirdiğini, ancak mülkiyetin "özel" kalmaya devam ettiğini belirtir. Bu çelişki, YZ çağında en uç noktasına ulaşmıştır.

YZ bağlamında Marx'ın mülkiyet teorisini yeniden okuduğumuzda, karşımıza çıkan manzara şudur: YZ, milyarlarca insanın kolektif verisi ve emeğiyle (toplumsal üretim) inşa edilen bir sistemdir, ancak mülkiyeti birkaç dev şirketin (özel mülkiyet) elindedir. Matteo Pasquinelli'nin belirttiği gibi, algoritmalar aslında "soyutlanmış toplumsal emektir". Dolayısıyla, bu denli toplumsallaşmış bir üretim aracının özel mülkiyet altında kalması, sadece ekonomik bir sömürü değil, üretici güçlerin gelişimini engelleyen tarihsel bir tıkanıklığı ifade eder.

Marx'ın "mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesi" tezi, bugün yapay zekanın kamulaştırılması talebinin teorik kökenini oluşturur. Üretim aracı kolektif bir çabanın ürünü haline geldiğinde, onun yönetimi ve mülkiyeti de kolektif, yani kamusal bir nitelik kazanmak zorundadır.

2.2. Dijital Üretim Araçları ve Veri Mülkiyeti

YZ çağında "üretim araçları" kavramı, fiziksel makinelerin ve fabrikaların ötesine geçerek dijital bir mahiyet kazandı. Bugünün dijital üretim araçları; algoritmik kodlar, devasa hesaplama gücü (compute) ve hepsinden önemlisi bu sistemlerin yakıtı olan veri setleridir. Ancak verinin mülkiyeti meselesi, ana akım liberal tartışmalarda genellikle "mahremiyet" ve "kişisel verilerin korunması" parantezine hapsedilmektedir. Oysa ekonomi-politik bir perspektiften bakıldığında veri, bireysel bir hak objesi olmanın ötesinde, değer üretim sürecinin temel girdisi ve yeni nesil bir üretim aracıdır.

Veri: Hammadde mi, Sermaye mi?

Liberal mülkiyet anlayışı, veriyi bireyin sahip olduğu ve rızasıyla "takas" edebildiği bir mülk olarak kurgular. Bu yaklaşım, Shoshana Zuboff'un belirttiği "gözetleme kapitalizmi" mekanizmalarını maskelemektedir. Zuboff'a göre sermaye, veriyi sadece bir girdi olarak kullanmaz; onu

"davranışsal artık" (behavioral surplus) olarak mülksüzleştirme yoluyla ele geçirir. Bu süreçte veri, bir hammadde olmaktan çıkarak, algoritmayı eğiten ve ona piyasa değeri kazandıran bir "dijital sermayeye" dönüşür.

Bu noktada veri mülkiyeti tartışması, mahremiyetin korunmasından ziyade üretilen değerin kimin elinde birikeceği sorusuna odaklanmalıdır. Nick Srnicek'in vurguladığı gibi, platformlar veriyi "çıkartan" ve işleyen altyapılar olarak kurgulanmıştır; dolayısıyla verinin mülkiyeti, platformun iktisadi gücünün asıl kaynağıdır. Veriyi bireysel bir mülk olarak görmek, onun toplumsal üretim karakterini gözden kaçırmak demektir.

Verinin Toplumsal Karakteri ve "Dijital Müşterekler"

Veri, doğası gereği bireysel değil, ilişkisel ve toplumsaldır. Bir kişinin verisi, ancak milyonlarca başka insanın verisiyle birleştiğinde bir anlam ve değer ifade eder. Bir dil modelinin eğitimi için gereken trilyonlarca kelime, insanlığın kolektif kültürel mirasının bir parçasıdır. Matteo Pasquinelli'nin belirttiği üzere, YZ modelleri aslında "toplumsal zekanın bir haritasıdır".

Eğer veri toplumsal bir sürecin ürünü ise, onun mülkiyetinin birkaç teknoloji devi tarafından gasp edilmesi, Marx'ın analiz ettiği "çitleme" hareketinin dijital bir devamıdır. Bu "dijital çitleme", topluma ait olan bilgi birikimini ve etkileşim ağlarını özel mülkiyetin dar sınırlarına hapsetmektedir. Kamulaştırma tezi, tam da bu noktada verinin bireysel veya kurumsal bir mülk değil, bir "dijital müşterek" (digital commons) olarak yeniden tanımlanmasını önerir.

Veriden Üretim Aracına

Veri mülkiyeti meselesi, yapay zekayı kamulaştırma mücadelesinin kalbinde yer alır. Veriyi sadece "korunması gereken bir sır" olarak değil, "yönetilmesi gereken bir üretim aracı" olarak kavradığımızda, liberal regülasyonların (GDPR, KVKK vb.) neden başarısız olduğu daha iyi anlaşılır. Bu regülasyonlar, mülkiyet ilişkilerine dokunmadan sadece veri akışını düzenlemeye çalışmaktadır. Oysa gerçek çözüm, verinin ve onu işleyen algoritmaların mülkiyetini toplumsallaştırarak, bu dijital üretim araçlarını sermayenin tahakkümünden kurtarmaktır.

2.3. Bulut, Veri Merkezleri ve Algoritmalar: Yeni "Fabrikalar"

Dijitalleşme süreci genellikle "bulut" (cloud) gibi uçucu ve ağırlıksız metaforlarla tanımlansa da, yapay zekanın üretim süreci devasa bir maddi altyapıya ve fiziksel mekâna bağımlıdır. Nick Srnicek'in belirttiği gibi, platformlar ve YZ sistemleri havada asılı duran soyut yapılar değil; binlerce kilometrelik fiber optik kablolardan, devasa enerji tüketen veri merkezlerinden ve milyarlarca işlemci ünitesinden oluşan somut üretim tesisleridir. Yani, bulut altyapısını ve veri merkezlerini yirmi birinci yüzyılın yeni nesil "fabrikaları" olarak iyi kavraramız gerekiyor.

Bulut: Meta-Fabrika ve Altyapısal Tahakküm

On dokuzuncu yüzyılın fabrikası, işçilerin ve makinelerin tek bir mekânda toplandığı bir üretim birimiydi. Bugünün "bulut" altyapısı ise, üretimin tek bir mekândan çıkıp küresel bir ağa yayıldığı bir meta-fabrika işlevi görüyor. Amazon (AWS), Microsoft (Azure) ve Google gibi bulut sağlayıcıları, artık sadece birer hizmet sağlayıcı değil; dijital ekonominin üzerinde yükseldiği temel zemini, yani

"üretimin genel koşullarını" kontrol eden yeni nesil sanayicilerdir.

Bu yeni fabrikalarda algoritma, üretim hattındaki bandın (assembly line) dijital formudur. İşçinin hareketlerini koordine eden mekanik dişlilerin yerini, verinin akışını ve işlenmesini düzenleyen algoritmik kodlar aldı. Ancak burada kritik bir fark var: Klasik fabrikada makine sadece fiziksel emeği disipline ederken, bulut-fabrika sisteminde algoritma hem fiziksel hem de zihinsel emeği, hatta kullanıcı davranışlarını eşzamanlı olarak sömürülebilir birer "girdi" haline getirir.

Maddesellik ve "Hayalet" Emeğin Mekânı

Yapay zekanın "fabrikaları" olan veri merkezleri, Kate Crawford'un vurguladığı üzere, gezegensel bir madencilik ve enerji tüketim döngüsüne dayanır. Lityum madenlerinden veri merkezlerini soğutmak için kullanılan devasa su kaynaklarına kadar her adım, dijital üretimin "ağırlıksız" olmadığını kanıtlar . Bu mekânlar, aynı zamanda Mary Gray'in "hayalet işçilik" dediği, verileri etiketleyen ve algoritmaları "insanileştiren" küresel siber-proletaryanın emeğinin kristalleştiği yerlerdir.

Matteo Pasquinelli, bu süreci "toplumsal zekanın fabrikalaşması" olarak tanımlar. Ona göre YZ, toplumsal işbölümünü kendi içine hapseden devasa bir "otomatik fabrikadır". Bu fabrikada üretilen şey artık sadece bir meta değil, bizzat toplumsal ilişkilerin kendisini yöneten ve yönlendiren algoritmik modellerdir. Bu modellerin mülkiyetine sahip olanlar, sadece ekonomik bir gücü değil, toplumun nasıl düşüneceğini ve davranacağını belirleyen altyapısal bir gücü de ellerinde tutarlar.

Kamusal Altyapı Olarak Bulut

Eğer veri merkezleri ve bulut sistemleri günümüz ekonomisinin fabrikalarıysa, bu fabrikaların bir avuç teknoloji devinin elinde toplanması, sanayi devrimi dönemindeki tekelci yapılardan çok daha derin bir eşitsizlik yaratmaktadır. Srnicek'in "bulut platformları" analizi, bu yapıların neden birer "kamu hizmeti" (public utility) olarak görülmesi gerektiğini ortaya koyar. Bir toplumun kendi verisini işlemesi, kendi yapay zekasını eğitmesi ve kendi ekonomik planlamasını yapabilmesi için gerekli olan bu "yeni fabrikalar", özel kâr hırsına terk edilemeyecek kadar hayatidir.

Kamulaştırma stratejisi, bu noktada sadece algoritmaları değil, bu algoritmaların üzerinde çalıştığı fiziksel altyapıyı (veri merkezlerini ve hesaplama gücünü) da kapsamalıdır. Yapay zekayı kamulaştırmak, bu yeni nesil fabrikaları sermayenin "bulut derebeyliğinden" kurtarıp toplumsal refahın üretim üslerine dönüştürmek demektir.

2.4. Özel Mülkiyetin Güncel Krizi

Yapay zekanın hızlı gelişimi, kapitalizmin en kutsal kurumlarından biri olan "özel mülkiyet" rejimini daha önce görülmemiş bir yapısal krize sürüklüyor. Karl Marx'ın tarihsel materyalist analizinde belirttiği üzere, üretici güçler belli bir gelişmişlik düzeyine ulaştığında, mevcut üretim ilişkileri (mülkiyet biçimleri) bu güçlerin önünde birer "pranga" haline gelir. Günümüzde YZ, tam da bu teorik öngörüyü doğrularcasına, geleneksel fikri mülkiyet (IP) yasalarını, telif haklarını ve ticari sır kavramlarını sarsan bir krizin odağında.

Fikri Mülkiyetin İflası: Kolektif Veri vs. Özel Algoritma

YZ modellerinin eğitimi için gerekli olan devasa veri setleri, insanlığın ortak kültürel ve dilsel mirasının ürünüdür. Ancak bu modellerin çıktıları ve modellerin kendisi "özel mülkiyet" olarak tescil edilmeye çalışılıyor. Bu durum, hukuk sisteminde büyük bir gedik açtı. New York Times'ın OpenAI'a veya sanatçıların görsel üretim modellerine (Midjourney, Stable Diffusion vb.) karşı açtığı davalar, bu krizin hukuki tezahürleri.

Sermaye, milyarlarca insanın yarattığı "dijital müşterekleri" bedelsizce sömürürken, bu sürecin sonunda ortaya çıkan ürünü fikri mülkiyet zırhıyla koruma altına alıyor. Matteo Pasquinelli'nin belirttiği gibi, YZ "toplumsal olanın algoritmik bir mülksüzleştirilmesidir". Mevcut hukuk rejimi, mülkiyetin artık toplumsal karakter kazandığı bir çağda, onu hâlâ bireysel bir "hak" olarak tanımlamaya çalışıyor ancak bu tanım her geçen gün daha da anlamsızlaşıyor.

Ticari Sırlar ve "Kara Kutu" Egemenliği

Özel mülkiyet rejimi, sadece ürünün mülkiyetini değil, aynı zamanda o ürünün nasıl çalıştığına dair bilgiyi de "ticari sır" (trade secret) kavramıyla toplumdan gizler. Frank Pasquale'nin "Kara Kutu Toplumu" olarak adlandırdığı bu durum, algoritmik mülkiyetin demokratik denetime karşı en büyük savunma hattıdır. Algoritmaların mülkiyeti özel olduğu sürece, bu sistemlerin neden olduğu yanlılıklar (bias), haksız elemeler veya manipülatif yönlendirmeler "mülkiyet hakkı" gerekçesiyle sorgulanamaz hale gelmektedir. Bu, özel mülkiyetin toplumsal refah ve demokratik şeffaflıkla girdiği açık bir çatışmadır.

Bir Pranga Olarak Mülkiyet

Mevcut mülkiyet rejimi, yapay zekanın potansiyelini sadece kâr getiren alanlara (reklam, finans, askeri teknoloji) hapsediyor. İnsanlığın büyük sorunlarını (iklim krizi, hastalıklar, enerji verimliliği) çözebilecek bir teknoloji, özel mülkiyetin kâr maksimizasyonu mantığı nedeniyle bu alanlarda yeterince geliştirilemiyor. Bu, üretici güçlerin üretim ilişkileri tarafından engellenmesinin modern bir örneği.

Ayrıca, YZ tarafından üretilen çıktıların (kod, metin, sanat) kime ait olduğu tartışması, mülkiyet kavramının "yaratıcılık" ve "emek" ile olan bağını da kopardı. Eğer emek, değerin ve mülkiyetin kaynağı ise, hiçbir insan emeği içermeyen bir YZ çıktısının mülkiyetinin bir şirkete ait olması, kapitalist ideolojinin kendi içindeki mantıksal bir krizidir.

Krizden Kamulaştırmaya

Özel mülkiyetin bu güncel krizi, yapay zekanın neden kamulaştırılması gerektiğinin en somut kanıtıdır. Teknolojinin gelişimi, mülkiyetin bireysel veya kurumsal sınırlarını çoktan aştı. Bu krizden çıkış yolu, mülkiyet ilişkilerini zorla eski kalıplara (daha katı telif yasaları vb.) sokmak değil, mülkiyetin niteliğini değiştirerek onu toplumsallaştırmaktır. Yapay zekayı kamulaştırmak, bu teknolojiyi sermayenin mülkiyet prangasından kurtarıp, üretici güçlerin önünü toplum yararına açmak demektir.

İKİNCİ BÖLÜM: SINIFSAL ANALİZ VE GÜÇ İLİŞKİLERİ

3. Yapay Zeka ve Yeni Sınıf Yapıları

YZ, ana akım medyada ve şirket bültenlerinde genellikle sınıfsız, steril ve insandan bağımsız bir teknolojik mucize olarak sunuluyor. Oysa YZ'nin mimarisi, en az on dokuzuncu yüzyıl fabrikaları kadar katı bir sınıfsal hiyerarşiye ve sömürü ilişkisine dayanıyor. Bu bölümde, yapay zekanın yarattığı yeni sınıf katmanlarını ve bu katmanların üretim süreci içindeki rollerini analiz edeceğiz.

3.1. Dijital Proletarya

Yapay zekanın "akıllı" ve "otonom" olduğu yanılsaması, ardında devasa bir insan emeği ordusunu gizliyor. Nick Dyer-Witheford'un "Siber-Proletarya" olarak kavramsallaştırdığı bu sınıf, dijital kapitalizmin en alt basamağında yer alan ve sömürünün en çıplak haline maruz kalan kesimdir. Dijital proletarya, sadece veri merkezlerinde çalışan teknik personelden ibaret değildir; o, küresel tedarik zincirinin her halkasına yayılmış durumda.

Siber-proletarya kavramı, yapay zekanın maddi tabanını oluşturan üç ana grubu kapsar:

1. **Madencilik ve Altyapı İşçileri:** Yapay zekanın donanımı için gereken lityum, kobalt gibi nadir elementleri çıkaran, genellikle Küresel Güney'de en ağır koşullarda çalışan maden işçileri.
2. **Montaj Hattı İşçileri:** Donanım bileşenlerini (çipler, sunucular) üreten fabrikalarda çalışan işçiler.
3. **Lojistik ve Gig (Güvencesiz) İşçileri:** Platform kapitalizminin algoritmik emri altında kuryelik,

şoförlük veya depo işçiliği yapan milyonlarca "uygulama" çalışanı.

Matteo Pasquinelli'nin belirttiği üzere, bu işçilerin her hareketi, her hatası ve her başarısı algoritma tarafından bir "veri" olarak kaydedilir. Bu süreçte dijital proletarya, sadece fiziksel bir iş yapmakla kalmaz; aynı zamanda kendisini yöneten ve sonunda yerini alacak olan algoritmayı da "eğitir". Bu, Marx'ın analiz ettiği "canlı emeğin ölü emeğe boyun eğmesi" sürecinin en paradoksal aşamasıdır: İşçi, kendi emeğiyle kendisini gereksiz kılacak olan "algoritmik efendiyi" besler.

Sınıfın Mekânsızlaşması ve Küresel Sömürü

Dijital proletaryanın en belirgin özelliği, mekânsal olarak parçalanmış ancak algoritmik olarak merkezi bir denetime tabi olmasıdır. Amazon Mechanical Turk (AMT) gibi platformlar üzerinden çalışan bir işçi, dünyanın herhangi bir yerinde olabilir; ancak emeğinin artı-değeri Kaliforniya'daki bir teknoloji devinin bilançosunda birikir. Shoshana Zuboff'un "gözetleme kapitalizmi" analizi burada kritik bir önem kazanır: İşçi, sadece iş yerinde değil, dijital altyapıya bağlı olduğu her an ve her yerde sömürülebilir birer "veri kaynağı" haline gelmiştir.

Sınıf Mücadelesinin Yeni Özneleri

Yapay zekayı kamulaştırma mücadelesi, bu dijital proletaryanın mülksüzleştirilmesine karşı bir direniştir. Eğer YZ, bu sınıfların emeği ve verisi üzerinden yükseliyorsa, onun mülkiyeti de bu sınıfların ve toplumun bütününe ait olmalıdır. Dijital proletarya, yapay zekanın "kara kutusunu" besleyen gizli güçtür ve kamulaştırma süreci, bu gizli emeğin politik bir özne olarak tarih sahnesine çıkışını simgeler.

3.2. Veri Emekçileri ve Görünmez Emek

Yapay zekanın "insan benzeri" zekası, paradoksal bir şekilde, milyonlarca insanın en monoton ve mekanik emeği üzerine inşa edilmiştir. Google, OpenAI veya Meta gibi teknoloji devlerinin sunduğu gelişmiş modellerin arkasında, Mary Gray ve Siddharth Suri'nin "Hayalet İşçilik" (Ghost Work) olarak kavramsallaştırdığı, küresel bir veri emekçileri ordusu yer almaktadır. Burada, algoritmaların pürüzsüz işleyişini sağlayan ancak mülkiyet rejiminde tamamen "görünmez" kılınan bu emeğin politik ekonomisini analiz etmemiz gerekiyor.

Hayalet İşçilik ve Algoritmik Eğitim

YZ modelleri, kendi başlarına öğrenen otonom varlıklar değildir. Bir algoritmanın "kedi" ile "köpeği" ayırt edebilmesi veya nefret söylemini filtreleyebilmesi için, milyonlarca verinin insanlar tarafından tek tek işaretlenmesi, kategorize edilmesi ve doğrulanması gerekir. Bu süreç, "veri etiketleme" (data labeling) olarak bilinir ve algoritmik değer üretiminin temelini oluşturur.

Bu işçiler (veri emekçileri), genellikle Amazon Mechanical Turk, Appen veya Scale AI gibi platformlar aracılığıyla, parça başı iş (piecework) mantığıyla çalıştırılırlar. Matteo Pasquinelli'nin belirttiği gibi, bu süreçte insan emeği, algoritmanın zihnini inşa eden "canlı bir şablon" işlevi görür. Ancak bu emek, nihai üründe (YZ modelinde) kristalleşmesine rağmen, teknoloji şirketleri tarafından bir "maliyet kalemi" olarak görülür ve mülkiyet haklarından tamamen mahrum bırakılır.

Sömürünün Küresel Coğrafyası

Veri emekçiliği, aynı zamanda dijital kapitalizmin yeni kolonyal yüzünü temsil eder. Şirketler, bu zahmetli işleri genellikle işgücünün ucuz olduğu Küresel Güney ülkelerine (Kenya, Filipinler, Hindistan, Venezuela) "dışsalllaştırır".

Bu ülkelerdeki işçiler, asgari ücretin çok altında rakamlara, hiçbir sosyal güvenceleri olmadan, yapay zekanın "etik" ve "güvenli" olmasını sağlamak için travmatik içerikleri (şiddet, çocuk istismarı vb.) filtrelemek zorunda kalırlar.

Bu, Christian Fuchs'un vurguladığı "Dijital Emek" kuramının en trajik boyutudur: Algoritma "insanileştikçe", onun arkasındaki insan emeği giderek daha fazla mekanikleşmekte ve görünmezleşmektedir. Bu görünmezlik, sermayenin artı-değere el koymasını kolaylaştıran hukuki ve ideolojik bir perdedir.

Görünmez Emekten Kolektif Haklara

Veri emekçilerinin emeği, yapay zekanın mülkiyeti tartışmasında en güçlü argümanlardan biridir. Eğer bir model, Kenya'daki bir işçinin travmatik içerikleri ayıklaması veya Filipinler'deki bir gencin pikselleri işaretlemesi sayesinde "akıllı" hale geliyorsa, o model üzerindeki mülkiyet hakkı kime aittir?

Mevcut özel mülkiyet rejimi, bu devasa kolektif emeği yok sayarak değeri sadece sermaye sahibine ve yazılımcı elitine atfeder. Kamulaştırma tezi ise, bu "hayalet emeği" görünür kılmayı ve yapay zekayı, bu emeği verenlerin de içinde olduğu toplumsal bir mülk haline getirmeyi amaçlar. Görünmez emeğin tanınması, yapay zekanın bir teknoloji şirketinin "ticari sırrı" olmaktan çıkarılıp toplumsal bir üretim aracı olarak tescil edilmesinin ilk adımıdır.

3.3. Otomasyonun Sınıfsal Asimetrileri

Otomasyon tartışmaları ana akım literatürde genellikle "robotlar işimizi elimizden alacak mı?" sorusuna indirgenmiş bir teknolojik kaygı olarak sunulur. Oysa otomasyon, tüm toplumu aynı şekilde etkileyen tarafsız bir süreç değil; sınıfsal bir asimetri yaratan, gücü ve serveti belirli kutuplarda yoğunlaştıran bir politik tercihtir. YZ

destekli otomasyon, sadece düşük vasıflı işleri değil, orta sınıfın bilişsel emeğini de tehdit ederken, sermaye ile emek arasındaki güç dengesini sermaye lehine radikal bir biçimde bozmaktadır.

Teknolojik İşsizlik mi, Sınıfsal Yerinden Edilme mi?

Karl Marx, makinelerin kullanımının işçiyi özgürleştirmek yerine onu daha fazla disipline ettiğini ve "yedek sanayi ordusu" yaratarak ücretleri baskıladığını belirtmişti. Bugün YZ, bu süreci "bilişsel" alana taşıyarak genişletmektedir. David Noble'ın vurguladığı gibi, otomasyonun tasarımı hiçbir zaman sadece "verimlilik" odaklı olmamıştır; o aynı zamanda işçinin üretim süreci üzerindeki denetimini kırmak için bir araçtır.

Asimetrinin Katmanları: Kim Korunuyor?

Otomasyonun sınıfsal asimetrisi üç temel düzlemde işliyor:

1. **Vasıf Kutuplaşması:** Erik Brynjolfsson ve Andrew McAfee'nin analiz ettiği gibi, YZ yüksek vasıflı ve düşük vasıflı işler arasındaki uçurumu derinleştirir. Rutin zihinsel işler (muhasebe, veri girişi, temel hukuk analizi) otomatize edilirken, stratejik karar alma yetkisi ve teknoloji mülkiyeti bir avuç elitin elinde toplanır.
2. **Karar Alma Gücünün Devri:** Algoritmik yönetim, işçinin inisiyatif alanını daraltır. Bir Uber şoförü veya Amazon depo işçisi için otomasyon, sadece işini kaybetme riski değil, çalıştığı her dakikanın bir algoritma tarafından dikte edilmesidir.
3. **Coğrafi Eşitsizlik:** Otomasyonun yarattığı işsizlik riski, sosyal güvenlik ağlarının zayıf olduğu Küresel Güney ülkelerinde çok daha yıkıcı etkiler yaratmaktadır.

Otomasyonun Artı-Değer Gaspı

Otomasyon süreci, "göreli artı-değer" üretiminin en uç noktasıdır. Makineler daha fazla üretim yaparken, bu üretimden elde edilen değerin (kârın) emeğe ayrılan payı (ücretler) azalmaktadır. Aaron Benanav'ın belirttiği üzere, küresel ekonomideki düşük büyüme oranları ve aşırı kapasite, otomasyonun bir "bolluk toplumu" yaratmak yerine, işsizliği ve güvencesizliği (precariousness) kalıcı hale getirmesine neden olmaktadır.

Otomasyonun Demokratikleştirilmesi

Otomasyonun yarattığı sınıfsal asimetri, teknolojinin kendisinden değil, onun özel mülkiyet altındaki kullanım biçiminden kaynaklanır. Yapay zekayı kamulaştırmak, otomasyonun rotasını değiştirir: Teknolojiyi işçiyi yerinden etmek veya denetlemek için değil; çalışma haftasını kısaltmak, zorunlu emeği azaltmak ve üretilen bolluğu toplumsallaştırmak için kullanmaktır. Kamulaştırma, otomasyonun meyvelerinin sadece "bulut derebeyleri"ne değil, tüm topluma dağıtılmasını sağlar.

3.4. Teknoloji Eliti ve "Bulut Derebeyleri"

Yapay zekanın sınıfsal haritası sadece en alttaki dijital proletarya ile tamamlanmaz; bu piramidin zirvesinde, geleneksel burjuvaziden farklılaşan yeni bir egemen katman yükseliyor. Cédric Durand ve Yanis Varoufakis gibi düşünürlerin "Teknofeodalizm" olarak adlandırdığı bu yeni evrede, teknoloji devleri artık sadece mal üreten kapitalistler değil, dijital altyapıların mülkiyeti üzerinden toplumun tamamından "rant" devşiren modern derebeyleridir.

Bulut Derebeyliği: Rantın Yeni Formu

Yanis Varoufakis'e göre, Amazon veya Google gibi yapay zeka devleri, pazarın içinde faaliyet gösteren firmalar

olmaktan çıkıp, pazarın bizzat kendisi haline geldiler. Bu platformlar, üzerinde ticaretin, iletişimin ve üretimin yapıldığı "dijital topraklar" (bulut altyapısı) sağlıyorlar. Nasıl ki tarihsel feodalizmde serfler toprağı işlemek için derebeyine ürününün bir kısmını veriyorduysa, bugün de hem kullanıcılar hem de küçük-orta ölçekli kapitalistler, bu dijital altyapıları kullanabilmek için teknoloji elitine "veri" veya "hizmet bedeli" şeklinde bir tür algoritmik rant ödüyor.

Teknoloji Eliti: Algoritmik Kast Sistemi

Bu yeni egemen sınıf, sadece sermaye mülkiyetine değil, aynı zamanda bilginin mülkiyetine de sahip. Bu kesim, toplumun genel zekasını (General Intellect) "ticari sır" (trade secret) zırhı içine hapsederek, üretkenliği ve teknolojik gelişimi kendi sınıfsal çıkarları doğrultusunda tekelleştiriyor. Matteo Pasquinelli'nin vurguladığı üzere, bu elitler algoritmaları "Patronun Gözü" olarak kullanarak sadece işçileri değil, tüm toplumu bir gözetim ve denetim kıskacına alıyorlar.

Bu kast sistemi içinde güç, algoritmik kodları yazan, veri merkezlerini kontrol eden ve yapay zekanın "kara kutusuna" erişimi olan dar bir azınlığın elinde toplandı. Shoshana Zuboff, bu azınlığın kurduğu tahakkümü "enstrümantaryen iktidar" olarak tanımlar; bu iktidar, demokratik kurumların ötesinde, doğrudan insan davranışını modifiye ederek hüküm sürer.

Sınıfsal Çıkar ve Teknolojik Determinizm

Teknoloji eliti, kendi mülkiyet rejimini sürdürmek için "teknolojik determinizm" ideolojisini yayar. Bu anlatıya göre yapay zeka, durdurulamaz ve kaçınılmaz bir doğa olayıdır; toplumun bu sürece müdahale etme veya mülkiyeti sorgulama hakkı yoktur. Ancak bu çalışma, "bulut derebeyliğinin" teknik bir zorunluluk değil, politik

bir kurgu olduğunu savunur. Nick Srnicek'in belirttiği gibi, bulut altyapısının bu denli yoğunlaşması, devlet destekli tekelleşmenin ve regülasyon eksikliğinin bir sonucudur.

Derebeyliğe Karşı Kamusal Akıl

Yapay zekanın kamulaştırılması, bu yeni "bulut derebeylerini" mülksüzleştirmek ve dijital toprakları (altyapıyı) müşterekleştirmek anlamına gelir. Teknoloji elitinin elindeki algoritmik iktidar, ancak bu sistemlerin şeffaflaştırılması ve mülkiyetinin demokratik bir otoriteye devredilmesiyle kırılabilir. Derebeyliğin tasfiyesi, yapay zekanın kâr ve rant odaklı bir "ayrıcalık" olmaktan çıkarılıp, bir "kamu hizmeti" (public utility) haline getirilmesinin tek yoludur.

4. Algoritmik İktidar ve Devlet

Yapay zeka sadece iktisadi bir üretim aracı değil, aynı zamanda devletin ve sermayenin toplumsal denetim kapasitesini radikal biçimde artıran politik bir aygıttır. Dolayısıyla, algoritmik sistemlerin iktidar ile kurduğu ilişkiyi ve egemenliğin dijital düzlemdeki yeni formlarını incelememiz gerekiyor.

4.1. Gözetim Kapitalizmi (Shoshana Zuboff)

Shoshana Zuboff tarafından kavramsallaştırılan "Gözetim Kapitalizmi", insan deneyimini bedelsiz bir hammadde olarak ele geçirip gizli ticari uygulamalarla tahmin ürünlerine dönüştüren yeni bir birikim rejimidir. Bu rejimde YZ, "gözetleme" eylemini pasif bir izlemeden, aktif bir müdahale ve modifikasyon sürecine taşır.

Davranışsal Artık ve Tahmin Ürünleri

Gözetim kapitalizminin temelinde "davranışsal artık" (behavioral surplus) kavramı yatar. YZ sistemleri, kullanıcıların dijital ayak izlerini sadece hizmet iyileştirmek

için kullanmaz; bu verilerin büyük bir kısmını gelecekteki davranışları tahmin etmek için saklar ve işler. Bu durumun temel özellikleri şunlardır:

- **Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim:** Bireylerin mahremiyeti ve deneyimi, rızaları dışında veya karmaşık sözleşmelerle sermayenin mülkiyetine geçirilir.
- **Tahmin Piyasaları:** Üretilen bu algoritmik tahminler, reklamcılıktan sigortacılığa, siyasi kampanyalardan finansal risk analizlerine kadar pek çok alanda bir meta olarak satılır.

Enstrümantaryen Güç ve Sosyal Kontrol

Zuboff, bu yeni iktidar biçimini "enstrümantaryen güç" (instrumentarian power) olarak tanımlar. Totaliter rejimlerin aksine, bu güç şiddet uygulamaz; bunun yerine bireyleri algoritmik dürtmelerle (nudging) ve çevresel manipülasyonlarla şekillendirir.

- **Otonomi Kaybı:** Kararlarımız, farkında olmadığımız algoritmik mimariler tarafından yönlendirilir.
- **Demokratik Açık:** Bu sistemlerin işleyişi "ticari sır" olarak saklandığı için kamusal denetimden ve hesap verebilirlikten uzaktır.

Kamulaştırma Gerekliliği ve Gözetimin Tasfiyesi

Eğer gözetim kapitalizmi, toplumsal deneyimi özel bir kâr odağı haline getiriyorsa, kamulaştırma tezi burada iki aşamalı bir çözüm sunar:

1. **Verinin Kamusallaştırılması:** Verinin özel şirketlerin mülkiyetinden çıkarılarak toplumsal bir kaynak olarak tanımlanması.
2. **Yıkıcı Gözetimin Durdurulması:** Kamulaştırılmış bir YZ altyapısında, sistemin amacı "davranış

modifikasyonu" değil, toplumsal ihtiyaçların şeffaf bir şekilde planlanmasıdır.

4.2. Yapay Zeka ile Yönetmek: Yeni Otoriterlik Biçimleri

Algoritmalar sadece Silikon Vadisi'nde değil, devlet bürokrasisinin derinliklerinde de birer yönetim aracı haline gelmiştir. Virginia Eubanks ve Frank Pasquale gibi kuramcılar, yapay zekanın "tarafsızlık" maskesi altında nasıl yeni otoriterlik biçimleri ürettiğini deşifre ederler.

Yoksulluğun Otomasyonu ve Dijital Gözetleme Kulesi

Virginia Eubanks, algoritmaların özellikle toplumun en savunmasız kesimleri üzerinde bir "dijital gözetleme kulesi" gibi işlediğini savunur. Sosyal yardımların dağıtılması, çocuk esirgeme kararları veya işsizlik maaşı hesaplamalarında kullanılan YZ sistemleri, yoksulları "risk gruplarına" ayırarak onları sürekli bir denetim ve ceza döngüsüne hapseder. Bu, otoriterliğin teknikleşmiş ve görünmez kılınmış bir formudur.

Kara Kutu Devlet ve Şeffaflık Krizi

Frank Pasquale'nin "Kara Kutu Toplumu" analizi, devletin algoritmik kararlarının nasıl denetlenemez hale geldiğini gösterir. Devlet, vatandaşları hakkında karar verirken özel şirketlerden satın aldığı algoritmaları kullanır; ancak bu algoritmaların mantığı "ticari sır" gerekçesiyle mahkemelerden bile gizlenebilir. Bu durum, hukukun üstünlüğünü ve demokratik itiraz mekanizmalarını felç eden yeni bir otoriter yapıdır.

4.3. Devlet mi Şirket mi? Egemenliğin El Değiştirmesi

Yapay zeka çağında egemenlik kavramı, geleneksel ulus-devlet sınırlarını aşarak devasa teknoloji şirketlerinin kontrolündeki dijital altyapılara kayıyor. Bu nedenle, siyasi iktidarın şirketleşmesini ve "egemenliğin" seçilmiş otoritelerden algoritmik mülkiyet sahiplerine nasıl devredildiğine büyüteç tutmamız gerekiyor.

Şirketleşen Egemenlik ve Dijital Derebeylik

Ulus-devlet, tarihsel olarak şiddet kullanma tekelini ve yasama gücünü elinde bulunduran en üst otoriteydi. Ancak bugün, toplumsal yaşamın akışını belirleyen kurallar artık sadece parlamentolarda değil, Silikon Vadisi'ndeki yönetim kurulu odalarında kodlanıyor. Yanis Varoufakis'in belirttiği üzere, bu durum kapitalizmin ötesinde bir "teknofeodalizm" yaratıyor; burada devletin yerini "bulut derebeyleri", vatandaşın yerini ise bu altyapılara mahkûm "dijital serfler" alıyor.

- **Hukuktan Algoritmaya:** Toplumsal düzeni sağlayan "hukuk", yerini platformların "hizmet şartları"na ve içerik moderasyonu yapan algoritmalara bırakıyor. Bir bireyin dijital kamusal alandan (sosyal medya, ödeme sistemleri vb.) dışlanması, bugün modern bir "sivil ölüm" biçimi ve bu karar hiçbir demokratik denetime tabi olmayan şirketler tarafından veriliyor.

Devletin Altyapısal Bağımlılığı

Modern devletler, kendi temel işlevlerini (güvenlik, sağlık, eğitim, vergi toplama) yerine getirebilmek için artık özel şirketlerin YZ ve bulut altyapılarına bağımlı hale geldi. Cédric Durand'ın vurguladığı gibi, devletler bu dijital araçları satın alırken sadece bir hizmet satın almazlar; aynı

zamanda egemenliklerinin bir parçasını da bu sistemlerin sahiplerine devrederler.

Veri Sömürgeciliği ve Egemenlik Krizi

Egemenliğin el değiştirmesi, sadece birey-devlet ilişkisinde değil, devletler arası hiyerarşide de görülür. Kendi YZ altyapısına sahip olmayan devletler, verilerini Küresel Kuzey'deki teknoloji devlerine teslim ederek bir tür "veri sömürgeciliği"ne maruz kalmaktadır. Bu durum, ulusal egemenliğin ekonomik ve teknolojik bir illüzyona dönüşmesine neden olur. Nick Srnicek'in ifadesiyle, altyapıyı kontrol eden, o altyapı üzerinde yükselen tüm toplumsal ve siyasi hayatı da kontrol eder.

Egemenliği Geri Almak İçin Kamulaştırma

Egemenliğin şirketlerin elinden alınıp yeniden toplumsallaştırılması, yapay zekayı kamulaştırma tezinin en radikal politik ayağıdır. Kamulaştırma, sadece bir mülkiyet değişikliği değil, aynı zamanda kararların "algoritmik kâr mantığı" ile değil, "kamusal yarar ve demokratik irade" ile alınmasını sağlayan bir egemenlik hamlesidir. Yapay zekanın kamulaştırılması, dijital çağda halk egemenliğinin yeniden tesis edilmesidir.

4.4. Dijital Faşizm Riski

YZ ve algoritmik iktidarın kontrolsüz büyümesi, sadece otoriter yönetimleri güçlendirmekle kalmıyor, aynı zamanda "dijital faşizm" olarak adlandırılan yeni bir baskı rejiminin kapılarını aralıyor. Klasik faşizm kitleleri meydanlarda ve fiziksel baskı aygıtlarıyla disipline ederken, dijital faşizm bunu algoritmalar, veri madenciliği ve psikolojik profil çıkarma yöntemleriyle, çoğu zaman bireylerin farkındalığı dışında gerçekleştirir.

Algoritmik Panoptikon ve Mutlak Denetim

Dijital faşizm, toplumun her hücresine sızan bir gözetim ağını ifade eder. Shoshana Zuboff'un "gözetim kapitalizmi" olarak tanımladığı yapının, devletin baskı aygıtlarıyla birleşmesi sonucunda ortaya çıkan bu risk, bireyin kaçabileceği hiçbir "çevrimdışı" alan bırakmaz.

- **Biyometrik Tahakküm:** Yüz tanıma sistemleri ve biyometrik verilerin YZ ile işlenmesi, muhaliflerin anlık olarak tespit edilmesini ve kamusal alandan tecrit edilmesini sağlar.
- **Düşünce Modifikasyonu:** Algoritmalar aracılığıyla yayılan dezenformasyon ve yankı odaları, kitlelerin rızasını "üretmek" yerine, doğrudan algılarını manipüle ederek muhakeme yeteneklerini felç eder.

Sosyal Kredi Sistemleri ve "Makbul Vatandaş"

Dijital faşizmin en somut örneklerinden biri, vatandaşların her davranışının puanlandığı sosyal kredi sistemleridir. Bu sistemlerde YZ; kişinin siyasi görüşlerinden, sosyal çevresine ve tüketim alışkanlıklarına kadar her şeyi analiz ederek bir "sadakat skoru" belirler. Düşük puanlı bireylerin seyahat hakkı, kamu hizmetlerine erişimi veya iş bulma imkânı algoritmik olarak kısıtlanır. Bu, azınlıkların ve muhaliflerin sistematik olarak mülksüzleştirildiği ve haklarından mahrum bırakıldığı teknolojik bir kast sistemidir.

Sermaye ve Devletin "Korkunç Sentezi"

Klasik faşizmde devlet sermayeyi kontrol ederken, dijital faşizmde sermaye (teknoloji devleri) ve devlet (güvenlik bürokrasisi) simbiyotik bir ilişki içindedir. Frank Pasquale'nin vurguladığı gibi, bu sentez sonucunda ortaya çıkan "kara kutu" mekanizmaları, adaleti ve şeffaflığı imkânsız kılar. Şirketler veriyi toplar, devlet ise bu veriyi

baskı aracı olarak kullanır. Bu ittifak, demokratik kurumların içini boşaltarak yerini "algoritmik bir diktatörlüğe" bırakır.

Faşizme Karşı Teknoloji Savunması

Dijital faşizm riski, yapay zekanın neden sadece regüle edilmekle (etik ilkeler, yasalar vb.) sınırlanamayacağının en temel gerekçesidir. Teknoloji, mülkiyeti özel olduğu ve amacı kâr veya mutlak denetim olduğu sürece otoriterleşmeye eğilimlidir. Kamulaştırma, bu teknolojiyi faşist odakların elinden alıp toplumsal bir denetim altına sokarak, onu bir baskı aracından bir özgürleşme aracına dönüştürmeyi amaçlar. Faşizme karşı dijital savunma, ancak yapay zekanın mülkiyetinin demokratik kitle örgütleri ve kamu eliyle paylaşılmasıyla mümkündür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TEORİK TARTIŞMALAR VE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR

5. Liberal Teknoloji Anlatısının Eleştirisi

YZ tartışmaları bugün büyük oranda liberal ideolojinin kavramsal seti (etik, şeffaflık, kişisel haklar) üzerinden yürütülüyor. Bu yaklaşım, teknolojiyi toplumsal ve sınıfsal kökenlerinden kopararak sanki tarafsız bir ilerleme çizgisiymiş gibi sunuyor. Ancak eleştirel bir perspektiften bakıldığında, liberal anlatının temel işlevinin mevcut mülkiyet ilişkilerini gizlemek ve sömürüyü rasyonalize etmek olduğu görülür.

Teknolojik Determinizm ve "Kaçınılmazlık" Miti

Liberal anlatı, yapay zekayı toplumun dışında gelişen, durdurulamaz bir doğa olayı gibi resmeder. Bu "teknolojik determinizm", toplumun teknoloji üzerinde söz sahibi olma hakkını elinden alır.

- **Siyasetin Teknikleşmesi:** Siyasi ve sınıfsal kararlar (örneğin işten çıkarmalar veya gözetim), sanki teknik birer zorunlulukmuş gibi sunulur.
- **Alternatifsizlik İllüzyonu:** Margaret Thatcher'ın "Alternatif yok" (TINA) sloganının dijital çağa uyarlanmasıdır; teknoloji ya şirketlerin istediği gibi gelişecektir ya da toplum "geride kalacaktır".

"Etik YZ" vs. "Politik YZ"

Son yıllarda teknoloji devlerinin en çok sığındığı kavram "Yapay Zeka Etiği" oldu. Ancak bu kavramsal çerçeve, yapısal sorunları bireysel tercihlere indirgiyor.

- **Ahlaki Makyaj (Ethics Washing):** Şirketler, algoritmaların sömürücü doğasını değiştirmek yerine, onları "adil" veya "yanlılıktan arınmış" hale getirmekten bahsederler. Ancak mülkiyet ilişkilerine dokunmayan bir etik, sadece sermayenin vicdanını rahatlatmaya yarar.
- **Hesap Verebilirlik Krizi:** Liberal etik yaklaşımı, sistemik hataları "teknik bir aksaklık" olarak görürken; kamulaştırma tezi bu hataları mülkiyet rejiminin bir sonucu, yani politik bir mesele olarak tanımlar.

Bireysel Mahremiyetten Toplumsal Mülkiyete

Liberalizm, veri meselesini "kişisel veri" ve "mahremiyet" üzerinden tartışır. Bu yaklaşım, veriyi bireysel bir mülk gibi kurguladığı için, verinin toplumsal üretim karakterini gözden kaçırır.

- **Müştereklerin Çitlenmesi:** Veri, milyarlarca insanın kolektif etkileşiminden doğar. Onu "kişisel bir hak" gibi savunmak, sermayenin bu devasa toplumsal kaynağı (müşterekleri) tek tek bireylerden "rızayla" çalmasına meşruiyet sağlar.
- **Hakların Yetersizliği:** GDPR ve KVKK gibi yasal düzenlemeler, verinin nasıl işleneceğini düzenler ancak verinin ve onu işleyen araçların mülkiyetini sorgulamaz.

Liberal Perdenin Yırtılması

Liberal teknoloji anlatısını eleştirmek, YZ tartışmasını "insan hakları" parantezinden çıkarıp "sınıf mücadelesi" ve "kamusal mülkiyet" zeminine taşımak demektir. Sorun, algoritmaların "etik" olup olmaması değil, bu

algoritmaların kimin çıkarına ve hangi mülkiyet altında çalıştığıdır. Kamulaştırma, bu ideolojik perdeyi yırtarak teknolojiyi bir piyasa objesi olmaktan çıkarıp kamusal bir akıl haline getirmenin ön koşuludur.

5.1. "Tarafsız Teknoloji" Miti

Liberal teknoloji anlatısının en temel taşı, teknolojinin "tarafsız" (neutral) olduğu, yani ne iyi ne de kötü olduğu, sadece onu kullanan ellere göre şekillendiği iddiasıdır. Bu mite göre yapay zeka, matematiksel formüllerden oluşan nesnel bir araçtır; eğer bir sorun (önyargı, ayrımcılık) varsa, bu sadece "hatalı veri" veya "kötü niyetli kullanıcı" sorunudur. Oysa eleştirel kuram, teknolojinin tasarımından üretim sürecine kadar her aşamasının ideolojik ve sınıfsal olduğunu savunur.

Tasarımın Politikası

Langdon Winner'ın klasikleşmiş "Artefaktların Politikası Var mıdır?" sorusu, YZ için her zamankinden daha geçerlidir. Bir algoritma tasarlanırken hangi sorunu çözeceği, kimin verisini öncelikli göreceği ve hangi "verimlilik" kriterine göre optimize edileceği baştan politik bir tercihtir.

- **Sınıfsal Tercih:** Bir algoritma, bir şirketin kârını maksimize etmek için tasarlanmışsa, bu tasarım doğası gereği işçinin haklarını veya toplumsal faydayı ikincil plana iter. Bu, aracın "kullanımından" bağımsız, tasarımına kodlanmış bir taraflılıktır.
- **Nesnellik Maskesi:** Matematiksel modeller, politik kararları teknik birer zorunluluk gibi sunarak itiraz mekanizmalarını felç eder. "Algoritma böyle hesapladı" denildiğinde, bu kararın arkasındaki sınıfsal çıkar görünmez kılınır.

Veri ve Toplumsal Önyargıların Otomasyonu

Tarafsızlık miti, yapay zekanın beslendiği verinin "saf" olduğu varsayımına dayanır. Ancak veri, mevcut toplumsal hiyerarşilerin, ırkçılığın ve cinsiyetçiliğin bir dökümüdür.

- **Geçmişin Tahakkümü:** YZ, geçmiş verileri analiz ederek geleceği öngörür. Eğer geçmişte kredi sistemleri yoksulları veya azınlıkları dışlamışsa, "tarafsız" algoritma bu dışlamayı bir "mantıksal kural" olarak öğrenir ve otomatize eder.
- **Güç İlişkilerinin Kristalleşmesi:** Matteo Pasquinelli'nin vurguladığı gibi, YZ toplumsal ilişkilerin "donmuş" bir formudur. Mevcut eşitsizlikler üzerine kurulu bir toplumda üretilen teknoloji, bu eşitsizlikleri derinleştiren bir vektör işlevi görür.

İdeolojik Bir Araç Olarak Tarafsızlık

"Teknoloji tarafsızdır" iddiası, aslında teknoloji şirketlerini ve mülkiyet sahiplerini sorumluluktan kurtaran bir ideolojik kalkandır. Eğer araç tarafsızsa, onun yarattığı yıkımlardan (işsizlik, kutuplaşma, gözetim) dolayı şirketler değil, soyut bir "teknolojik ilerleme" sorumlu tutulur. Bu, mülkiyetin sorgulanmasını engelleyen en güçlü liberal anlatıdır.

Politik Bir Teknoloji Kavrayışı

Tarafsızlık mitini yıkmak, yapay zekayı kamulaştırma mücadelesinin ilk adımıdır. Teknolojinin taraflı olduğunu kabul ettiğimizde, şu can alıcı soruyu sorabiliriz: Kimin tarafında? Eğer mevcut YZ sermayenin ve denetimin tarafındaysa; kamulaştırma, teknolojiyi emeğin, kamusal yararın ve toplumsal adaletin tarafına geçirme operasyonudur.

5.2. Etik Kodlar Neden Yetersiz?

YZ teknolojisinin yarattığı toplumsal kaygılar arttıkça, teknoloji devleri ve uluslararası kuruluşlar "YZ Etik İlkeleri", "Güvenilir YZ" veya "Sorumlu YZ" gibi kavram setlerini ön plana çıkarmaya başladı. Ancak bu etik kodlar, yapısal sorunlara çözüm üretmekten ziyade, mevcut mülkiyet rejimini koruyan birer ideolojik kalkan işlevi görüyor. Eleştirel bir perspektiften bakıldığında, etik kodların yetersizliğinin üç temel nedeni bulunuyor.

"Etik Makyaj" (Ethics Washing): Regülasyondan Kaçış Stratejisi

- **Şirketlerin etik ilkeleri** savunmasının temel nedeni, devletlerin getirebileceği bağlayıcı yasal düzenlemelerin ve kamusal denetimin önünü kesmektir.
- **Gönüllülük Esası:** Etik kodlar genellikle bağlayıcılığı olmayan, ihlal edildiğinde yaptırımı bulunmayan "iyi niyet" beyanlarıdır. Bu durum, şirketlerin kendi kendilerini denetlediği, dolayısıyla gerçek bir denetimin olmadığı bir illüzyon yaratır.
- **Siyasetsizleştirme:** Etik, meseleyi "doğru ve yanlış" gibi soyut ahlaki kategorilere indirgeyerek; sömürü, mülkiyet ve iktidar gibi somut politik kategorilerin üzerini örter.

Mülkiyet ve Kâr Mantığı ile Çatışma

Etik kodlar, algoritmaların "adil" veya "şeffaf" olmasını talep ederken, bu algoritmaların mülkiyetinin kâr maksimizasyonu hedefleyen özel şirketlerde olduğu gerçeğini değiştirmez.

- **Yapısal Engel:** Bir algoritmanın etik olması, o algoritmanın kâr getirme kapasitesini düşürüyorsa (örneğin daha az veri toplamak veya daha şeffaf olmak), sermaye mantığı her zaman kârı tercih edecektir.

- **Kara Kutu Savunması:** Şirketler, "şeffaflık" etik ilkesini savunsalar bile, algoritmaların işleyişini "ticari sır" gerekçesiyle kamuoyundan gizlemeye devam ederler. Bu, etik vaatler ile mülkiyet hakları arasındaki temel çelişkidir.

Bireysel Sorumluluğa İndirgeme

Etik yaklaşımı, sistemik hataları sanki tasarımcının veya kullanıcının kişisel bir hatasıymış gibi sunar.

- **Sistemik Kriz:** Algoritmik önyargı veya işsizlik, "kötü niyetli" bir yazılımcının eseri değil, kapitalist üretim biçiminin ve verinin tarihsel eşitsizliğinin bir sonucudur.
- **Kolektif Hakkın Gaspı:** Etik tartışmaları "kullanıcı hakları"na odaklanırken, yapay zekanın toplumsal bir üretim aracı olarak kamulaştırılması gerektiği fikrini tartışma dışı bırakır.

Etikten Politiğe Geçiş

Etik kodlar, yapay zekanın yarattığı fırtınada topluma sunulan birer "kağıttan kalkan"dır. Ben Wagner'in belirttiği gibi, etik ancak hukuk ve kamusal denetimle desteklendiğinde bir anlam ifade eder; tek başına kullanıldığında ise regülasyonun ikamesi haline gelir. Yapay zekayı kamulaştırma tezi, "etik YZ" illüzyonunu reddeder ve bunun yerine "politik ve kamusal YZ" talebini koyar. Sorun algoritmaların vicdanlı olması değil, demokratik ve toplumsal bir irade tarafından kontrol edilmesidir.

5.3. Piyasa Regülasyonu mu, Kamusal Mülkiyet mi?

YZ üzerindeki kontrolün nasıl sağlanacağı tartışması, günümüzde iki temel stratejik yol ayrımına gelmiştir:

Mevcut piyasa yapısını koruyarak "kuralları koymak" (regülasyon) veya yapay zekayı bir "kamusal altyapı" olarak yeniden tanımlayıp mülkiyetini toplumsallaştırmak. Liberal demokrasi, çözümün piyasa regülasyonunda olduğunu savunurken; bu çalışma, regülasyonun yapısal olarak yetersiz kaldığını ve gerçek çözümün kamusal mülkiyette yattığını savunuyor.

Piyasa Regülasyonunun Sınırları ve "Denetim İllüzyonu"

Avrupa Birliği'nin YZ Yasası (AI Act) gibi girişimlerle somutlaşan piyasa regülasyonu, teknolojiyi "riskli" ve "risksiz" kategorilere ayırarak denetlemeyi amaçlıyor. Ancak bu yaklaşım şu yapısal engellere çarpıyor:

- **Hız ve Karmaşıklık Farkı:** Teknolojik gelişim, bürokratik yasama süreçlerinden çok daha hızlı ilerler. Yasalar yürürlüğe girdiğinde, denetlenen teknoloji çoktan evrilmiş olur.
- **Bilgi Asimetrisi:** Regülatörler (devlet kurumları), sistemlerin nasıl çalıştığını anlamak için bizzat o sistemleri üreten şirketlerin teknik uzmanlığına muhtaçtır. Frank Pasquale'nin belirttiği gibi, "kara kutu" içeriden açılmadığı sürece dışarıdan yapılan düzenlemeler yüzeysel kalmaya mahkûmdur.
- **Regülatif Esaret (Regulatory Capture):** Teknoloji devleri, devasa lobi güçleri sayesinde düzenleme süreçlerini kendi çıkarları doğrultusunda manipüle ederek rekabeti engelleyen barajlara dönüştürebilirler.

Neden Kamusal Mülkiyet?

Kamusal mülkiyet, yapay zekayı bir piyasa metası olmaktan çıkarıp, elektrik veya su gibi temel bir kamusal hizmet (public utility) olarak konumlandırır. Bu değişimin gerekçeleri şunlardır:

- **Kâr Değil, Kamu Yararı:** Bir algoritma özel mülkiyette olduğunda hedef kâr maksimizasyonudur. Kamusal mülkiyette ise hedef; sosyal adalet, çevresel sürdürülebilirlik ve toplumsal refahı optimize etmektir.
- **Şeffaflık ve Demokratik Denetim:** Mülkiyet kamuya ait olduğunda, algoritmaların kaynak kodları ve eğitim veri setleri "ticari sır" engeline takılmadan demokratik denetime, bilimsel incelemeye ve halkın onayına sunulabilir.
- **Eşitlikçi Bölüşüm:** Yapay zekanın yarattığı verimlilik artışı ve ekonomik değer, bir avuç "bulut derebeyinin" kasasında birikmek yerine; çalışma saatlerinin kısaltılması ve temel kamu hizmetlerinin finansmanı için topluma geri döner.

Regülasyondan Kamulaştırmaya Bir Geçiş mi?

Regülasyon, sermayenin YZ üzerindeki tahakkümünü törpülemeye çalışırken; kamulaştırma, bu tahakkümü kökten tasfiye eder. Nick Srnicek'in vurguladığı gibi, platformlar artık ekonominin temel altyapısı haline gelmişse, onları regüle etmek yeterli değildir; bu altyapıları kolektif olarak yönetmek bir zorunluluktur. Kamusal mülkiyet, sadece yasaklayan bir mekanizma değil, teknolojiyi bilinçli ve demokratik bir şekilde "inşa eden" bir iradedir.

6. Sol Düşüncede Yapay Zeka Tartışmaları

YZ, sol ve Marksist literatürde sadece teknik bir ilerleme olarak değil, kapitalizmin içsel çelişkilerini keskinleştiren ve aynı zamanda başka bir toplumun maddi koşullarını hazırlayan tarihsel bir uğrak olarak ele alınır. Sol düşünce içerisinde YZ; bir yandan sömürüyü derinleştiren bir "algoritmik efendi", diğer yandan ise zorunlu emeği

ortadan kaldırabilecek bir "özgürleşme potansiyeli" olarak ikili bir karakter sergiler.

6.1. Karl Marx, Makine ve Genel Zeka (General Intellect)

Yapay zekanın ekonomi-politik köklerini anlamak için gidilecek ilk kaynak, Marx'ın Grundrisse (1857-1858) metninde yer alan ve bugün "Makineler Üzerine Fragman" olarak bilinen bölümdür. Marx burada, bilimin ve teknolojinin üretim sürecine doğrudan dahil olmasının mülkiyet ve emek üzerindeki devrimci etkilerini öngörmüştür.

Genel Zeka (General Intellect) Nedir?

Marx, toplumun kolektif bilgi birikimini, bilimsel gelişmişlik düzeyini ve toplumsal zekasını "Genel Zeka" (General Intellect) olarak tanımlar. YZ, bu tanıma göre insanlığın yüzyıllardır biriktirdiği dilin, kültürün, mantığın ve tecrübenin algoritmik bir forma bürünmüş halidir.

- **Nesnelleşmiş Bilgi:** YZ modelleri, milyarlarca insanın verisiyle eğitilerek "toplumsal beynin" bir makineye aktarılmış biçimidir. Matteo Pasquinelli'nin ifadesiyle, YZ aslında "toplumsal zekanın bir haritasıdır".
- **Sabit Sermaye Olarak Bilgi:** Kapitalizmde bu genel zeka, işçiye ait bir yeti olmaktan çıkarılıp makineye (sabit sermayeye) hapsedilir. Böylece bilgi, işçiyi özgürleştireceğine onu denetleyen bir güce dönüşür.

Makineler Üzerine Fragman: Otomasyon ve Değer Yasası

Marx, otomasyonun öyle bir noktaya geleceğini öngörmüştür ki; üretim artık işçinin harcadığı zamana değil, "genel bilimsel düzeyin ve teknolojinin ilerlemesine" bağlı hale gelecektir.

- **Zamanın Krizi:** Eğer üretim için gerekli emek zamanı YZ sayesinde minimuma inerse, kapitalizmin "emek-zamanı üzerinden değer üretme" mantığı krize girer. Bir yanda muazzam bir bolluk potansiyeli, diğer yanda bu bolluğa rağmen işsizlik ve yoksulluk yaratan mülkiyet rejimi arasındaki çelişki derinleşir.
- **Üretimin Toplumsallaşması:** Marx'a göre teknoloji, üretimi öyle bir "toplumsal süreç" haline getirir ki, mülkiyetin özel ellerde kalması artık sadece haksızlık değil, aynı zamanda teknik bir engeldir.

Güncel Okuma: YZ ve Dijital Grundrisse

Bugün yapay zekayı kamulaştırma talebi, Marx'ın "Genel Zeka" kavramının mülkiyetini geri istemektir. Nick Dyer-Witheford gibi çağdaş Marksistler, YZ'yi kapitalizmin kendi mezar kazıcısı olabilecek bir "genel zeka makinesi" olarak görüyorlar. Eğer YZ tüm toplumun ürettiği bilginin bir ürünü ise, onun mülkiyeti de özel şirketlerin değil, o bilgiyi üreten toplumun olmalıdır.

6.2. Antonio Negri & Michael Hardt: Bilişsel Emek ve Ortaklık

YZ tartışmalarına otonomcu Marksist gelenekten bir perspektif sunan Antonio Negri ve Michael Hardt, odağı fabrikadaki fiziksel emekten, zihnin ve iletişimin üretici hale geldiği "bilişsel emek" sürecine kaydırırlar. Onlara göre YZ, kapitalizmin sadece yeni bir kontrol aracı değil, aynı zamanda mülkiyetin doğasını değiştiren ve "ortak olanı" (the common) açığa çıkaran bir kırılma noktasıdır.

Bilişsel Emek ve Gayrimaddi Üretim

Negri ve Hardt, günümüz ekonomisinde değerin artık sadece fiziksel nesnelerden değil; bilgi, duygu, dil ve sosyal ilişkilerden üretildiğini savunur.

- **İşin Yaşama Yayılması:** Yapay zekayı besleyen veri üretimi, sadece mesai saatleri içinde gerçekleşmez. Sosyal medya kullanımı, dijital etkileşimler ve her türlü zihinsel faaliyet birer "gayrimaddi emek" biçimi olarak sermaye tarafından sömürülür.
- **Otonomi Potansiyeli:** Bilişsel emek, fabrikadaki işçinin aksine, üretim araçlarını (bilgisini, dilini, yaratıcılığını) zihninde taşır. Bu durum, emeğin sermayeden bağımsızlaşma potansiyelini artırır.

"Ortak" (The Common) Kavramı

Hardt ve Negri için YZ, bir "Ortaklık" ürünüdür. Onlara göre veri ve algoritmalar ne tamamen özel mülktür ne de tam anlamıyla devlet mülküdür; onlar insanlığın kolektif etkileşiminden doğan "ortak varlıklardır".

- **Çitleme Hareketi:** Sermayenin yapay zekayı özelleştirmesi, bu ortak varlığın etrafına çit çekilmesidir. Şirketler, aslında topluma ait olan dilsel ve zihinsel mirası mülksüzleştirerek kâra dönüştürürler.
- **Kolektif Zeka:** YZ, Negri'nin "Çokluk" (Multitude) olarak adlandırdığı toplumsal öznenin kolektif zekasının teknik bir ifadesidir.

Kamulaştırmanın Ötesinde "Müşterekleştirme"

Negri ve Hardt'ın perspektifi, yapay zekayı sadece devlete devretmek (devletleştirme) yerine, onu doğrudan üreticilerin (toplumun) yönettiği bir müşterek haline getirmeyi savunur.

- **Demokratik Yönetim:** Yapay zekanın algoritmaları ve veri havuzları, bürokratik bir aygıtın değil, toplumsal ağların doğrudan denetimine açılmalıdır.
- **Üretimin Özgürleşmesi:** Yapay zekayı kamulaştırmak, bilginin sermaye için üretilmesinden vazgeçilip,

yaşamın zenginleştirilmesi için üretilmesi sürecine geçiştir.

Çokluğun Teknolojisi Olarak YZ

Antonio Negri ve Michael Hardt, yapay zekayı devletin bir mülkü haline getirmek yerine, onu sermaye ve devletin ötesinde, doğrudan toplumsal iş birliğine dayalı bir "ortak varlık" olarak yeniden inşa etmeyi savunurlar. Hardt ve Negri'ye göre yapay zekayı kamulaştırmak, "ortak olanın" hakkını teslim etmektir. Eğer yapay zekayı yaratan toplumsal işbirliği ise, bu teknolojinin sağladığı bolluk ve olanaklar da hiçbir sınıfsal ayrım gözetmeksizin "çokluğa" ait olmalıdır. Bu, teknolojinin sermaye tahakkümünden kurtarılarak gerçek anlamda özgürleştiği bir aşamadır.

6.3. Nancy Fraser: Yeniden Dağıtım, Tanınma ve Temsil

Eleştirel teorinin yaşayan en önemli isimlerinden Nancy Fraser'ın "üç boyutlu adalet" çerçevesi, yapay zekayı kamulaştırma tartışmasına çok katmanlı bir derinlik kazandırır. Fraser, adaletin sadece ekonomik bölüşümle sınırlanamayacağını; kültürel tanınma ve siyasi temsil boyutlarının da birbirine bağlı olduğunu savunur. YZ sistemleri, bu üç alanda da mevcut eşitsizlikleri derinleştiren bir "kurumsal haksızlık" odağı haline gelmiştir.

Yeniden Dağıtım (Redistribution): Ekonomik Boyut

Fraser'a göre adalet, ekonomik yapının herkesin toplumsal yaşama "eşit şartlarda katılımını" sağlayacak şekilde düzenlenmesini gerektirir.

- **Algoritmik Mülksüzleştirme:** YZ sermayesi, toplumsal artı-değeri bir kutupta toplarken, geniş kitleleri işsizlik ve güvencesizliğe iter.

- **Kamulaştırma Hamlesi:** Yapay zekanın kamulaştırılması, Fraser'ın "yeniden dağıtım" ilkesinin bir gereğidir. Bu sadece kârın paylaşılması değil, teknolojinin sağladığı verimliliğin toplumsal refahı finanse edecek şekilde yapılandırılmasıdır.

Tanınma (Recognition): Kültürel ve Kimliksel Boyut

Tanınma boyutu, bireylerin veya grupların toplumsal hiyerarşiler içinde "aşağılanmaması" veya "görünmez kılınmaması" ile ilgilidir.

- **Algoritmik Yanlılık:** YZ modelleri; ırksal, cinsel veya sınıfsal önyargıları otomatize ederek belirli grupları "riskli", "verimsiz" veya "suçlu" olarak damgalar. Bu durum, Fraser'ın "yanlış tanınma" (misrecognition) dediği haksızlığın dijital formudur.
- **Temsiliyet Adaleti:** Kamulaştırma, veri setlerinin ve algoritmik tasarımların azınlıkları ve ezilen grupları dışlamayacak, aksine onların ihtiyaçlarını tanıyacak şekilde kolektif bir akılla yeniden kurgulanmasını sağlar.

Temsil (Representation): Siyasi Boyut

Fraser için siyasi boyut, "kimin karar verme süreçlerine katılacağı" ile ilgilidir. Bugün YZ üzerindeki en büyük adaletsizlik, bu sistemlerin yönetiminde halkın hiçbir söz hakkının olmamasıdır.

- **Siyasi Dışlanma:** Algoritmik kararlar "kara kutu" içinde alınır; vatandaşlar bu kararların öznesi değil, sadece nesnesidir. Karar verme yetkisi, seçilmemiş teknoloji elitlerine devredilmiştir.
- **Demokratik Denetim:** Yapay zekayı kamulaştırmak, Fraser'ın "temsil" kriterini karşılayarak; teknolojiyi

demokratik tartışmanın, şeffaf denetimin ve halk iradesinin bir parçası haline getirir.

Bütünleşik Bir Adalet Olarak Kamulaştırma

Fraser'ın yaklaşımı, mülkiyetin devlet tekeline geçmesinden ziyade, yapay zekanın ve dijital altyapıların "kamulaştırılması" (publicization) ve "demokratik kontrol" altına alınmasını hedefleyen daha geniş bir "toplumsallaştırma" modeline dayanır. Nancy Fraser'ın perspektifinden bakıldığında yapay zekayı kamulaştırmak, sadece bir "ekonomik mülkiyet" devri değildir. Bu hamle, ekonomik sömürüye (yeniden dağıtım), kültürel dışlanmaya (tanınma) ve siyasi etkisizliğe (temsil) karşı geliştirilen bütünleşik bir karşı koyuştur. Kamulaştırılmış bir YZ, "paralel katılımı" (parity of participation) sağlayan, yani her bireyin toplumsal hayatın gidişatında gerçek bir söz sahibi olabildiği yeni bir kamusal alanın inşasıdır.

6.4. Slavoj Zizek: Yapay Zeka, İdeoloji ve Denetim

Lacancı psikanaliz ve Marksist teoriyi harmanlayan Slavoj Žižek, yapay zekayı sadece bir üretim aracı olarak değil, insanın öznellik yapısını ve ideolojik deneyimini kökten değiştiren bir "mekanik öteki" olarak ele alır. Žižek'e göre YZ, ideolojinin en saf halidir; çünkü o, bizim yerimize "bilen", "arzulayan" ve hatta "karar veren" bir dışsal otorite figürüdür.

Dijital Büyük Öteki ve Öznenin Kayboluşu

Žižek, yapay zekayı Lacancı anlamda bir "Büyük Öteki" (Big Other) olarak konumlandırır. Geleneksel toplumda bu rolü Tanrı, Devlet veya Hukuk üstlenirken, dijital çağda bu rol algoritmalara devredilmiştir.

- **Algoritmik Bilgi:** Algoritmalar hakkımızda bizden daha fazla şey bilir. Žižek'e göre asıl tehlike, algoritmanın bizi

gözetlemesi değil, bizim algoritmik tahmine dayanarak kendimizi tanımlamamızdır.

- **Sorumsuzluğun Otomasyonu:** YZ, etik ve politik sorumluluktan kaçışın bir aracıdır. "Ben yapmadım, algoritma böyle hesapladı" diyerek, sınıfsal ve politik kararların sorumluluğu makineye yüklenir.

İdeolojinin Somutlaşmış Hali Olarak Kod

Žižek için ideoloji, artık sadece bir "yanlış bilinç" meselesi değil, algoritmaların işleyişine sızmış bir gerçekliktir. YZ, tarafsızlık maskesi altında egemen sınıfın çıkarlarını ve toplumsal önyargıları "nesnel gerçeklik" olarak sunar.

- **Fetişist Bölünme:** "Algoritmaların taraflı olduğunu gayet iyi biliyoruz, ama yine de sanki tarafsızlarmış gibi davranmaya devam ediyoruz." Žižek, bu tutumu modern bir ideolojik fetişizm olarak tanımlar.
- **Denetimin Görünmezliği:** Klasik faşizmde baskı görünürdür, ancak YZ çağında baskı, "kişiselleştirilmiş öneriler" ve "kullanıcı deneyimi" ambalajı altında sunulan yumuşak bir denetimdir.

Yapay Zeka ve "Singularity" Korkusu

Žižek, yapay zekanın insan bilincini aşacağı (Tekillik) korkusunu ideolojik bir saptırma olarak görür. Ona göre asıl sorun yapay zekanın insan gibi olması değil, insanın YZ gibi (yani verilerle yönetilen, arzusu önceden belirlenmiş bir makine gibi) davranmaya başlamasıdır.

Kamulaştırma ve İdeolojik Kopuş

Žižek; yapay zekayı bir mülkiyet meselesi olarak değil, insan öznelliğini ve gerçeklik algısını tehdit eden ideolojik bir uçurum olarak tanımlar. Bu nedenle çözümü klasik bir kamulaştırmada değil, teknolojinin dayandığı ideolojik temellerin reddedilmesinde ve toplumsal utanç duygusu gibi etik sınırların yeniden tesis edilmesinde bulur. Žižekçi

perspektiften yapay zekayı kamulaştırmak, bu "Dijital Büyük Öteki"nin perdesini aralamak demektir. Kamulaştırma, algoritmik kararların ardındaki sınıfsal iradeyi görünür kılarak, "teknolojik zorunluluk" yalanını ifşa eder. Bu, teknolojinin sadece mülkiyetini değil, aynı zamanda onun üzerindeki politik fanteziyi de değiştirmeyi gerektirir: Yapay zekayı bizim yerimize karar veren gizemli bir güç olmaktan çıkarıp, kolektif bir siyasi iradenin şeffaf bir aracı haline getirmektir.

6.5. Cédric Durand: Finansallaşma, Platformlar ve Teknofeodalizm

Fransız ekonomist Cédric Durand, yapay zekayı ve dijital dönüşümü, kapitalizmin sadece teknolojik bir evrimi değil, aynı zamanda mülkiyet ve sömürü mantığında radikal bir gerileme olarak analiz eder. Durand'ın "Teknofeodalizm" tezi, YZ devlerinin artık kâr elde etmek için üretim yapmaktan ziyade, dijital altyapıları kontrol ederek toplumdan "rant" devşirmeye başladığını savunur.

Üretimden Ranta: Dijital Toprak Ağalığı

Durand'a göre, Google, Amazon ve Microsoft gibi platformlar modern dünyanın "dijital toprakları" haline gelmiştir. Geleneksel kapitalist, bir mal üretip satarak kâr elde ederken; bu yeni yapılar, üzerinde ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü altyapıyı mülkiyetlerinde tutarlar.

- **Algoritmik Rant:** YZ sistemleri, bu dijital toprakların işletilmesini sağlayan "görünmez el"dir. Şirketler, diğer işletmelerin ve bireylerin bu sistemlere erişimi üzerinden bir tür teknolojik haraç veya rant toplarlar.
- **Varlıkların Yoğunlaşması:** Durand, üretken yatırımların yerini finansal varlıkların ve veri mülkiyetinin aldığını vurgular. YZ, bu devasa veriyi

işleyerek finansal piyasalarda ve dijital ekosistemde mutlak bir hâkimiyet kurar.

Bağımlılık İlişkileri ve İnovasyonun Sonu

Teknofeodalizmde, küçük üreticiler ve bireyler teknoloji devlerine yapısal olarak bağımlıdır. YZ algoritmaları, kimin görünür olacağına, kimin hangi fiyatla işlem yapacağına karar vererek piyasayı rekabetten uzaklaştırır ve keyfi bir otoriteye dönüştürür.

- **Yırtıcı Birikim:** Durand, bu sürecin inovasyonu teşvik etmekten çok, mevcut bilgiyi ve toplumsal zekayı (General Intellect) "çitli bir bahçeye" hapsettiğini savunur.
- **Finansallaşma:** YZ şirketlerinin piyasa değerleri, ürettikleri toplumsal faydadan değil, gelecekte toplayacakları ranta dair finansal beklentilerden beslenir.

Sosyo-Ekonomik Gerileme

Durand için bu durum kapitalizmin "dinamik" evresinden, feodalizmin "statik ve gaspçı" evresine bir dönüştür. YZ, emeği özgürleştirmek yerine, onu algoritmalara bağlı "dijital serflere" dönüştürür. Veri üreten her birey, bu devasa altyapıların ücretsiz birer işçisi haline gelmiştir.

Altyapısal Mülkiyetin Kamulaştırılması

Cédric Durand, yapay zekanın (AI) ve dijital altyapıların doğrudan klasik devlet mülkiyetine geçirilmesinden ziyade, bu teknolojilerin dayandığı verinin ve algoritmaların "kamusallaştırılmasını" ve birer "müşterek" (commons) olarak yönetilmesini savunmaktadır. Cédric Durand'ın analizi, yapay zekayı kamulaştırma tezine en güçlü iktisadi gerekçelerden birini sunar: Eğer sorun bir "yeni feodalizm" ise, çözüm bu dijital toprakların (platformların ve YZ altyapılarının) mülkiyetini demokratikleştirmektir.

Kamulaştırma, yapay zekayı bir avuç derebeyinin rant kapısı olmaktan çıkarıp, tüm toplumun ekonomik faaliyetlerini yürütebileceği bir "dijital müşterek" haline getirmeyi amaçlar.

6.6. Yanis Varoufakis ve Teknofeodalizm

Yunan ekonomist ve siyasetçi Yanis Varoufakis de, Cédric Durand ile benzer bir izlekte ancak daha radikal bir iddiayla; kapitalizmin artık sona erdiğini ve yerini "Teknofeodalizm" adını verdiği daha karanlık bir sisteme bıraktığını savunur. Varoufakis'e göre YZ, bu yeni sistemin temel "sermaye" biçimi olan "Bulut Sermayesi"nin (Cloud Capital) işletim sistemidir.

Bulut Sermayesi: Canlı Bir Makine Olarak Yapay Zeka

Varoufakis, geleneksel sermaye (fabrikalar, makineler) ile "bulut sermayesi" (algoritmalar, veri merkezleri, yazılımlar) arasında keskin bir ayrım yapar.

- **Arzu Modifikasyonu:** Geleneksel sermaye bir şeyler üretmenize yardımcı olurken; YZ destekli bulut sermayesi, doğrudan arzularınızı modifiye eder. Varoufakis'e göre Amazon'un Alexa'sı veya Google'ın algoritmaları, sadece birer araç değil, insanların davranışlarını komuta eden "canlı" birer altyapıdır.
- **Pazarın Ölümü:** Kapitalizm pazarlarda (market) gerçekleşirdi. Teknofeodalizmde ise pazarların yerini platformlar almıştır. Amazon bir pazar değildir; Amazon, sahibinin kurallarını koyduğu dijital bir derebeyliktir.

Bulut Derebeyleri ve Bulut Serfleri

Varoufakis, bu yeni sınıfsal yapıyı feodal kavramlarla açıklar:

1. **Bulut Derebeyleri (Cloudalists):** YZ altyapısına ve bulut sermayesine sahip olanlar. Onlar artık kâr değil, "bulut rantı" toplarlar.
2. **Vassal Kapitalistler:** Bu platformlar üzerinde satış yapan geleneksel şirketler. Kazançlarının büyük kısmını "kira" (komisyon/reklam) olarak derebeylerine öderler .
3. **Bulut Serfleri:** Bizler, yani kullanıcılar. Bedava içerik üreterek, yorum yaparak ve veri sağlayarak bulut sermayesini her an eğiten ve zenginleştiren modern köleler.

Kârın Yerine Rantın Geçmesi

Varoufakis'in en çarpıcı tezi, "bulut rantı"nın "kapitalist kâr"ı yuttuğudur. YZ devleri artık bir şey üretmekten ziyade, ekonomik faaliyetin geçtiği kanalları tutarak servet biriktirirler. Bu, kapitalizmin o meşhur "rekabetçi" ve "dinamik" yapısının yerini, rantçı ve statik bir tahakkümün alması demektir.

Bulutun Demokratikleştirilmesi

Varoufakis, yapay zekayı devletin bir dairesi haline getirmekten çok, onu sermayenin rant mekanizmasından koparıp toplumsal bir müşterek olarak yeniden yapılandırmayı ve dijital egemenliği halka geri vermeyi amaçlar. Varoufakis için çözüm, piyasayı regüle etmek veya "etik" kurallar koymak değildir; çünkü sistem artık kapitalist bir piyasa değildir. Çözüm, bulut sermayesinin mülkiyetini demokratikleştirmektir. Yapay zekanın kamulaştırılması, Varoufakis'in perspektifinde, dijital altyapının bir "kamu malı" (commons) haline getirilmesi ve bulut rantının tüm topluma dağıtılması anlamına gelir. Bu, teknofeodalizmin tasfiyesi ve dijital bir demokrasinin inşası için tek yoldur.

6.7. Matteo Pasquinelli: Algoritmik Emek ve Algoritmaların Politik Ekonomisi

İtalyan teorisyen Matteo Pasquinelli, yapay zekayı gökten inmiş bir "süper zeka" olarak değil, emeğin ve toplumsal bilginin uzun süreli tarihsel birikimi olarak analiz eder. Pasquinelli'ye göre YZ, işçinin bilgisinin makineye aktarıldığı ve bu bilginin artık işçiyi yönetmek için kullanıldığı en gelişmiş "algoritmik yönetim" aşamasıdır.

İş Bölümünden Algoritma Bölümüne

Pasquinelli, Adam Smith ve Charles Babbage'ın klasik iş bölümü teorilerinden yola çıkarak, algoritmaların aslında insan emeğinin parçalara ayrılmış halinin matematikselleşmesi olduğunu savunur.

- **Emeğin Yoğunlaşması:** Algoritmalar, binlerce işçinin el yordamıyla yaptığı işleri, hareketleri ve kararları taklit ederek öğrenir. Dolayısıyla YZ, "canlı emeğin" makineleşmiş bir formudur.
- **Patronun Gözü (The Eye of the Master):** Pasquinelli, YZ'yi üretimi optimize eden tarafsız bir araç değil, üretimi denetleyen ve hızı belirleyen bir "dijital ustabaşı" (algoritmik gözetim) olarak tanımlar.

Bilginin Gaspı ve "Genel Zeka"nın Makineleşmesi

Pasquinelli için YZ, Marx'ın General Intellect (Genel Zeka) kavramının sermaye tarafından ele geçirilmiş halidir. Toplumun kolektif olarak ürettiği dil, kültür ve veri; YZ aracılığıyla mülksüzleştirilir.

- **Algoritmik Artı-Değer:** Veri toplama süreci, sadece bir "gözetim" değil, bir "değer çıkarma" (extraction) işlemidir. Her bir veri girişi, algoritmanın "zekasını" artırırken, sermayenin emeği daha verimli sömürmesini sağlar.

- **Bilgi Asimetrisi:** Bilgi, toplumsallıktan koparılıp algoritmik bir kara kutuya hapsedildiğinde, toplum kendi ürettiği zekaya yabancılaşır.

Algoritmaların Politik Ekonomisi

Pasquinelli, yapay zekanın "teknik" bir mesele değil, bir mülkiyet ve sınıf meselesi olduğunun altını çizer. Algoritmaların tasarımı, sınıfsal bir kumanda (command) aracıdır.

- **Emek ve Yazılım İlişkisi:** Yazılım, donmuş bir emektir. Yapay zekayı kamulaştırmak demek, donmuş olan bu emeği yeniden toplumsallaştırmak ve onun kullanım değerini kâr odaklı olmaktan çıkarıp kamusal yarara yöneltmektir.

Emeğin Zekasını Geri Almak

Araştırma odağını yapay zekanın epistemolojisi ve emek tarihindeki yerine ayıran Matteo Pasquinelli, yapay zekanın doğrudan devlet eliyle geleneksel anlamda kamulaştırılmasından ziyade, bu teknolojinin bir "kolektif zeka" ve "toplumsal üretim aracı" olarak toplumsallaştırılmasını savunmaktadır. Matteo Pasquinelli'nin perspektifi, yapay zekayı kamulaştırma tezine çok kritik bir tarihsel meşruiyet sağlar: Yapay zekayı kamulaştırmak, aslında emeğin ve toplumun kendisinden çalınan "kolektif zekayı" asıl sahibine iade etmektir. Eğer algoritma işçinin hareketinden, toplumun dilinden ve kolektif tecrübeden besleniyorsa; bu algoritmanın mülkiyeti de özel bir şirketin "ticari sırrı" olamaz; kamusal bir miras (common heritage) olmalıdır.

6.8. Nick Dyer-Witheford & Christian Fuchs: Dijital Emek ve Siber-Proletarya

Eleştirel medya kuramcısı Christian Fuchs ve teknoloji-siyaset ilişkisi üzerine çalışmalarıyla tanınan Nick Dyer-Witheford, yapay zekayı küresel kapitalist sömürü zincirinin en uç ve en karmaşık halkası olarak ele alırlar. Bu iki düşünür, yapay zekanın üretim sürecini sadece yüksek teknolojiyle değil, "dijital emek" ve "siber-proletarya" kavramları üzerinden, küresel ölçekte parçalanmış ve görünmez kılınmış bir emek gücüyle ilişkilendirirler.

Dijital Emek ve Kullanıcı Sömürüsü (Christian Fuchs)

Christian Fuchs, Dallas Smythe'ın "izleyici emeği" kavramını dijital çağa uyarlayarak, sosyal medya ve YZ platformlarını kullanan herkesin aslında birer "dijital işçi" olduğunu savunur.

- **Karşılıksız Emek:** YZ modellerini eğiten veriler, milyonlarca kullanıcının internetteki etkileşimlerinden (beğeniler, yorumlar, paylaşımlar) süzülür. Fuchs'a göre bu, sermayenin işçiye ücret ödemeden artı-değer elde ettiği en saf sömürü biçimlerinden biridir.
- **Prosumption (Üretüketim):** Kullanıcı aynı zamanda üreticidir (producer + consumer). YZ, bu "üretüketicilerin" yarattığı kolektif değeri mülkiyetine geçirerek devasa kârlar elde eder.

Siber-Proletarya ve Küresel Sömürü (Nick Dyer-Witheford)

Nick Dyer-Witheford, "Siber-Proletarya" kavramıyla, yüksek teknolojili kapitalizmin sanıldığı gibi sadece beyaz yakalı uzmanlara değil, küresel bir güvencesiz emek ordusuna dayandığını gösterir.

- **Veri Madenciliğinin Kirli Yüzü:** Yapay zekanın "akıllı" görünebilmesi için verilerin etiketlenmesi, sınıflandırılması ve şiddet içerikli içeriklerin ayıklanması gerekir. Bu işler, Küresel Güney'deki (Kenya, Filipinler vb.) düşük ücretli "tıklama çiftliği" işçileri tarafından, travmatik koşullarda yapılır.
- **Parçalanmış İşçi Sınıfı:** Siber-proletarya; madenlerde hammadde çıkaran işçiden, devasa veri merkezlerini soğutan teknisyenlere ve algoritmaları eğiten içerik moderatörlerine kadar uzanan geniş ve heterojen bir sınıftır.

Algoritmik Savaş ve Direniş

Dyer-Witheford, Yayap zekayı sınıflar arası bir "algoritmik savaş" aracı olarak tanımlar. Sermaye, yapay zekayı emeği ikame etmek ve disipline etmek için kullanırken; işçi sınıfı da bu teknolojiyi kendi örgütlenme ağlarını kurmak için kullanabilir.

- **Krizin Yönetimi:** YZ, kapitalizmin aşırı üretim ve ekolojik krizlerini yönetmek için bir "planlama aracı" olarak kullanılır, ancak mülkiyet özel olduğu sürece bu planlama sadece kâr odaklıdır.

Emeğin Enternasyonalizmi ve Kamulaştırma

Nick Dyer-Witheford ve Christian Fuchs, yapay zekanın (AI) ve dijital altyapıların kamulaştırılmasını ve daha geniş bir ifadeyle toplumsallaştırılmasını (socialization) en güçlü şekilde savunan Marksist kuramcılar arasındadır. Fuchs ve Dyer-Witheford'un perspektifi, yapay zekayı kamulaştırma tezine küresel bir adalet boyutu ekler. Kamulaştırma, sadece kullanıcıların verilerini geri alması değil, aynı zamanda küresel siber-proletaryanın sömürüsüne son verilmesi ve YZ altyapısının bu emeği üretenlerin ortak yararına devredilmesidir. Yapay zekanın kamulaştırılması,

küresel bir dijital müşterekler rejiminin (digital commons) inşasıdır.

6.9. Evgeny Morozov: Teknolojik Çözümcülük Eleştirisi ve Dijital Otoriterlik

Belaruslu yazar ve araştırmacı Evgeny Morozov, dijital teknolojilere yönelik hem liberal iyimserliği hem de teknolojik determinizmi en sert şekilde eleştiren isimlerden biridir. Morozov, yapay zekayı tartışırken iki temel kavramı ön plana çıkarır: "Teknolojik Çözümcülük" (Technological Solutionism) ve bu sürecin yarattığı "Dijital Otoriterlik".

Teknolojik Çözümcülük (Solutionism)

Morozov'a göre çözümcülük, karmaşık toplumsal ve siyasi sorunların, sadece "doğru algoritma" veya "daha fazla veri" ile çözülebilecek teknik aksaklıklar olarak görülmesidir.

- **Siyasetin Buharlaşması:** Evsizlik, işsizlik veya iklim krizi gibi yapısal sorunlar; YZ aracılığıyla optimize edilecek verimlilik problemlerine indirgenir. Bu durum, sorunların kökenindeki sınıfsal çelişkileri ve politik tercihleri görünmez kılar.
- **Akıllı Çaresizlik:** Her şeyin bir "app" veya YZ ile çözülebileceği inancı, vatandaşların siyasi eylem kapasitesini zayıflatır ve onları teknoloji şirketlerinin sunduğu hazır çözümlere mahkûm eder.

Dijital Otoriterlik ve Veri Çıkarımcılığı

Morozov, internetin ve yapay zekanın doğası gereği özgürleştirici olduğu mitini çürütür. Ona göre bu teknolojiler, otoriter rejimlerin ve gözetim kapitalizminin elinde mutlak bir denetim aracına dönüşmüştür.

- **Gözetim ve Kontrol:** YZ, devletlerin ve şirketlerin toplumu sadece izlemesini değil, aynı zamanda proaktif olarak yönetmesini sağlar. Morozov, "Net Delusion"

(Net Yanılsaması) eserinde, dijital araçların muhalefeti bastırmak için nasıl daha rafine yöntemler sunduğunu analiz eder.

- **Altyapısal Bağımlılık:** Devletlerin temel hizmetleri (sağlık, eğitim, ulaşım) sağlamak için özel teknoloji devlerinin YZ altyapılarına bağımlı hale gelmesi, egemenliğin şirketlere devredilmesi demektir.

"Hizmet Olarak Özgürlük"ün Eleştirisi

Morozov, teknoloji şirketlerinin özgürlüğü bir "hizmet" (Freedom as a Service) olarak sunmasını eleştirir. Bu modelde özgürlük, vatandaşlık hakkı olmaktan çıkıp, veri karşılığında şirketlerden kiralanan bir meta haline gelir. YZ, bu kiralama ilişkisinin en ileri seviyesidir; çünkü kararlarımızı ve tercihlerimizi bizim yerimize optimize ederken, bizi altyapı sahiplerine daha da bağımlı kılar.

Siyaseti Teknolojiye Geri Getirmek

Evgeny Morozov, yapay zekanın doğrudan devlet eliyle geleneksel anlamda kamulaştırılmasından ziyade, bu teknolojinin dayandığı veri ve altyapıların "toplumsallaştırılmasını" (socialization) ve "dijital sosyalizm" çerçevesinde yeniden yapılandırılmasını savunmaktadır. Morozov'un perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi bu "çözümcü" ve "otoriter" kıskaçtan kurtarmak demektir. Kamulaştırma, yapay zekayı piyasa mantığının ve teknik optimizasyonun dışına çıkararak, onu yeniden kamusal bir müzakere ve siyasi irade konusu haline getirir. Morozov'un önerisi, verinin ve altyapının mülkiyetini toplumsallaştırarak, teknolojiyi "şirketlerin bizim için çözdüğü bir sorun" olmaktan çıkarıp, "toplumun kendi geleceğini planladığı bir araç" haline getirmektir.

6.10. Kate Crawford: Yapay Zeka, Irk, Cinsiyet ve Eşitsizlik

Kate Crawford, yapay zekayı sadece soyut bir kod yığını olarak değil; toprak, emek ve veri üzerinden şekillenen fiziksel ve politik bir yapı olarak analiz eder. Crawford, özellikle Yapay Zekanın Atlası (Atlas of AI) çalışmasında, bu teknolojinin tarafsız bir matematiksel mucize olduğu mitini yıkarak, onun mevcut ırkçı, cinsiyetçi ve sınıfsal eşitsizlikleri nasıl kristalleştirdiğini ve otomatize ettiğini gösterir.

Algoritmik Önyargı ve Sınıflandırma Siyaseti

Crawford'a göre yapay zeka sistemleri, dünyayı sınıflandırmak için kullanılan "siyasal makinelerdir". Bu sınıflandırma süreci asla tarafsız değildir.

- Tarihsel Önyargıların Mirası: YZ modelleri, geçmişin verileriyle eğitilir. Eğer bir toplumun geçmişinde ırkçılık veya cinsiyetçilik varsa, algoritma bu eşitsizliği bir "mantıksal kural" olarak öğrenir. Örneğin; işe alım algoritmalarının kadınları elemesi veya yüz tanıma sistemlerinin koyu tenli bireyleri daha yüksek oranda yanlış teşhis etmesi teknik bir hata değil, verinin toplumsal kökeninin bir sonucudur.
- **Kalıplaşmış Yargıların Otomasyonu:** Crawford, YZ'nin karmaşık insan kimliklerini sığ ve ikili (binary) kategorilere hapsettiğini, bunun da özellikle azınlıklar ve marjinal gruplar üzerinde yeni baskı biçimleri yarattığını savunur.

"Lityumdan Veriye": Ekolojik ve İnsani Maliyet

Crawford, yapay zekanın sadece yazılımdan ibaret olmadığını; madenlerden, enerji tüketiminden ve sömürülen emekten beslendiğini vurgular.

- **Ekstraktivizm (Çıkarımcılık):** YZ'nin "akıllı" olabilmesi için Küresel Güney'deki madenlerden lityum çıkarılması ve yine buralardaki düşük ücretli işçilerin verileri etiketlemesi gerekir. Crawford bu süreci, doğanın ve insan emeğinin sermaye tarafından "yağmalanması" olarak tanımlar.
- **Görünmez Emek:** Algoritmaların arkasında, travmatik içerikleri temizleyen veya verileri sınıflandıran devasa bir "hayalet işçi" ordusu vardır. Bu, YZ'nin yüksek teknoloji imajının ardındaki gizli sınıfsal sömürüdür.

Devlet ve Şirket Gözetimi Arasındaki Geçişkenlik

Crawford, yapay zeka aracılığıyla sağlanan gözetim kapasitesinin, demokratik denetimden tamamen uzaklaştığını belirtir. Şirketlerin kâr hırsı ile devletlerin güvenlik takıntısı, yapay zekada birleşir. Bu birleşme, bireyin her hareketinin, duygusunun ve sosyal ilişkisinin veri madenciliği nesnesi haline getirilmesiyle sonuçlanır.

Kamulaştırma ve Adalet Odaklı Tasarım

Kate Crawford, yapay zekayı bir devlet mülkü haline getirmek yerine, onun sermaye ve devlet iş birliğiyle kurulan gözetim ve sömürü ağlarını ifşa etmeyi ve teknolojiyi insan hakları ile ekolojik sürdürülebilirlik temelinde radikal bir denetime tabi tutmayı savunur. Kate Crawford'un analizi, yapay zekayı kamulaştırma tezine etik ve sosyolojik bir zorunluluk ekler. Kamulaştırma, yapay zekanın sadece mülkiyetini değil, tasarım süreçlerini de demokratikleştirmeyi amaçlar. Eğer YZ mevcut eşitsizlikleri derinleştiriyorsa, çözüm bu sistemleri özel şirketlerin "kâr ve denetim" odaklı kapalı kutularından çıkarıp; şeffaf, hesap verebilir ve toplumsal adaleti gözeten kamusal bir altyapıya dönüştürmektir. Kamulaştırma, "verinin atlasını" sermayenin elinden alıp topluma iade etme eylemidir.

6.11. Nick Srnicek ve Aaron Bastani: Tekno-Optimizmden Tekno-Komünizme

Nick Srnicek ve Aaron Bastani, yapay zekayı kapitalizmin ötesine geçmek için gerekli olan maddi temelin merkezine yerleştirirler. Bu iki düşünür, teknolojik gelişmeyi reddetmek yerine, bu gelişmeyi sermayenin elinden çekip alarak solun hizmetine sunmayı savunan "Hızlandırmacı" (Accelerationist) bir perspektife sahiptirler. Onlara göre YZ, "çalışmanın sonunu" getirebilecek ve bolluk toplumunu inşa edebilecek yegâne araçtır.

Tam Otomasyon ve Zorunlu Emeğin Sonu

Aaron Bastani'nin "Tam Otomatik Lüks Komünizm" (Fully Automated Luxury Communism) olarak kavramsallaştırdığı vizyon, YZ ve otomasyonun üretim maliyetlerini sıfıra yaklaştıracağı fikrine dayanır.

- **Bolluk Ekonomisi:** Yapay zeka, enerji, gıda ve ilaç gibi temel ihtiyaçların üretimini o kadar verimli hale getirebilir ki, bu kaynaklar artık piyasa malı olmaktan çıkıp kamusal birer hak haline gelir.
- **Emeğin Tasfiyesi:** Bastani'ye göre amaç, insanları "işten çıkarmak" değil, insanlığı "ücretli emek zorunluluğundan" kurtarmaktır. YZ, insanların yapmak istemediği tüm rutin ve angarya işleri üstlenen kolektif bir köle-makine haline gelmelidir.

Platform Kapitalizminin Eleştirisi (Nick Srnicek)

Nick Srnicek, Bastani'nin iyimserliğini daha sert bir ekonomi-politik analizle destekler. "Platform Kapitalizmi" eserinde, yapay zekanın bugünkü mülkiyet yapısının kaçınılmaz olarak tekelleşmeye yol açtığını gösterir.

- **Veri Madenciliği ve Tekelleşme:** YZ, daha fazla veriyle daha iyi çalışır; bu da veriye sahip olanın daha da büyümesini ve rakiplerini yok etmesini sağlar.

- **Kamu Platformları İhtiyacı:** Srnicek, özel platformların (Uber, Google, Amazon vb.) kamusal alternatiflerinin yaratılması gerektiğini savunur. YZ altyapısı, kâr peşinde koşan şirketlerin elinde olduğu sürece, otomasyon bolluk değil sadece daha fazla eşitsizlik ve sefalet getirecektir.

Tekno-Komünizm: Teknolojiyi Geri Almak

Her iki düşünür için de "Tekno-Komünizm", YZ üzerindeki özel mülkiyetin lağvedilip, bu teknolojinin toplumsal bir planlama aracı olarak kullanılmasıdır.

- **Post-Kapitalist Planlama:** YZ, karmaşık ekonomik verileri işleyerek arz ve talebi piyasa fiyatları yerine doğrudan toplumsal ihtiyaçlara göre dengeleyebilir.
- **Müştereklerin İnşası:** Kamulaştırma, Srnicek ve Bastani'nin vizyonunda; bulut sermayesinin, algoritmaların ve veri merkezlerinin "müşterekler" (commons) olarak ilan edilmesidir.

Bir Tercih Olarak Bolluk

Her iki yazar da yapay zekayı ve veriyi birer kamu malı (public good) olarak tanımlar. Onlara göre mesele sadece teknolojinin kendisi değil, bu teknolojinin üzerindeki mülkiyet rejiminin değiştirilmesidir. Bu yazarlar, yapay zekanın getireceği büyük dönüşümün ancak kamusal/kolektif mülkiyet ve demokratik planlama ile toplumun geneline fayda sağlayabileceğine inanırlar. Srnicek ve Bastani'nin perspektifi, yapay zekayı kamulaştırma tezine ütopik ama rasyonel bir hedef ekler. Onlara göre YZ, ya bir avuç elitin lüks içinde yaşadığı bir "dijital feodalizm" ya da tüm insanlığın özgürleştiği bir "tekno-komünizm" getirecektir. Kamulaştırma, bu iki yol ayrımındaki en kritik siyasi hamledir; teknolojiyi sınıfın değil, insanlığın hizmetine sunma iradesidir.

6.12. Nick Srnicek & Alex Williams: Hızlandırmacılık ve Tam Otomasyon

Nick Srnicek, ayrıca Alex Williams ile birlikte yazdığı, "Geleceği İcat Etmek" (Inventing the Future) adlı eserleriyle de, solun teknoloji karşısındaki savunmacı ve yerelci (folk politics) tutumunu eleştirerek, yapay zekayı merkeze alan bir "Hızlandırmacı" (Accelerationist) strateji önermiştir. Onlara göre YZ, kapitalizmin yarattığı bir araç olsa da, doğru siyasi yönelimle post-kapitalist bir dünyaya geçişin lokomotifi olabilir.

Sol Hızlandırmacılık ve Modernite

Srnicek ve Williams, solun moderniteyi ve yüksek teknolojiyi sağa terk etmesini büyük bir hata olarak görürler. Onlar için yapay zeka; sömürüyü derinleştirebileceği gibi, emeğin üzerindeki "ücretli iş" baskısını kırabilecek bir potansiyele de sahiptir.

- **Teknolojiyi Geri** Almak: Hızlandırmacılık, teknolojiyi reddetmek değil, onu kapitalist kâr mantığından kurtarıp toplumsal kurtuluşun hizmetine sunacak şekilde hızlandırmaktır.
- **Kurtuluş Olarak Otomasyon:** Yazarlar, otomasyonun işsizlik yaratacağı korkusuna karşılık, otomasyonu "çalışmadan özgürleşme" fırsatı olarak sunarlar.

Tam Otomasyonun Dört Temel Direği

Srnicek ve Williams, YZ ve otomasyonun toplumsal bir kazanıma dönüşmesi için birbirine bağlı dört siyasi talep ileri sürerler:

1. **Tam Otomasyon:** İnsanların yapmak istemediği tüm rutin ve angarya işlerin YZ ve robotlar tarafından üstlenilmesi.

2. **Çalışma Haftasının Kısaltılması:** Verimlilik artışının işten çıkarma yerine, herkesin daha az çalışıp kendisine daha fazla zaman ayırması için kullanılması.
3. **Evrensel Temel Gelir (ETG):** Üretimin otomatize edildiği bir dünyada, bireylerin hayatta kalmak için emeğini satma zorunluluğunun ortadan kaldırılması.
4. **Çalışma Etiğinin Tasfiyesi:** İnsanın değerinin sadece "çalışmakla" ölçüldüğü ideolojinin yıkılması.

Platformların Kamulaştırılması

Srnicek, ayrıca Platform Kapitalizmi eserinde de, yapay zekanın bugünkü mülkiyet yapısının kaçınılmaz olarak tekelleşmeye yol açtığını gösterir. Bu nedenle, otomasyonun nimetlerinden toplumun yararlanabilmesi için bu altyapıların kamulaştırılması gerektiğini savunur.

- **Kamu Platformları:** Google veya Amazon gibi devasa veri işleme kapasitesine sahip platformlar, kamusal birer altyapı (utility) olarak yeniden düzenlenmelidir.
- **Algoritmik Planlama:** Kamulaştırılmış YZ, kaynakların piyasa kaosu yerine demokratik ve rasyonel bir şekilde dağıtılmasını sağlayabilir.

Bir Tercih Olarak Post-Kapitalizm

Srnicek ve Williams, yapay zekayı kapitalizmin ötesine geçmek için gerekli olan en önemli araç olarak görürler ve onun devlet veya kolektif yapılar eliyle kamulaştırılarak "post-kapitalist" bir bolluk ekonomisinin temeli yapılmasını savunurlar. Srnicek ve Williams'ın perspektifi, yapay zekayı kamulaştırma tezine stratejik bir ufuk kazandırır. Onlara göre YZ, ya bir avuç elitin lüks içinde yaşadığı bir "dijital feodalizm" ya da tüm insanlığın özgürleştiği bir "post-iş toplumu" getirecektir. Kamulaştırma, bu iki yol ayrımındaki en kritik siyasi tercihtir; teknolojiyi sermayenin denetiminden çıkarıp, insanlığın özgürlük alanını genişletme hamlesidir.

6.13. Francesca Bria: Dijital Egemenlik ve Veri Müşterekleri

Yapay zekanın mülkiyeti tartışmasını "dijital egemenlik" ve "belediyeci sosyalizm" temelinde somutlaştıran Francesca Bria, YZ altyapılarının sadece devlet düzeyinde değil, yerel ve kolektif düzeyde de kamulaştırılması gerektiğini savunur. Bria'ya göre YZ, teknoloji devlerinin sömürdüğü bir mülkiyet alanı değil, toplumun yaşam kalitesini artıracak bir "kamusal altyapı" olarak yeniden kurgulanmalıdır.

Dijital Egemenlik ve Teknoloji Politikası

Bria, dijital dönüşümün Silikon Vadisi merkezli şirketlerin elinde bir tahakküm aracına dönüştüğünü vurgular. Ona göre dijital egemenlik, teknolojinin mülkiyetinin ve kontrolünün yeniden topluma kazandırılmasıdır.

- **Teknoloji Devlerine Karşı Özerklik:** YZ sistemlerinin tasarımı ve veri yönetimi, küresel şirketlerin kâr hırsından arındırılmalı; şehirlerin ve vatandaşların kendi verileri üzerinde söz hakkı olduğu bir yapı kurulmalıdır.
- **Altyapısal Bağımsızlık:** Kamulaştırma, sadece yazılımları değil; veri merkezlerini, fiber optik ağları ve bulut sistemlerini kapsayan fiziksel altyapının da kamu denetimine geçmesini ifade eder.

"Veri Müşterekleri" (Data Commons) ve Kamusal Değer

Negri'nin "ortak olan" kavramıyla paralellik gösteren Bria, veriyi 21. yüzyılın temel bir hakkı olarak tanımlar. Verinin bir meta olmaktan çıkarılıp "veri müşterekleri" haline getirilmesi, YZ'nin demokratikleşmesinin anahtarıdır.

- **Kamusal Bir Altyapı Olarak Veri:** Veri, tıpkı su veya elektrik gibi bir kamu hizmeti (utility) olarak

görülmelidir. YZ algoritmaları bu ortak veri havuzundan beslenerek toplumsal sorunlara çözüm üretmelidir.

- **Anonimleştirme ve Kolektif Kullanım:** Bireysel mahremiyetin korunduğu, ancak verinin yarattığı değerin kolektif olarak paylaşıldığı bir mülkiyet rejimi savunulur.

Kamulaştırmanın Pratiği: Demokratik Şehir Planlaması

Bria'nın yaklaşımı, kamulaştırılmış bir YZ'nin toplumun somut ihtiyaçlarını karşılamak için nasıl kullanılacağına dair pratik bir yol haritası sunar.

- **Piyasa Dışı Planlama:** Kamulaştırılmış YZ; ulaşım, konut ve enerji gibi alanlarda piyasa kaosu yerine rasyonel ve demokratik bir planlama yapılmasına olanak tanır.
- **Katılımcı Teknoloji Tasarımı:** Algoritmalar "kara kutu" olmaktan çıkarılmalı; vatandaşların denetimine ve müdahalesine açık, şeffaf bir mimariyle inşa edilmelidir.

Toplumsal Yarar İçin YZ

Francesca Bria, yapay zekanın geleneksel anlamda devlet eliyle "kamulaştırılmasından" ziyade, "dijital egemenlik" (digital sovereignty) ve "kamusal veri altyapısı" modelleri üzerinden kolektif bir mülkiyeti ve demokratik kontrolü savunmaktadır. Bria'ya göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojinin yönünü "kâr maksimizasyonu"ndan "toplumsal yarar"a çevirmektir. Bu, teknolojinin sadece mülkiyetini değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda şehirlerin ve toplumların kendi geleceklerini dijital araçlarla belirlediği yeni bir "teknolojik demokrasi" inşa eder.

6.14. Jodi Dean: Komünikatif Kapitalizm ve Algoritmik Esaret

Yapay zeka tartışmalarına radikal bir siyaset teorisi perspektifinden yaklaşan Jodi Dean, odağı teknolojik süreçlerden ziyade bu süreçlerin içine hapsolduğu "komünikatif kapitalizm" (iletişimsel kapitalizm) evresine odaklar. Dean'e göre yapay zeka, sadece bir üretim aracı değil, aynı zamanda toplumsal iletişimi ve siyasi enerjiyi sönümlendirerek sermaye birikimine tahvil eden devasa bir "yakalama" mekanizmasıdır.

Komünikatif Kapitalizm ve Veri Akışının Fetişizmi

Dean, günümüz kapitalizminde değerin artık mesajın içeriğinden değil, mesajın "dolaşımından" üretildiğini savunur. Bu bağlamda yapay zeka, bu bitmek bilmeyen veri dolaşımını yöneten ve optimize eden en gelişmiş aygıttır.

- **İletişimin Metalaşması:** Yapay zekayı besleyen her türlü dijital etkileşim, birer siyasi eylem olma niteliğini yitirerek sisteme yakıt sağlayan "veri zerreciklerine" dönüşür. Bireylerin sosyal medya ve algoritmik ağlardaki her katkısı, komünikatif kapitalizmin sömürü çarklarını döndürür.
- **Siyasetin Tasfiyesi:** Dean'e göre YZ algoritmaları, kullanıcıları sürekli bir "katılım" ve "tepki verme" döngüsüne hapseder. Bu durum, gerçek siyasi örgütlenmenin ve kolektif iradenin yerini, algoritmik olarak yönetilen bir "iletişim fetişizminin" almasına neden olur.

"Yoldaşlık" vs. "Kullanıcı": Altyapının Kolektif Geri Alımı

Dean'in analizi, yapay zekanın mülkiyetini bireysel haklar veya verinin gizliliği üzerinden değil, kolektif bir güç olan "yoldaşlık" (comrade) formu üzerinden tartışır.

- **Bireysel Hakların Yetersizliği:** YZ'nin yarattığı tahakküme karşı "veri gizliliği" gibi bireysel çözümler savunmak, Dean'e göre liberal bir yanılsamadır. Çözüm, verinin bireysel mülkiyeti değil, veriyi işleyen altyapıların kolektif olarak geri alınmasıdır.
- **Platformların Kamulaştırılması:** Yapay zekayı kamulaştırmak, iletişimin bir meta olmaktan çıkarılarak yeniden siyasi bir irade beyanı haline getirilmesidir. Bu süreçte YZ, sermaye birikimi yerine toplumsal ihtiyaçların ve kolektif arzuların planlanması için bir araç olarak yeniden kurgulanmalıdır.

Algoritmik Kontrole Karşı Kolektif İrade

Jodi Dean'e göre yapay zekayı kamulaştırma tezi, teknolojik bir düzenlemeden ziyade siyasi bir meydan okumadır. Algoritmaların mülkiyeti toplumsallaştırılmadığı sürece, her türlü teknolojik ilerleme sadece "iletişimsel kapitalizmin" duvarlarını daha da tahkim edecektir. Kamulaştırma, dijital ağların içindeki "dağınık kullanıcıyı", sistemin altyapısını yöneten "kolektif özneye" dönüştürme projesidir.

6.15. McKenzie Wark: Vektöralist Sınıf ve Vektörün Kamulaştırılması

Yapay zekayı ve dijital altyapıları klasik kapitalist üretim ilişkilerinin ötesinde bir aşama olarak tanımlayan McKenzie Wark, mülkiyet tartışmasını "bilgi akış kanalları" (vektörler) üzerinden yeniden kurgular. Wark'a göre yapay zeka, üretim araçlarına sahip olan geleneksel burjuvaziden ziyade, bilginin akışını kontrol eden yeni bir egemen sınıfın (vektöralistlerin) en gelişmiş tahakküm aracıdır.

Vektöralist Sınıf ve Hacker Sınıfı

Wark, YZ çağında sınıf çelişkisinin artık sadece sermaye ve emek arasında değil, "vektöralistler" ile "hackerlar" arasında yaşandığını savunur.

- **Vektöralist Sınıf:** Fabrikalara veya toprağa sahip olmaktan ziyade, verinin toplandığı, işlendiği ve dağıtıldığı dijital altyapılara (vektörlere) sahip olan sınıftır (Google, Amazon, Microsoft vb.). YZ, bu sınıfın elinde toplumsal bilgiyi mülkleştiren bir aygıttır.
- **Hacker Sınıfı:** Sadece yazılımcıları değil; bilgi, kültür, veri ve yeni formlar üreten tüm yaratıcı emeği kapsar. Hacker sınıfı, yapay zekayı besleyen ham maddeyi (veriyi ve bilgiyi) üretirken, ürettiği bu değerin mülkiyetinden mahrum bırakılır.

Bilginin Çitlenmesi ve Algoritmik Vektör

Wark'ın perspektifinden YZ, bilginin "ikinci bir doğa" olarak inşa edildiği ve bu inşanın vektöralist mülkiyet altında "çitlendiği" bir süreci temsil eder.

- **Mülkiyetin Yeni Formu:** Kapitalizm artık sadece fiziksel metalar üzerinden değil, yapay zekanın yönettiği bilgi akışları (vektörler) üzerinden değer çekmektedir. Veri, YZ aracılığıyla işlenerek bir mülkiyet formuna dönüştürülür.
- **Vektöral Tahakküm:** YZ algoritmaları, bilginin kimin için ve nasıl akacağını belirleyen görünmez sınırlar çizer. Bu durum, toplumun kolektif zekasının belirli bir sınıfın kâr stratejilerine hapsedilmesidir.

Vektörün Kamulaştırılması ve Bolluk Ekonomisi

Wark'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, bilginin akış kanallarını (vektörleri) özel mülkiyetin boyunduruğundan kurtarma eylemidir.

- **Üretim Araçlarından Bilgi Araçlarına:** Kamulaştırma stratejisi, sadece fabrikaların

devralınmasıyla sınırlı kalamaz. Bilginin işlendiği YZ modelleri ve veri merkezleri, "vektörün kamulaştırılması" yoluyla toplumsallaştırılmalıdır.

- **Post-Kapitalist Potansiyel:** Yapay zekanın mülkiyeti hacker sınıfına ve topluma geçtiğinde, bilginin kıtlık üzerinden fiyatlandırıldığı kapitalist mantık çöker. Bu, Wark'ın deyimiyle "bolluk ekonomisinin" ve bilginin özgürce dolaştığı bir toplumsal formun önünü açar.

Bilginin Kurtuluşu Olarak Kamulaştırma

McKenzie Wark, yapay zekanın klasik anlamda devlet eliyle kamulaştırılmasından ziyade, bilginin ve verinin "vektöryel sınıf" (veriyi kontrol eden dev şirketler) elinden geri alınarak bir "müşterekler" (commons) haline getirilmesini savunur. McKenzie Wark'ın analizi, yapay zekayı kamulaştırma tezini "bilginin mülkiyetine son verilmesi" olarak okur. Vektörlerin kamusal denetime geçmesi, yapay zekanın bir gözetim ve kâr makinesi olmaktan çıkıp, toplumsal yaratıcılığı özgürleştiren bir altyapıya dönüşmesi anlamına gelir.

6.16. Tiziana Terranova: Ücretsiz Emek ve Algoritmik Yönetimsellik

Yapay zekanın ve dijital ağların ekonomi-politiğini "ücretsiz emek" (free labor) kavramı üzerinden analiz eden Tiziana Terranova, odağı klasik üretim alanlarından tüm toplumsal yaşama yayılan "dijital ağ kültürüne" kaydırır. Terranova'ya göre YZ, toplumun hiçbir ücret almadan gerçekleştirdiği kültürel ve zihinsel faaliyetlerin sermaye tarafından mülkleştirildiği en ileri aşamayı temsil eder.

Ücretsiz Emek (Free Labor) ve Değer Üretimi

Terranova, yapay zekayı besleyen devasa veri setlerinin arkasındaki görünmeyen emeği "ücretsiz emek" olarak

tanımlar. Bu emek, sadece bir iş sözleşmesi dahilinde değil, toplumsal yaşamın her anında üretilir.

- **Toplumsal Fabrika Olarak İnternet:** Fabrika duvarlarının yıkılarak tüm toplumun birer üretici haline geldiği süreçte, YZ bu "toplumsal fabrikanın" ana işletim sistemi haline gelmiştir. İnternet kullanıcılarının her etkileşimi, yapay zeka algoritmalarını eğiten ve geliştiren birer değer üretme eylemidir.
- **Kültürel Üretimin Sömürüsü:** YZ modelleri; dilimizi, beğenilerimizi ve toplumsal reflekslerimizi kâr amaçlı modeller haline getirir. Terranova'ya göre bu, toplumun ortak zenginliğinin (General Intellect) sermaye tarafından karşılıksız olarak "hasat edilmesidir".

Algoritmik Yönetimsellik ve Sosyal Kontrol

Terranova, yapay zekanın sadece ekonomik bir araç değil, aynı zamanda bir "yönetimsellik" (governmentality) biçimi olduğunu savunur.

- **Akışların Yönetimi:** Algoritmalar, bireylerin arzularını ve davranışlarını veri üzerinden takip ederek onları belirli kalıplara sokar. YZ, toplumun gelecekteki olası eylemlerini tahmin ederek ve yönlendirerek bir nevi "algoritmik kontrol" uygular.
- **Görünmez İdeoloji:** Algoritmaların "teknik" ve "objektif" olarak sunulması, onların arkasındaki ideolojik tercihlerini gizler. Bu durum, toplumsal eşitsizliklerin algoritma kodları içine gizlenerek kalıcı hale getirilmesine yol açar.

Kamulaştırma: Toplumsal Fabrikanın Geri Alımı

Terranova'nın perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, toplumun kendi ürettiği değer üzerindeki kontrolünü yeniden kazanmasıdır.

- **Veri Müşterekleri ve Kamusal Denetim:** Yapay zekanın mülkiyeti, veriyi üreten kolektif özneye (topluma) iade edilmelidir. Kamulaştırma, algoritmaların sadece kâr maksimizasyonu için değil, toplumsal ihtiyaçların şeffaf bir şekilde yönetilmesi için kullanılmasını sağlar.
- **Algoritmik Demokrasi:** Kamulaştırılmış bir YZ, "kara kutu" olmaktan çıkarılarak toplumun denetimine açılmalıdır. Bu süreç, teknolojinin insanları yöneten bir araçtan, insanların yaşamı kolektif olarak düzenlediği bir araca dönüşmesi anlamına gelir.

Kolektif Zekanın Özgürleşmesi

Tiziana Terranova, yapay zekanın klasik anlamda devlet tarafından kamulaştırılmasından (nationalization) ziyade, "toplumsallaştırılmasını" (socialization) ve bir "ortak varlık" (commons) olarak yeniden yapılandırılmasını savunur. Tiziana Terranova'ya göre yapay zekayı kamulaştırmak, "ücretsiz emek" döngüsünü kırmak ve toplumun yarattığı kolektif zekayı sermayenin tahakkümünden kurtarmaktır. Bu, dijital altyapıların mülkiyetinin el değiştirmesinin ötesinde, algoritmik süreçlerin toplumsal yarar ve özgürlük ekseninde yeniden tasarlanması projesidir.

6.17. Ursula Huws: Siber-Proletarya ve Emeğin Metalaşması

Yapay zekayı ve dijital dönüşümü emeğin küresel ölçekte yeniden örgütlenmesi üzerinden ele alan Ursula Huws, odağı teknolojinin kendisinden ziyade "işin doğasındaki değişim" üzerine kurar. Huws'a göre YZ, kapitalizmin daha önce ulaşamadığı hizmet ve yaratıcılık alanlarını standartlaştırarak meta üretimine dahil ettiği bir "siber-proletarya" (cybertariat) yaratma sürecinin en uç noktasıdır.

Siber-Proletarya ve Dijital Montaj Hattı

Huws, yapay zekanın "nitelikli emeği" nasıl parçalara ayırdığını ve onu sıradan birer veri girişine dönüştürdüğünü analiz eder.

- **Emeğin Standartlaşması:** Daha önce bireysel yetenek ve uzmanlık gerektiren çeviri, tasarım veya yazılım gibi işler, YZ aracılığıyla standartlaştırılmış görevlere bölünür. Bu durum, işçinin iş üzerindeki kontrolünü yitirmesine ve birer "dijital montaj hattı" işçisine dönüşmesine neden olur.
- **İşin Parçalanması (Gig Economy):** YZ, işin mekan ve zamanla olan bağını kopararak emeği "parça başı" hale getirir. Bu süreçte YZ, işçiyi sürekli gözetleyen ve performansını milisaniyelerle ölçen algoritmik bir yönetici rolü üstlenir.

Küresel Değer Zinciri ve Görünmeyen Emek

Huws'un perspektifi, yapay zekanın arkasındaki küresel ve fiziksel emeği görünür kılar.

- **Veri Etiketleme ve Küresel Güney:** Yapay zekayı "akıllı" kılan şey, aslında Küresel Güney'deki milyonlarca siber-proletaryanın düşük ücretlerle yaptığı veri etiketleme ve içerik denetleme işidir. Huws, YZ'nin bu küresel sömürü zinciri olmadan var olamayacağını savunur.
- **Emeğin Değersizleşmesi:** Yapay zekanın yarattığı verimlilik artışı, işçiye daha az çalışma veya daha yüksek ücret olarak dönmek yerine, emeğin daha da ucuzlamasına ve güvencesizleşmesine (prekaryalaşma) yol açar.

Kamulaştırma: Algoritmik Denetimden İşçi Denetimine

Huws'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojinin emeği tahakküm altına alma biçimini tersine çevirmektir.

- **Algoritmik Kırbaçtan Kamu Hizmetine:** YZ algoritmaları, işçileri birbirine karşı yarıştıran birer "kırbaç" olmaktan çıkarılmalı; çalışma koşullarını iyileştiren ve toplumsal ihtiyaçları koordine eden kamu altyapılarına dönüştürülmelidir.
- **Enternasyonalist Kamulaştırma:** Kamulaştırma stratejisi, sadece ulusal bir ölçekte değil, küresel değer zincirini kapsayacak şekilde işçi haklarını ve sosyal güvenceyi merkeze almalıdır.

Emeğin Onuru İçin Yapay Zeka

Ursula Huws, yapay zekanın ve dijital altyapıların sadece devlet eliyle kamulaştırılmasını değil, daha geniş bir çerçevede kamu hizmeti (public utility) modeline dönüştürülmesini savunur. Ursula Huws'un analizi, yapay zekayı kamulaştırma tezini "işin yeniden insancıllaştırılması" olarak okur. Algoritmaların mülkiyeti toplumsallaştırıldığında, YZ emeği sömüren bir araç değil, insanların yaratıcı potansiyellerini açığa çıkaran ve onlara yaşamlarını yönetme imkanı sunan bir toplumsal destek sistemine dönüşecektir.

6.18. K. Sabeel Rahman: Dijital Altyapı ve Kamu Hizmeti (Public Utility)

Yapay zekayı kamulaştırma tartışmasına hukuk ve siyaset bilimi penceresinden yaklaşan K. Sabeel Rahman, odağı teknoloji devlerinin sahip olduğu "altyapısal güce" kaydırır. Rahman'a göre YZ ve dijital platformlar, sadece kâr amaçlı şirketler değil; modern ekonominin ve toplumsal yaşamın işleyişi için zorunlu olan, dolayısıyla demokratik denetim

altında olması gereken "kamu hizmeti" (public utility) niteliğindeki yapılardır.

Yeni Tekeller ve Altyapısal Güç

Rahman, teknoloji devlerinin (Big Tech) klasik tekellerden farklı olarak, toplumun temel ihtiyaçlarına erişimi kontrol eden birer "görünmez hükümet" gibi hareket ettiğini savunur.

- **Yönetimsel Güç:** YZ algoritmaları, kimin bilgiye ulaşacağını, kimin kredi alacağını veya kimin işe alınacağını belirleyerek kamusal bir otorite gibi karar verir. Rahman, bu gücün denetlenemez olmasını demokrasinin önündeki en büyük tehditlerden biri olarak görür.
- **Giriş Kapısı (Gatekeeping):** Dijital platformlar, modern piyasaya giriş yollarını (gateways) kontrol eder. YZ, bu giriş yollarını kendi çıkarları doğrultusunda düzenleyen bir altyapısal araçtır.

Kamu Hizmeti (Public Utility) Olarak Yapay Zeka

Rahman'ın kamulaştırma tezine sunduğu en büyük katkı, yapay zekanın neden elektrik, su veya demiryolları gibi bir kamu hizmeti (utility) sayılması gerektiğine dair hukuksal zemindir.

- **Zorunlu Altyapı:** Tıpkı elektrik hatları gibi, YZ altyapıları da modern toplumun işleyişi için vazgeçilmezdir. Bu tür "zorunlu altyapılar" özel mülkiyetin insafına ve kâr hırsına bırakılamaz.
- **Eşit Erişim İlkesi:** Kamulaştırma veya kamu hizmeti statüsü, YZ araçlarının ve verinin toplumun tüm kesimleri için adil, şeffaf ve ayrımcılık gözetmeksizin erişilebilir olmasını sağlar.

Demokratik Denetim ve Hesap Verebilirlik

Rahman'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, sadece mülkiyetin el değiştirmesi değil, teknolojinin "demokratik bir anayasaya" kavuşturulmasıdır.

- **Kamu Gözetimi (Public Oversight):** Algoritmaların tasarımı ve veri kullanımı, sadece mühendislerin veya hissedarların değil, kamu denetçilerinin ve sivil toplumun katılımıyla belirlenmelidir.
- **Ekonomik Demokrasi:** Yapay zekanın kamulaştırılması, ekonomik gücün demokratikleşmesi sürecidir. Teknoloji, bir tahakküm aracı olmaktan çıkarılıp toplumsal refahı artıran kolektif bir kaynak haline getirilmelidir.

Sosyal Devletin Dijital Altyapısı

K. Sabeel Rahman, yapay zekanın ve dijital platformların doğrudan devlet eliyle mülkiyetinin alınmasından (klasik kamulaştırma) ziyade, bu teknolojilerin "kamu hizmeti" (public utility) olarak düzenlenmesini savunmaktadır. K. Sabeel Rahman'ın analizi, yapay zekayı kamulaştırma tezini "hukuksal bir zorunluluk" olarak temellendirir. Teknoloji devlerinin egemenliğine son verilmesi, yapay zekanın bir kamu hizmeti olarak tescil edilmesi ve halkın bu altyapılar üzerinde doğrudan söz hakkı sahibi olması, Rahman'ın savunduğu "insan odaklı ekonomi"nin temel taşıdır.

6.19. Trebor Scholz: Platform Kooperatifçiliği ve Aşağıdan Kamulaştırma

Yapay zekanın mülkiyeti tartışmasına "aşağıdan yukarıya" bir örgütlenme modeliyle yaklaşan Trebor Scholz, platform kapitalizmine karşı "platform kooperatifçiliği" (platform cooperativism) kavramını geliştirir. Scholz'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, sadece mülkiyeti devlete devretmek değil; dijital altyapıların, algoritmaların ve verinin

doğrudan o platformu var eden işçilerin ve kullanıcıların kolektif mülkiyetine geçmesidir.

Platform Kapitalizminden Kooperatifçiliğe

Scholz, Uber, Amazon ve benzeri teknoloji devlerinin yapay zekayı emeği atomize etmek ve sömürüyü gizlemek için kullandığını savunur.

- **Algoritmik Yönetimin Demokratikleştirilmesi:** Mevcut sistemde YZ, işçileri denetleyen ve cezalandıran dijital bir "ustabaşı" işlevi görür. Scholz, bu algoritmik yönetim araçlarının kooperatifleşme yoluyla şeffaf hale getirilmesini ve işçilerin kendi çalışma koşullarını belirlediği birer karar destek mekanizmasına dönüştürülmesini önerir.
- **Değerin Kolektif Paylaşımı:** YZ aracılığıyla üretilen artı değer, bir avuç hissedarın elinde toplanmak yerine, platformu kullanan ve veri sağlayan topluluğa eşit şekilde dağıtılmalıdır.

Mülkiyetin Yeni Formu: "Bizim Olanı Geri Almak"

Scholz'un yaklaşımı, kamulaştırmayı bürokratik bir devletleşmeden ziyade, toplumsal bir "müşterekleştirme" (commoning) süreci olarak tanımlar.

- **Veri ve Algoritma Üzerinde İşçi Denetimi:** Yapay zekayı eğiten veriler, o platformun çalışanlarına aittir. Scholz, mülkiyetin bu "ham madde" ve onu işleyen "algoritma" üzerinde kurulması gerektiğini savunur. "Ours to Hack and to Own" (Hacklemek ve Sahip Olmak Bizim Elimizde) şiarıyla, teknolojinin tasarım aşamasından itibaren kolektif bir iradeyle inşa edilmesini şart koşar.
- **Alternatif Altyapılar:** Kamulaştırma hamlesi, mevcut devleri kamulaştırmanın yanı sıra, kamu kaynaklarıyla

desteklenen yerel ve kooperatif tabanlı alternatif YZ altyapılarının kurulmasını da kapsamalıdır.

Aşağıdan Kamulaştırmanın Pratiği

Scholz'a göre YZ, kooperatif bir mülkiyet yapısı içinde toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir araç haline gelir.

- **Dayanışma Ekonomisi İçin YZ:** YZ; kaynakların adil dağıtımı, lojistik planlama ve toplumsal ihtiyaçların tespiti için piyasa dışı bir mantıkla kullanılabilir.
- **Katılımcı Tasarım:** Algoritmalar, kâr maksimizasyonu yerine iş güvenliği, adil ücret ve çevresel sürdürülebilirlik gibi "insani" parametreler üzerinden yeniden kodlanmalıdır.

Demokratik Bir Dijital Gelecek

Trebor Scholz, yapay zekanın doğrudan devlet eliyle kamulaştırılmasından ziyade, "platform kooperatifçiliği" (platform cooperativism) modeliyle işçi ve kullanıcı mülkiyetine geçmesini savunur. Trebor Scholz'un analizi, yapay zekayı kamulaştırma tezini "ekonomik demokrasi" mücadelesinin merkezine yerleştirir. Yapay zekanın mülkiyeti kooperatifleştiğinde, teknoloji bir sömürü aygıtı olmaktan çıkarak, emeğin özgürleştiği ve dijital müştereklerin korunduğu yeni bir toplumsal sözleşmenin altyapısı haline gelir.

6.20. Astra Taylor: "Fauks-tomasyon" (Fauxtomation) ve Görünmeyen Emek

YZ ve dijital platform tartışmalarına aktivist ve belgeselci kimliğiyle radikal bir sol perspektif kazandıran Astra Taylor, odağı teknolojinin "akıllılığından" ziyade, bu teknolojiyi ayakta tutan "görünmeyen insan emeğine" kaydırır. Taylor'a göre YZ, kapitalizmin emeği değersizleştirmek ve sömürüyü gizlemek için kullandığı bir

illüzyon olan "fauks-tomasyon" (sahte otomasyon) sürecinin bir parçasıdır.

"Fauks-tomasyon" (Fauxtomation) ve Otomasyon Miti

Taylor, yapay zekanın tamamen makineler tarafından gerçekleştirildiği iddiasının bir pazarlama stratejisi olduğunu savunur.

- **Perde Arkasındaki Emek:** YZ sistemleri; verileri etiketleyen, algoritmaları eğiten ve içerikleri denetleyen milyonlarca düşük ücretli "mikro işçi" (click-workers) olmadan işleyemez. Taylor, bu süreci "otomasyon" yerine, emeğin saklandığı ve değersizleştirildiği "fauks-tomasyon" olarak adlandırır.
- **Teknolojik İllüzyonun İşlevi:** Otomasyon söylemi, şirketlerin işçi haklarından kaçınmasını ve emeği "teknik bir süreç" gibi göstererek sendikasızlaştırmasını sağlar. YZ, bu bağlamda sömürüyü anonimleştiren bir perde işlevi görür.

Halkın Platformu (The People's Platform) ve Demokratik Katılım

Astra Taylor, dijital altyapıların demokratikleşmesini savunduğu analizlerinde, mevcut platformların mülkiyet yapısının kültürel ve siyasi alanı nasıl daralttığını inceler.

- **Kurumsal Kapalı Bahçeler:** Google, Meta ve Amazon gibi devlerin sahip olduğu YZ altyapıları, Taylor'a göre "açık internet" vaadini yok ederek kullanıcıları kurumsal çıkarlara hizmet eden kapalı bahçelere hapsetmiştir.
- **Demokratik Tasarım:** Taylor, teknolojinin sadece mülkiyetinin değil, tasarım mantığının da demokratikleştirilmesi gerektiğini savunur. YZ, kâr

maksimizasyonu yerine toplumsal adaleti ve eşit katılımı önceleyen bir mimariyle yeniden kurulmalıdır.

Emeğin Onurunun İade Edilmesi

Taylor'un perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojinin arkasındaki insani emeği kabul etmek ve bu emeği sermayenin tahakkümünden kurtarmaktır.

- **Görünmezden Kamusala:** Kamulaştırma süreci, yapay zekayı besleyen veri üretiminin ve algoritmik düzenlemelerin kamusal bir hak olarak tanınmasını sağlar. Bu, mikro işçilerin güvence altına alınması ve "görünmeyen emeğin" hukuki bir statü kazanması anlamına gelir.
- **Kolektif Gözetim ve Kontrol:** YZ sistemleri kamu mülkiyetine geçtiğinde, algoritmaların neye hizmet edeceği halkın denetimine açılır. Taylor, bu süreci "teknolojinin toplumsallaştırılması" olarak tanımlar.

Teknoloji ve Demokrasinin Yeniden Buluşması

Astra Taylor, yapay zekanın ve dijital altyapıların klasik anlamda devlet tarafından kamulaştırılmasından ziyade, "demokratikleştirilmesini" ve kâr amacı gütmeyen "kamusal alternatiflerin" inşa edilmesini savunur. Astra Taylor'un analizi, yapay zekayı kamulaştırma tezini "emeğin onuru ve demokratik katılım" mücadelesiyle birleştirir. Yapay zekanın mülkiyeti toplumsallaştırıldığında, teknoloji bir "sömürü perdesi" olmaktan çıkarak, toplumun ortak emeğini ve zekasını yine toplumun yararına sunan şeffaf bir araca dönüşecektir.

6.21. Maurizio Lazzarato: Gayrimaddi Emek ve Makinesel Kölelik

"Gayrimaddi emek" kavramının öncü teorisyenlerinden biri olan sosyolog ve filozof Maurizio Lazzarato, YZ

tartışmalarını sadece bir üretim süreci değişikliği olarak değil, öznelliğin yeniden yapılandırılması olarak ele alır. Lazzarato'ya göre YZ, kapitalizmin insanı sadece bir "işçi" olarak değil, sistemin işleyişine entegre edilmiş bir "parça" olarak konumlandırdığı "makinesel kölelik" (machinic enslavement) düzeninin zirvesidir.

Gayrimaddi Emek ve Yapay Zekanın Kaynağı

Lazzarato, değer üretimin fabrikalardan çıkıp toplumsal yaşamın bütününe yayıldığını savunur. YZ, bu toplumsal üretimin dijital bir özetidir.

- **Toplumsal İşbirliğinin Gasbı:** YZ modelleri, insanların dili, duyguları ve kültürel etkileşimleri üzerinden eğitilir. Lazzarato'ya göre bu durum, sermayenin toplumsal işbirliğini (social cooperation) karşılıksız olarak mülk edinmesidir.
- **Bilişsel Kapitalizm:** YZ, bilginin ve zihinsel faaliyetlerin doğrudan sermaye birikimine dönüştürüldüğü bilişsel kapitalizmin ana işletim sistemidir.

Sosyal Tabiyetten Makinesel Köleliğe

Lazzarato, Guattari'den ödünç aldığı "makinesel kölelik" kavramıyla, yapay zekanın insan üzerindeki hakimiyetini tanımlar.

- **İnsanın Makineleşmesi:** Klasik sistemlerde insan makineyi kullanan bir "özne" iken, YZ çağında insan, algoritmanın bir bileşeni (component) haline gelir. YZ, bireyi bir bütün olarak değil, veri zerrecikleri (dividüel) üzerinden sisteme bağlar.
- **Algoritmik Yönetimsellik:** YZa, bireylerin arzularını ve eylemlerini önceden tahmin ederek onları borç ve tüketim döngüleri içinde tutar. Bu, sadece bir ekonomik

sömürü değil, aynı zamanda siyasi bir etkisizleştirme hamlesidir.

Makinesel Denetimin Toplumsallaştırılması

Lazzarato'nun perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojinin mülkiyetiyle birlikte "karar verme" gücünün de topluma iadesidir.

- **Sermayenin Tahakkümünden Çıkış:** Kamulaştırma, yapay zekanın sadece kâr hırsı ve "borçlandırma" mantığıyla çalışmasını durdurmak demektir. Teknoloji, sermayenin "efendi gözü" olmaktan çıkarılmalıdır.
- **Üretim Araçlarının Ötesi:** Yapay zekayı kamulaştırmak, toplumsal zekanın (General Intellect) özerkliğini savunmaktır. Lazzarato'ya göre bu, algoritmik süreçlerin piyasa mantığından koparılıp yaşamın yeniden üretimi ve özgürleşim için kullanılması anlamına gelir.

Öznelliğin Kurtuluşu Olarak Kamulaştırma

Maurizio Lazzarato, yapay zekanın klasik anlamda devlet tarafından kamulaştırılmasını bir çözüm olarak savunmaz. Aksine, Lazzarato hem sermayeye hem de devlete karşı mesafeli bir tutum sergiler. Maurizio Lazzarato'ya göre yapay zekayı kamulaştırmak, insanın bir veri kaynağı veya makine parçası olarak görülmesine son vermektir. Bu hamle, dijital altyapıların kolektif bir mülkiyete geçirilmesiyle, teknolojinin insanı köleleştiren değil, toplumsal yaratıcılığı destekleyen bir araca dönüştürülmesini sağlar.

6.22. Félix Guattari: Makinesel Düzenekler ve Öznellik Üretimi

YZ tartışmalarını geleneksel "insan-makine" karşıtlığının ötesine taşıyan Félix Guattari, teknolojiyi toplumsal,

ekonomik ve zihinsel süreçlerin iç içe geçtiği "makinesel düzeneklerin" (agencements machinisques) bir parçası olarak ele alır. Guattari'ye göre YZ, sadece bir üretim aracı değil; Entegre Dünya Kapitalizmi (EDK) içinde bireylerin arzularını, dillerini ve davranışlarını biçimlendiren bir "öznellik üretim" fabrikasıdır.

Makinesel Düzenekler ve İnsan-Ötesi Üretim Guattari, makinelerin sadece teknik nesneler olmadığını, toplumsal ve teknik olanın birbirine karıştığı bir süreklilik arz ettiğini savunur.

- **Kolektif İfade Düzenekleri:** YZ, insan bilgisinin, dilinin ve toplumsal etkileşimlerinin makinesel bir formda kristalize olmasıdır. Guattari'ye göre YZ, insan zekasının "dışsallaşmış" bir organı değil, insanla birlikte işleyen "kolektif bir ifade düzeneği"dir.
- **Anlamsız Göstergeler (A-signifying Semiotics):** YZ algoritmaları, anlam dünyamızın ötesinde, veri ve kodlar (anlamsız göstergeler) üzerinden doğrudan bedenlerimize ve arzularımıza müdahale eder. YZ, bizi bilinç düzeyinde değil, "makinesel kölelik" düzeyinde sisteme bağlar.

Entegre Dünya Kapitalizmi (EDK) ve Standartlaşma Guattari, yapay zekanın mevcut mülkiyet yapısının, öznelliği nasıl "seri üretime" tabi tuttuğunu analiz eder.

- **Arzunun Kodlanması:** YZ modelleri, kapitalizmin ihtiyaçlarına göre bireyleri sınıflandırır, kodlar ve standartlaştırır. Bu süreçte YZ, farklılıkları (tekilleşmeyi) yok ederek "homojen bir tüketici öznelliği" üretir.
- **Mikro-Politik Denetim:** Algoritmik yapılar, sadece makro düzeyde değil, gündelik yaşamın en küçük hücrelerinde (mikro-politikada) bir denetim ve gözetim ağı kurar.

Kamulaştırmanın Ötesi: Makinesel Heterojenez ve Özgürleşme

Guattari'nin perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi kapitalist "aksiyomatiğin" dışına çıkararak bir "moleküler devrim" aracı haline getirmektir.

- **Tekilleşme Süreçleri İçin YZ:** YZ, kapitalizmin standartlaştırıcı mantığından koparılmalı; bireylerin ve toplulukların kendi özgün ifade biçimlerini, sanatsal yaratıcılıklarını ve yaşam pratiklerini geliştirebileceği "tekilleşme araçlarına" dönüştürülmelidir.
- **Ekolojik Bir Müdahale:** Guattari, kamulaştırmayı "Üç Ekoloji" (çevresel, toplumsal, zihinsel) perspektifinden görür. YZ altyapıları, zihinsel ekolojiyi zehirleyen birer manipülasyon aracı olmaktan çıkarılıp, toplumsal bağları güçlendiren ve çevresel sürdürülebilirliği rasyonel planlayan birer "eko-teknoloji" olarak yeniden kurgulanmalıdır.

Makinesel Demokrasi

Guattari; yapay zekanın devlet mülkiyetine geçmesini değil, "moleküler" (küçük ölçekli, yaygın ve yerel) düzeyde toplumsallaşmasını ve kapitalist öznellik üretiminden koparılarak özgürleştirilmesini savunur. Félix Guattari'ye göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojinin sadece mülkiyetini değiştirmek değil, onun "ontolojik işlevini" dönüştürmektir. Sermayenin tahakkümündeki YZ "insanı makineleştirirken", demokratikleştirilmiş bir YZ sistemi, insanın ve toplumsal grupların yaratıcı potansiyellerini çoğaltan bir "özgürleşim makinesi"ne dönüşecektir.

6.23. David Harvey: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim ve Dijital Altyapı

YZ ve dijital dönüşümü neoliberalizmin mekânsal ve ekonomik genişleme stratejileri üzerinden okuyan David

Harvey, odağı "mülksüzleşme yoluyla birikim" (accumulation by dispossession) kavramına kaydırır. Harvey'e göre YZ, kapitalizmin tıkandığı noktada yeni rant alanları yaratmak için toplumsal olanı "çitlediği" ve mülksüzleştirdiği en modern araçtır.

Mülksüzleşme Yoluyla Birikim ve Veri Sömürüsü

Harvey, kapitalizmin krizlerini aşmak için kamuya veya topluma ait varlıkları mülksüzleştirerek sermaye birikimine dahil ettiğini savunur.

- **Dijital Müştereklerin Çitlenmesi:** Yapay zekayı besleyen veriler, toplumun kolektif etkileşimlerinden doğan "dijital müştereklerdir". Ancak teknoloji devleri, bu ortak varlıkları mülksüzleştirerek ve kendi algoritmik duvarları arkasına hapsederek sermayeye dönüştürür. Bu, Harvey'in deyimiyle modern bir "çitleme hareketi"dir.
- **Zaman-Mekân Sıkışması:** YZ, sermayenin dolaşım hızını artırarak "zaman-mekân sıkışmasını" (space-time compression) derinleştirir. Üretim ve tüketim arasındaki süre YZ algoritmalarıyla minimize edilirken, bu hızlanma emeğin üzerindeki baskıyı ve mülksüzleşme süreçlerini tetikler.

Teknoloji Rantı ve Monopol Gücü

Harvey, teknoloji devlerinin birer "üretici"den ziyade, dijital altyapıyı kontrol eden birer "rantiyeci" (rentier) haline geldiğini vurgular.

- **Dijital Altyapı Üzerinden Rant:** Google veya Amazon gibi YZ devleri, toplumsal ve ekonomik akışların geçtiği "dijital yollara" sahiptir. YZ, bu yolları kullanan herkesten "monopol rantı" çekmek için kullanılan bir denetim mekanizmasıdır.

- **Sermayenin Mekânsal Çözümü (Spatial Fix):** Kapitalizm, YZ ve dijital platformlar aracılığıyla coğrafi sınırları aşarak yeni pazar alanları yaratır. Bu durum, yerel ekonomilerin mülksüzleşmesine ve küresel teknoloji tekellerinin tahakkümüne yol açar.

Dijital Şehir Hakkı ve Ortak Varlıklar

Harvey'in "Şehir Hakkı" (The Right to the City) kavramından hareketle, yapay zekayı kamulaştırma tezi bir "Dijital Müşterekler Hakkı" olarak temellendirilir.

- **Ranttan Kamu Hizmetine:** Kamulaştırma, YZ altyapılarının birer rant aracı olmaktan çıkarılıp, toplumun kolektif ihtiyaçlarını karşılayan "kamusal altyapılar" (public utilities) haline getirilmesidir. Bu, sermayenin dijital mülkiyetine karşı halkın mülkiyetini savunmaktır.
- **Demokratik Planlama:** YZ, piyasanın kâr hırsı yerine, toplumsal kaynakların rasyonel ve adil dağıtımı için kullanılmalıdır. Harvey'e göre bu, teknolojinin "kolektif kontrol" altına alınmasıyla mümkündür.

Sosyalist Bir Teknoloji Politikası

David Harvey, yapay zekanın doğrudan devlet mülkiyetine geçirilmesi (klasik kamulaştırma) yerine, bu tür teknolojilerin ve dijital altyapıların sermaye birikim mantığından koparılmasını ve "müşterekler" (commons) olarak yeniden düzenlenmesini savunmaktadır. David Harvey'e göre yapay zekayı kamulaştırmak, neoliberalizmin "mülksüzleştirici" mantığına vurulmuş en büyük darbedir. Teknolojinin ve verinin mülkiyeti toplumsallaştırıldığında, YZ bir sömürü ve rant aygıtı olmaktan çıkarak; özgür bir toplumun mekânsal, ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlarını planlayan bir "ortak varlık" haline gelecektir.

6.24. Paul Cockshott: Siber-Sosyalizm ve Bilgisayarlı Planlama

YZ ve dijital teknolojileri "sosyalist planlama" tartışmalarının merkezine yerleştiren bir başka isim olan bilgisayar bilimci ve iktisatçı Paul Cockshott, siber-sosyalizm (cybersocialism) kavramının en önemli kuramcılarından biridir. Cockshott'a göre YZ, 20. yüzyıl sosyalizminin karşılaştığı teknik ve bürokratik engelleri aşabilecek, piyasa mekanizmasının yerini alacak rasyonel bir "algoritmik planlama" modelinin maddi temelini oluşturur.

Sosyalist Hesaplama Tartışması ve YZ'nin Rolü

Cockshott, Avusturya Okulu iktisatçılarının (Mises ve Hayek) "sosyalist bir ekonomide milyonlarca denklemin çözülemeyeceği" iddiasına, modern bilgi işlem gücü ve YZ ile yanıt verir.

- **Hesaplama Sorununun Çözümü:** Geçmişte imkansız görülen devasa veri işleme süreçleri, bugün YZ ve süper bilgisayarlar aracılığıyla saniyeler içinde gerçekleştirilebilir. YZ, ekonomideki tüm üretim ve tüketim verilerini gerçek zamanlı olarak analiz ederek piyasa fiyatlarına ihtiyaç duymadan kaynak tahsisi yapabilir.
- **Bilginin Demokratikleşmesi:** Hayek'in "dağınık bilgi" argümanına karşı Cockshott, yapay zekanın bu dağınık bilgiyi merkezî olmayan ama koordineli bir şekilde toplama ve işleme kapasitesine sahip olduğunu savunur.

Emek-Zaman Muhasebesi ve Algoritmik Adalet

Cockshott'un planlama modelinde para yerine "emek-zaman" birimi kullanılır. YZ, bu sistemin adil bir şekilde işlemesini sağlayan teknolojik altyapıdır.

- **Nesnel Değer Ölçümü:** YZ, her ürünün üretimi için harcanan toplam (doğrudan ve dolaylı) toplumsal emeği hesaplayarak, değişim değerlerini emek-zaman cinsinden belirler. Bu, paranın ve kârın ortadan kalktığı, emeğin sömürülmediği bir ekonomi modelidir.
- **Verimlilik ve İş Saati:** YZ'nin sağladığı verimlilik artışı, sermaye için daha fazla kâr değil, toplum için daha kısa çalışma saatleri olarak planlanır. Algoritmalar, üretimi kâr maksimizasyonu yerine toplumsal refah ve boş zaman artışı için optimize eder.

Kamulaştırma: Planlama Araçlarının Kolektif Denetimi

Cockshott'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, ekonominin "işletim sistemini" piyasa güçlerinden geri almaktır.

- **Altyapısal Kamulaştırma:** Büyük teknoloji şirketlerinin elinde toplanan veri işleme kapasiteleri ve algoritmik modeller kamulaştırılmalı; bunlar özel kâr amaçlı değil, kamu yararına çalışan bir "planlama altyapısı" haline getirilmelidir.
- **Dijital Doğrudan Demokrasi:** Kamulaştırılmış YZ, vatandaşların üretim hedefleri ve kaynak dağılımı konusunda doğrudan kararlara katılabildiği dijital bir oylama ve planlama ağına dönüştürülmelidir.

Bilgisayarlı Sosyalizmin Şafağı

Paul Cockshott, yapay zekanın (AI) ve genel olarak tüm üretim araçlarının sadece kamulaştırılmasını değil, doğrudan merkezi bir kamu planlamasının temel bileşeni haline getirilmesini savunur. Paul Cockshott'un analizi, yapay zekayı kamulaştırma tezini "teknik bir gereklilik" ve "etik bir zorunluluk" olarak temellendirir. YZ, kapitalizmin elinde bir gözetim ve kriz kaynağıyken; kamusal denetime geçtiğinde, insanlığın bilinçli bir şekilde kendi ekonomik

geleceğini yönettiği siber-sosyalist bir düzenin beyni haline gelecektir.

6.25. Luke Munn & Liam Magee: Algoritmik Güç ve Altyapısal Demokrasi

Yapay zekayı sadece teknik bir kod yığını veya soyut bir zeka formu olarak değil, toplumsal düzeni kuran ve yöneten bir "altyapısal güç" olarak analiz eden Luke Munn ve Liam Magee, tartışmayı teknolojinin maddiliği ve yönetimsel kapasitesi üzerine kurarlar. Onlara göre YZ sistemleri, günümüzde devletlerin ve kamu kurumlarının yerini alarak toplumsal kaynakların dağıtımını ve insan davranışlarını belirleyen temel birer "sosyo-teknik düzenek" haline gelmiştir.

Altyapısal Bir Güç Olarak Yapay Zeka

Munn ve Magee, yapay zekanın modern toplumun işleyişi için elektrik veya su şebekeleri kadar hayati ve kaçınılmaz bir altyapı olduğunu savunurlar.

- **Toplumsal Düzenleyici Olarak Algoritma:** Yapay zeka algoritmaları; işe alım süreçlerinden kredi notlarına, suç tahminlerinden sosyal yardımlara kadar yaşamın her alanında "kimin neyi alacağını" belirleyen sessiz ama mutlak otoritelerdir.
- **Özel Mülkiyetin Yarattığı Engel:** Bu devasa altyapısal gücün kar odaklı özel şirketlerin elinde olması, toplumsal adaletin önünde teknik bir engel teşkil eder. Munn'a göre şirketlerin algoritmik tercihleri, kamusal yararı sistematik olarak ikincilleştirir.

Algoritmik Yönetim ve Maddilik

Yapay zekanın "bulut" (cloud) gibi soyut ve ruhani kavramlarla maskelenmesine karşı çıkan yazarlar, sistemin ağır maddi ve ekolojik maliyetlerine odaklanırlar.

- **Ekolojik ve Maddi Kaynaklar:** YZ; devasa veri merkezleri, kıtalararası fiber optik hatlar ve nadir maden sömürüsü üzerine kuruludur. Bu maddi kaynakların yönetimi, sadece teknik bir konu değil, kamusal bir sorumluluktur.
- **Görünmeyen Emek Zinciri:** Yapay zekayı "akıllı" kılan şey, aslında küresel bir emek hiyerarşisi içinde çalışan milyonlarca görünmeyen işçidir. Magee, bu emeğin sömürülmesinin ancak şeffaf ve kamusal bir mülkiyet rejimiyle önlenebileceğini savunur.

Kamulaştırma: Sosyo-Teknik Bir Müdahale

Munn ve Magee'nin perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi demokratik bir hesap verebilirlik çerçevesine oturtma eylemidir.

- **Algoritmik Demokrasi:** Kamulaştırma, algoritmaların "kara kutu" olmaktan çıkarılıp toplumsal denetime açılmasıdır. Vatandaşların, hayatlarını etkileyen bu sistemlerin hangi kriterlere göre karar verdiği konusunda doğrudan söz hakkı sahibi olması gerekir.
- **Kamusal Altyapı Olarak Yeniden İnşa:** YZ mülkiyeti toplumsallaştırıldığında, teknoloji bir tahakküm aracı olmaktan çıkarak; kolektif ihtiyaçları optimize eden, şeffaf ve adil bir "dijital kamu hizmeti" (public utility) haline gelir.

Teknoloji ve Ortak Gelecek

Luke Munn ve Liam Magee, yapay zekanın klasik anlamda devlet tarafından kamulaştırılmasından ziyade, "ortak varlık" (commons) olarak yeniden hayal edilmesini ve kamusal bir altyapı gibi düzenlenmesini savunmaktadırlar. Luke Munn ve Liam Magee'ye göre yapay zekayı kamulaştırma tezi, teknolojiyi sadece bir şirket mülkü olmaktan çıkarıp, onu insanlığın ortak geleceğini inşa eden

demokratik bir altyapı olarak yeniden tanımlama projesidir.

6.26. Silvia Federici: Dijital Çitleme ve Yeniden Üretim Emeği

YZ tartışmalarına radikal feminist ve otonomcu bir perspektiften yaklaşan Silvia Federici, odağı teknolojik "akıllılıktan", bu teknolojiyi mümkün kılan "toplumsal yeniden üretim" süreçlerine kaydırır. Federici'ye göre YZ, kapitalizmin tarihteki "çitleme" (enclosure) hareketlerinin en ileri aşamasıdır; toplumun kolektif hafızasını, dilini ve sosyal etkileşimlerini mülksüzleştirerek sermaye birikimine dahil eder.

Verinin İlksel Birikimi ve Yeni Çitlemeler

Federici, yapay zekayı besleyen devasa veri setlerinin toplanma biçimini, kapitalizmin başlangıcındaki "ilksel birikim" (primitive accumulation) süreçlerine benzetir.

- **Dijital Müştereklerin Gasbı:** Tıpkı 16. yüzyılda ortak mülkiyet altındaki toprakların çitlenerek köylülerin mülksüzleştirilmesi gibi; bugün de toplumun ortak mirası olan dil, kültürel üretim ve gündelik etkileşimler YZ şirketleri tarafından "çitlenmekte" ve özel mülke dönüştürülmektedir.
- **Toplumsal Bedenin Mülksüzleştirilmesi:** YZ, insan deneyimini parçalara ayırıp veri haline getirerek, bireyi kendi toplumsal varlığı üzerinde söz hakkı olmayan bir "kaynak" haline indirger.

Sosyal Yeniden Üretim ve Görünmeyen Emek

Federici'nin en önemli katkısı, yapay zekayı ayakta tutan "görünmeyen" kadın emeği ve yeniden üretim faaliyetlerine dikkat çekmesidir.

- **Dijital Alanın Yeniden Üretimi:** Yapay zekanın eğitimi için gereken duygusal emek, dilsel iletişim ve kültürel bağlam, toplumun (özellikle kadınların) karşılıksız gerçekleştirdiği sosyal yeniden üretim emeğinin bir ürünüdür. Sermaye, bu emeği "doğal bir kaynak" gibi görerek ücretsizce hasat eder.
- **Teknolojik Ev İçi Denetim:** YZ destekli akıllı cihazlar, Federici'ye göre ev içi alanı daha fazla denetime ve sömürüye açan birer "truva atı" işlevi görür. Yaşamın her anı, kâr amaçlı bir veri üretim merkezine dönüştürülür.

Müştereklerin Yeniden İnşası

Federici'nin perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi sermayenin "birikim mantığından" koparıp "yaşamın yeniden üretimi" mantığına iade etmektir.

- **Veriyi Topluma İade Etmek:** Kamulaştırma, yapay zekanın mülkiyetini sadece devlete devretmek değil, onu bir "müşterek" (commons) olarak tanımlamaktır. Veri ve algoritmalar, kâr için değil; toplumun bakım, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmalıdır.
- **Müşterekleştirme Deneyimleri:** Federici, YZ altyapılarının yerel toplulukların ve dayanışma ağlarının denetimine girmesini savunur. Teknoloji, hiyerarşiyi derinleştiren bir araç olmaktan çıkarılıp "kolektif özerkliği" destekleyen bir araca dönüştürülmelidir.

Yaşam İçin Teknoloji

Silvia Federici, yapay zekanın devlet eliyle kamulaştırılmasını bir çözüm olarak savunmaz. Federici'nin yaklaşımı, hem kapitalist şirketlere hem de merkezi devlet yapılarına karşı mesafeli olan bir

"müşterekler" (commons) felsefesine dayanır. Silvia Federici'ye göre yapay zekayı kamulaştırmak, insanlığın kolektif birikimini sermayenin elinden geri alma mücadelesidir. YZ kâr hırsından arındırıldığında; sömürüyü artıran bir "algoritmik efendi" olmaktan çıkıp, toplumsal bakım süreçlerini kolaylaştıran ve insana kendi yaşamı üzerinde daha fazla kontrol imkanı tanıyan bir "müşterek varlık" haline gelecektir.

6.27. Michael Löwy: Ekososyalist Planlama ve Teknolojik Fren

YZ ve teknolojik gelişimi ekososyalist bir perspektiften ele alan Michael Löwy, tartışmayı kapitalizmin "üretimselcilik" (productivism) ve "niceliksel büyüme" takıntısı üzerinden inceler. Löwy'ye göre YZ, mevcut mülkiyet yapısı içinde ekolojik yıkımı hızlandıran bir araçtır; ancak kamulaştırılıp demokratik bir planlamanın parçası haline getirildiğinde, "kullanım değeri" odaklı ve doğayla uyumlu bir toplumun kurulmasında kritik bir rol oynayabilir.

Üretimselcilik Eleştirisi ve Algoritmik Hızlanma

Löwy, kapitalizmin teknolojiyi her zaman daha fazla üretim ve daha fazla kâr için kullandığını vurgular.

- **Ekolojik Maliyet:** YZ sistemleri; devasa enerji tüketimi, su kullanımı ve nadir maden ihtiyacı ile ekolojik krizi derinleştirir. Löwy, YZ'nin bu "maddi temelinin" kapitalist kar hırsı tarafından görmezden gelindiğini savunur.
- **İlerleme İllüzyonu:** Löwy'ye göre, doğayı kontrol altına alma ve sonsuz büyüme vaat eden YZ, kapitalist "ilerleme" mitinin en modern formudur. Bu mit, ekolojik felaketi teknolojik bir "yama" ile çözebileceği yanılsamasını yayar.

Demokratik Planlama ve Kullanım Değeri

Löwy'nin ekososyalist projesinde YZ, piyasa kaosu yerine demokratik kararların rasyonelleştirilmesi için bir araç olarak görülür.

- **Piyasa Dışı Hesaplama:** YZ, kâr maksimizasyonu yerine toplumsal ihtiyaçların ve ekolojik sınırların hesaplanması için kullanılmalıdır. Löwy, YZ'nin "ne üretilmeli?" ve "nasıl üretilmeli?" sorularına ekolojik sınırlar dahilinde yanıt verecek bir planlama altyapısı sunabileceğini belirtir.
- **Niteliksel Büyüme:** Teknoloji, nesnelerin miktarını artırmak için değil; yaşamın kalitesini artırmak, boş zamanı çoğaltmak ve toplumsal yeniden üretimi kolaylaştırmak için programlanmalıdır.

"Acil Durum Freni" Olarak YZ

Löwy'nin Benjamin'den ödünç aldığı "devrim, hızla giden trendeki imdat frenini çekmektir" düşüncesi, yapay zekanın kamulaştırılması tezine de yansır.

- **Sermayenin Elinden Almak:** Yapay zekanın mülkiyeti teknoloji devlerinden alınarak kamusal bir otoriteye ve demokratik topluluklara devredilmelidir. Bu, teknolojinin ekolojik yıkım saçan hızını durdurup, onu yaşamın korunması hizmetine sokmaktır.
- **Etiko-Politik Kararlar:** YZ hiçbir zaman tek başına karar vermemeli; algoritmalar toplumun demokratik olarak belirlediği ekolojik ve sosyal kriterler çerçevesinde (etik sınırlar) çalıştırılmalıdır.

Ekolojik Bir Kurtuluş Aracı Olarak YZ

Michael Löwy; yapay zekanın mülkiyetinin devlet veya kolektif bir yapıya geçmesini ister ancak bunu ekososyalist bir dönüşümün parçası olarak, yani kâr mantığından tamamen kopmuş ve demokratik denetime açılmış bir

altyapı olarak hayal eder. Michael Löwy'ye göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi kapitalizmin yıkıcı mantığından koparıp ekososyalist bir dönüşümün hizmetine sunmaktır. YZ, sermayenin elinde bir "kıyamet makinesi" iken; kamusal ve demokratik denetime geçtiğinde, insanlığın doğayla barışık, adil ve sürdürülebilir bir geleceği planlamasını sağlayan bir "kolektif zeka" haline gelecektir.

6.28. Luciana Cadahia: Plebyen Cumhuriyetçilik ve Algoritmik Kurumsallık

YZ ve dijital altyapı tartışmalarına radikal demokrasi ve "plebyen cumhuriyetçilik" (republicanismo plebeyo) perspektifinden yaklaşan Arjantinli filozof Luciana Cadahia, odağı teknolojik determinizmden "siyasi kurumsallaşma" süreçlerine kaydırır. Cadahia'ya göre YZ, günümüzde oligarşik bir tahakküm aracıdır; ancak kamulaştırılıp popüler bir egemenlik aracı olarak yeniden kurgulandığında, halkın (plebs) kendi kaderini tayin etmesini sağlayan kurumsal bir güce dönüşebilir.

Oligarşik Teknolojiye Karşı Plebyen Mantık

Cadahia, yapay zekanın mevcut mülkiyet yapısını "dijital bir oligarşi" olarak tanımlar. Ona göre teknoloji devleri, kamusal alanı işgal ederek cumhuriyetçi değerleri aşındırmaktadır.

- **Teknolojik Tarafsızlığın Reddi:** YZ algoritmaları tarafsız matematiksel formüller değil, belirli sınıfsal çıkarları koruyan siyasi kararlardır. Cadahia, bu algoritmaların içine işlenmiş olan "oligarşik mantığın" deşifre edilmesi gerektiğini savunur.
- **Popüler Arzunun Gaspı:** YZ, halkın arzularını ve ihtiyaçlarını veri üzerinden manipüle ederek onları pasif birer tüketiciye indirger. Plebyen siyaset, bu verinin

kontrolünü geri alarak halkın aktif siyasi özne olmasını hedefler.

Dijital Egemenlik ve Cumhuriyetçi Devlet

Cadahia'nın perspektifi, devleti dışlayan otonomcu yaklaşımlardan farklı olarak, yapay zekanın kamulaştırılmasında "devletin" dönüştürücü rolüne vurgu yapar.

- **Devlet Bir Mücadele Alanıdır:** Cadahia'ya göre yapay zekayı kamulaştırmak, onu bürokratik bir aygıta devretmek değil; devleti halkın denetimine açarak teknolojiyi bir "kamu malı" haline getirmektir. Devlet, teknoloji devlerinin karşısında halkın egemenliğini savunan bir kalkan olmalıdır.
- **Kurumsal Müşterekler:** YZ altyapıları, piyasa dışı ve kar amacı gütmeyen "popüler kurumlar" aracılığıyla yönetilmelidir. Bu, teknolojinin sadece mülkiyetini değil, aynı zamanda yönetim mantığını da cumhuriyetçileştirmektir.

Kamulaştırma: Algoritmanın Demokratikleşmesi

Cadahia'ya göre yapay zekayı kamulaştırmak, algoritmik süreçleri toplumsal denetime ve "plebyen müzakereye" açmaktır.

- **Şeffaf ve Katılımcı Algoritmalar:** YZ modelleri "kara kutu" olmaktan çıkarılmalı; halkın ihtiyaçlarını, sosyal adaleti ve yerel talepleri dikkate alan şeffaf bir mimariyle yeniden yazılmalıdır.
- **Maddi Altyapı ve Sosyal Haklar:** Kamulaştırma, yapay zekayı bir "sosyal hak" olarak tanımlar. Veri merkezlerinden geniş bant internete kadar tüm dijital altyapı, her yurttaşın eşit erişimine sahip olduğu kamusal bir zenginlik haline getirilmelidir.

Popüler Egemenliğin Yeni Aracı Olarak YZ

Cadahia, yapay zekayı devlet mülkiyetine hapsetmek yerine, onu piyasanın tahakkümünden kurtarıp halkçı ve demokratik bir kamusallığın parçası kılmayı hedefler. Luciana Cadahia'ya göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi oligarşinin elinden alıp cumhuriyetin (kamusal olanın) hizmetine sokma mücadelesidir. YZ sermayenin elinde bir "gözetim ve sömürü" aygıtı iken; plebyen bir mantıkla kamulaştırıldığında, halkın kendi özgürlük alanını genişlettiği ve toplumsal zenginliği adil paylaştığı bir "demokrasi makinesi" haline gelecektir.

6.29. Pascal Stiefenhofer: Dijital Sosyalizm ve Algoritmik Planlama

Yapay zekayı ve büyük veri teknolojilerini "post-kapitalist" bir ekonominin teknik altyapısı olarak ele alan Pascal Stiefenhofer, tartışmayı klasik "sosyalist hesaplama tartışması"nın (socialist calculation debate) modern bir yorumu üzerine inşa eder. Stiefenhofer'e göre YZ, piyasa mekanizmasının kaosuna ve verimsizliğine karşı, kaynakların rasyonel ve demokratik bir şekilde dağıtılmasını sağlayan "dijital sosyalizm" modelinin ana taşıyıcısıdır.

Hesaplama Karmaşıklığı ve Piyasa Başarısızlığı

Stiefenhofer, Hayek ve Mises gibi neoliberal iktisatçıların "merkezi planlamanın imkansızlığı" iddiasını, modern bilgisayar bilimleri ve algoritma teorisiyle çürütür.

- **Karmaşıklığın Aşılması:** Eskiden milyonlarca değişkenin eş zamanlı çözümü imkansız bir "hesaplama karmaşıklığı" olarak görülürken; bugün yapay zeka algoritmaları, devasa veri setlerini gerçek zamanlı işleyerek kaynak tahsisini piyasadan daha verimli bir şekilde yapabilir.

- **Piyasa Sinyallerinin Yetersizliği:** Stiefenhofer, fiyat mekanizmasının aslında çok "gürültülü" ve yavaş bir sinyal olduğunu; yapay zekanın ise doğrudan kullanım değerleri ve gerçek ihtiyaçlar üzerinden çok daha hassas bir koordinasyon sağladığını savunur.

Büyük Veri ve Sibernetik Planlama

Stiefenhofer'in modelinde YZ, ekonominin bir "sibernetik geri bildirim döngüsü" (feedback loop) olarak işlemesini sağlar.

- **Gerçek Zamanlı Koordinasyon:** YZ altyapıları, üretim birimleri ve tüketici talepleri arasında anlık veri akışı sağlayarak stok yönetimini ve lojistiği optimize eder. Bu, kapitalizmin periyodik aşırı üretim krizlerini engelleyen bir "dengeleyici" mekanizmadır.
- **Demokratik Veri Yönetimi:** Planlama süreci sadece teknik bir bürokrasiye değil; vatandaşların ihtiyaçlarını ve tercihlerini dijital platformlar üzerinden doğrudan ilettiği katılımcı bir sürece dayanır.

Algoritmik Mülkiyet ve Kamu Yararı

Stiefenhofer'e göre yapay zekayı kamulaştırmak, ekonominin "karar verme mekanizmasını" piyasa tekellerinden geri almaktır.

- **Veri Tekellerinin Tasfiyesi:** Bugün Amazon veya Google gibi şirketlerin elinde bulunan devasa veri toplama ve işleme kapasitesi, kamulaştırılarak kamusal bir "planlama altyapısına" (public utility) dönüştürülmelidir.
- **Kâr Odaklılıktan Refah Odaklılığa:** Kamulaştırılmış bir YZ sistemi, algoritmik hedeflerini kâr maksimizasyonu yerine; çalışma saatlerinin azaltılması, ekolojik sürdürülebilirlik ve temel hizmetlerin parasızlaştırılması üzerine kurar.

Bilimsel Sosyalizmin Teknolojik Rönesansı

Pascal Stiefenhofer, yapay zekanın (AI) doğrudan devlet eliyle geleneksel anlamda kamulaştırılmasından ziyade, algoritmaların ve verilerin "kamu malı" (public good) olarak düzenlenmesini ve kolektif mülkiyet modellerini savunmaktadır. Pascal Stiefenhofer'e göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi kapitalizmin elindeki bir gözetim ve sömürü aracı olmaktan çıkarıp, insanlığın kendi ekonomik kaderini bilimsel ve demokratik bir şekilde yönettiği "dijital sosyalizm" çağını başlatmaktır. YZ, bu yeni düzende piyasanın "görünmez eli" yerine, toplumun "bilinçli ve görünür aklı" haline gelecektir.

6.30. Rezgar Akrawi: Dijital Sosyalizm ve Bilginin Demokratikleşmesi

YZ ve dijital iletişim teknolojilerini küresel bir "bilgi devrimi" ve sınıfsal mücadele alanı olarak ele alan Rezgar Akrawi, tartışmayı bilginin tekelleşmesine karşı "dijital sosyalizm" (digital socialism) kavramı üzerine inşa eder. Akrawi'ye göre YZ, eğer sermayenin elinden alınıp kamulaştırılırsa, ezilen halkların ve işçi sınıfının kendi kaderini tayin etmesini sağlayacak en güçlü demokratik araçtır.

Dijital Alanın Sınıfsal Karakteri ve Bilgi Tekelleri

Akrawi, internetin ve yapay zekanın tarafsız birer teknoloji değil, ideolojik birer saha olduğunu savunur.

- **Bilgi Oligarşisi:** Büyük teknoloji şirketleri, YZ algoritmaları aracılığıyla bilginin üretimini ve dağıtımını kontrol ederek bir "bilgi oligarşisi" kurmuşlardır. Akrawi, bu durumun küresel güneydeki halkların sesini bastırdığını ve sömürüyü dijital alanda yeniden ürettiğini belirtir.

- **Algoritmik Sansür ve Tahakküm:** YZ, mevcut mülkiyet yapısı içinde sadece verimlilik değil, aynı zamanda muhalif sesleri filtreleyen ve egemen ideolojiyi pekiştiren bir sansür mekanizması olarak işlev görür.

Modern Diyalog: Bir Dijital Müşterek Modeli

Akrawi'nin kurucusu olduğu Modern Discussion platformu, yapay zekanın ve dijital ağların sosyalist bir perspektifle nasıl örgütlenebileceğine dair pratik bir model sunar.

- **Bilginin Karşılıksız Paylaşımı:** Akrawi'ye göre bilgi, tıpkı hava ve su gibi herkesin eşit erişimine açık olmalıdır. YZ, bu bilginin derlenmesi ve herkese kendi dilinde sunulması için bir "evrensel kütüphaneci" olarak görev yapmalıdır.
- **Seküler ve Demokratik Dijital Kültür:** YZ algoritmaları, dinsel bağnazlık ve milliyetçi nefret söylemi yerine; sekülerizm, bilimsel düşünce ve insan haklarını önceleyen bir mantıkla yeniden programlanmalıdır.

Kamulaştırma: Dijital Sosyalizmin İnşası

Akrawi'nin perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, "bilgi üretim araçlarının" mülkiyetini halka devretmektir.

- **Kamu Yararına Yapay Zeka:** Kamulaştırma, yapay zekanın sadece kâr elde etmek için değil, toplumun eğitim ve bilinç düzeyini artırmak için kullanılmasıdır. Teknoloji, sermayenin "gözetim aygıtı" olmaktan çıkarılıp halkın "aydınlanma aracı" haline getirilmelidir.
- **Küresel Dijital Dayanışma:** Kamulaştırılmış YZ altyapıları, ulusal sınırları aşan bir dayanışma ağı kurmalıdır. Akrawi, dijital sosyalizmin ancak küresel bir bilgi paylaşım ağıyla (global digital commons) başarıya ulaşabileceğini savunur.

Ezilenlerin Yapay Zekası

Rezgar Akrawi, yapay zekayı kapitalizmin mezar kazıcısı olarak görür ve onun radikal bir şekilde kamulaştırılarak sınıfsız bir topluma geçişte anahtar rol oynamasını savunur. Rezgar Akrawi'ye göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi bir azınlığın tahakküm aracı olmaktan çıkarıp, insanlığın kolektif bilincine hizmet eden bir "dijital demokrasi" altyapısına dönüştürmektir. YZ mülkiyeti toplumsallaştırıldığında, bilgi artık bir meta değil, özgür bir toplumun temel direği olacaktır.

6.31. Victor Wallis: Ekososyalist Teknoloji ve Demokratik Denetim

Yapay zekayı ekososyalist bir stratejinin parçası olarak ele alan Victor Wallis, teknolojiyi kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız, tarafsız bir araç olarak görmeyi reddeder. Wallis'e göre YZ, mevcut mülkiyet yapısı içinde bir "verimlilik canavarı" olarak ekolojik yıkımı ve işçi denetimini artırırken; kamulaştırılıp "kırmızı-yeşil" (ekososyalist) bir süzgeçten geçirildiğinde, toplumun doğayla barışık bir şekilde yeniden örgütlenmesini sağlayacak temel araçtır.

Teknolojik Belirlenimciliğe Karşı "Siyasi Seçim"

Wallis, teknolojinin gelişim yönünün kaçınılmaz olmadığını, bunun sınıfsal bir tercih olduğunu savunur.

- **Sermayenin Tasarımı:** YZ bugün kârı maksimize etmek, emeği değersizleştirmek ve tüketimi körüklemek için tasarlanmıştır. Wallis, bu "tasarımın" bizzat kendisinin sorgulanması gerektiğini belirtir.
- **Alternatif Rasyonalite:** Ekososyalizm, yapay zekayı "niceliksel büyüme" yerine "niteliksel gelişim" için kullanır. YZ, enerji tasarrufu, kaynakların adil dağıtımı

ve gereksiz üretimin durdurulması için rasyonel bir planlama aracı olarak yeniden kurgulanmalıdır.

Emeğin Özgürleşmesi ve "Zorunluluk Alanı"

Wallis, yapay zekanın otomasyon kapasitesini Marksist bir "zorunluluk alanının daraltılması" perspektifiyle okur.

- **Angaryanın Tasfiyesi:** YZ, tehlikeli ve rutin işleri üstlenerek insanın yaratıcı faaliyetlerine zaman kazandırmalıdır. Ancak bu, sermayenin elinde işsizlik ve yoksulluk yaratırken; kamusal mülkiyette çalışma saatlerinin radikal biçimde kısaltılmasına hizmet eder.
- **Kolektif Zeka Olarak YZ:** YZ, işçilerin kendi üretim süreçlerini yönettiği bir "özyönetim" destek mekanizması haline getirilmelidir.

Kamulaştırmanın Ötesi: Teknolojinin Sosyalleştirilmesi

Wallis için yapay zekayı kamulaştırmak, mülkiyeti bürokratik bir devlete devretmekten çok daha fazlasıdır.

- **Demokratik Ekolojik Planlama:** YZ altyapıları, halk meclisleri ve ekolojik kurulların denetimine sunulmalıdır. "Ne üretilmeli?" sorusuna verilecek yanıt, kâr algoritmalarıyla değil, demokratik olarak belirlenmiş ekolojik sınırlar ve toplumsal ihtiyaçlarla hesaplanmalıdır.
- **Teknolojik Fren ve Dönüşüm:** Wallis, her YZ uygulamasının "ilerleme" olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunur. Kamulaştırılmış bir sistemde, ekolojik olarak yıkıcı veya insani değerleri aşındıran YZ projelerine karşı toplumsal bir "fren" mekanizması işletilmelidir.

Kızıl ve Yeşil Bir Gelecek İçin YZ

Victor Wallis, yapay zekanın ve genel olarak ileri teknolojilerin kamulaştırılmasını ve özel mülkiyet rejiminden çıkarılmasını savunmaktadır. Victor Wallis'e göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi kapitalizmin "fetihçi" mantığından koparıp "yaşamı savunan" bir mantığa taşımaktır. YZ sermayenin elinde bir "ekolojik felaket hızlandırıcısı" iken; toplumsal denetime geçtiğinde, insanlığın doğa üzerindeki tahakkümüne son veren ve özgür bir toplumu mümkün kılan bir "koordinasyon zekası" haline gelecektir.

6.32. Ben Tarnoff: İnterneti Halkın Kılmak ve Verinin Kamusallaşması

YZ ve dijital altyapıları mülkiyet ilişkileri üzerinden radikal bir eleştiriye tabi tutan Ben Tarnoff, tartışmayı "piyasa bağımlılığının" (market dependency) sona erdirilmesi üzerine kurar. Tarnoff'a göre YZ ve internet bugün "bozuktur"; çünkü kâr odaklı özel mülkiyetin tahakkümü altındadır. Çözüm, teknolojinin sadece düzenlenmesi değil, kökten "piyasa dışılaştırılması" (de-marketization) ve kamusal bir varlık olarak yeniden inşa edilmesidir.

Piyasa Mantığı ve Dijital Çürüme

Tarnoff, yapay zekayı şekillendiren asıl gücün teknoloji değil, sermaye birikim mantığı olduğunu savunur.

- **Özelleştirilmiş Altyapı:** İnternetin ve yapay zekanın fiziksel katmanları (fiber hatlar, veri merkezleri) özel şirketlerin elindedir. Tarnoff, bu durumun kamu yararını sistematik olarak dışladığını belirtir.
- **Kullanıcı Değil, Meta:** YZ sistemleri, kullanıcıyı özgürleştirmek yerine onu veri üreten bir metaya dönüştürür. Tarnoff, "insanların interneti" yerine "sermayenin interneti"nin inşa edildiğini vurgular.

Piyasa Dışılaştırma (De-marketization) Stratejisi

Tarnoff'un yapay zekayı kamulaştırma önerisi, teknolojiyi pazarın tiranlığından kurtarma hamlesidir.

- **Kamu Yararına Altyapı:** YZ için gereken hesaplama gücü ve veri depoları, tıpkı yollar ve su şebekeleri gibi "kamusal hizmet" (public utility) statüsüne alınmalıdır. Bu, teknoloji devlerinin sunduğu hizmetlere olan bağımlılığı kıracaktır.
- **Kolektif Veri Mülkiyeti:** Veri, bireysel bir mülk değil, toplumsal bir üründür. Tarnoff, verinin özel şirketlerin elinden alınarak kamu denetimindeki "veri havuzlarına" aktarılmasını ve yapay zekanın bu havuzlardan toplumsal fayda için eğitilmesini önerir.

Kamulaştırmanın Yeni Formu: Aşağıdan Yukarıya Kamu Mülkiyeti

Tarnoff için kamulaştırma, sadece merkezi bir devlet otoritesi demek değildir; demokratik ve yerel yönetim modellerini de içerir.

- **Demokratik Yönetişim:** YZ platformları; işçilerin, kullanıcıların ve yerel toplulukların söz sahibi olduğu kooperatifler veya kamu kurumları tarafından yönetilmelidir.
- **Kâr Amacı Gütmeyen İnovasyon:** YZ araştırmaları, Silikon Vadisi'nin risk sermayesi yerine kamu fonlarıyla desteklenmeli ve elde edilen algoritmik ilerlemeler "açık kaynak" olarak tüm toplumun kullanımına sunulmalıdır.

Sosyalist Bir İnternet ve YZ Projesi

Ben Tarnoff, yapay zekanın doğrudan devlet eliyle klasik anlamda kamulaştırılmasından ziyade, bu teknolojinin dayandığı altyapının "mülksüzleştirilmesini" (deprivatization) ve "kamusal/kolektif mülkiyete"

geçirilmesini savunmaktadır. Ben Tarnoff'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, "interneti halkın kılması" (Internet for the people) mücadelesinin en kritik aşamasıdır. YZ sermayenin elinde bir gözetim ve sömürü makinesi iken; piyasa dışı bir mantıkla kamulaştırıldığında, toplumun bilgiye erişimini, demokratik katılımını ve kolektif refahını maksimize eden bir özgürlük altyapısına dönüşecektir.

6.33 Christian Fuchs: Dijital Emek ve Dijital Müşterekler

Eleştirel medya teorisi ve dijital emek tartışmalarının en önemli güncel temsilcilerinden biri olan Christian Fuchs, YZ ve dijital platformları Karl Marx'ın ekonomi-politik eleştirisi üzerinden analiz eder. Fuchs'a göre YZ, kullanıcıların gündelik dijital aktivitelerini karşılıksız bir emeğe (dijital emek) dönüştürerek sermaye birikimi sağlayan devasa bir "toplumsal fabrika"nın işletim sistemidir.

Dijital Emek ve "Üreten Tüketici" (Prosumer) Sömürüsü

Fuchs, YZ şirketlerinin kâr modelinin merkezine, kullanıcıların veri üretim sürecini yerleştirir.

- **Karşılıksız Değer Üretimi:** Yapay zekayı eğiten veriler; kullanıcıların sosyal medya paylaşımları, arama sorguları ve dijital etkileşimleridir. Fuchs, kullanıcıları "üreten tüketiciler" (prosumers) olarak tanımlar ve bu faaliyetin YZ şirketleri için "ücretsiz emek" olduğunu savunur.
- **Algoritmik Artı-Değer:** YZ, bu karşılıksız emeği işleyerek "algoritmik artı-değer" üretir. Fuchs'a göre bu, emeğin enformel ve görünmez kılındığı aşırı bir sömürü biçimidir.

Dijital Kapitalizm ve Tahakküm

Fuchs, yapay zekayı dijital kapitalizmin bir tahakküm aracı olarak görür.

- **İdeolojik Algoritmalar:** YZ sadece ekonomik bir araç değil, aynı zamanda egemen ideolojiyi pekiştiren, reklam ve gözetim odaklı bir manipülasyon aygıtıdır.
- **Veri Emtialaşması:** Bireyin tüm sosyal varlığı veri haline getirilerek "emtialaşır". Fuchs, yapay zekanın bu süreci otomatize ederek toplumsal yaşamı tamamen piyasa mantığına hapsettiğini vurgular.

Kamulaştırma: Kamu Hizmeti Medyası ve Dijital Müşterekler

Fuchs'un kamulaştırma önerisi, yapay zekayı kâr odaklı platformlardan koparıp "kamu hizmeti" (public service) ve "müşterekler" (commons) alanına taşımaktır.

- **Kamu Hizmeti İnterneti ve YZ:** Fuchs, YZ altyapılarının devlet destekli ancak bağımsız "Kamu Hizmeti Medyası" (BBC veya TRT'nin ideal formları gibi) mantığıyla yönetilmesini savunur. Bu, YZ'nin reklam ve kâr baskısından kurtarılarak kamu yararına odaklanması demektir.
- **Dijital Müştereklerin Tesisi:** Kamulaştırma süreci, verinin ve algoritmaların "dijital müşterekler" olarak tanımlanmasını içerir. Bu modelde yönetim; bürokratların veya hissedarların değil, kullanıcıların ve çalışanların demokratik katılımıyla sağlanır.
- **Reklam Dışı ve Gözetimsiz YZ:** Kamulaştırılmış bir YZ sistemi, kullanıcıyı gözetlemeyi ve onu bir meta olarak kullanmayı reddeden, şeffaf ve açık kaynaklı bir mimariye sahip olmalıdır.

Demokratik Sosyalizm İçin Bir Araç Olarak YZ

Christian Fuchs; yapay zekayı sermayenin tahakkümünden kurtarıp, onu ortak mülkiyete dayalı, demokratik ve sosyalist bir dijital ekosistemin parçası haline getirmek için radikal bir kamulaştırmayı savunur. Christian Fuchs'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, dijital alanı sermayenin tahakkümünden kurtararak "dijital sosyalizmin" temellerini atmaktır. YZ özel mülkiyette bir sömürü makinesi iken; kamusal bir müşterek haline geldiğinde, toplumsal diyaloğu güçlendiren, bilgiyi demokratikleştiren ve insanın yaratıcı potansiyelini destekleyen bir özgürleşim aracı haline gelecektir.

6.34. Wendy Liu: Silikon Vadisi'ni Tasfiye Etmek ve Teknolojiyi Özgürleştirmek

YZ ve dijital ekonomiyi bir "teknoloji işçisi" (insider) perspektifiyle eleştiren Wendy Liu, tartışmayı Silikon Vadisi'nin mülkiyet yapısının ve ideolojisinin kökten değiştirilmesi üzerine kurar. Liu'ya göre YZ, bugün sermayenin elinde bir "verimlilik silahı" olarak emeği değersizleştirmektedir; ancak bu yapının tasfiye edilmesi (abolish) ve kamu yararına yeniden yapılandırılmasıyla teknoloji gerçek potansiyeline kavuşabilir.

Silikon Vadisi İdeolojisi ve Tekno-Şovenizm

Liu, yapay zekanın mevcut gelişim yönünün teknik bir zorunluluk değil, bir sınıf tercihi olduğunu savunur.

- **Kâr Odaklı Tasarım:** YZ sistemleri, toplumsal sorunları çözmek için değil, risk sermayesi (venture capital) yatırımlarına maksimum geri dönüş sağlamak için tasarlanır. Liu, bu durumu teknolojinin "pazarın tiranlığına" mahkûm edilmesi olarak tanımlar.
- **Girişimci Mitinin Yıkılması:** Liu, yapay zekanın "dahi kurucular" tarafından değil, binlerce işçinin kolektif

emeği ve kamu kaynaklı araştırmalar üzerinde yükseldiğini vurgulayarak, mülkiyetin bu kolektif yapıya ait olması gerektiğini savunur.

Teknoloji İşçilerinin Rolü ve Algoritmik Direniş

Liu'nun perspektifinde yapay zekayı kamulaştırma mücadelesi, teknoloji sektöründeki sınıfsal uyanışla doğrudan bağlantılıdır.

- **Mühendislerin Örgütlenmesi:** Yapay zekayı inşa eden yazılımcıların, sadece "yüksek ücretli çalışanlar" değil, sistemin dişlileri olduklarını fark etmeleri gerekir. Liu, algoritmaların tasarım aşamasında demokratik denetimin başlamasını savunur.
- **Emeğin Çıkarları İçin YZ:** YZ, işçileri ikame etmek (işsiz bırakmak) için değil, onların iş yükünü azaltmak ve refahını artırmak için kamusal bir planlamayla kullanılmalıdır.

Piyasa Dışı Bir Dijital Gelecek

Liu için yapay zekayı kamulaştırmak, "Silikon Vadisi'ni tasfiye etmek" (Abolish Silicon Valley) demektir.

- **Kamu Hizmeti (Public Utility) Modeli:** Büyük YZ platformları, kâr amacı güden şirketler olmaktan çıkarılarak; su, elektrik veya toplu taşıma gibi her yurttaşın eşit erişim hakkına sahip olduğu "kamu hizmeti" birimlerine dönüştürülmelidir.
- **Piyasa Bağımlılığından Kurtulma:** Kamulaştırma, YZ inovasyonunu "reklam modelleri" ve "veri madenciliği" mecburiyetinden kurtarır. Bu, teknolojinin sadece toplumsal ihtiyaçlar (sağlık, eğitim, çevre) için özgürce geliştirilmesini sağlar.

Teknolojiyi Sermayeden Geri Almak

Wendy Liu, yapay zekanın (AI) ve genel olarak teknoloji endüstrisinin kamulaştırılmasını ve özel mülkiyet rejiminden çıkarılmasını açıkça savunmaktadır. Wendy Liu'ya göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojinin sadece mülkiyetini değiştirmek değil, onun "ontolojik amacını" değiştirmektir. YZ Silikon Vadisi'nin elinde bir sömürü ve tahakküm aygıtı iken; kamusal mülkiyette ve demokratik denetimde, insanlığın ortak zekasını yine insanlığın kurtuluşu için kullanan bir özgürleşim aracı haline gelecektir.

6.35. Srećko Horvat: Dijital Kıyamet ve Ulusötesi Radikal Demokrasi

Yapay zekayı ve dijital teknolojileri "gezegen ölçeğinde bir kriz" ve "kıyamet sonrası kapitalizm" (post-apocalyptic capitalism) bağlamında ele alan Srećko Horvat, tartışmayı ulusal sınırların ötesine, küresel bir demokratik direniş alanına taşır. Horvat'a göre YZ, bugün insanlığı "algoritmik bir kadere" mahkûm eden bir "kara kutu" iken; kamulaştırılıp ulusötesi bir müşterek haline getirilmesi, ekolojik ve siyasi çöküşten çıkışın anahtarıdır.

Algoritmik Kader ve Dijital Melankoli

Horvat, yapay zekanın sadece bir araç değil, insanın "gelecek tahayyülünü" sömüren bir aygıt olduğunu savunur.

- **Geleceğin İptali:** YZ algoritmaları, geçmiş verileri kullanarak geleceği tahmin eder. Horvat'a göre bu, "gerçekten yeni" olanın ortaya çıkmasını engelleyen ve toplumu sonsuz bir "şimdi"ye hapseden algoritmik bir kaderciliktir.
- **Dijital Melankoli:** Bireyler, algoritmaların kendileri için belirlediği tüketim ve etkileşim döngüleri içinde

siyasi eylemliliklerini kaybederek bir tür "dijital melankoliye" sürüklenirler. Teknoloji, sermayenin elinde bu pasifliği derinleştirir.

Ulusötesi Egemenlik ve "Dijital Bağlantısızlık"

Horvat, yapay zekaya karşı mücadelenin tek bir devlet sınırları içinde kalamayacağını vurgulayarak "Dijital Bağlantısızlık Hareketi" (Digital Non-Aligned Movement) önerir.

- **Tekno-Feodalizme Karşı Ulusötesi Direniş:** Silikon Vadisi ve askeri-endüstriyel kompleksin YZ üzerindeki tekeline karşı, halkların kendi teknolojilerini (teknolojik egemenlik) uluslararası düzeyde koordine etmeleri gerekir.
- **Algoritmik Enternasyonalizm:** Horvat, YZ altyapılarının küresel bir ağ (The Commons) olarak örgütlenmesini ve verinin bir "ulusötesi kamu varlığı" olarak tanımlanmasını savunur.

Kıyameti Durduracak "İmdat Freni"

Horvat'ın perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi sermayenin "yıkıcı hızından" koparıp insanlığın hayatta kalma stratejisinin bir parçası yapmaktır.

- **Kara Kutunun Tasfiyesi:** Kamulaştırma, algoritmik süreçlerin şeffaflaştırılması ve teknolojik kararların "toplumsal bir şenlik" (subversive festival) mantığıyla, yani katılımcı ve yıkıcı bir demokrasiyle ele alınmasıdır.
- **Ekolojik Planlama İçin YZ:** YZ, kâr amaçlı reklam modellerinden temizlenerek; gezegenin sınırlarını gözeten, iklim krizini yöneten ve "büyüme sonrası" (post-growth) bir dünyayı mümkün kılan bir "küresel işletim sistemi" olarak kamusallaştırılmalıdır.

Gezegensel Kurtuluşun Altyapısı

Srećko Horvat, yapay zekayı devlet bürokrasisine devretmekten çok, onu piyasa diktatörlüğünden kurtarıp insanlığın ortak mirası ve özgürleşim aracı haline getirmeyi amaçlayan radikal bir demokratikleşmeyi savunur. Horvat'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, sadece bir mülkiyet değişikliği değil, insanlığın kendi geleceği üzerindeki egemenliğini geri alma eylemidir. YZ sermayenin elinde bizi "dijital bir kıyamete" sürüklerken; ulusötesi bir müşterek olarak yeniden inşa edildiğinde, sınırların ötesinde adil, radikal demokratik ve yaşanabilir bir dünyanın koordinasyon merkezi olacaktır.

6.36. Guy Standing: Rantiye Kapitalizmi, Prekarya ve Veri Müşterekleri

YZ ve dijital dönüşümü "rantiye kapitalizminin" (rentier capitalism) en uç safhası olarak analiz eden Guy Standing, tartışmayı mülkiyetin ötesinde, bu teknolojinin yarattığı "hak edilmemiş gelirler" ve toplumsal güvencesizlik üzerine kurar. Standing'e göre YZ, bugün bir avuç teknoloji devinin toplumun ortak mirası olan "veriyi" yağmalayarak ranta dönüştürdüğü bir araçtır; ancak bu altyapının kamulaştırılması, prekaryanın özgürleşmesi için gereken "sosyal temettü"nün (social dividend) ana kaynağı olabilir.

Teknolojik Rant ve Müştereklerin Yağmalanması

Standing, yapay zekanın mülkiyet yapısını, tarihteki "çitleme" hareketlerinin dijital versiyonu olarak görür.

- **Veri Bir Müşterektir:** Yapay zekayı eğiten veri, bireylerin ve toplumun kolektif faaliyetlerinin bir ürünüdür, yani bir "müşterektir" (the commons). Standing, teknoloji devlerinin bu veriyi karşılıksız alıp algoritmik mülkiyete dönüştürmesini bir "yağma" olarak nitelendirir.

- **Rantiye Tahakkümü:** YZ şirketleri artık üretimden ziyade, sahip oldukları fikri mülkiyet hakları ve algoritmik tekeller üzerinden "rant" toplarlar. Bu durum, zenginliğin yukarıya doğru radikal bir şekilde transferine neden olur.

Prekarya ve Algoritmik Güvencesizlik

Standing'in literatüre kazandırdığı "Prekarya" sınıfı, yapay zeka ve platform kapitalizmi (Gig Economy) ile daha da genişlemektedir.

- **Zamanın Sömürüsü:** YZ destekli platformlar, emeği parçalara ayırarak (uberizasyon) işçiyi sürekli bir "hazırda bekleme" ve "belirsizlik" durumuna iter. Algoritmalar, işçinin sadece çalışma zamanını değil, tüm yaşam ritmini kontrol eder.
- **Hakların Gaspı:** YZ aracılığıyla yönetilen emek, geleneksel sosyal haklardan mahrum bırakılarak güvencesizliğin en derin halini yaşar.

Kamu Varlık Fonları ve Sosyal Temettü

Standing'in perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, bu teknolojinin ürettiği "teknolojik rantın" topluma iade edilmesi demektir.

- **Vatandaşlık Servet Fonları:** YZ ve büyük veri altyapıları, kamusal bir varlık fonuna (Sovereign Wealth Fund) dönüştürülmelidir. Bu fonun elde ettiği kârlar, hissedarlara değil, tüm vatandaşlara eşit olarak dağıtılmalıdır.
- **Temel Gelir İçin Kaynak:** Kamulaştırılmış YZ, Standing'in ömür boyu savunduğu "Evrensel Temel Gelir"in finansman modeli haline gelir. Teknoloji artık insanı işsiz bırakan bir tehdit değil, ona "yaşama hakkı" sağlayan bir toplumsal mirasa dönüşür.

Müştereklerin Rönesansı

Guy Standing, yapay zekanın doğrudan devlet eliyle geleneksel anlamda kamulaştırılmasından ziyade, bu teknolojinin ürettiği değerin "ortak mülkiyet" (common ownership) temelinde toplumsallaştırılmasını savunur. Guy Standing'e göre yapay zekayı kamulaştırmak, rantiye kapitalizminin yarattığı eşitsizliği kırmanın tek yoludur. YZ sermayenin elinde prekaryayı ezen bir gözetim ve sömürü aygıtı iken; bir "müşterek" olarak kamusallaştırıldığında, her bireyin teknolojik ilerlemeden pay aldığı adil ve özgür bir toplumun ekonomik garantörü olacaktır.

6.37. Leigh Phillips & Michal Rozworski: Algoritmik Planlama ve "Walmart Halk Cumhuriyeti"

Yapay zekayı ve büyük veri yönetimini "demokratik planlama"nın teknik imkânı olarak ele alan Leigh Phillips ve Michal Rozworski, tartışmayı klasik sosyalist hesaplama tartışmasının (socialist calculation debate) ötesine taşırlar. Onlara göre YZ, kapitalizmin içinde çoktan devasa "planlı ekonomi adaları" yaratmıştır; mesele bu planlama kapasitesini özel mülkiyetin elinden alıp toplumsallaştırmaktır.

Piyasa İçinde Planlama: Şirketler Birer Devlet Gibidir

Phillips ve Rozworski, modern teknoloji devlerinin iç işleyişinin piyasa mekanizmasıyla değil, katı bir merkezi planlamayla yürüdüğünü savunur.

- **Walmart Halk Cumhuriyeti:** Yazarlar, Walmart'ın ekonomisinin birçok devletten daha büyük olduğunu ve bu devasa yapının içinde hiçbir "iç piyasa" veya fiyat sinyali bulunmadığını vurgular. Walmart, YZ ve lojistik

ağları sayesinde kaynakları merkezi olarak koordine eder.

- **Amazon ve Algoritmik Görünmez El:** Amazon'un lojistik başarısı, talebi henüz oluşmadan tahmin eden YZ algoritmalarına dayanır. Bu, piyasanın "görünmez eli"nin yerini alan dijital ve merkezi bir "görünür el"dir.

Hesaplama Sorunu ve Yapay Zekanın Çözüm Kapasitesi

Avusturya Okulu iktisatçılarının (Hayek ve Mises) "merkezi planlama imkansızdır çünkü milyonlarca veriyi hesaplayacak bir mekanizma yoktur" iddiası, yazarlara göre YZ ile tarihsel olarak çürütülmüştür.

- **Veri İşleme Gücü:** YZ, milyarlarca tüketici tercihini ve üretim kapasitesini anlık olarak işleyerek, kaynakları piyasa anarşisinden çok daha verimli bir şekilde dağıtabilir.
- **Rasyonel Lojistik:** Planlama artık sadece bir temenni değil, algoritma ve büyük veri sayesinde teknik bir gerçekliktir. YZ, sosyalizmin "hesaplama sorununu" çözmüştür.

Kamulaştırma: Lojistiği Demokratikleştirmek

Phillips ve Rozworski'nin perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, bu muazzam planlama altyapısının "amacını" değiştirmektir.

- **Kâr Yerine İhtiyaç:** Bugün Walmart veya Amazon'un elindeki YZ, kâr maksimizasyonu için çalışmaktadır. Kamulaştırma, aynı altyapının ekolojik sürdürülebilirlik, çalışma saatlerinin kısaltılması ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması için kullanılmasını sağlar.
- **Dijital Sosyalizm:** Kamulaştırılmış YZ, toplumun kolektif aklı haline gelir. Yazarlar, bu teknolojinin

bürokratik bir diktatörlük değil, herkesin taleplerini sisteme dahil edebildiği "katılımcı bir planlama" aracı olmasını savunurlar.

Geleceği Planlamak

Leigh Phillips ve Michal Rozworski, yapay zekanın ve büyük teknoloji platformlarının kamulaştırılmasını ve merkezi bir demokratik planlama sistemine dahil edilmesini açıkça savunmaktadırlar. Phillips ve Rozworski, yapay zekayı kapitalist tekellerin elinden alıp kamulaştırarak, onu kıtlık ve kâr hırsı yerine bolluk ve toplumsal fayda odaklı bir ekonominin işletim sistemi yapmayı amaçlarlar. Leigh Phillips ve Michal Rozworski'ye göre yapay zekayı kamulaştırmak, kapitalizmin verimli kıldığı "planlama tekniğini" halkın emrine vermektir. YZ sermayenin elinde bir sömürü ve lojistik tahakküm aygıtı iken, kamusal mülkiyette, insanlığın kendi ekonomik geleceğini bilinçli, rasyonel ve demokratik bir şekilde tasarladığı bir özgürlük altyapısına dönüşecektir.

6.38. Peter Frase: Dört Gelecek ve Rentiyeciliğin Tasfiyesi

YZ ve otomasyon teknolojilerini kapitalizm sonrası topluma geçişin maddi temeli olarak analiz eden Peter Frase, tartışmayı teknolojik determinizmden ziyade "mülkiyet" ve "kaynak kıtlığı" arasındaki siyasi çatışmaya odaklar. Frase'e göre YZ, bizi ya bolluk içinde eşitlikçi bir topluma ya da mülkiyet haklarının mutlaklaştığı teknolojik bir feodalizme götürecektir; bu yol ayrımındaki belirleyici hamle ise YZ altyapısının kamulaştırılmasıdır.

Otomasyon ve Emeğin Sonu: Bolluk mu, Tahakküm mü?

Frase, yapay zekanın emeği ikame etme kapasitesini "kıtlık sonrası dünya" imkânı üzerinden değerlendirir.

- **Üretimin Marjinal Maliyeti:** YZ ve ileri otomasyon, üretim maliyetlerini sıfıra yaklaştırarak metaların meta olma (ticari değer) özelliğini ortadan kaldırabilir. Frase bunu "Komünizm" senaryosu (bolluk + eşitlik) olarak tanımlar.
- **Yapay Kıtlık Olarak Rentiyecilik:** Eğer YZ altyapısı ve fikri mülkiyet hakları özel ellerde kalırsa, sermaye "yapay kıtlıklar" yaratarak kâr etmeye devam eder. Frase, bu distopyayı "Rentiyecilik" (Rentism) olarak adlandırır; burada mülk sahipleri artık üretimden değil, lisans ve erişim ücretlerinden beslenir.

Fikri Mülkiyetin Siyasi Prangası

Frase'in perspektifinden YZ, teknik bir varlık olmaktan çok hukuki bir mülkiyet rejimidir.

- **Bilginin Çitlenmesi:** YZ algoritmaları, insanlığın kolektif bilgisinin "çitlenmiş" halleridir. Özel mülkiyet altındaki bir YZ, bolluk çağını engellemek için kurulan hukuki bir barajdır.
- **Fiyat Mekanizmasının Zorlaması:** Üretimin fiziksel maliyeti düşerken fiyatların yüksek kalması, ancak algoritmaların özel mülkiyet altında tutulmasıyla mümkündür. Kamulaştırma, bu yapay fiyat mekanizmasını kırmayı hedefler.

Kamulaştırma: Meta Dışılaştırma (Decommodification)

Frase için yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi pazar mantığından koparıp bir "kamu malı" haline getirmektir.

- **Ücretli Emek Bağımlılığının Kırılması:** YZ kamulaştırıldığında ve getirileri toplumsallaştırıldığında, bireylerin hayatta kalmak için emeklerini satma zorunluluğu ortadan kalkar. Bu,

Evrensel Temel Gelir ile birleşen bir "otomasyon komünizmi" yolunu açar.

- **Ekolojik Planlama ve YZ:** Kaynakların kısıtlı olduğu bir dünyada (Sosyalizm senaryosu), kamulaştırılmış YZ; tüketimi kâr için körüklemek yerine, ekolojik sınırları gözeterek adil bir dağıtımın rasyonel koordinatörü olur.

Sınıf Mücadelesinin Teknik Sahası

Peter Frase, yapay zekayı bir avuç elitin elinde bir tahakküm aracı olmaktan çıkarıp, kamulaştırma yoluyla tüm insanlığın hizmetinde bir bolluk aracı haline getirmeyi amaçlayan radikal bir sol vizyonu savunur. Peter Frase'e göre yapay zekayı kamulaştırmak, insanlığın "bolluk çağında" kimin hayatta kalacağına ve kimin refah süreceğine dair verilen siyasi bir karardır. YZ sermayenin elinde bir rantiye ve gözetim aracı iken; kamusal mülkiyette, insanlığı işin angaryasından kurtaran ve her bireyin yaratıcı potansiyelini özgürleştiren bir toplumsal miras haline gelecektir.

6.39. Phil Jones: Görünmeyen Emek ve Mikro-İşçiliğin Kamulaştırılması

Yapay zekayı "otomasyon" mitinin arkasına gizlenmiş devasa bir "insan emeği havuzu" üzerinden analiz eden Phil Jones, tartışmayı teknolojinin parlak yüzeyinden, küresel güneydeki veri etiketleme kamplarına ve mikro-iş istasyonlarına kaydırır. Jones'a göre YZ, bugün sermayenin elinde emeği görünmez kılan ve güvencesizliği uç noktaya taşıyan bir "dijital sefalet" aracıdır; ancak kamulaştırılması, bu gizli emeğin hak iddia edebileceği bir "dijital müşterek" alanına dönüşmesini sağlayabilir.

"İşçisiz İş" Miti ve Algoritmik Sömürü

Jones, yapay zekanın "insansız çalışan" otonom bir sistem olduğu iddiasını reddeder ve sistemin maddi temelini deşifre eder.

- **Gizli Emek Mekânları:** YZ algoritmaları; Amazon Mechanical Turk, Clickworker ve Appen gibi platformlarda çalışan milyonlarca mikro-işçinin veri etiketleme, moderasyon ve sınıflandırma emeği olmadan var olamaz. Jones, bu süreci "algoritmik sömürgecilik" olarak tanımlar.
- **Mikro-İşçilik ve Prekaryalaşma:** İşçiler, yapay zekayı eğitmek için saniyelerle ölçülen görevleri kuruşlar karşılığında yaparlar. Bu durum, emeğin atomize edildiği ve tüm sendikal haklardan arındırıldığı bir "taşeronlaşma" zirvesidir.

Platform Kapitalizmi ve Dijital Mülksüzleştirme

Jones'un perspektifinden YZ devleri, toplumun kolektif zekasını hasat eden ve bunu kapalı devre birer mülke dönüştüren yapılardır.

- **Yapay Zekanın Gizli Mekânları (Hidden Abode):** Marx'ın "üretimin gizli mekânı" kavramını dijital dünyaya uyarlayan Jones, yapay zekanın aslında küresel bir "dijital proletarya" tarafından sürekli hayatta tutulduğunu vurgular.
- **Tekno-Rantçılık:** Şirketler, bu milyonlarca isimsiz işçinin ürettiği veriyi algoritmik mülkiyete (fikri mülkiyet rantına) dönüştürerek sermaye birikimi sağlarlar.

Emeğin Görünür Kılınması ve Kolektif Mülkiyet

Jones için yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojinin sadece kodunu değil, tüm "emek zincirini" toplumsallaştırmaktır.

- **Veri ve Platformların Kamusallaşması:** Mikro-iş platformları ve YZ altyapıları, özel şirketlerin elinden alınarak kamu denetimine geçmelidir. Bu, mikro-işçilerin "parça başı ücret" köleliğinden çıkarılıp toplumsal bir hizmetin parçası ve hak sahibi haline gelmesini sağlar.
- **Refahın Bölüşümü:** Kamulaştırılmış bir YZ sistemi, mikro-işçilerin ürettiği değeri şirket hissedarlarına değil, bir "kamu fonu" aracılığıyla tüm topluma ve emeği geçenlere dağıtır.
- **Demokratik Algoritmalar:** Algoritmalar kâr maksimizasyonu için işçiyi hızlandırmak yerine, çalışma sürelerini kısaltan ve toplumsal refahı optimize eden şeffaf araçlar olarak yeniden programlanmalıdır.

Otomasyonu Emek İçin Kullanmak

Phil Jones; yapay zekayı sadece devletin bir aygıtı haline getirmekten çok, onu mikro işçilerin sömürülmesine son verecek ve toplumsal refahı kâr hırsından önceleyecek şekilde demokratik bir müşterek olarak yeniden inşa etmeyi savunur. Phil Jones'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, "işçisiz iş" yalanını sonlandırıp, teknolojinin arkasındaki gerçek yaratıcı olan insan emeğine hakkını iade etmektir. YZ sermayenin elinde emeği görünmez kılan bir sömürü aygıtı iken; kamusal mülkiyette, insanlığı angaryadan kurtaran ve her türlü çalışmanın karşılığının adilce alındığı bir "dijital kamu hizmeti" haline gelecektir.

6.40. Gavin Mueller: Dijital Luddizm ve Teknolojik Disiplin

Yapay zekayı ve otomasyonu "tarafsız bir ilerleme" değil, bir "sınıf savaşı aracı" olarak analiz eden Gavin Mueller, tartışmayı teknolojinin verimliliğinden, onun işçileri disipline etme ve vasıfsızlaştırma (de-skilling) kapasitesine kaydırır. Mueller'e göre YZ, bugün sermayenin elinde işçi

otonomisini yok eden "algoritmik bir gardiyan" iken; kamulaştırılması, teknolojinin sömürü için değil, emeğin özgürleşmesi için yeniden tasarlanmasının önünü açabilir.

Teknolojik Disiplin ve Modern Luddizm

Mueller, Ludditlerin makinelerden değil, makinelerin kullanılış biçiminden nefret ettiğini hatırlatarak yapay zekayı bu mercekten değerlendirir.

- **Algoritmik Yönetim:** YZ, iş yerinde denetimi makineleştirir. Mueller'e göre algoritmalar; işçinin hızını, molalarını ve hareketlerini birer veri noktasına dönüştürerek "teknolojik bir disiplin" kurar.
- **Vasıfsızlaştırma (De-skilling):** YZ, karmaşık insan yeteneklerini parçalara ayırıp otomatikleştirerek işçiyi ikame edilebilir bir "operatöre" indirger. Bu, emeğin pazarlık gücünü kırmak için bilinçli bir sermaye stratejisidir.

İlerleme İdeolojisine Eleştiri

Mueller, teknolojinin her zaman "ilerleme" getirdiği yönündeki ana akım ve bazen de sol anlatıları eleştirir.

- **Sermayenin Tasarımı:** YZ, kâr ve denetim amacıyla tasarlanmış bir mimariye sahiptir. Mueller, bu tasarımın bizzat kendisinin işçi düşmanı olduğunu savunur.
- **Korsanlık ve Direniş:** İşçilerin algoritmaları manipüle etmesini veya verimliliği düşürmesini (slacking), teknolojik tahakküme karşı meşru birer "dijital Luddizm" eylemi olarak görür.

Teknolojinin Demokratik Tasfiyesi ve Yeniden İnşası

Mueller için yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojinin mülkiyetini almaktan öte, onun "mantığını" değiştirmektir.

- **Kâr Amacından Arındırma:** Kamulaştırma, yapay zekayı besleyen veri toplama ve denetim mekanizmalarını sermayenin kontrolünden çıkarır. Bu, teknolojinin "denetim" işlevinin tasfiye edilmesi (abolishment) anlamına gelir.
- **Özyönetim Aracı Olarak YZ:** YZ altyapıları, işçilerin kendi üretim süreçlerini planladığı ve iş yükünü gerçekten azalttığı birer "destek mekanizması" olarak kamusallaştırılmalıdır.
- **Yavaşlama ve İnsani Ritmin İadesi:** Kamulaştırılmış bir YZ sistemi, verimliliği sonsuz artırmak yerine, üretim hızını düşürüp insanların yaratıcı faaliyetlerine ve dinlenmesine alan açacak şekilde programlanmalıdır.

Teknoloji Üzerinde İşçi Kontrolü

Gavin Mueller; yapay zekayı bir kamu mülkü haline getirmekten ziyade, teknolojinin kapitalist yönetim mantığını reddeden ve işçi sınıfının özerkliğini her şeyin önüne koyan radikal bir direniş hattını savunur. Gavin Mueller'e göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi sermayenin "disiplin aygıtı" olmaktan çıkarıp, emeğin kendi hayatı üzerindeki kontrolünü geri kazandığı bir süreci başlatmaktır. YZ özel mülkiyet altındayken işçiyi köleleştiren bir "demir kafes" iken; kamusal ve demokratik denetimde, insanlığı anlamsız çalışmadan kurtaran kolektif bir araç haline gelecektir.

6.41. Kohei Saito: Küçülme Komünizmi ve Metabolik Yarılmanın Onarımı

Yapay zekayı "Antroposen" çağı ve ekolojik yıkım bağlamında ele alan Kohei Saito, tartışmayı teknolojik iyimserlikten ziyade "doğa-toplum metabolizması" üzerine kurar. Saito'ya göre YZ, bugün sermayenin elinde büyümeyi körükleyen ve ekolojik krizi derinleştiren bir "metabolik yarılma" (metabolic rift) aygıtıdır; ancak kamulaştırılması,

insanlığın kâr odaklı büyümeden kurtulup "küçülme komünizmine" (degrowth communism) geçmesini sağlayacak rasyonel bir planlama aracı olabilir.

Sermayenin Enerji Canavarı ve Ekolojik Maliyet

Saito, yapay zekanın "bulut" veya "sanal" bir olgu değil, devasa enerji ve ham madde tüketen maddi bir altyapı olduğunu vurgular.

- **Gezegensel Sınırların Zorlanması:** YZ sistemlerinin eğitimi ve veri merkezlerinin soğutulması, muazzam su ve enerji tüketimi gerektirir. Saito, bu durumun sermayenin "ebedi büyüme" hırsıyla birleştiğinde gezegensel sınırları aşan bir yıkım yarattığını belirtir.
- **Kullanım Değeri vs. Değişim Değeri:** YZ bugün sadece değişim değeri (kâr) üretmek için tasarlanmıştır. Saito, bu mantığın doğayı bir "bedava kaynak" olarak görerek toplumsal ve ekolojik metabolizmayı bozduğunu savunur.

Müştereklerin İadesi ve "Kamusal Lüks"

Saito'nun perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi bir "müşterek" (the commons) olarak yeniden tanımlamaktır.

- **Müşterek Olarak Bilgi ve Teknoloji:** Marx'ın geç dönem çalışmalarına atıfta bulunan Saito, yapay zekanın toplumsal bir miras olduğunu ve özel mülkiyetle "çitlenemeyeceğini" savunur. Kamulaştırma, bu teknolojinin "kamusal lüks" (public luxury) için kullanılmasını sağlar.
- **Kârsız Planlama:** YZ, reklamları optimize etmek veya tüketimi artırmak yerine; kaynakların en az enerjiyle, en adil şekilde nasıl dağıtılacağını hesaplayan bir "ekolojik koordinatör" olarak yeniden programlanmalıdır.

Küçülme Komünizmi İçin Bir Araç Olarak YZ

Saito için kamulaştırma, yapay zekayı kapitalizmin büyüme mecburiyetinden kurtarma hamlesidir.

- **Zorunlu Olmayan Üretimin Tasfiyesi:** Kamulaştırılmış bir YZ sistemi, toplumun temel ihtiyaçlarını belirleyerek gereksiz ve doğaya zarar veren üretim kollarının tasfiye edilmesini ve çalışma saatlerinin radikal biçimde kısaltılmasını sağlar.
- **Yerel ve Küresel Denge:** Saito, yapay zekanın yerel toplulukların özyönetimini destekleyecek ve küresel kaynak dağılımını ekolojik dengelerle uyumlu hale getirecek bir "metabolik onarım" aracı olması gerektiğini vurgular.

Gezegensel Hayatta Kalma Altyapısı

Kohei Saito, yapay zekayı bir devlet mülkü haline getirmekten çok, onu sermayenin büyüme mecburiyetinden koparıp, ekolojik sınırlarla uyumlu ve toplumsal ihtiyaçları önceleyen "müşterek bir altyapı" olarak yeniden hayal eder. Saito'ya göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi kapitalizmin "fetihçi" mantığından koparıp, insanlığı doğayla uyumlu bir "küçülme komünizmine" taşıma eylemidir. YZ sermayenin elinde ekolojik felaketi hızlandıran bir "ivmelendirici" iken; kamusal mülkiyette ve demokratik denetimde, insanlığın ve doğanın ortak kurtuluşunu planlayan bir "kolektif zeka" haline gelecektir.

6.42. Timnit Gebru: Algoritmik Adalet ve "Stokastik Papağanlar" Eleştirisi

YZ etiği ve araştırma süreçlerini "kurumsal tahakküm" ve "veri sömürgeciliği" üzerinden analiz eden Timnit Gebru, tartışmayı teknolojinin teknik başarısından, onun yarattığı toplumsal zararlara ve mülkiyet yapısının doğurduğu eşitsizliklere kaydırır. Gebru'ya göre YZ, bugün Silikon

Vadisi'nin elinde "tarafsızlık" maskesiyle ırkçı ve sınıfsal önyargıları yeniden üreten bir "stokastik papağan" (stochastic parrot) iken; kamulaştırılması ve yerel toplulukların denetimine açılması, teknolojinin gerçekten toplumsal bir fayda sağlamasının tek yoludur.

Kurumsal Bilim ve "Etik Yıkama" (Ethics Washing)

Gebru, YZ araştırmalarının büyük teknoloji şirketlerinin (Big Tech) tekeline girmesinin, bilimsel tarafsızlığı yok ettiğini savunur.

- **Kâr Odaklı Araştırma:** YZ araştırmaları bugün sadece kâr getirecek alanlara odaklanmakta ve sistemin zararlarına dair eleştiriler bastırılmaktadır. Gebru, şirketlerin "etik ekiplerini" sadece birer PR (halkla ilişkiler) aracı olarak kullandığını, buna ise "etik yıkama" denildiğini belirtir.
- **Bilginin Tekelleşmesi:** YZ modellerini eğitmek için gereken devasa hesaplama gücü ve veri setleri, bağımsız akademisyenlerin ve kamu kurumlarının rekabet edemeyeceği bir mülkiyet duvarı yaratmıştır.

Stokastik Papağanlar ve Veri Sömürgeciliği

Gebru'nun en ünlü tezi olan "stokastik papağanlar", büyük dil modellerinin (LLM) aslında anlam üretmediğini, sadece olasılıksal tekrarlar yaptığını vurgular.

- **Önyargıların Amplifikasyonu:** Bu modeller, internetten topladıkları kirli ve önyargılı verileri devasa ölçekte tekrarlayarak ırkçı, cinsiyetçi ve sınıfçı hiyerarşileri kalıcı hale getirir.
- **Veri Madenciliği:** Gebru, küresel güneydeki insanların verilerinin ve emeğinin (etiketleme vb.) karşılıksız sömürülmesini "dijital sömürgecilik" olarak tanımlar. YZ, bu sömürgeci ilişkileri teknolojik bir kılıfla sürdürür.

Dağıtık ve Yerel Yapay Zeka (DAIR)

Gebru'nun vizyonu, yapay zekayı merkezi dev bir yapıdan çıkarıp "dağıtık" ve "kamusal" bir modele taşımaktır.

- **Kamu Yararına Bağımsız Araştırma:** Gebru tarafından kurulan Distributed AI Research Institute (DAIR), yapay zekanın kurumsal kâr hırsından bağımsız, kamu kaynaklarıyla ve topluluk odaklı geliştirilmesi gerektiğini savunur.
- **Algoritmik Hesap Verebilirlik:** Kamulaştırma, YZ modellerinin "ticari sır" duvarları arkasından çıkarılıp şeffaf hale getirilmesini sağlar. Bu, toplumun kendisine zarar veren algoritmaları denetleme ve durdurma hakkına sahip olmasıdır.
- **Yerel Çözümler:** Kamulaştırılmış bir sistemde YZ, küresel tekellerin standartlarını dayatmak yerine, yerel dillerin ve kültürlerin ihtiyaçlarına hizmet eden küçük, verimli ve hesap verebilir modeller olarak kurgulanmalıdır.

Bilimi Sermayeden Özgürleştirmek

Timnit Gebru, yapay zekayı bir devlet mülkü haline getirmek yerine, teknoloji tekellerinin gücünün kırılmasını, verilerin etik toplanmasını ve teknolojinin toplumsal fayda odaklı, yerel ve demokratik bir şekilde yeniden yapılandırılmasını savunur. Timnit Gebru'ya göre yapay zekayı kamulaştırmak, sadece bir mülkiyet değişikliği değil, YZ araştırmalarının "yönünü" ve "amacını" kurtarma eylemidir. YZ sermayenin elinde toplumsal yaraları derinleştiren bir "papağan" iken; kamusal mülkiyette ve dezavantajlı grupların denetiminde, adaleti savunan ve insan haklarını temel alan bir "toplumsal zeka" altyapısına dönüşebilir.

6.43. Paul Mason: Post-Kapitalizm ve Bilgi Ekonomisinin Kamulaştırılması

Yapay zekayı ve dijital teknolojileri kapitalizmin ötesine geçişin (post-capitalism) maddi temeli olarak analiz eden Paul Mason, tartışmayı "bilginin bolluğu" ile "piyasa mekanizması" arasındaki uzlaşmaz çelişkiye odaklar. Mason'a göre YZ, sermayenin elinde yapay kıtlıklar yaratarak hayatta tutulmaya çalışılan bir "kâr makinesi" iken; kamulaştırılması, insanlığın ücretli emekten kurtulduğu ve paylaşım ekonomisinin egemen olduğu bir geleceğe geçişin anahtarıdır.

Bilginin "Sıfır Marjinal Maliyet" Krizi

Mason, bilgi teknolojilerinin kapitalizmin temel mantığını (fiyat mekanizması) içeriden çürüttüğünü savunur.

- **Fiyatların Çöküşü:** YZ ve dijital kopyalama, bilginin üretim maliyetini sıfıra yaklaştırır. Mason'a göre "bolluk" getiren bu durum, kârın kıtlığa dayandığı kapitalist sistem için ölümcüldür.
- **Tekelci Çitleme:** Teknoloji devleri, bilginin bedava olma eğilimine karşı patentler ve algoritmik duvarlarla "yapay kıtlık" yaratırlar. Mason, bu durumu gelişimin önündeki en büyük engel olarak görür.

Ağ Bağlantılı Birey ve İşbirliği

Mason'un perspektifinden YZ, sadece üretimi değil, öznelliği de değiştirir.

- **Hiyerarşiden Ağa:** Yapay zeka destekli ağlar, merkezi ve hiyerarşik şirket yapılarının yerine yatay, işbirlikçi üretim biçimlerini (Wikipedia, açık kaynak vb.) mümkün kılar.
- **Emeğin Değer Yitimi:** Otomasyonun emeği ikame etmesi, Mason'a göre değer yasasının sonunu hazırlar.

Bu süreçte YZ, insanın "çalışma" zorunluluğunu ortadan kaldıran bir özgürleşim aracıdır.

"Proje Sıfır" ve Devletin Rolü

Mason için yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi tekelci rantiyecilerin elinden alıp "sosyal olarak yararlı" bir yöne sevk etmektir.

- **Teknoloji Devlerinin Parçalanması:** Mason, Google ve Amazon gibi yapıların kamu mülkiyetine alınmasını veya kamu yararına çalışan şeffaf altyapılara dönüştürülmesini savunur.
- **Proje Sıfır:** Kamulaştırılmış bir YZ altyapısı; sıfır karbonlu bir enerji sistemini, sıfır marjinal maliyetli üretimi ve çalışma süresinin sıfıra yaklaştığı bir toplumsal planlamayı (Project Zero) koordine etmelidir.
- **Radikal Reformculuk:** Devlet, yapay zekayı kullanarak piyasa dışı bir işbirliği alanını korumalı ve teşvik etmelidir. Kamulaştırma, bu yeni ekonominin güvenliğini sağlayan siyasi bir hamledir.

Büyük Geçişin Altyapısı

Paul Mason; yapay zekayı kapitalizmin ötesine geçmek için gerekli olan en önemli araç olarak görür ve onun devlet veya kolektif yapılar eliyle kamulaştırılarak piyasa dışı bir ekonominin temeli yapılmasını savunur. Paul Mason'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, kapitalizmin "yaşayan bir kadavraya" dönüşmesini engellemek ve post-kapitalist geleceği inşa etmektir. YZ sermayenin elinde eşitsizliği derinleştiren bir "rantiye aracı" iken; kamusal mülkiyette ve açık ağ yapısında, insanlığı tarihsel bir sıçramayla bolluk ve özgürlük çağına taşıyacak olan kolektif zeka merkezi haline gelecektir.

6.44. Jathan Sadowski: Veri Sermayesi ve Dijital Kapitalizmin Ekstraktif Mantığı

Yapay zekayı ve büyük veriyi "yeni bir sermaye türü" olarak analiz eden Jathan Sadowski, tartışmayı teknolojik yenilikten ziyade sermaye birikim rejimine odaklar. Sadowski'ye göre YZ, bugün "dijital kapitalizmin" elinde toplumsal yaşamın her alanından veri "sağan" ve bu veriyi kontrol aracına dönüştüren ekstraktif (özütlemeci) bir aygıt iken; kamulaştırılması, teknolojinin kâr amaçlı bir sömürü aracından çıkıp kamusal bir altyapıya dönüşmesi için yegâne yoldur.

Veri Yeni Petrol Değildir, Veri Sermayedir

Sadowski, "veri yeni petroldür" benzetmesini reddederek, verinin aslında bir "sermaye" (data capital) olduğunu savunur.

- **Sermaye Olarak Veri:** Veri, sadece bir hammadde değil; gelecekteki üretim süreçlerini kontrol eden, emek üzerinde tahakküm kuran ve rantiye geliri sağlayan bir sermaye formudur.
- **Ekstraktif (Özütlemeci) Mantık:** YZ sistemleri, toplumsal yaşamı (hareketlerimizi, tercihlerimizi, duygularımızı) bir "maden" gibi işler. Sadowski'ye göre bu, kapitalizmin doğal kaynaklardan sonra "insan yaşamını" da hammaddeye dönüştürme aşamasıdır.

Akıllı Şehirler ve Algoritmik Denetim

Sadowski'nin perspektifinden YZ, dünyayı "akıllı" (smart) hale getirme adı altında her şeyi ölçülebilir ve pazarlanabilir kılan bir "çitleme" projesidir.

- **Her Şey Servis Olarak (XaaS):** YZ aracılığıyla her nesne (araba, ev, yazılım) bir "hizmete" dönüştürülür. Bu durum, mülkiyetin kullanıcıdan sermayeye

geçmesine ve insanların sürekli bir "abonelik/kira" (rentierism) sarmalına girmesine neden olur.

- **Gözetim ve Disiplin:** YZ destekli sistemler, sadece veri toplamaz; bireyleri belirli davranış kalıplarına zorlayan algoritmik bir disiplin aygıtı olarak çalışır.

Veri Sermayesinin Kamusallaştırılması

Sadowski için yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi "Silikon Vadisi mantığından" (kâr ve ekstraksiyon) arındırmaktır.

- **Sosyal Altyapı Olarak YZ:** YZ, birkaç teknoloji devinin mülkü olmaktan çıkarılıp; elektrik, su veya yol gibi kâr amacı gütmeyen bir "sosyal altyapı" (social infrastructure) olarak yeniden tanımlanmalıdır.
- **Demokratik Tasarım:** Kamulaştırma, yapay zekanın "ne için" üretileceğine dair kararın hissedarlar yerine toplum tarafından verilmesini sağlar. Teknoloji, sermaye birikimi için değil, toplumsal sorunların çözümü için programlanmalıdır.
- **Özütlemeden Hizmete:** Kamulaştırılmış bir sistemde veri, insanlardan "çalınan" bir sermaye değil; kamu hizmetlerini iyileştiren ve bireylere geri dönen kolektif bir kaynak haline gelir.

Teknoloji Üzerinde Siyasi İrade

Jathan Sadowski, yapay zekayı sermayenin elinde bir kontrol ve sömürü aracı olmaktan çıkarıp, kamulaştırma yoluyla halkın denetimine tabi kılınmış bir altyapı haline getirmeyi savunur. Jathan Sadowski'ye göre yapay zekayı kamulaştırmak, dijital kapitalizmin "veriyi sermayeleştirme" döngüsünü kırma girişimidir. YZ sermayenin elinde yaşamımızı metalaştıran bir "akıllı sömürü" aracı iken; kamusal mülkiyette ve demokratik denetimde, her bireyin dijital haklarını koruyan ve

toplumsal refahı optimize eden bir kamu varlığına dönüşecektir.

6.45. Shoshana Zuboff: Gözetim Kapitalizmi ve Davranışsal Artığın Gaspı

Yapay zekayı "saf bir teknoloji" olarak değil, kapitalizmin yeni ve mutasyona uğramış bir mantığı olarak analiz eden Shoshana Zuboff, tartışmayı "insan tecrübesinin sömürgeleştirilmesi" üzerine kurar. Zuboff'a göre YZ, bugün sermayenin elinde insan davranışlarını öngörmek ve modifiye etmek için kullanılan bir "gözetim aygıtı" iken; kamulaştırılması, bireysel mahremiyetin ve demokratik egemenliğin "yukarıdan gelen bir darbe" (coup from above) karşısında savunulması için hayati bir zorunluluktur.

Davranışsal Artık ve İnsan Tecrübesinin Mülksüzleştirilmesi

Zuboff, yapay zekanın "ham maddesinin" bireylerin en mahrem tecrübeleri olduğunu savunur.

- **Bedava Hammadde Olarak Hayat:** YZ sistemleri, insan tecrübesini doğrudan "davranışsal veri" olarak hasat eder. Zuboff buna "davranışsal artık" (behavioral surplus) der. Bu süreç, Marx'ın "ilkel birikim" kavramına benzer bir şekilde, insani mahremiyetin mülksüzleştirilmesidir.
- **Öngörü Üretimi:** Toplanan veriler, YZ tarafından işlenerek "öngörü ürünlerine" (prediction products) dönüştürülür ve "gelecek davranış piyasalarında" (behavioral futures markets) şirketlere satılır.

"Büyük Öteki" ve Enstrümantal Güç

Zuboff, yapay zekanın mülkiyetini elinde tutan şirketlerin, totaliter rejimlerden farklı ama onlardan daha derin bir

"enstrümantal güç" (instrumentarian power) kullandığını ileri sürer.

- **Büyük Öteki (The Big Other):** YZ altyapısı, toplumu sürekli izleyen ve yönlendiren duyusal bir "Büyük Öteki" haline gelmiştir. Bu güç, insanları fiziksel terörle değil, algoritmik dürtmelerle (nudging) ve psikolojik modifikasyonlarla yönetir.
- **Sığınma Hakkının Kaybı:** İnsanın kendi başına kalabildiği "içsel sığınak" (sanctuary), özel mülkiyet altındaki YZ tarafından sürekli ihlal edilmektedir.

Demokratik Egemenliğin Yeniden Tesisi

Zuboff'un perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi bu "ekstraktif" (özütlemeci) mantıktan koparıp hukukun üstünlüğüne geri döndürmektir.

- **Veri Tapularının İptali:** Kamulaştırma, şirketlerin insan tecrübesi üzerinde kurduğu "tek taraflı mülkiyet" iddiasına son vermektir. Veri, bir sermaye birikim aracı olmaktan çıkarılıp toplumsal bir varlık olarak tanımlanmalıdır.
- **Kolektif Egemenlik:** YZ altyapıları, birkaç teknoloji devinin (Big Tech) egemenliğinden alınarak demokratik kurumların ve sivil toplumun denetimine geçmelidir. Bu, "yukarıdan gelen dijital darbeyi" durdurmanın tek yoludur.
- **İnsan Merkezli Tasarım:** Kamulaştırılmış bir sistemde YZ, insan davranışını manipüle etmek için değil; bireyin özerkliğine saygı duyan, şeffaf ve toplumsal refahı önceleyen bir "kamu hizmeti" (public utility) olarak yeniden yapılandırılmalıdır.

Siyasalın Onuru İçin Mücadele

Shoshana Zuboff, yapay zekanın devlet eliyle kamulaştırılmasını bir çözüm olarak savunmaz. Hatta

Zuboff, bu teknolojinin devletin kontrolüne geçmesini, halihazırda eleştirdiği "gözetim" mekanizmalarını daha da tehlikeli bir boyuta taşıyabileceği gerekçesiyle riskli bulur. Shoshana Zuboff; yapay zekayı kamulaştırmayı değil, onun dayandığı "gözetim odaklı iş modelinin" kökten yasaklanmasını ve teknolojinin insan haklarına saygılı, demokratik bir hukuk çerçevesine hapsedilmesini savunur. Shoshana Zuboff'a YZ sermayenin elinde insanı metalaştıran bir "gözetim makinesi" iken; hukuk denetiminde, insan haklarını ve demokratik iradeyi koruyan teknolojik bir zırh haline gelebilir.

6.46. Erik Olin Wright: Gerçek Ütopyalar ve Yapay Zekanın Sosyal Güçlendirilmesi

Yapay zekayı ve üretim araçlarını "sosyal güçlendirme" (social empowerment) perspektifinden analiz eden Erik Olin Wright, tartışmayı sadece devlet mülkiyeti ile sınırlamaz; onu sivil toplumun ekonomi üzerindeki kontrolü olarak yeniden tanımlar. Wright'a göre YZ, bugün sermayenin elinde sınıf tahakkümünü derinleştiren bir "kontrol teknolojisi" iken; kamulaştırılması (ve daha doğrusu toplumsallaştırılması), kapitalizmin sınırları içinde sosyalist bir geleceğin "gerçek ütopyalarını" inşa etmek için temel altyapıdır.

Güç Üçgeni: Devlet, Piyasa ve Sosyal Güç

Wright, yapay zekanın mülkiyet yapısını üçlü bir güç ilişkisi üzerinden değerlendirir.

- **Ekonomik Güçten Sosyal Güce:** Kapitalizmde YZ "ekonomik güç" (piyasa) tarafından yönetilir. Etatizmde ise "devlet gücü" tarafından. Wright, yapay zekanın "sosyal güç" (toplumsal irade) tarafından yönlendirilmesini savunur. Kamulaştırma, bu geçişin hukuki zeminidir.

- **Demokratik Denetim:** YZ sistemleri sadece devletin tapulu malı olmamalı, sivil toplumun ve işçi konseylerinin doğrudan denetimine açık birer "kamusal varlık" (social property) olarak kurgulanmalıdır.

Gerçek Ütopya Olarak Yapay Zeka Altyapısı

Wright'ın "Gerçek Ütopyalar" kavramı, bugünün içinde geleceğin sosyalist kurumlarını filizlendirmeyi amaçlar.

- **İşbirliği ve Müşterekler:** YZ; Wikipedia, açık kaynak yazılımlar ve kooperatifler gibi piyasa dışı işbirliği alanlarını koordine etmek için mükemmel bir tekniktir. Kamulaştırma, bu "piyasa dışı" alanların sermaye tarafından yutulmasını engeller.
- **Vasıfsızlaştırmaya Karşı Güçlendirme:** Sermaye, yapay zekayı işçiyi vasıfsızlaştırmak için kullanırken; toplumsallaştırılmış bir YZ, işçilerin yönetimsel kararlara katılımını ve yaratıcı kapasitelerini artıracak şekilde tasarlanmalıdır.

"Radikal Reformcu" Bir Müdahale

Wright için yapay zekayı kamulaştırmak, "reformist olmayan bir reform" (non-reformist reform) örneğidir.

- **Kapitalist Birikimin Sınırlandırılması:** YZ altyapısının kamusallaştırılması, sermayenin "teknolojik rant" elde etme kapasitesini kırar. Wright, bu hamlenin kapitalist üretim tarzının içinde sosyalist bir mantığın (ihtiyaca göre üretim) egemenlik kurmasını sağladığını savunur.
- **Evrensel Temel Gelir ve Otomasyon:** Wright, yapay zekanın yarattığı verimlilik artışının "Vatandaşlık Temettüsü" (Temel Gelir) yoluyla topluma dağıtılmasını, kamulaştırmanın vazgeçilmez bir parçası olarak görür. Bu, piyasa dışı bir yaşam alanının genişletilmesidir.

Sosyalizme Doğru Hibrit Bir Yol

Erik Olin Wright; yapay zekayı devletin bir aygıtı haline getirmekten çok, onu sermayenin tahakkümünden kurtarıp toplumun kolektif gücüyle yönetilen bir müşterek haline getirmeyi amaçlayan "sosyalist bir pusula" önerir. Erik Olin Wright'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, ekonomiyi demokratikleştirmek için atılmış en devrimci adımdır. YZ sermayenin elinde sınıf mücadelesini işçi aleyhine bozan bir "silah" iken; kamusal/sosyal mülkiyette ve demokratik denetimde, her bireyin potansiyelini gerçekleştirdiği, sivil toplumun ekonomik süreçlere yön verdiği eşitlikçi bir dünyanın "işletim sistemi" olacaktır.

6.47. Michael Albert: Katılımcı Ekonomi (Parecon) ve Algoritmik Öz-Yönetim

Yapay zekayı ve üretim araçlarını "piyasa" ve "merkezi planlama" ikiliğine radikal bir alternatif olan "Katılımcı Ekonomi" (Participatory Economics - Parecon) üzerinden analiz eden Michael Albert, tartışmayı mülkiyetin ötesinde bir "yönetişim ve sınıf" meselesi olarak ele alır. Albert'a göre YZ, bugün sermayenin veya "koordinatör sınıfın" elinde hiyerarşiyi güçlendiren bir araç iken; kamulaştırılması, toplumun her kesiminin katılımıyla şekillenen, piyasa anarşisinden ve otoriter planlamadan uzak bir ekonomik özyönetimin teknik altyapısını oluşturabilir.

Koordinatör Sınıfa Karşı Algoritmik Eşitlik

Albert, kapitalizm ve klasik sosyalizm analizlerinde "koordinatör sınıf" (teknokratlar, müdürler, uzmanlar) kavramına vurgu yapar.

- **Uzman Tahakkümünün Kırılması:** YZ, bilgi ve yönetim becerilerini tekelleştiren koordinatör sınıfın gücünü sarsabilir. Albert'a göre, yapay zekanın

kamusallaştırılması, bu teknolojinin sadece bir azınlığın elinde "karar alma tekelini" korumak için değil, tüm çalışanların bilgiye ve yönetim süreçlerine erişimini sağlamak için kullanılmasını sağlar.

- **Dengeli İş Kompleksleri:** YZ, iş bölümlerini daha adil ve yaratıcı olacak şekilde (balanced job complexes) yeniden organize etmek için kullanılabilir. Algoritmalar, rutin işlerin yükünü dağıtarak her bireyin hem uygulama hem de tasarım süreçlerine katılımını optimize edebilir.

Piyasa Anarşisinden Katılımcı Planlamaya

Albert'ın perspektifinden YZ, "görünmez elin" yarattığı yıkımı durduracak olan "kolektif görünürlüğün" aracıdır.

- **Yinelemeli Planlama Süreci:** Parecon modelinde fiyatlar ve üretim miktarları piyasa tarafından değil, üretici ve tüketici konseylerinin katıldığı yinelemeli (iterative) bir müzakere süreciyle belirlenir. YZ, bu devasa veri akışını ve milyonlarca öneriyi anlık olarak işleyerek katılımcı planlamayı mümkün kılan bir "koordinasyon motoru" işlevi görebilir.
- **Çaba ve Fedakarlığa Göre Ücretlendirme:** Algoritmalar, mülkiyet veya pazarlık gücü yerine, toplumsal olarak faydalı emekte gösterilen "çaba ve fedakarlığı" temel alan adil bir bölüşüm sistemini takip etmek için kamusallaştırılmalıdır.

Sosyal Mülkiyetin Teknik Güvencesi

Albert için yapay zekayı kamulaştırmak, onu devletin bürokratik aygıtına teslim etmek değil, tüm toplumun "sosyal mülkiyetine" (social ownership) iade etmektir.

- **Hiyerarşisiz Tasarım:** YZ, şirketlerin kâr hırsı veya devletin kontrol arzusu için değil; şeffaf, hesap verebilir

ve özyönetimi destekleyen bir mimariyle yeniden inşa edilmelidir.

- **Dayanışma Ekonomisi İçin YZ:** Kamulaştırılmış sistemde algoritmalar, rekabeti değil dayanışmayı teşvik eder. YZ, bir işletmenin kârının diğerinin zararı olduğu bir mantık yerine, tüm toplumun refahını bütüncül olarak maksimize eden bir mantıkla çalışır.

Sınıfsız Bir Geleceğin Altyapısı

Michael Albert, yapay zekayı bir devlet kurumu haline getirmek yerine, onu piyasa ve hiyerarşiden arındırılmış, konseyler aracılığıyla doğrudan demokrasiyle yönetilen bir toplumsal araç olarak savunur. Michael Albert'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi hem sermayenin "kâr makineleri" olmaktan hem de teknokratların "tahakküm araçları" olmaktan kurtarmaktır. YZ özel mülkiyet altındayken sınıfsal uçurumları derinleştiren bir "kara kutu" iken; sosyal mülkiyette ve katılımcı planlama altında, her bireyin ekonomik kararlarda söz sahibi olduğu sınıfsız ve özgür bir toplumun teknik omurgası olacaktır.

6.48. Paris Marx: Tekno-Çözümcülüğün Eleştirisi ve Altyapısal Sosyalizm

Yapay zekayı ve dijital teknolojileri Silikon Vadisi'nin "milyarder sınıfı" tarafından kurgulanan sahte bir gelecek vizyonu olarak analiz eden Paris Marx, tartışmayı teknolojik determinizmden çıkarıp sınıf mücadelesine odaklar. Marx'a göre YZ, bugün sermayenin elinde toplumsal sorunları "teknik yamalarla" (tech-fixes) örtbas eden ve kamusal alanı aşındıran bir illüzyon iken; kamulaştırılması, teknolojinin elitlerin fantezilerinden kurtarılıp gerçek toplumsal ihtiyaçlara hizmet eden bir altyapıya dönüştürülmesidir.

Silikon Vadisi'nin "Hiçliğe Giden Yolu"

Marx, YZ ve otomasyon vaatlerinin çoğunun aslında demokratik kurumları zayıflatmak için tasarlanmış ideolojik birer anlatı olduğunu savunur.

- **Tekno-Çözümcülüğün Sınırları:** YZ, barınma, ulaşım ve yoksulluk gibi yapısal sorunları çözmek yerine, bu sorunların etrafından dolanan kâr odaklı uygulamalar üretir. Marx, bu durumu "hiçliğe giden yol" (road to nowhere) olarak tanımlar.
- **Milyarderlerin Hayal Gücü:** Teknolojinin yönü, toplumun kolektif kararlarıyla değil, Elon Musk veya Mark Zuckerberg gibi figürlerin sınıfsal çıkarları ve "tekno-liberter" dünya görüşleriyle belirlenir.

Altyapısal Sosyalizm ve Demokratik Teknoloji

Marx'ın perspektifinden YZ, bir "oyuncak" veya "ürün" değil, temel bir toplumsal "altyapı" (infrastructure) olarak görülmelidir.

- **Luddizmin Yeniden Tanımlanması:** Marx, teknolojiyi körü körüne reddetmek yerine, onun kimin çıkarına olduğunu sorgulayan bir "eleştirel Luddizm" önerir. YZ, işçiyi ikame etmek için değil, işçinin ve toplumun yaşam kalitesini artırmak için yeniden tasarlanmalıdır.
- **Kamusal Ulaşım ve Hizmet Modeli:** Tıpkı toplu taşıma gibi, YZ altyapıları da kâr amacı gütmeyen, herkesin erişimine açık ve demokratik bir planlamayla yönetilen kamusal hizmetler olmalıdır.

Geleceği Geri Kazanmak

Marx için yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi bir "reklam ve gözetim" motoru olmaktan çıkarıp toplumsal bir mülke dönüştürmektir.

- **Şirket Hegemonyasının Tasfiyesi:** Kamulaştırma, Silikon Vadisi devlerinin toplum üzerindeki "yasasız" gücünü kırmak ve teknolojik gelişimin rotasını demokratik bir planlamaya oturtmak anlamına gelir.
- **İşçilerin Kontrolü:** Kamulaştırılmış bir sistemde YZ, işçi sınıfının üzerinde bir denetim sopası olarak değil; çalışma saatlerini kısaltan, iş güvenliğini artıran ve refahı tabana yayan bir koordinasyon aracı olarak kullanılır.
- **Teknoloji Halk İçin:** Marx, yapay zekanın "insanlığı kurtarma" vaadinin ancak özel mülkiyetin tasfiyesi ve halkın teknoloji üzerindeki doğrudan egemenliği ile gerçekleşebileceğini savunur.

Tekno-İyimserlikten Toplumsal Gerçekçiliğe

Paris Marx; yapay zekayı bir avuç milyarderin oyuncağı olmaktan çıkarıp, kamulaştırma yoluyla toplumsal fayda odaklı bir kamu mülkiyetine dönüştürmeyi savunan radikal bir teknoloji politikası yürütür. Paris Marx'a göre yapay zekayı kamulaştırmak, Silikon Vadisi'nin sunduğu parıltılı ama dışlayıcı gelecek masalına son verip, ayakları yere basan ve adaleti temel alan bir dijital dünya inşa etmektir. YZ sermayenin elinde toplumu atomize eden ve kamusal hizmetleri çürüten bir "truva atı" iken; kamusal mülkiyette ve sosyalist bir perspektifte, herkesin eşit haklara sahip olduğu demokratik bir yaşamın altyapısal güvencesi olacaktır.

6.49. Lizzie O'Shea: Dijital Sosyalizm ve Geleceğin Geçmişi

Yapay zekayı ve dijital hakları tarihsel bir perspektifle analiz eden Lizzie O'Shea, tartışmayı güncel teknolojik determinizmden çıkarıp geçmişin radikal hareketlerine (Paris Komünü, Ludditler, Thomas Paine vb.) bağlar. O'Shea'ye göre YZ, bugün sermayenin elinde veriyi bir

"hammadde" gibi sömüren bir aygıt iken; kamulaştırılması ve demokratikleşmesi, teknolojinin bir "kamu yararı" (public good) olarak yeniden inşa edilmesini sağlayacak olan "dijital sosyalizm"in temel taşıdır.

Tarihsel Precedenler ve Teknoloji Siyaseti

O'Shea, teknolojinin yönünün kaçınılmaz olmadığını, onun her zaman bir "siyasi tercih" olduğunu savunur.

- **Dijital Luddizm:** O'Shea, Ludditlerin teknoloji düşmanı değil, teknolojinin kimin çıkarına kullanıldığını sorgulayan işçiler olduğunu hatırlatır. YZ bugün "verimlilik" adına işçi haklarını gasp ediyorsa, kamulaştırma bu sürece demokratik bir müdahaledir.
- **Paris Komünü'nden Dijital Kamusallığa:** O'Shea, Paris Komünü'ndeki öz-yönetim modellerinin, bugün merkezi olmayan ama kamu mülkiyetinde olan YZ ağları için bir ilham kaynağı olabileceğini savunur.

Veri Egemenliği ve İnsan Hakları

O'Shea'nin bir hukukçu olarak perspektifi, yapay zekanın mülkiyetini bir "hukuki ve ahlaki egemenlik" meselesi olarak görür.

- **Veri Sömürgeciliğine Karşı Haklar:** Şirketlerin veri toplama süreçlerini "terra nullius" (sahipsiz toprak) mantığıyla yürütmesine karşı çıkar. YZ altyapılarının kamulaştırılması, bireyin kendi verisi üzerindeki egemenliğini geri kazanması demektir.
- **Kollektif Haklar:** O'Shea, mahremiyetin sadece bireysel bir hak değil, toplumsal bir direnç alanı olduğunu vurgular. Kamusal mülkiyet altındaki bir YZ, bireyleri atomize etmek yerine kolektif refahı savunur.

Demokratik Bir Altyapı Olarak YZ

O'Shea için yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi "Silikon Vadisi teolojisinden" kurtarıp halkın hizmetine sunmaktır.

- **Dijital Sosyalizm:** O'Shea, devlet mülkiyetinin ötesinde, "topluluk odaklı" bir mülkiyet modelini savunur. YZ, kâr amacı gütmeyen, şeffaf kodlara sahip ve toplumsal ihtiyaçlar için (sağlık, ulaşım, barınma) çalışan bir "altyapısal sosyalizm" aracı olmalıdır.
- **Piyasa Dışı İnovasyon:** Kamulaştırma, yapay zekanın sadece kâr getiren alanlarda değil, sosyal adaleti sağlayan alanlarda da gelişmesinin önünü açar. Bilgi bir meta olmaktan çıkarılıp "insanlığın ortak mirası" olarak tescillenmelidir.

Geleceği Geçmişle Kurtarmak

Lizzie O'Shea; yapay zekayı bir devlet aygıtı haline getirmek yerine, onu piyasanın tahakkümünden kurtarıp demokratik olarak yönetilen bir kamusal altyapı ve müşterek varlık haline getirmeyi savunur. Lizzie O'Shea'ye göre yapay zekayı kamulaştırmak, geçmişin özgürlükçü mücadelelerini dijital çağa taşımaktır. YZ sermayenin elinde gözetimi ve sömürüyü artıran bir "dijital pranga" iken; kamusal mülkiyette ve radikal demokratik denetimde, insan onurunu koruyan ve her bireyin toplumsal zenginlikten hakça pay aldığı bir geleceğin teknik omurgası olacaktır.

6.50. Elinor Ostrom: Müştereklerin Yönetimi ve Yapay Zeka Ekonomisi

Yapay zekayı ve veri altyapılarını ne saf bir piyasa metaı ne de hantal bir devlet mülkü olarak gören Elinor Ostrom'un perspektifi, tartışmayı "müşterek kaynakların" (common-pool resources) sürdürülebilir yönetimine odaklar. Ostrom'a göre YZ, bugün sermayenin elinde toplumsal

bilgiyi sömüren ve "trajedilere" yol açan özel bir mülkiyet alanı iken; kamulaştırılması ve müştereklestirilmesi, kullanıcıların ve üreticilerin doğrudan katılımıyla şekillenen çok merkezli bir demokratik yönetişimin zeminidir.

Müştereklerin Trajedisinden Müştereklerin Gücüne

Ostrom, Garrett Hardin'in "Müştereklerin Trajedisi" tezine karşı çıkarak, insanların ortak kaynakları merkezi bir otorite veya özel mülkiyet olmaksızın da başarıyla yönetebileceğini kanıtlamıştır.

- **Dijital Müşterek Olarak YZ:** YZ, milyarlarca insanın kolektif verisiyle beslenen "tükenmez" ama "sömürülebilir" bir kaynaktır. Ostrom'un perspektifinden, YZ'nin özel şirketlerce "çitlenmesi", toplumsal zekanın verimliliğini düşüren bir modern trajedi örneğidir.
- **Dışlayıcılık ve Rekabet:** YZ altyapıları, teknik olarak paylaşıma açık olsa da sermaye tarafından "erişimi zor" ve "maliyetli" hale getirilmiştir. Ostrom, bu tür kaynakların "kulüp malı" olmaktan çıkarılıp toplumsal bir varlığa dönüştürülmesini savunur.

Çok Merkezli Yönetişim (Polycentrism) ve YZ

Ostrom, tek bir merkezi otorite yerine, farklı düzeylerdeki karar alma merkezlerinin (yerel meclisler, kullanıcı birlikleri, devlet kurumları) bir arada çalıştığı bir modeli savunur.

- **Hiyerarşik Olmayan Denetim:** YZ, sadece "yukarıdan aşağıya" bir devlet mülkiyeti olarak kalmamalı; yerel toplulukların ve veri sağlayıcıların (vatandaşların) doğrudan söz sahibi olduğu "çok merkezli" bir yapıya kavuşturulmalıdır.

- **İşbirliği Teşviki:** Kamulaştırılmış bir sistemde algoritmalar, rekabeti değil, ortak hedefler doğrultusunda işbirliğini ödüllendirecek şekilde Ostromcu "oyun teorisi" modelleriyle optimize edilebilir.

Devletin Ötesinde Bir "Müşterekleştirme" Modeli

Ostrom için yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi sadece devletin tapulu malı yapmak değil, onu "kamusal bir emanet" (public trust) olarak toplumsallaştırmaktır.

- **Sınırların Belirlenmesi:** Kamulaştırılmış sistemde, verinin kimin tarafından ve hangi amaçla kullanılacağına dair kurallar, dışsal bir piyasa tarafından değil, topluluk tarafından belirlenir.
- **Kademeli Yaptırımlar ve Şeffaflık:** Ostrom'un sekiz tasarım ilkesine göre, YZ'yi kullanan kurumların kurallara uyumu, şeffaf algoritmalar ve toplumsal denetçiler aracılığıyla izlenmelidir.
- **Çatışma Çözüm Mekanizmaları:** Kamulaştırma, YZ kullanımı sonucu doğabilecek etik ve ekonomik çatışmaların, mahkemeler veya piyasa yerine, düşük maliyetli ve erişilebilir yerel platformlarda çözülmesini sağlar.

Sosyal Sermayenin Teknik Güvencesi

Elinor Ostrom, yapay zekayı devletin bir mülkü haline getirmek yerine, onu "ne şirket ne devlet" olan, katılımcı ve demokratik bir "müşterek yönetim" modeline dahil etmeyi savunur. Elinor Ostrom’a göre yapay zekayı kamulaştırmak, teknolojiyi hem "piyasa anarşisinden" hem de "bürokratik hantallıktan" kurtarma eylemidir. YZ sermayenin elinde toplumsal bilgiyi çalan bir "çit" iken; kamusal mülkiyette ve çok merkezli bir yönetişimde, her bireyin katkı sunduğu ve

faydalandığı, sürdürülebilir ve adil bir "küresel zeka müşterekleri" haline gelecektir.

6.51. Sol Düşüncede Yapay Zeka Tartışmalarının Ortak ve Ayırıcı Yönleri

İncelediğimiz düşünürlerin (Marx'tan Elinor Ostrom'a, Negri'den Lizzie O'Shea'ye kadar) sunduğu teorik külliyat, yapay zekayı sadece teknik bir ilerleme olarak değil, sınıf savaşı alanı ve tarihsel bir kırılma noktası olarak tanımlıyor. Bu tartışmalar, yapay zekanın mülkiyet yapısının toplumsal geleceğimizi nasıl şekillendireceğine dair kapsamlı bir diyalektik sunuyor.

YZ üzerine yürütülen sol, sosyalist ve radikal demokratik tartışmalar, bir yandan kapitalizmin dijital bir mutasyona (Teknofeodalizm) uğradığına dair uyarılar yaparken, diğer yandan teknolojinin zorunlu emeği tasfiye edebilecek özgürleştirici potansiyeline odaklanıyor. Bu geniş perspektif, ortak kabuller ve stratejik ayrışmalar üzerinden şu şekilde analiz edilebilir:

1. Ortak Yönler: Eleştirel Mutabakat ve Ontolojik Temeller

Sol düşünce içerisinde YZ üzerine yürütülen tartışmalar, kökeni Marx'ın Makineler Üzerine Fragman metnine kadar uzanan üç temel sütun üzerinde sarsılmaz bir fikir birliği sergiler:

- **Teknolojik Tarafsızlığın Reddi (Non-Neutrality):** Tüm düşünürler, YZ'nin "nesnel" veya "tarafsız" olduğu mitine karşı çıkar. Veri setlerinden algoritmik mimariye kadar her katman, sermayenin ideolojik tercihlerini, tarihsel önyargılarını (ırkçılık, cinsiyetçilik) ve sınıfsal önceliklerini yansıtan bir "yoğunlaşmış toplumsal ilişki"dir. Teknoloji, içinde üretildiği üretim ilişkilerinden bağımsız düşünülemez.

- **Mülkiyet ve Kriz İlişkisi:** Teknolojinin yarattığı işsizlik, eşitsizlik ve yabancılaşma krizlerinin kökeninde YZ'nin kendisi değil, onun özel mülkiyet ve kâr mantığı altında hapsedilmesi yatar. Otomasyonun bir "tehdit" olarak algılanması, sermayenin bu teknolojiyi emeği ikame etmek ve artı-değer sömürüsünü yoğunlaştırmak için kullanmasından kaynaklanmaktadır.
- **Genel Zekanın Gaspı (Enclosure of General Intellect):** YZ, Marx'ın General Intellect (Genel Zeka) olarak tanımladığı toplumun kolektif bilgi birikiminin, dilin ve kültürün makineleşmiş halidir. Sermayenin bu ortak mirası "veri madenciliği" yoluyla bedelsizce sömürerek kâra dönüştürmesi, tarihsel bir "ikinci çitleme hareketi" olarak görülür. Bu nedenle kamulaştırma, bir "el koyma" değil, aslında toplumdan çalınmış olanın topluma iade edilmesidir.

2. Ayırıcı Yönler: Stratejik ve Teorik Farklılıklar

Mutabakatın bittiği yerde, değişimin yöntemi ve teknolojinin "özsel" niteliği üzerine derin ayrışmalar başlar:

- **Hızlandırma ve Bolluk vs. Ekolojik Küçülme:** Srnicek ve Bastani gibi Hızlandırmacı (Accelerationist) isimler, YZ'yi bolluk toplumunun anahtarı olarak görüp "tam otomasyonu" hedeflerken; Kohei Saito, Malm ve Murray Bookchin gibi isimler, YZ'nin devasa enerji ve ham madde iştahına dikkat çekerek, teknolojinin ekolojik bir "küçülme" (degrowth) ve metabolik onarım çerçevesinde yeniden kurgulanması gerektiğini savunur.
- **Merkezi Planlama vs. Desentralize Müşterekler:** Çözüm noktasında Cockshott ve Cottrell gibi isimler merkezi devlet mülkiyeti ve algoritmik planlamayı (Siber-Sosyalizm) önerirken; Negri, Hardt ve Benkler gibi düşünürler, YZ'nin hiyerarşik olmayan bir

"Müşterekler" (Commons) mantığıyla, ağ tipi bir öz-yönetimle işletilmesini savunur.

- **Teknofeodalizm vs. İleri Kapitalizm:** Varoufakis, Durand ve Morozov gibi düşünürler, sömürünün artık kârdan ziyade "bulut rantı" üzerinden yürüdüğü bir Teknofeodalizm evresine geçildiğini iddia eder. Diğer yandan klasik Marksist analizler, sürecin hâlâ değer yasası içinde işleyen bir sermaye yoğunlaşması (ileri kapitalizm) olduğunu vurgular.

I. Kapsamlı Kamulaştırma Gerekçeleri Sentez Matrisi

Bu matris, paylaştığımız sol, sosyalist düşünürlerin YZ'nin neden özel mülkiyetten çıkarılması gerektiğini ekonomi-politik ve etik-sosyal açılardan özetliyor:

Gerekçe Ekseni	Temel Argüman ve Kuramsal Dayanak	Kritik Kavramlar	Öne Çıkan Düşünürler
Kolektif Zeka ve Mülkiyet Ekseni	Yapay zeka (YZ), insanlığın yüzyıllardır biriktirdiği kolektif bilgi ve kültürün ("Genel Zeka") algoritmik formudur. Bilginin özel mülkiyete hapsedilmesi, toplumsal emeğin ürününe el konulmasıdır.	Genel Zeka (General Intellect), Sabit Sermaye, Nesnelleşmiş Bilgi	Karl Marx, Matteo Pasquinelli, Nick Dyer-Witheford
Bilişsel Emek ve Ortaklık Ekseni	Değer; bilgi, duygu ve sosyal etkileşimlerden (gayrimaddi emek) üretilir. YZ, "çokluğun" kolektif zekasının teknik ifadesi olan bir "ortak varlıktır".	Bilişsel Emek, Ortak Olan (The Common), Çitleme Hareketi, Çokluk (Multitude)	Antonio Negri, Michael Hardt
Sosyal Adalet ve Katılım Ekseni	YZ; ekonomik mülksüzleştirme, kültürel yanlış tanınma ve siyasi temsiliyet eksikliği yaratan kurumsal bir haksızlık odağıdır.	Yeniden Dağıtım, Tanınma, Temsil, Algoritmik Yanlılık, Paralel Katılım	Nancy Fraser
İdeolojik Denetim ve Şeffaflık Ekseni	YZ, sınıfsal ve politik kararları "tarafsız algoritma" maskesiyle gizleyen bir "Dijital Büyük Öteki"dir. Kamulaştırma bu ideolojik perdeyi aralar.	Dijital Büyük Öteki, Sorumsuzluğun Otomasyonu, İdeolojik Fetişizm	Slavoj Žižek
Teknofeodalizm ve Altyapısal Rant Ekseni	YZ devleri, üretim yapmak yerine dijital altyapıları kontrol ederek toplumdan "bulut rantı" toplayan modern derebeyleridir.	Teknofeodalizm, Algoritmik Rant, Dijital Toprak Ağalığı, Bulut Sermayesi	Cédric Durand, Yanis Varoufakis
Demokratik Yönetişim ve Müşterekler Ekseni	YZ, ne devletin ne piyasanın tapulu malı olmalı; topluluk denetimine dayalı, şeffaf kuralları olan bir "kamusal emanet" olarak yönetilmelidir.	Dijital Müşterekler (Commons), Çok Merkezli Yönetim, Kamusal Emanet	Elinor Ostrom, Francesca Bria
Dijital Sosyalizm ve Planlama Ekseni	YZ, piyasa anarşisi yerine kaynakların toplumsal ihtiyaçlara ve ekolojik sınırlara göre rasyonel dağıtımını sağlayacak bir planlama altyapısıdır.	Algoritmik Planlama, Kamu Platformları, Ekolojik Sınırlar	Evgeny Morozov, Nick Srnicek, Michael Löwy

II. Teorik Perspektifler Sentez Matrisi

Bu tablo da, incelediğimiz düşünürlerin sunduğu farklı çözüm yollarını kategorize ediyor:

Teorik Akım	YZ'nin İşlevi ve Karakteri	Temel Eleştiri Odağı	Öneri Model / Çözüm	Temsilciler
Genel Zeka (General Intellect)	Toplumsal bilgi birikiminin nesnelleşmiş ve makineleşmiş formudur.	Kolektif üretilen bilginin özel mülkiyet (sabit sermaye) eliyle gasp edilmesi.	Bilginin mülkiyetinin topluma iadesi ve toplumsallaştırma.	Karl Marx
Otonomcu Marksizm	"Ortak olanın" (the common) teknik ifadesi ve bilişsel emek ürünüdür.	Sosyal ilişkilerin ve verinin şirketler tarafından "çitlenmesi" (enclosure).	**Müşterekleştirme:** Çokluk (Multitude) tarafından doğrudan yönetim.	Antonio Negri, Michael Hardt
Algoritmik Emek Kuramı	Canlı emeği taklit eden ve toplumsal zekayı parazit gibi emen bir haritadır.	Algoritmaların insan emeği üzerinden haksız artı-değer üretmesi.	Algoritmik yönetimin toplumsallaştırılması ve verinin tazminat aracı olması.	Matteo Pasquinelli
Eleştirel Psikanalitik Sol	Bizim yerimize karar veren "Dijital Büyük Öteki" (ideolojik otorite).	Siyasi/sınıfsal kararların "tarafsız teknoloji" maskesiyle gizlenmesi.	İdeolojik kopuş ve algoritmik kararların siyasi şeffaflığa açılması.	Slavoj Žižek
3 Boyutlu Adalet Kuramı	Ekonomik, kültürel ve siyasi adaletsizlik üreten kurumsal bir mekanizma.	Algoritmik mülksüzleştirme ve azınlıklara yönelik kültürel yanlış tanınma.	**Paralel Katılım:** Demokratik kamusallaştırma ve temsil adaleti.	Nancy Fraser
Teknofeodalizm Analizi	Üretimden çok "bulut rantı" toplamaya yarayan dijital derebeylik aracı.	Pazarın yerini alan platformların halktan "teknolojik haraç" toplaması.	Bulut sermayesinin demokratikleştirilmesi ve altyapıların kamu malı yapılması.	Cédric Durand, Yanis Varoufakis
Müşterekler Yönetimi (Commons)	Ne devlet ne piyasa malı olan "kamusal bir emanet" (public trust).	Piyasa anarşisi ile devlet bürokrasisi arasındaki sıkışmışlık ve denetimsizlik.	**Çok Merkezli Yönetim:** Topluluk denetimi ve şeffaf algoritmik kurallar.	Elinor Ostrom

Sentez ve Sonuç: Kamulaştırmanın Tarihsel Zorunluluğu

Bu düşünürlerin sunduğu devasa fikir külliyatı, "Yapay Zekayı Kamulaştırmak" tezimizin sadece bir mülkiyet

değişikliği değil, aynı zamanda bir "sosyal restorasyon" projesi olduğunu kanıtlamaktadır. Bu geniş teorik tur, yapay zekanın neden özel ellerde kalamayacağını kanıtlamıştır. Özel mülkiyet altındaki YZ; sömürüyü otomatize eden, önyargıları kristalleştiren ve toplumsal zekayı rant kapısına dönüştüren bir "kara kutu"dur. Kamulaştırma; yapay zekayı sermayenin elindeki bir "algoritmik efendi" olmaktan çıkarıp, toplumun kolektif ihtiyaçlarını planlayan şeffaf bir altyapıya dönüştürme eylemidir. Bu hamle, bilginin metalaşmasına son vererek, teknolojiyi insan onurunu, ekolojik dengeyi ve sınıfsız bir geleceği inşa edecek bir "kolektif zeka" merkezine dönüştürmeyi amaçlamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: KAMULAŞTIRMA TEZİ

Bu bölüme kadar yapay zekanın ekonomi-politik kökenlerini, liberal anlatıların açmazlarını ve yapay zekanın kamulaştırılmasına ilişkin yaklaşımları inceledik. Şimdi, çalışmamızın merkezindeki öneriyi somutlaştırma vakti. Yapay zekayı kamulaştırmak, basit bir "devletleştirme" hamlesinin çok ötesinde, teknolojinin üretim ilişkilerini ve toplumsal amacını kökten değiştirmeyi hedefleyen devrimci bir programdır.

7. Yapay Zekayı Kamulaştırmak Ne Demektir?

Yapay zekayı kamulaştırmak, bu teknolojiyi bir "özel sermaye varlığı" olmaktan çıkarıp, tüm toplumun erişimine açık, demokratik denetime tabi ve kamu yararına çalışan bir "toplumsal altyapı" haline getirmektir. Bu süreç, üç temel katmanda gerçekleşen bir mülkiyet ve yönetim devridir:

Maddi Altyapının Toplumsallaştırılması

YZ gökyüzünde (bulutta) değil, yeryüzünde yaşar. Kamulaştırma, bu teknolojinin fiziksel omurgasını hedef alır:

- **Veri Merkezleri ve Hesaplama Gücü:** Google, Microsoft ve Amazon gibi devlerin elinde toplanan devasa GPU kümeleri kamu mülkiyetine geçirilmelidir. Bu, yapay zekanın işletim maliyetini kâr baskısından kurtarır.
- **Enerji ve Hammadde Yönetimi:** Yapay zekanın devasa enerji tüketimi ve maden bağımlılığı, özel kâr

hırsına göre değil, ekolojik sürdürülebilirlik planlarına göre yönetilmelidir.

Verinin "Müşterek" İlan Edilmesi

Yapay zekanın en önemli hammaddesi olan veri, aslında toplumun kolektif etkileşiminin ürünüdür.

- **Dijital Müşterekler (Digital Commons):** Toplumdan çekilen veriler, şirketlerin "ticari sırrı" olamaz. Kamulaştırma, veri havuzlarını kamuya açarak, anonimleştirilmiş verilerin bilimsel araştırma ve sosyal planlama için kullanılmasını sağlar.
- **Veri Egemenliği:** Verinin mülkiyeti, onu üreten topluluklara iade edilir. Bu, Nick Dyer-Witheford'un tabiriyle "siber-proletarya"nın kendi emeğine sahip çıkmasıdır.

Algoritmik Şeffaflık ve Demokratik Tasarım

Kamulaştırma, "kara kutu" algoritmaların kapaklarını açmaktır.

- **Açık Kaynak Zorunluluğu:** Toplumun hayatını etkileyen kararları veren tüm algoritmaların kaynak kodları denetime açık olmalıdır.
- **Katılımcı Tasarım:** Algoritmalar sadece CEO'lar tarafından değil; işçiler, etisyenler ve halk kesimleri tarafından tasarlanmalıdır. Bu, Nancy Fraser'ın "temsil adaleti" ilkesinin teknolojik karşılığıdır.

7.1. Kamulaştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Yapay zekayı kamulaştırma önerisi, çoğu zaman yanlış bir şekilde "teknolojinin devletin mülkiyetine geçmesi" ve dolayısıyla bir "dijital Leviathan" yaratılması olarak algılanmaktadır. Oysa bu çalışmada savunulan kamulaştırma tezi, klasik bürokratik devletçilikten ayrılan, daha geniş bir toplumsallaştırma çerçevesine oturur.

Devletleştirme vs. Toplumsallaştırma

Kamulaştırma, mülkiyeti sadece "özel sektörden alıp devlete vermek" değildir. Eğer YZ sadece devletin kontrolüne geçerse, bu durum Morozov'un uyardığı dijital otoriterliğe yol açabilir.

- **Toplumsallaştırma:** YZ altyapısının mülkiyeti kamuya ait olsa da, yönetimi özerk kurullara, akademik çevrelere ve doğrudan halk meclislerine bırakılmalıdır.
- **Özerk Yönetim:** Kamulaştırılmış YZ, hükümetlerin kısa vadeli siyasi çıkarlarından bağımsız, anayasal bir güvence altında "kamu hizmeti" statüsünde çalışmalıdır.

"Müşterekler" Olarak Yapay Zeka (AI as a Commons)

Elinor Ostrom'un "Müştereklerin Yönetimi" teorisini YZ'ye uyarladığımızda, kamulaştırma şu anlama gelir: YZ, ne pazarın rekabetine ne de devletin tekelci iradesine bırakılmalıdır.

- **Açık Erişim:** Algoritmik kütüphanelerin "fikri mülkiyet" prangalarından kurtarılarak toplumun yaratıcı kullanımına açılmasıdır.
- **Altyapısal Egemenlik:** Toplumun kendi teknolojik kaderi üzerinde söz sahibi olması, Silikon Vadisi merkezli şirketlere olan yapısal bağımlılığın kırılmasıdır.

Kamulaştırmanın Üç Saçağı

Kavramsal çerçevemizi şu üçlü sacayağı üzerine inşa ediyoruz:

1. **Ekonomik Hak:** Yapay zekanın yarattığı verimlilik artışının tüm topluma paylaştırılması.

2. **Epistemik Hak:** Algoritmaların nasıl çalıştığını bilme ve şeffaflık talep etme hakkı.
3. **Siyasi Hak:** Teknolojik tasarım süreçlerine demokratik katılım sağlama hakkı.

7.2. Devletleştirme ile Kamulaştırma Arasındaki Fark

YZ tartışmalarında "kamulaştırma" kavramı sıklıkla klasik "devletleştirme" (nationalization) ile karıştırılıyor. Ancak siber-sosyalist ve demokratik teknoloji perspektifinden bu iki kavram arasında hem stratejik hem de ontolojik farklar bulunuyor. YZ gibi merkeziyetsizleşme potansiyeli yüksek ama kontrolü tekelleşmiş bir teknolojide, mülkiyetin sadece el değiştirmesi yeterli değil; mülkiyetin niteliğinin değişmesi gerekiyor.

Kontrol Mekanizması: Bürokrasi vs. Özyönetim

- **Devletleştirme:** Teknolojik altyapının kontrolünü merkezi bir hükümetin veya devlet bürokrasisinin eline verir. Bu modelde karar vericiler atanmış memurlardır ve sistem genellikle "yukarıdan aşağıya" hiyerarşik bir yapıyla yönetilir.
- **Kamulaştırma (Toplumsallaştırma):** YZ altyapısının mülkiyeti kamuya aittir ancak yönetimi; veri bilimciler, etik kurulları, işçi sendikaları ve kullanıcı temsilcilerinden oluşan özerk konseylere devredilir. Karar alma süreçleri katılımcıdır.

Amaç ve Fayda: Ulusal Çıkar vs. Toplumsal Refah

- **Devletleştirme:** YZ, genellikle devletin bekası, askeri üstünlük veya ulusal ekonomik rekabet gücünü artırmak için bir araç olarak kullanılır. Bu durum, teknolojinin silahlandırılmasına veya yerli bir "Gözetim Devleti" kurulmasına yol açabilir.

- **Kamulaştırma:** Temel amaç, teknolojinin yarattığı artı-değerin doğrudan topluma dönmesidir. Burada odak noktası askeri güç değil; çalışma saatlerinin kısaltılması, ekolojik krizin yönetimi ve ücretsiz kamu hizmetlerinin (sağlık, eğitim) optimize edilmesidir.

Veri Egemenliği ve Şeffaflık

- **Devletleştirme:** Veri havuzları devletin "kozmik odası" haline gelebilir. "Ulusal güvenlik" gerekçesiyle algoritmalar ve veri setleri toplumun denetimine kapatılabilir, bu da şeffaflığı yok eder.
- **Kamulaştırma:** "Açık veri" ve "açık kaynak" ilkelerini zorunlu kılar. Devletin de dahil olduğu tüm kurumlar, toplumsal denetime tabidir. Algoritmaların işleyişi herkes için görünürdür; bu, Evgeny Morozov'un vurguladığı "teknolojik egemenliğin" demokratik formudur.

Kullanıcı İlişkisi: Tebaa vs. Müşterek Sahibi

- **Devletleştirme:** Vatandaş, devletin sunduğu dijital hizmetleri tüketen bir "tebaa" konumundadır.
- **Kamulaştırma:** Vatandaş, sistemin inşasına veri ve geri bildirimle katılan, sistemin "müşterek sahibi" (commoner) olarak konumlanır. Bu, Nick Srnicek'in önerdiği "kamu platformları" vizyonuna uygundur.

Özellik	Devletleştirme	Kamulaştırma (Toplumsallaştırma)
Mülkiyet	Devlet Hazinesi	Kamusal Müşterekler (Commons)
Yönetim	Merkezi Bürokrasi	Demokratik Konseyler / Özyönetim
Temel Risk	Dijital Otoriterlik	Koordinasyon Zorlukları
Veri Statüsü	Devlet Sırrı / Mülkü	Kamusal Varlık / Açık Veri
Ekonomik Hedef	Ulusal Rekabet gücü	Toplumsal İhtiyaçların Karşılanması

7.3. Ortak Mülkiyet, Demokratik Denetim ve Şeffaflık

YZ sistemlerinin kamulaştırılması, sadece bir mülkiyet devri değil, aynı zamanda bu teknolojinin işleyişine dair köklü bir etik ve politik dönüşümdür. Bu dönüşümün üç sacayağı; mülkiyetin toplumsallaştırılması, denetimin demokratikleştirilmesi ve karar alma süreçlerinin şeffaf kılınmasıdır.

Ortak Mülkiyet (Common Ownership)

Siber-sosyalist perspektiften YZ, ne bireylerin ne de devletin tekelinde olmalıdır. O, toplumun tarihsel birikimi olan bilginin (General Intellect) somutlaşmış halidir.

- **Kolektif Veri Havuzları:** Özel şirketlerin "veri siloları" yıkılarak, anonimleştirilmiş veriler toplumun ortak varlığı (commons) olarak tescil edilir. Bu havuzlar, kâr amacı gütmeyen araştırmacılar, kooperatifler ve kamu kurumları için bir hammadde teşkil eder.
- **Hesaplama Gücüne Erişim:** Amazon veya Microsoft gibi devlerin elindeki GPU kümeleri, toplumsal fayda üreten projeler için "ortak kullanım hakkı" çerçevesinde erişilebilir kılınır.

Demokratik Denetim (Democratic Oversight)

Yapay zekanın kamulaştırılması, onun "seçilmemiş teknoloji elitleri" tarafından yönetilmesine son verilmesi demektir.

- **Algoritmik Kurullar:** Şirket yönetim kurullarının yerini; işçi temsilcileri, veri etikçileri, yerel topluluk sözcüleri ve teknik uzmanlardan oluşan çok paydaşlı demokratik kurullar alır.
- **Veto ve Katılım Hakkı:** Toplumun geniş kesimlerini etkileyecek YZ uygulamaları (örneğin şehir planlama veya kaynak dağıtımı algoritmaları) yürürlüğe girmeden

önce halk denetimine ve onayına sunulur. Bu, Nancy Fraser'ın "temsil adaleti" ilkesinin kurumsallaşmasıdır.

Radikal Şeffaflık (Radical Transparency)

"Kara kutu" (black box) toplumu, algoritmaların neye göre karar verdiğini bilmediğimiz bir belirsizlik alanıdır. Kamulaştırılmış YZ, bu kutuyu açmayı taahhüt eder.

- **Açıklanabilirlik Zorunluluğu:** Bir algoritmanın verdiği karar (örneğin bir kredi başvurusu veya sağlık teşhisi), sadece teknik bir çıktı değil, insan dilinde açıklanabilir bir gerekçeye sahip olmalıdır.
- **Kaynak Kodun Kamusallığı:** Kamu hizmetinde kullanılan tüm algoritmalar "açık kaynak" felsefesiyle yayımlanır. Bu, Frank Pasquale'nin önerdiği gibi, sistemin içindeki gizli yanlılıkların ve sınıfsal önyargıların bağımsız denetçiler ve toplum tarafından tespit edilmesini sağlar.

Şeffaflığın Sınırı: Mahremiyetin Korunması

Şeffaflık, algoritmanın nasıl çalıştığına dairdir; bireylerin mahrem verilerine dair değildir. Kamulaştırılmış modelde, devletin veya şirketlerin bireysel verileri röntgenlemesi "tasarım yoluyla mahremiyet" (privacy by design) protokolleriyle engellenir.

7.4. Yapay Zekanın "Kamusal Altyapı" Olarak Tanımı

Yapay zekayı kamulaştırma tezinin kalbinde, bu teknolojinin artık bir "lüks tüketim maddesi" veya "özel mülk" değil, su, elektrik, yol veya internet gibi bir kamusal altyapı (public utility) olduğu kabulü yatar. YZ, günümüzde toplumsal yaşamın sürdürülebilirliği, kamu hizmetlerinin dağıtımı ve ekonomik üretimin organizasyonu için vazgeçilmez bir temel haline gelmiştir.

Temel Bir Hak Olarak Hesaplama Gücü ve Veri

Yapay zekanın "kamusal altyapı" olarak tanımlanması, bireylerin ve küçük ölçekli toplumsal girişimlerin bu teknolojiye erişiminin bir hak olarak tescil edilmesi demektir.

- **Eşit Erişim:** Nasıl ki elektrik şebekesi her eve ulaşıyorsa, kamusal bir YZ altyapısı da yerel yönetimlerin, kooperatiflerin ve kâr amacı gütmeyen kuruluşların büyük teknoloji devlerine (Big Tech) kira ödemeden bu sistemlerden yararlanmasını sağlar.
- **Bağımlılığın Kırılması:** Mevcut durumda kamu kurumları bile kendi verilerini işlemek için Microsoft Azure veya Amazon Web Services (AWS) gibi özel altyapılara mahkûmdur. Yapay zekanın altyapılaşması, bu "dijital haracı" ortadan kaldırır.

Sosyal Planlama ve Kaynak Dağıtımı Aracı

Bir altyapı olarak YZ, piyasa fiyatları yerine toplumsal ihtiyaçları optimize etmek için kullanılır.

- **Algoritmik Planlama:** Kamusal YZ; toplu taşıma rotalarının optimizasyonu, enerji şebekelerinin karbon ayak izini azaltacak şekilde yönetimi ve tıbbi kaynakların aciliyet durumuna göre dağıtımı gibi alanlarda "ortak iyi" (common good) için çalışır.
- **Piyasa Kaosuna Karşı Rasyonalite:** Altyapısal YZ, Evgeny Morozov'un vurguladığı gibi, sadece kâr maksimizasyonuna odaklanan piyasa sinyalleri yerine, gerçek toplumsal veri setlerine dayanarak daha rasyonel bir ekonomik planlama sunar.

"Doğal Tekel" ve Kamusal Denetim

Ekonomi teorisinde bazı sektörler, kurulum maliyetlerinin yüksekliği ve ağ etkileri (network effects) nedeniyle "doğal tekel" kabul edilir. YZ altyapısı da bu niteliktedir; çünkü ne

kadar çok veri ve işlem gücü bir araya gelirse sistem o kadar verimli çalışır.

- **Özel Tekelden Kamusal Hizmete:** Doğal tekellerin özel sektörün elinde olması "rant" doğurur. Nick Srnicek'in belirttiği gibi, bu yapıların kamusal altyapıya dönüştürülmesi, teknolojik gelişmenin toplumun tamamını rehin almasını engeller.
- **Evrensel Hizmet Yükümlülüğü:** Kamusal altyapı statüsü, YZ servis sağlayıcılarının (devlet veya özerk kurullar) ayrımcılık yapmadan, şeffaf ve her kesime eşit hizmet vermesini yasal bir zorunluluk haline getirir.

Altyapısal Egemenlik ve Güvenlik

Yapay zekanın kamusal altyapı olarak inşası, bir toplumun dijital egemenliğini koruma meselesidir.

- **Veri Yerelliği ve Güvenliği:** Toplumun en hassas verilerinin (sağlık, eğitim, finans) yabancı şirketlerin sunucularında değil, ulusal/yerel kamusal veri merkezlerinde saklanması ve işlenmesi stratejik bir zorunluluktur.

8. Neden Bir Tercih Değil, Zorunluluk?

Yapay zekanın kamulaştırılması tartışması, teknofili bir gelecek tahayyülü ya da radikal bir siyasi fantezi değildir. Aksine bu hamle, liberal demokrasinin, piyasa ekonomisinin ve toplumsal barışın içine düştüğü varoluşsal krizden çıkış için bir zorunluluktur. YZ üzerindeki özel mülkiyet devam ettiği sürece, teknolojik ilerleme toplumsal bir çöküşün yakıtı haline gelecektir.

8.1. Demokratik Kriz ve Yapay Zeka

YZ, günümüzde demokrasinin en temel unsurlarını (müzakere, karar alma ve egemenlik) tehdit eden bir yapıya bürünmüştür. Bu krizin derinleşmesi, teknolojinin

demokratik denetimden azade bir "kara kutu" olarak kalmasından kaynaklanır.

Karar Alma Süreçlerinin Teknopratikleşmesi

Demokrasi, halkın kendi hayatını etkileyen kararlar üzerinde söz sahibi olmasıdır. Ancak bugün YZ; kimin işe alınacağından kimin kredi alacağına, kimin potansiyel suçlu görüleceğinden kamu kaynaklarının nasıl dağıtılacağına kadar kritik kararları "algoritmik bir otorite" ile vermektedir.

- **Hesap Sorulamazlık:** Özel şirketlerin algoritmaları "ticari sır" kapsamında korunduğu için, vatandaşlar maruz kaldıkları ayrımcılığa karşı itiraz edecek bir muhatap bulamamaktadır. Bu, hukukun üstünlüğünü ve demokratik hesap verebilirliği askıya almaktadır.

Kamu Alanının Algoritmik Olarak Parçalanması

Demokratik müzakere, ortak bir gerçeklik zeminine ihtiyaç duyar. Ancak özel mülkiyet altındaki YZ algoritmaları, kârı maksimize etmek için "etkileşimi" (engagement) ödüllendirir.

- **Yankı Odaları ve Kutuplaşma:** Algoritmalar, kullanıcıları daha uzun süre ekranda tutmak adına onları radikal içeriklere ve kendi görüşlerini onaylayan dar çevrelere hapseder. Bu durum, demokratik tartışma kültürünü yok ederek toplumu yönetilemez bir kutuplaşmaya sürüklemektedir.
- **Dezenformasyon Ekonomisi:** YZ destekli botlar ve derin sahte (deepfake) içerikler, gerçeğin maliyetini artırırken yalanın yayılımını bedava hale getirir. Bu, seçmen iradesinin manipülasyonuna dayalı bir "algoritmik otoriterlik" doğurur.

Siyasi Egemenliğin Şirketlere Devri

Geleneksel anlamda devletlerin sahip olduğu "planlama" ve "denetleme" gücü, günümüzde teknoloji devlerinin altyapılarına bağımlı hale gelmiştir.

- **Egemenlik Kaybı:** Bir devlet, vatandaşının verisini koruyamıyor veya kamu hizmetlerini Amazon ya da Google altyapısı olmadan yürütemiyorsa, orada demokratik egemenlikten söz edilemez. Kamulaştırma, bu egemenliğin teknoloji elitlerinden alınıp yeniden halk adına devlete ve topluma iade edilmesi eylemidir.

Gözetim ve Siyasi Disiplin

Özel mülkiyetteki YZ, vatandaşları sürekli izlenen ve davranışları "tahmin edilebilir" kılınan birer veri nesnesine dönüştürür. Shoshana Zuboff'un tabiriyle "Gözetim Kapitalizmi", demokratik öznenin özerkliğini yok ederek onu davranışsal bir modifikasyon nesnesi haline getirir.

8.2. Eşitsizliklerin Derinleşmesi

Yapay zekanın kamulaştırılmasını bir zorunluluk kılan ikinci temel unsur, bu teknolojinin mevcut toplumsal uçurumları birer "doğa yasası" gibi dondurma ve derinleştirme kapasitesidir. Özel mülkiyet altındaki YZ, verimlilik artışını toplumsal refaha dönüştürmek yerine, servetin ve gücün eşi benzeri görülmemiş bir hızla yukarıya doğru transfer edildiği bir eşitsizlik makinesine dönüşmektedir.

Sermaye ve Emek Arasındaki Makasın Açılması

YZ, sermayenin emeğe olan bağımlılığını azaltırken, üretimden elde edilen payın aslan payını sermaye sahiplerine yönlendirir.

- **Üretkenlik Paradoksu:** Otomasyon sayesinde birim zamanda üretilen değer artarken, işçilerin reel ücretleri

yerinde saymakta veya gerilemektedir. Aradaki fark, algoritmik sistemlerin mülkiyetine sahip olan "bulut derebeylerinin" kasasına gitmektedir.

- **Becerisizleştirme (Deskilling):** YZ, karmaşık zihinsel süreçleri standartlaştırarak emeği "parçalanabilir" ve "ikame edilebilir" hale getirir. Bu durum, çalışanların pazarlık gücünü yok ederek onları güvencesiz, düşük ücretli "gig" ekonomisine mahkûm eder.

Algoritmik Sınıflandırma ve Sosyal Dışlanma

YZ, sadece ekonomik değil, sosyal eşitsizlikleri de "nesnellik" maskesi altında yeniden üretir.

- **Dijital Damgalama:** Kredi puanlama, sigorta primleri veya işe alım algoritmaları; bireylerin sosyo-ekonomik geçmişlerini, mahallelerini veya sosyal çevrelerini analiz ederek dar gelirli grupları "riskli" olarak kodlar. Bu, yoksulluğun nesiller arası bir kadere dönüşmesini teknolojik olarak tesciller.
- **Erişim Uçurumu:** En gelişmiş YZ modelleri (örneğin sağlık teşhisi veya kişiselleştirilmiş eğitim modelleri) yüksek abonelik ücretleri veya özel donanım gereksinimleri arkasına gizlendiğinde, zengin ve yoksul arasındaki "bilgi uçurumu" bir uçuruma dönüşür.

Küresel Eşitsizlik: Dijital Kolonyalizm

Eşitsizlik sadece sınıfsal değil, aynı zamanda coğrafidir. YZ, Küresel Kuzey ve Küresel Güney arasındaki güç dengesizliğini kalıcı hale getirir.

- **Veri Çıkarımcılığı:** Küresel Güney'in ham verisi (ve düşük ücretli etiketleme emeği) Kuzey'deki şirketler tarafından işlenir ve tekrar Güney'e pahalı hizmetler olarak satılır. Bu, hammadde ihracatına dayalı eski sömürgeci modelin dijital formudur.

- **Teknolojik Bağımlılık:** Kendi YZ altyapısına sahip olmayan uluslar, temel altyapı hizmetleri için Silikon Vadisi'ne "dijital haraç" ödemek zorunda kalır.

Tekelleşme Tuzağı: "Kazanan Hepsini Alır"

Yapay zekanın doğasındaki pozitif geri besleme döngüsü (daha çok veri = daha iyi model = daha çok kullanıcı = daha çok veri), doğal bir tekel yaratır.

- **Piyasa Giriş Engelleri:** Yeni bir girişimin Google veya Microsoft'un veri ve hesaplama gücüyle yarışması imkansızdır. Bu durum, piyasa ekonomisinin "rekabet" iddiasını çürütür ve ekonomiyi birkaç dev şirketin diktatörlüğüne teslim eder.

8.3. Emek Piyasalarının Çöküşü

Yapay zekayı kamulaştırmayı bir tercih olmaktan çıkarıp yaşamsal bir zorunluluk haline getiren en kritik eşik, geleneksel emek piyasalarının yapısal çöküşüdür. Kapitalist sistemde bireyin geçimini sağlamasının temel yolu olan "emeğini satma" eylemi, yapay zekanın bilişsel görevleri insandan daha ucuza ve hızlı yapmasıyla birlikte tarihsel bir işlevsizleşme sürecine girmiştir.

Bilişsel Emeğin İkamesi ve Orta Sınıfın Tasfiyesi

Önceki otomasyon dalgaları (sanayi devrimi, robotik kollar) fiziksel emeği hedef alırken, YZ devrimi doğrudan "zihinsel emeği" hedef almaktadır.

- **Vasıf Kaybı ve İşsizlik:** Avukatlık, muhasebe, yazılım ve grafik tasarım gibi orta sınıf meslekler artık YZ tarafından "parçalanabilir" hale gelmiştir. Bu durum, sadece mavi yakalıların değil, eğitimli orta sınıfın da kitlesel bir mülksüzleşme süreciyle karşı karşıya kalması demektir.

- **Yapısal İşsizlik:** Yapay zekanın yarattığı yeni iş alanları, yok ettiği iş hacminin çok gerisinde kalmaktadır. Bu, konjonktürel bir işsizlik değil; Nick Srnicek'in ifadesiyle, emeğin artık sermaye için "gereksiz" hale geldiği yapısal bir çöküştür.

"Gig" Ekonomisi ve Modern Serflik

Sermaye, yapay zekayı sadece işçiyi işten çıkarmak için değil, çalışmaya devam edenleri de disipline etmek için kullanır.

- **Algoritmik Yönetim:** Uber, Deliveroo veya Amazon Mechanical Turk gibi platformlarda patronun yerini algoritmalar almıştır. İşçiler, bir algoritma tarafından denetlenen, performansları saniyelerle ölçülen ve hiçbir güvencesi olmayan "bağımsız yüklenicilere" dönüşmüştür.
- **Siber-Proletaryanın Görünmezliği:** YZ'nin "akıllı" görünmesini sağlayan verileri etiketleyen milyonlarca düşük ücretli işçi, küresel bir dijital sömürü zincirinin en altında, hukuki korumadan yoksun bir şekilde çalışmaktadır.

Satın Alma Gücü Krizi ve Talep Yetersizliği

Emeğin tasfiyesi, kapitalizmin kendi ayağına sıktığı bir paradoksu doğurur: İşçiler gelir elde edemezse, üretilen malları kim satın alacaktır?

- **Aşırı Birikim ve Durgunluk:** Gelirin sadece teknoloji sahiplerinde toplandığı bir dünyada, tüketim talebi çöker. Bu durum, sistemik bir ekonomik depresyon riskini beraberinde getirir.
- **Sermayenin Veri Rantına Kaçışı:** Üretimden kâr elde edemeyen sermaye, Cédric Durand'ın vurguladığı gibi, toplumun genelinden veri ve altyapı üzerinden "rant" toplamaya odaklanır (Teknofeodalizm).

Çözüm Olarak Kamulaştırma: Emeğin Özgürleşmesi

Bu çöküşten çıkışın tek yolu, yapay zekanın sağladığı verimlilik artışının özel mülkiyetin kârı olmaktan çıkarılmasıdır.

- **Çalışma Haftasının Kısaltılması:** Kamulaştırılmış YZ ile artan verimlilik, insanların daha az çalışmasını ama aynı (veya daha yüksek) refah seviyesinde yaşamasını sağlamak için kullanılır.
- **Bolluk Ekonomisine Geçiş:** Emek piyasası çökerken, yapay zekanın ürettiği değer doğrudan kamu hizmetlerine (ETG, ETH, ücretsiz ulaşım, sağlık vb.) aktarılmalıdır. Aaron Bastani'nin vizyonunda olduğu gibi, YZ zorunlu emeği bitirmek için kullanılan kolektif bir araç haline getirilmelidir.

8.4. Kamulaştırılmayan Yapay Zekanın Toplumsal Bedeli

Yapay zekayı kamulaştırmayı reddetmek, teknolojiyi mevcut haliyle serbest piyasa dinamiklerine ve teknoloji devlerinin insafına bırakmak demektir. Bu durumun yaratacağı toplumsal bedel, sadece ekonomik bir kayıp değil, toplumsal sözleşmenin tamamen feshedilmesi anlamına gelecektir. Kamulaştırılmayan bir YZ rejiminin yaratacağı çok boyutlu tahribat şu başlıklar altında toplanabilir:

Dijital Feodalizmin Kurumsallaşması

YZ mülkiyeti birkaç şirkette toplandığında, toplumun geri kalanı bu altyapıya erişmek için sürekli "kira" ödeyen modern serflere dönüşür.

- **Rant Ekonomisi:** Cédric Durand ve Yanis Varoufakis'in uyardığı gibi, üretim kârı yerini "bulut rantına" bırakır.

Şirketler artık bir şey ürettikleri için değil, dijital geçitleri (cloud, API, veri setleri) kontrol ettikleri için zenginleşirler.

- **Bağımsızlığın Kaybı:** Küçük işletmeler ve kamu kurumları, bu devlerin algoritmik kurallarına uymadıkları anda sistem dışına itilme tehdidiyle yaşarlar.

Sosyal Dokunun Parçalanması ve Şiddet

Emeğin değersizleştiği ve servetin yukarıda toplandığı bir düzende, toplumsal barışın sürdürülmesi imkansız hale gelir.

- **Gereksizler Sınıfı:** Yuval Noah Harari'nin kavramsallaştırdığı "işe yaramazlar sınıfı" (useless class), sadece ekonomik olarak değil, siyasi olarak da sistem dışına itilir. Bu kitlesel dışlanma, radikalleşmeyi ve toplumsal patlamaları tetikler.
- **Algoritmik Getrolaşma:** Toplum, yapay zekanın belirlediği "güven puanlarına" göre fiziksel ve dijital olarak katmanlara ayrılır. Güvenlik, eğitim ve sağlık sadece yüksek puana (ve paraya) sahip olanların erişebildiği birer lüks haline gelir.

Ekolojik İntihar

Özel mülkiyetteki YZ, sonsuz büyüme ve tüketim mantığına hizmet eder.

- **Veri Merkezlerinin İştahı:** Bir YZ modelini eğitmek, binlerce otomobilin karbon salınımına eşdeğer enerji tüketebilir. Özel şirketler, kâr hırsıyla bu ekolojik maliyeti "dışsallaştırır" ve topluma yükler.
- **Planlı Eskitmenin Otomasyonu:** YZ, tüketim alışkanlıklarını manipüle ederek kaynakların daha hızlı tüketilmesine aracılık eder. Kamusal bir denetim

olmadığında, YZ iklim krizini çözmek yerine onu hızlandıran bir katalizör işlevi görür.

Bilişsel ve Psikolojik Tahribat

Kamulaştırılmayan YZ, insan zihnini bir "veri madeni" olarak görmeye devam eder.

- **Dikkat Ekonomisinin Yarattığı Enkaz:** Algoritmalar tarafından körüklenen bağımlılıklar, anksiyete ve depresyon salgınları toplumsal sağlık sistemine devasa yükler bindirir.
- **Gerçeğin Sonu:** Deepfake ve yapay içerikler kamusal alanı zehirlediğinde, toplumun ortak bir hedef etrafında toplanma yetisi felç olur.

Bir "Termidör" Momentu mu?

Yapay zekanın özel mülkiyet altında kalması, teknolojinin tüm potansiyelinin toplumu kontrol etmek ve sömürmek için harcanması demektir. Bu noktada kamulaştırma, bir "tercih" değil, insanlığın teknolojik barbarlığa karşı verdiği bir savunma refleksidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: SOMUT MODELLER VE DENEYİMLER

Yapay zekanın kamulaştırılması tezi, sadece kuramsal bir eleştiri değil, aynı zamanda uygulanabilir bir alternatifler manzumesidir. Bu bölümde, "bulut derebeyliğine" karşı geliştirilen somut modelleri, verinin mülkiyetinden algoritmaların yönetimine kadar geniş bir perspektifte ele alacağız.

9. Kamusal Yapay Zeka Modelleri

Kamusal YZ modelleri, teknolojik gelişmenin yönünü kâr maksimizasyonundan toplumsal faydaya kırmayı hedefler. Bu modeller, yapay zekayı kapalı devre şirket mülkleri olmaktan çıkarıp, toplumun her kesiminin erişebildiği ve denetleyebildiği açık yapılar olarak kurgular.

9.1. Kamusal Veri Havuzları (Public Data Commons)

Yapay zekanın "aklı", üzerine inşa edildiği devasa veri setlerinden gelir. Mevcut durumda bu veriler, şirketlerin mülkiyetindeki kapalı silolarda hapsedilmiştir. Kamusal veri havuzları, bu siloları yıkarak veriyi kolektif bir kaynak (müşterek) haline getirmeyi amaçlar.

- **Verinin Mülkiyetsizleştirilmesi:** Kamusal veri havuzları modelinde veri, alınıp satılan bir meta olmaktan çıkarılır. Toplum tarafından üretilen anonimleştirilmiş veriler (sağlık kayıtları, trafik akışı, dil verileri vb.), kamuya ait sunucularda saklanır.
- **Erişim Adaleti:** Bu havuzlar, sadece dev şirketlerin değil; bağımsız araştırmacıların, yerel yönetimlerin ve küçük ölçekli girişimlerin de gelişmiş YZ modelleri eğitebilmesine olanak sağlar. Bu, Nick Srnicek'in

bahsettiği "platform tekellerine" karşı gerçek bir teknolojik eşitlik zemini yaratır.

- **Veri Egemenliği ve Yerelleşme:** Verinin üretildiği yerde (şehirde, hastanede, okulda) kalması ve yerel toplulukların ihtiyacına göre işlenmesi sağlanır. Örneğin, bir şehrin ulaşım verileri Google Maps'in kârı için değil, o şehrin toplu taşıma verimliliğini artırmak için kullanılır.
- **Veri Vakıfları (Data Trusts):** Verinin nasıl kullanılacağına dair kararlar, "veri mütevelli heyetleri" tarafından verilir. Bu heyetler; etik uzmanları, halk temsilcileri ve teknik denetçilerden oluşur. Veri kullanımı, piyasanın spekülasyonuna değil, toplumsal rızaya dayanır.
- **Somut Örnek:** Barselona "Veri Egemenliği" Projesi (DECODE), vatandaşların kendi verilerini kiminle paylaşacağına karar verdiği ve kamusal verilerin şehir planlaması için ortak bir havuzda toplandığı öncü bir model sunmuştur.

Barselona örneğini kitabın ilerleyen bölümlerinde biraz daha ayrıntılı inceleyeceğiz.

9.2. Açık Kaynak ve Kolektif Algoritmalar

Yapay zekayı kamulaştırma hamlesinin teknik ve hukuki kalbi, algoritmaların birer "ticari sır" (trade secret) olmaktan çıkarılıp, açık kaynaklı ve kolektif yapılar olarak yeniden inşa edilmesidir. Bugün en güçlü YZ modelleri, kapalı kapılar ardında, hangi veriyi nasıl işlediği bilinmeyen "kara kutular" olarak çalışmaktadır. Kolektif algoritmalar modeli, bu opaklığı (matlığı) dağıtarak teknolojiyi toplumsal denetime açar.

Fikri Mülkiyetin Sınırlandırılması ve "Kamu Lisansı"

Özel mülkiyet altındaki YZ, patentler ve telif hakları ile korunarak teknolojik gelişmeyi bir tekel alanı haline getirir.

- **Zorunlu Açıklık:** Kamu kaynaklarıyla veya kamu verisiyle geliştirilen tüm algoritmaların "Açık Kaynak" (Open Source) olması bir zorunluluk haline getirilmelidir.
- **Genel Kamu Lisansı (GPL) Uyarlaması:** YZ modelleri için geliştirilecek özel kamu lisansları, algoritmanın herkes tarafından geliştirilmesine izin verirken, bu gelişmeden elde edilen kârın tekrar toplumsallaştırılmasını şart koşar.

Algoritmik Müşterekler (Algorithmic Commons)

Kolektif algoritmalar, Wikipedia örneğinde olduğu gibi, binlerce gönüllü yazılımcının, akademisyenin ve etik uzmanının üzerinde çalıştığı yaşayan yapılardır.

- **Hata Ayıklama ve Tarafsızlık:** Bir algoritma ne kadar çok kişi tarafından incelenirse, içindeki ırkçı, cinsiyetçi veya sınıfsal önyargıların (bias) tespit edilip düzeltilme şansı o kadar artar.
- **Kolektif Zeka:** Tek bir şirketin mühendis ekibi yerine, küresel bir topluluğun katkısıyla geliştirilen algoritmalar, dar kâr hedefleri yerine daha karmaşık toplumsal sorunları çözmeye odaklanabilir.

"Kara Kutu"dan "Cam Kutu"ya: Açıklanabilirlik

Kamulaştırılmış ve kolektif bir algoritma, sadece "çıktı" üreten bir makine değil, sürecini açıklayan bir sistemdir.

- **Denetlenebilirlik:** Demokratik kurumlar, bir algoritmanın neden belirli bir karar verdiğini (örneğin

bir kamu yardımının neden kesildiğini) kod düzeyinde sorgulama yetkisine sahip olur.

- **Yapay Zeka Okuryazarlığı:** Algoritmaların şeffaflaşması, toplumun bu sistemlerin nasıl çalıştığını anlamasını sağlar ve Frank Pasquale'nin uyardığı "algoritmik manipülasyon" riskini azaltır.

Somut Deneyimler ve Potansiyel

- **Hugging Face ve Bloom:** Dünyanın en büyük açık kaynaklı çok dilli modeli olan BLOOM, 60 ülkeden 1000'den fazla araştırmacının kolektif emeğiyle oluşturulmuştur. Bu, dev teknoloji şirketlerine bağımlı kalmadan da ileri düzey YZ geliştirilebileceğinin kanıtıdır.
- **GNU/Linux Mirası:** İşletim sistemleri alanında Microsoft tekelini kıran açık kaynak hareketi, YZ alanında da kamulaştırmanın teknik altyapısını oluşturabilir.

9.3. Belediyeler ve Yerel Yönetimler

Yapay zekanın kamulaştırılması süreci sadece merkezi devlet aygıtı üzerinden değil, halka en yakın birimler olan yerel yönetimler üzerinden de filizlenmektedir. "Dijital Belediyecilik" veya "Korkusuz Şehirler" (Fearless Cities) hareketi, YZ ve veri yönetimini birer belediye hizmeti olarak kurgulayarak, teknoloji devlerinin kentler üzerindeki tahakkümüne karşı bir direnç hattı oluşturur.

Kent Hakkı Olarak Veri Egemenliği

Belediyeler, ulaşımdan atık yönetimine, enerji tüketiminden sosyal yardımlara kadar devasa miktarda veri üretir. Kamulaştırma stratejisinin yerel ayağı, bu verinin mülkiyetini şirketlerden alıp kent sakinlerine iade etmektir.

- **Veri Müşterekleri (Data Commons):** Kent verilerinin Uber veya Google gibi şirketlerin kârı için

değil, kamusal ulaşım ağlarını optimize etmek veya konut krizini çözmek için kullanılmasıdır

- **Algoritmik Şeffaflık:** Yerel yönetimlerin kullandığı yüz tanıma, trafik yönetimi veya sosyal yardım algoritmalarının, mahalle meclisleri ve belediye kurulları tarafından denetlenmesi sağlanır.

Akıllı Kentlerden "Demokratik Kentlere"

"Akıllı Şehir" (Smart City) kavramı genellikle teknoloji şirketlerinin pazarlama stratejisi olarak kullanılırken, yerel yönetimler bu süreci demokratikleştirme potansiyeline sahiptir.

- **Katılımcı Bütçeleme ve YZ:** YZ, halkın bütçe önceliklerini belirlediği dijital platformları yönetmek, önerileri analiz etmek ve kaynakların adil dağılımını simüle etmek için kullanılır.
- **Kamu Platformları:** Belediyelerin kendi yerel ulaşım (e-skuter, taksi paylaşımı) veya yerel esnafı destekleyen e-ticaret platformlarını kurması, teknoloji devlerinin yerel ekonomiden "dijital haraç" almasını engeller.

Somut Deneyim: Barselona Modeli

Barselona, Francesca Bria'nın liderliğinde "Dijital Egemenlik" hamlesiyle bu alanda dünya çapında bir örnek oluşturmuştur.

- **Decidim Platformu:** Şehir kararlarının halkla birlikte alındığı, açık kaynaklı ve demokratik bir dijital katılım platformu geliştirilmiştir.
- **Etik Veri Yönetimi:** Şirketlerle yapılan sözleşmelere, toplanan verilerin "kamu mülkü" kalacağı ve açık standartlara uygun olacağı şartı getirilmiştir.

Yerel Teknoloji Ekosistemlerinin Desteklenmesi

Belediyeler, kamulaştırılmış YZ altyapısını yerel kooperatiflere ve kâr amacı gütmeyen yazılımcılara açarak, Silikon Vadisi'ne alternatif yerel teknoloji havzaları oluşturabilirler. Bu, paranın ve bilginin yerelde kalmasını sağlayan bir "dijital devridaim" yaratır.

9.4. Örnek Uygulamalar: DECODE ve Barselona Deneyimi

Teorik olarak tartıştığımız "yapay zekanın ve verinin kamulaştırılması" fikrinin dünyadaki en somut ve başarılı laboratuvarı Barselona olmuştur. 2015-2023 yılları arasında belediye başkanı olan Ada Colau ve dijital stratejist Francesca Bria liderliğinde yürütülen bu deneyim, teknoloji devlerine teslim olmuş "akıllı şehir" (smart city) modeline karşı, "teknolojik egemenlik" (technological sovereignty) kavramını literatüre sokmuştur.

DECODE Projesi: Verinin Vatandaşa İadesi

Avrupa Birliği tarafından finanse edilen DECODE (Decentralised Citizen Owned Data Ecosystem), verinin mülkiyetini şirketlerden alıp doğrudan üretene, yani vatandaşa veren teknik bir altyapı girişimidir.

- **Kriptografik Kontrol:** DECODE, blockchain ve gelişmiş şifreleme yöntemlerini kullanarak vatandaşların verilerini kiminle, ne amaçla ve ne kadar süreyle paylaşacağına karar vermesini sağlar.
- **Veri Müşterekleri:** Vatandaşlar, verilerini anonim bir şekilde şehir yönetimiyle paylaşarak ulaşım, hava kirliliği veya konut politikalarının iyileştirilmesine "gönüllü" katkıda bulunurlar. Bu, verinin bir meta değil, bir kamu hizmeti aracı olarak kullanılmasıdır.

"Decidim" Platformu: Dijital Demokrasinin İnşası

Barselona belediyesi tarafından geliştirilen Decidim (Katalanca "Karar Verelim"), açık kaynak kodlu bir demokratik katılım platformudur.

- **Algoritmik Müzakere:** Decidim, sadece bir oylama aracı değildir. Halkın bütçe önceliklerini belirlediği, yasa tasarıları sunduğu ve mahalle kararlarını aldığı bir platformdur.
- **Şeffaflık:** Platformun tüm algoritmaları ve kaynak kodları açıktır; bu da Nick Dyer-Witheford'un vurguladığı "algoritmik hesap verebilirliği" yerelde sağlar.

Kamu Sözleşmelerinde "Veri Şartnamesi"

Barselona deneyiminin en radikal hamlelerinden biri, özel şirketlerle yapılan belediye ihalelerine eklenen veri maddesidir.

- **Rantın Engellenmesi:** Belediye, örneğin bir ulaşım veya enerji altyapısı ihalesini bir şirkete verdiğinde, bu hizmetten elde edilen verinin mülkiyetinin belediyeye (kamuya) ait kalacağını şart koşar.
- **Bağımlılığın Kırılması:** Şirketlerin kamu verisini "ticari sır" gerekçesiyle saklaması engellenerek, bu verilerin yerel start-up'lar ve kamu kurumları tarafından ortaklaşa kullanılması sağlanır.

Barselona Modeli Neyi Kanıtladı?

Barselona ve DECODE deneyimi, yapay zekanın ve verinin kamulaştırılmasının sadece bir ütopya olmadığını, şu üç temel sonucun mümkün olduğunu göstermiştir:

1. **Teknolojik Bağımsızlık:** Bir kentin, Silikon Vadisi şirketlerine muhtaç kalmadan kendi dijital altyapısını kurabileceği kanıtlanmıştır.

2. **Mahremiyet ve Kamu Yararı:** Verinin hem korunup hem de kamu hizmeti için kullanılabileceği hibrit bir modelin (privacy-by-design) işlediği görülmüştür.
3. **Halkın Katılımı:** Teknolojinin "uzmanların" elinden alınıp halkın iradesine sunulmasıyla toplumsal aidiyetin arttığı gözlemlenmiştir.

9.5. Eğitim, Sağlık ve Adalet Sistemlerinde Kamusal Yapay Zeka

Yapay zekanın kamulaştırılması tezi, en somut karşılığını piyasanın kâr hırsına terk edilemeyecek kadar hayati olan üç temel kamu hizmetinde bulur: eğitim, sağlık ve adalet. Bu alanlarda özel mülkiyet altındaki YZ sistemleri "ayrımcılığı" ve "eşitsizliği" otomatize ederken; kamusal YZ, evrensel hakların güçlendirilmesi için bir kaldıraç işlevi görür.

Sağlık: Kolektif Tıbbi Zeka

Özel şirketlerin sağlık verileri üzerindeki mülkiyeti, tıbbi araştırmaları kârlı hastalıklar (veya zenginlerin hastalıkları) alanına hapseder.

- **Kamu İlaç ve Tanı Ağı:** Kamulaştırılmış YZ, tüm ülkenin anonimleştirilmiş sağlık verilerini analiz ederek nadir hastalıkların teşhisinden salgın yönetiminde erken uyarı sistemlerine kadar devasa bir "toplumsal bağışıklık" sağlar.
- **Kâr Değil İyileşme:** Algoritmalar, ilaç şirketlerinin kâr marjını artırmak için değil, hastanın en hızlı ve en yan etkisiz şekilde iyileşmesi için optimize edilir. Bu, Shoshana Zuboff'un "davranışsal fazlalık" olarak tanımladığı verinin, kâr yerine yaşam için kullanılmasıdır.

Eğitim: Kişiselleştirilmiş Değil, Özgürleştirici Öğrenme

Bugün eğitim teknolojileri (EdTech), öğrencileri birer veri kaynağına dönüştürerek onları standart test başarısına programlamaktadır.

- **Eğitsel Müşterekler:** Kamusal YZ, her öğrencinin hızına ve yeteneğine göre şekillenen ama "ticari profil çıkarma" (profiling) yapmayan bir altyapı sunar. Bu, eğitimde fırsat eşitliğini teknolojik bir hakka dönüştürür.
- **Öğretmen Destekleyici Sistemler:** YZ, öğretmenin yerini almak için değil; öğretmeni bürokratik yüklerden kurtarıp öğrenciyle birebir pedagojik ilişki kurmasına olanak tanımak için tasarlanır.

Adalet: Şeffaf ve Denetlenebilir Hukuk

Özel şirketlerin geliştirdiği "risk puanlama" algoritmaları (örneğin ABD'deki COMPAS sistemi), ırksal ve sınıfsal önyargıları hukukun içine gizlice sızdırmaktadır.

- **Algoritmik Savunma Hakkı:** Adalet sistemindeki YZ araçlarının kamulaştırılması, bu araçların kaynak kodlarının savunma makamı ve halk tarafından denetlenebilir olması demektir. "Kara kutu" yargılamalara son verilir.
- **Erişilebilirlik:** Kamusal YZ, karmaşık hukuk dilini sadeleştirerek vatandaşların haklarını aramalarını kolaylaştıran dijital hukuk danışmanlığı hizmetlerini ücretsiz olarak sunar.

Hizmetlerin Entegrasyonu ve Veri Etiği

Bu üç alanın kamusal bir ağda birleşmesi, verinin tekelleşmesini değil, hizmetlerin koordinasyonunu sağlar. Ancak bu süreçte "tasarım yoluyla mahremiyet" (privacy-by-design) ilkesi uygulanarak, devletin veya bir başkasının

bu verileri baskı aracı olarak kullanması teknik olarak engellenir.

9.6. Dijital Kooperatifler ve Veri Sendikaları

Yapay zekanın kamulaştırılması süreci sadece yukarıdan aşağıya bir devlet hamlesi değil, aynı zamanda aşağıdan yukarıya bir örgütlenme meselesidir. Mevcut platform kapitalizminde kullanıcılar ve dijital işçiler atomize edilmiş durumdadır. Dijital kooperatifler ve veri sendikaları, bu dağınık gücü birleştirerek "veri sömürgeciliğine" karşı kolektif bir pazarlık gücü oluşturur.

Platform Kooperatifçiliği (Platform Cooperativism)

Trebor Scholz tarafından kurumsallaştırılan bu model, Uber veya Amazon gibi platformların mülkiyetinin ve yönetiminin çalışanlara ve kullanıcılara ait olmasını savunur.

- **Demokratik Mülkiyet:** Algoritmalar bir CEO'nun kâr hırsına göre değil, kooperatif ortaklarının (sürücüler, kuryeler, yazılımcılar) oylarıyla belirlenen etik ve ekonomik ilkelere göre çalışır.
- **Artı-Değerin Paylaşımı:** Platformun yarattığı değer, Silikon Vadisi'ndeki hissedarlara akmak yerine, hizmeti fiilen üreten emekçiler arasında adilce bölüştürülür. Bu, Nick Srnicek'in bahsettiği "platform tekellerine" karşı yerel ve dayanışmacı bir panzehirdir .

Veri Sendikaları (Data Unions)

Bireylerin verileri tek başlarına değersizdir; ancak milyonlarca insanın verisi birleştiğinde devasa bir ekonomik ve politik güç oluşturur. Veri sendikaları, bu gücü kolektif bir pazarlık aracına dönüştürür.

- **Kolektif Pazarlık:** Tek bir kullanıcının Facebook'a karşı hiçbir şansı yoktur. Ancak milyonlarca kullanıcıyı temsil eden bir veri sendikası, verilerin hangi algoritmalarda kullanılacağına dair şartlar öne sürebilir veya verinin yarattığı ranttan pay talep edebilir.
- **Veri Grevi (Data Strike):** Sendikalar, etik dışı veya baskıcı YZ uygulamalarına karşı "veri akışını durdurma" tehdidini (dijital grev) kullanarak teknoloji devlerini demokratik standartlara uymaya zorlayabilir.

Algoritmik Özyönetim ve Emek Denetimi

YZ iş yerlerinde sadece bir otomasyon aracı değil, bir "dijital patron" olarak kullanılmaktadır. Dijital kooperatifler bu ilişkiyi tersine çevirir.

- **Şeffaf Algoritmalar:** İş akışını düzenleyen algoritmalar işçiler tarafından denetlenir. "YZ bizi nasıl puanlıyor?" sorusu bir ticari sır olmaktan çıkar.
- **İşçi Tasarımı:** Algoritmalar, işçiyi daha fazla sömürmek için değil, iş yükünü hafifletmek ve güvenliği artırmak için bizzat çalışanlar tarafından tasarlanır.

Müştereklerin Savunusu Olarak Örgütlenme

Kooperatifler ve sendikalar, veriyi bir "meta" olarak satmak yerine, onu kamusal bir "müşterek" (commons) olarak koruma altına alırlar. Bu yapılar, kamulaştırılmış bir YZ ekosisteminin yerel ve demokratik hücrelerini oluşturur. Francesca Bria'nın "teknolojik egemenlik" vizyonunda olduğu gibi, bu yapılar devletin hantallaşmasını önleyen dinamik bir sivil denetim mekanizması işlevi görür.

10. Uluslararası Deneyimler ve Olası Senaryolar

Yapay zekanın kamulaştırılması tartışması vakumda gerçekleşmiyor; aksine küresel bir jeopolitik rekabetin tam

merkezinde yer alıyor. Bu noktada, kamulaştırma tezine hem bir "uyarı" hem de bir "karşılaştırma" teşkil eden en somut ve devasa ölçekli deneyim Çin'dir. Çin modeli, dijital altyapının devlet kontrolünde olmasının gücünü ve aynı zamanda barındırdığı otoriter riskleri anlamak açısından kritik bir laboratuvardır.

10.1. Çin Modeli ve Devletçi Yapay Zeka

Çin, Silikon Vadisi'nin "piyasa merkezli" modeline karşı dünyadaki tek ve en güçlü antitezi kurdu. Ancak bu model, bizim savunduğumuz "toplumsallaştırılmış/demokratik" kamulaştırmadan ziyade, "devlet kapitalizmi" ve "dijital otoriterlik" üzerine inşa edilmiş durumda.

Veri ve Altyapı Üzerinde Mutlak Devlet Egemenliği

Çin'de veriler, Alibaba veya Tencent gibi dev şirketlerin elinde olsa bile, devlet bu veriler üzerinde nihai mülkiyet ve erişim hakkına sahip.

- **Ulusal Şampiyonlar:** Devlet, bu şirketleri serbest piyasa rakipleri olarak değil, ulusal stratejik varlıklar ("National Champions") olarak konumlandırır. Bu durum, Nick Srnicek'in bahsettiği platform tekelleşmesinin devlet eliyle konsolide edilmiş halidir.
- **Büyük Güvenlik Duvarı (Great Firewall):** Verinin ülke sınırları içinde kalması ve yabancı (ABD) şirketlerinin veri çıkarımcılığının engellenmesi, Çin'e devasa bir yerel veri havuzu ve "altyapısal egemenlik" kazandırmıştır.

Sosyal Kredi Sistemi ve Algoritmik Disiplin

Çin modelinin en tartışmalı yönü, yapay zekanın bir kamusal hizmetten ziyade bir "toplumsal mühendislik" aracına dönüşmesidir.

- **Algoritmik Gözetim:** Sosyal Kredi Sistemi, vatandaşların davranışlarını puanlayarak ödül ve ceza mekanizmaları kurar. Bu, Shoshana Zuboff'un "gözetim kapitalizmi" analizinin devlet eliyle yürütülen bir versiyonudur: Veri, vatandaşın refahı için değil, onun "tahmin edilebilirliği" ve "itaati" için kullanılır.
- **Biyometrik Kontrol:** Yüz tanıma ve büyük veri analitiği, özellikle Sincan gibi bölgelerde etnik ve siyasi bir denetim mekanizmasına dönüştürülmüştür. Bu, kamulaştırmanın "demokratik denetim" ayağı eksik kaldığında neye dönüşebileceğinin en karanlık örneğidir.

Kamu Yatırımı ve Teknolojik Atılım

Madalyonun diğer yüzünde ise Çin'in devletçi modeli, kamu kaynaklarının teknolojik ilerleme için nasıl seferber edilebileceğini kanıtlamıştır.

- **Stratejik Planlama:** Çin, 2030 yılına kadar dünyanın YZ lideri olma hedefini bir devlet politikası haline getirmiş ve bu alana milyarlarca dolarlık kamu kaynağı aktarmıştır. Bu, Mariana Mazzucato'nun "Girişimci Devlet" (Entrepreneurial State) teorisinin otoriter bir bağlamda hayat bulmasıdır.
- **Altyapısal Verimlilik:** Devletin veri merkezleri, 5G altyapısı ve hesaplama gücü üzerindeki planlama yeteneği, Batı'nın parçalı ve kâr odaklı piyasa yapısından çok daha hızlı bir teknolojik yayılım sağlamıştır.

Çin Modelinden Çıkarılacak Dersler

Kamulaştırma tezimiz açısından Çin modeli şu iki temel dersi sunuyor:

1. **Güç:** Veri ve altyapının kamu (devlet) elinde toplanması, devasa bir stratejik güç ve hızlı kalkınma potansiyeli yaratır.
2. **Tehlike:** Demokratik şeffaflık, işçi denetimi ve açık kaynak zorunluluğu (7.3. Bölümde tartıştığımız unsurlar) olmadığı sürece, kamulaştırma sadece "özel tiranlığı" "kamu tiranlığına" dönüştürme riski taşır.

10.2. AB'nin Regülasyon Yaklaşımı: Düzenleyici Devlet ve Sınırları

Avrupa Birliği (AB), Çin'in "devletçi" ve ABD'nin "piyasa radikalizmi" modelleri arasında bir "üçüncü yol" inşa etmeye çalışıyor. AB'nin yaklaşımı, doğrudan mülkiyet devri (kamulaştırma) yerine, sert yasal düzenlemeler (regülasyon) aracılığıyla piyasayı ve veriyi disipline etmeyi amaçlayan bir "Düzenleyici Devlet" (Regulatory State) modelidir.

Etik ve İnsan Merkezli Yapay Zeka Paradigması

AB, YZ tartışmasını teknik bir yarıştan ziyade bir haklar ve değerler meselesi olarak kurgular.

- **Yapay Zeka Yasası (AI Act):** Dünyanın ilk kapsamlı YZ yasası olan bu düzenleme, teknolojiyi "risk seviyelerine" göre sınıflandırır. Sosyal puanlama gibi "kabul edilemez risk" taşıyan uygulamaları yasaklarken, yüksek riskli sistemlere (sağlık, adalet, biyometrik veri) sıkı denetim ve şeffaflık zorunluluğu getirir.
- **GDPR Mirası:** Genel Veri Koruma Yönetmeliği (GDPR) ile Avrupa, veriyi "şirket varlığı" olmaktan çıkarıp "bireysel hak" kategorisine yerleştirmiştir. Bu, kamulaştırma tezimiz için gerekli olan "verinin metalaşmaktan çıkarılması" sürecinin hukuki öncülüdür.

Dijital Egemenlik ve Tekel Karşıtlığı

AB, Silikon Vadisi merkezli platformların (Gatekeepers) Avrupa ekonomisi üzerindeki tahakkümünü kırmak için Dijital Pazarlar Yasası (DMA) ve Dijital Hizmetler Yasası (DSA) gibi araçları kullanıyor.

- **Birlikte Çalışabilirlik (Interoperability):** Büyük platformların verilerini dışarıya açması ve diğer sistemlerle uyumlu çalışması zorunluluğu, Nick Srnicek'in bahsettiği "platform tekellerini" hukuki yollarla sarsmayı hedefler.
- **Dijital Egemenlik:** Avrupa'nın kendi bulut altyapısını kurma projesi olan Gaia-X, veri bağımsızlığı sağlama noktasında kamusal altyapı arayışının bir örneğidir.

Regülasyonun Sınırları: "Neden Kamulaştırma Değil?"

AB modeli, her ne kadar etik standartlar koysa da, temelde kapitalist mülkiyet ilişkilerine dokunmaz. Bu durum bazı yapısal sınırlılıkları beraberinde getirir:

- **Hukuki Gecikme:** Teknoloji, yasaların hazırlanma ve uygulanma hızından çok daha hızlı ilerler. Regülasyon her zaman bir adım geridedir.
- **Yatırım Boşluğu:** AB, sadece düzenleme yaparak (yani yasaklayarak) Çin ve ABD'nin devasa kamu/özel yatırımlarıyla rekabet etmekte zorlanmaktadır. Mariana Mazzucato'nun vurguladığı "Girişimci Devlet" rolü, AB düzeyinde regülasyonun gölgesinde kalmıştır.
- **Mülkiyet Çelişkisi:** Veri üzerinde kontrol sağlansa bile, verinin yarattığı artı-değer hâlâ özel mülkiyet elinde toplanmaya devam eder. Yani regülasyon, "dağıtım" sorununu çözmez, sadece "süreç" güvenliğini sağlar.

Kamulaştırma Tezi İçin Anlamı

AB yaklaşımı, kamulaştırma hedefi için teknik ve hukuki bir temel sunar. Şeffaflık zorunluluğu, veri taşınabilirliği ve etik denetim gibi unsurlar, bir teknolojinin kamulaştırılması için gerekli olan "denetlenebilirlik" altyapısını sağlar. Ancak AB'nin yaşadığı "teknolojik geri kalmışlık" krizi, sadece düzenleme yapmanın yetmediğini, mülkiyetin ve altyapı yatırımının da kamusallaşması gerektiğini kanıtlar niteliktedir.

10.3. Küresel Güney Perspektifi: Dijital Kolonyalizme Karşı Teknoloji

Küresel Güney (Latin Amerika, Afrika ve Güneydoğu Asya ülkeleri), yapay zeka devrimine çoğu zaman bir "verimlilik artışı" değil, yeni bir sömürgecilik dalgası olarak tanıklık etmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, YZ'nin kamulaştırılması bir ekonomik tercih olmanın ötesinde, bir bağımsızlık ve egemenlik mücadelesidir.

Dijital Kolonyalizm ve Veri Çıkarımcılığı

Küresel Güney, büyük teknoloji şirketleri için iki temel kaynaktır: Ham veri ve ucuz iş gücü.

- **Veri Madenciliği:** Nick Couldry ve Ulises Mejias'ın tanımladığı "Dijital Kolonyalizm", Küresel Güney'in verilerinin "bedelsiz" bir hammadde gibi çekilip, Küresel Kuzey'de işlenerek tekrar aynı ülkelere pahalı hizmetler olarak satılması sürecidir.
- **Hayalet Emek (Ghost Work):** YZ algoritmalarını "eğiten" veri etiketleme süreçleri, genellikle Kenya, Filipinler veya Hindistan gibi ülkelerdeki güvencesiz işçiler tarafından, çok düşük ücretlerle ve travmatik içeriklere maruz kalarak yürütülür.

Teknolojik Bağımlılık ve Altyapısal Haraç

Küresel Güney ülkeleri, kendi YZ altyapılarına sahip olmadıkları için Silikon Vadisi şirketlerine yapısal olarak bağımlı hale gelmektedir.

- **Lisans Bağımlılığı:** Kamu hizmetlerini (tarım, eğitim, savunma) sürdürmek için ödenen yüksek bulut ve lisans bedelleri, ulusal sermayenin dışarıya akmasına neden olur.
- **Algoritmik Emperyalizm:** Küresel Kuzey'de, oradaki toplumsal normlara göre eğitilen algoritmalar Küresel Güney'e dayatıldığında, yerel gerçekliklerle örtüşmeyen "teknolojik çözümler" ve kültürel bir türdeşleşme ortaya çıkar.

Alternatif Modeller ve Güney-Güney İşbirliği

Kamulaştırma tezi, Küresel Güney için "altyapısal egemenlik" anlamına gelir.

- **Veri Yerelleştirmesi:** Verinin ülke sınırları içinde tutulması ve yerel dillerde, yerel ihtiyaçlara (örneğin tropikal tarım veya yerel salgın yönetimi) odaklanan YZ modellerinin geliştirilmesi.
- **Bölgesel Teknoloji Blokları:** Tek bir ülkenin dev şirketlerle yarışması zordur. Ancak Latin Amerika veya Afrika ülkelerinin birleşerek kuracağı kamusal YZ ağları (Pan-African AI gibi), altyapı maliyetlerini düşürebilir ve kolektif pazarlık gücü yaratabilir.

Egemenlik Olarak Kamulaştırma

Küresel Güney perspektifinden yapay zekayı kamulaştırmak; verinin, emeğin ve geleceğin üzerindeki sömürgeci kontrolü reddetmektir. Bu, teknolojinin sadece "tüketicisi" değil, "belirleyicisi" olma iradesidir. Fanoncu bir perspektifle söylersek, bu "dijital yeryüzü lanetlilerinin" kendi teknolojik kaderini tayin etmesidir.

10.4. Türkiye İçin Olası Bir Yol Haritası

Türkiye, genç nüfusu, yüksek dijital adaptasyon hızı ve stratejik konumuyla yapay zeka kamulaştırması tartışmasında hem büyük riskler hem de eşsiz fırsatlar barındırıyor. Türkiye için önerilecek yol haritası, dışa bağımlı bir "teknoloji tüketicisi" olmaktan çıkıp, teknolojik egemenliğini ilan etmiş bir "kamusal üretici" olma vizyonuna dayanmalıdır.

Ulusal Veri Egemenliği ve "Veri Ambarı" Projesi

Türkiye'nin en büyük zenginliği, kamu kurumlarının elindeki (e-Devlet, MHRS, MEBBİS gibi) devasa ve yapılandırılmış veri setleridir.

- **Kamu Veri Müşterekleri:** Mevcut veriler, yabancı bulut sağlayıcılarının eline bırakılmak yerine, yerli ve kamusal bir bulut altyapısında (örneğin genişletilmiş bir TÜBİTAK-ULAKBİM yapısı) toplanmalıdır.
- **Anonimleştirilmiş Açık Veri:** Kişisel mahremiyet korunarak, bu veriler yerli araştırmacılar, kooperatifler ve etik sınırlar içinde çalışan yerel girişimler için ücretsiz birer eğitim seti (dataset) haline getirilmelidir.

"Yerli ve Kamusal" Büyük Dil Modelleri (LLM)

Kültürel ve dilsel egemenlik, ancak ana dili Türkçe olan ve Türkiye'nin kültürel kodlarını taşıyan bir YZ ile mümkündür.

- **Dilsel Bağımsızlık:** ChatGPT gibi modellerin Türkçe çıktılarındaki kültürel önyargılar ve hatalar, ancak kamu eliyle geliştirilen, Türk edebiyatı, tarihi ve akademik birikimiyle eğitilmiş açık kaynaklı bir "Milli Dil Modeli" ile aşılabilir.
- **Kamusal Hesaplama Gücü:** Türkiye'nin süper bilgisayar kapasitesi (TRUBA gibi), sadece akademik

çalışmalar için değil, toplumsal fayda üreten tüm yerel aktörlerin kullanımına sunulmalıdır.

Dijital Belediyecilik ve Yerel Teknoloji Ağları

Türkiye'deki güçlü belediyecilik geleneği, teknolojik egemenliğin yerelden inşası için bir fırsattır.

- **Kent Verisi Platformları:** İstanbul, Ankara gibi metropollerin ulaşım, enerji ve atık verileri, küresel teknoloji devlerine "satılmak" yerine, yerel ihtiyaçları optimize edecek kamusal algoritmalarla işlenmelidir.
- **Teknoloji Kooperatifleri:** Mezun genç yazılımcıların Silikon Vadisi şirketlerinde "uzaktan işçi" olmak yerine, yerel sorunlara çözüm üreten kamusal teknoloji kooperatiflerinde istihdam edilmesi teşvik edilmelidir.

Eğitim ve "Bilişsel Seferberlik"

Eğitim sistemi, sadece YZ araçlarını kullanan değil, bu araçların mantığını anlayan ve onları denetleyebilen bir nesil yetiştirmelidir.

- **Müfredat Devrimi:** Yazılım eğitimi sadece teknik bir beceri olarak değil, "algoritmik etik" ve "dijital haklar" çerçevesinde ele alınmalıdır.
- **Eğitimde Eşitlik:** Kamusal YZ, fırsat eşitliğini bozmak yerine, Anadolu'nun en ücra köşesindeki öğrenciye en kaliteli kişiselleştirilmiş eğitimi ücretsiz sunan bir altyapı işlevi görmelidir.

Hukuki Altyapı: "Dijital Haklar Yasası"

Türkiye, AB'nin AI Act düzenlemesine benzer, ancak kamulaştırma perspektifini de içeren bir hukuki çerçeve oluşturmalıdır.

- **Algoritmik Denetim Kurulu:** Kamu hizmetlerinde kullanılan her algoritma, sivil toplum ve teknik

uzmanlardan oluşan bağımsız bir kurul tarafından "şeffaflık ve adalet" denetimine tabi tutulmalıdır.

- **Veri Sendikacılığı:** Türk vatandaşlarının verilerinin kolektif haklarını savunacak yasal düzenlemeler hayata geçirilmelidir.

ALTINCI BÖLÜM: YENİ BİR DEMOKRATİK SOSYALİST TEKNOLOJİ VİZYONU

Bu ana başlık, kitabın şimdiye kadar sunduğu eleştiri ve modelleri bir üst senteze taşıyarak, yapay zekayı sadece bir yönetim aracı değil, yeni bir toplumsal yaşamın kurucu unsuru olarak kurgular. Demokratik sosyalist teknoloji vizyonu, teknolojiyi sermayenin tahakkümünden kurtarıp "kamusal aklın" emrine vermeyi hedefler.

11. Kamusal Akıl ve Dijital Demokrasi

Yapay zekanın kamulaştırılması, bürokratik bir devlet kontrolü değil, toplumsal zekanın (General Intellect) kolektif kararlara dönüştüğü bir dijital demokrasi zeminidir. Kamusal akıl, piyasanın kısa vadeli kâr sinyalleri yerine, toplumun uzun vadeli refahını ve ekolojik dengesini merkeze alır.

Karar Alma Süreçlerinin Toplumsallaştırılması

Liberal demokrasilerde karar alma süreçleri dört yılda bir yapılan seçimlere indirgenmişken, kamusal YZ bu süreci sürekli ve katılımcı bir hale getirme potansiyeline sahiptir.

- **Gerçek Zamanlı Demokrasi:** YZ destekli platformlar, yerel toplulukların bütçe harcamalarından kentsel dönüşüm projelerine kadar her aşamada veri temelli öneriler sunmasını ve oylamaya katılmasını sağlar.
- **Bilişsel Eşitlik:** Bilginin sadece uzmanların elinde toplandığı teknokratik yönetim yerine, YZ karmaşık verileri halkın anlayabileceği seviyeye indirgeyerek (explainability) "bilgilendirilmiş rıza" mekanizmasını güçlendirir.

Algoritmik Planlama ve İhtiyaç Analizi

Piyasa ekonomisi, kaynakları "kimin daha çok parası varsa" ona göre dağıtır. Kamusal akıl ise kaynakları "kimin neye ihtiyacı varsa" ona göre optimize eder.

- **Yeni Bir Sibernetik Sosyalizm:** 1970'lerde Şili'de denenen Project Cybersyn'in modern bir versiyonu olarak, kamusal YZ üretim ve tüketim verilerini analiz ederek israfı önler ve toplumsal ihtiyaçların (sağlık, gıda, enerji) kesintisiz karşılanmasını planlar.
- **Fiyat Değil, Fayda:** Paul Cockshott'un vurguladığı gibi, hesaplama gücü sayesinde emek-zaman hesaplamaları yapılarak, piyasa kaosuna alternatif, rasyonel bir bolluk ekonomisi kurgulanabilir.

Teknolojinin "Emansipatuar" (Özgürleştirici) Kullanımı

Yapay zeka, mevcut sistemde emeği disipline etmek için kullanılırken, demokratik sosyalist vizyonda insanı "zorunlu emekten" kurtarmak için kullanılır.

- **Otonom Boş Zaman:** Verimlilik artışı, daha fazla kâr değil, daha kısa çalışma saatleri anlamına gelir. YZ, rutin işleri üstlendikçe insan "yaratıcı ve siyasi faaliyetlere" daha fazla zaman ayırabilir.
- **Yabancılaşmanın Kırılması:** İşçinin kendi ürettiği teknolojiye (YZ) yabancılaşması, algoritmanın mülkiyeti ve yönetimi işçi konseylerine geçtiğinde son bulur.

Dijital Kamusal Alanın Yeniden İnşası

Sosyal medya devlerinin algoritmaları kutuplaşmadan beslenirken, kamusal YZ algoritmaları müzakereyi ve ortak zemin inşasını ödüllendirir.

- **Tarafsızlık ve Çeşitlilik:** Kamusal algoritmalar, yankı odalarını yıkmak üzere tasarlanır. Vatandaşlara sadece

duymak istediklerini değil, toplumsal hakikatleri ve farklı perspektifleri sunan bir "dijital meydan" inşa edilir.

- **Gözetimden Koruma:** Kamusal akıl, bireyi röntgenleyen bir "Büyük Birader" değil, bireyin verisini anonim tutarak toplumsal fayda üreten bir "Kolektif Hizmetçi" olarak tasarlanır.

11.1. Algoritmik Şeffaflık: Kara Kutudan Kristal Kutuya

Yapay zekanın kamulaştırılması, onun teknik mimarisinin toplumsal bir denetime açılması anlamına gelir. Mevcut düzende algoritmalar, şirketlerin kâr stratejilerini gizleyen ve "ticari sır" zırhıyla korunan birer kara kutudur. Demokratik sosyalist teknoloji vizyonunda ise şeffaflık, sadece kodun erişilebilir olması değil, algoritmanın neden ve nasıl karar verdiğinin her vatandaş tarafından anlaşılabilir olmasıdır.

Kaynak Kodun Kamusallığı ve Açık Standartlar

Algoritmik şeffaflığın ilk adımı, kamu hizmetlerinde ve toplumsal kaynak dağıtımında kullanılan tüm yazılımların açık kaynaklı olmasıdır.

- **Denetlenebilir Yazılım:** Bir algoritmanın kodları kamuya açık olduğunda, bağımsız bilim insanları, sendikalar ve sivil toplum örgütleri bu kodu inceleyerek gizli önyargıları (bias) veya kasıtlı manipülasyonları tespit edebilir.
- **Müşterek Üretim:** Şeffaflık, sadece izlemeyi değil, aynı zamanda kolektif geliştirmeyi de sağlar. Toplumun farklı kesimleri, algoritmanın daha adil çalışması için koda müdahale edebilir veya iyileştirme önerisi sunabilir.

Açıklanabilirlik (Explainability) ve Hesap Verebilirlik

YZ sistemleri genellikle karmaşık matematiksel modeller (derin öğrenme vb.) kullandığı için kararları insanlar tarafından anlaşılamaz hale gelebilir. Kamusal YZ, "açıklanabilir yapay zeka" (XAI) tekniklerini merkeze alır.

- **Gerekçelendirme Hakkı:** Eğer bir algoritma bir vatandaşın iş başvurusu, sağlık hizmeti veya sosyal yardım talebi hakkında olumsuz bir karar verirse, bu kararın hangi verilere ve hangi mantığa dayanarak verildiğini insan dilinde açıklama zorunluluğu vardır.
- **Algoritmik Etki Analizi:** Her yeni algoritma devreye alınmadan önce, toplumun farklı kesimleri (etnik gruplar, cinsiyetler, sınıflar) üzerindeki olası etkileri simüle edilmeli ve bu raporlar halka sunulmalıdır.

Veri İzlenebilirliği (Data Provenance)

Şeffaflık sadece kodla ilgili değildir; algoritmanın hangi verilerle "beslendiği" de şeffaf olmalıdır.

- **Veri Hijyeni:** Kamusal YZ modellerinin hangi veri setleriyle eğitildiği, bu verilerin nereden geldiği ve içinde hangi tarihsel eşitsizlikleri barındırdığı şeffaf bir şekilde dökümante edilir.
- **Temsil Adaleti:** Veri setlerinde azınlıkların veya dezavantajlı grupların eksik temsil edilip edilmediği denetlenerek, algoritmanın "çoğunluğun tiranlığına" dönüşmesi engellenir.

Demokratik Denetim Kurulları

Şeffaflık, teknik bir detaydan ziyade siyasi bir süreçtir.

- **Vatandaş Jürileri:** Algoritmik şeffaflığı denetlemek üzere kura ile seçilen vatandaş jürileri ve teknik uzmanlardan oluşan kurullar kurulur. Bu kurullar,

algoritmaların "kamu yararı" ilkesine uygunluğunu denetleme ve gerektiğinde sistemleri durdurma (veto) yetkisine sahiptir.

- **Radikal Saydamlık:** Frank Pasquale'nin vurguladığı gibi, finansal piyasalardan sosyal medya akışlarına kadar hayatımızı belirleyen tüm algoritmik süreçler, demokratik bir "kristal kutu" içinde işlemelidir.

11.2. Demokratik Denetim Mekanizmaları

Algoritmik şeffaflık, sistemin içini görmemizi sağlar; ancak demokratik denetim, gördüğümüz aksaklıklara müdahale etme ve sistemi halkın iradesine göre yeniden şekillendirme gücüdür. Kamulaştırılmış bir YZ düzeninde denetim, bürokratik bir kontrol mekanizması değil, toplumun farklı kesimlerinin dahil olduğu yaşayan bir özyönetim sürecidir.

Çok Paydaşlı Yönetim Kurulları (Multi-Stakeholder Councils)

Kamusal YZ altyapıları, atanmış bürokratlar veya seçilmemiş teknokratlar tarafından değil, doğrudan bu teknolojiden etkilenenlerin temsil edildiği kurullar tarafından yönetilir.

- **Temsil Yelpazesi:** Bu kurullarda veri bilimcilerin yanı sıra işçi sendikası temsilcileri, etik uzmanları, yerel topluluk sözcüleri ve hak savunucuları yer alır.
- **Veto Yetkisi:** Toplumun genelini etkileyen (örneğin şehir planlama veya kaynak dağıtımı) algoritmik modeller, bu kurulların onayı olmadan yürürlüğe giremez. Bu, Nancy Fraser'ın "temsil adaleti" ilkesinin teknik bir uygulamasıdır.

Vatandaş Denetim Jürileri (Citizen Juries)

Karmaşık algoritmik kararların toplumsal sonuçlarını değerlendirmek için kura ile seçilen ve geçici olarak görev yapan vatandaş toplulukları oluşturulur.

- **Müzakereci Denetim:** Vatandaş jürileri, belirli bir YZ uygulamasının (örneğin eğitimde kullanılan bir puanlama sistemi) etik sınırlarını tartışır ve kamuoyuna bağlayıcı görüş bildirir. Bu, teknolojiyi "uzmanlık alanı" olmaktan çıkarıp "politik alanın" kalbine yerleştirir.
- **Algoritmik Geri Bildirim Döngüleri:** Halk, sistemdeki hataları veya yanlılıkları (bias) bildirmekle kalmaz; sistemin hedeflerini (neyi optimize etmesi gerektiğini) belirlemede de söz sahibi olur.

Bağımsız Algoritmik Denetçiler (Public Algorithmic Auditors)

Devletten ve özel sektörden bağımsız, kamu bütçesiyle finanse edilen denetim kurumları kurulur.

- **Sürekli İzleme:** Bu kurumlar, kamusal YZ sistemlerini "canlı" olarak izler ve sistemin anayasal haklara, eşitlik ilkelerine ve mahremiyet standartlarına uygun olup olmadığını denetler.
- **Etki Değerlendirme Raporları:** Her YZ sistemi için düzenli olarak yayımlanan "Toplumsal Etki Raporları" ile halk, teknolojinin topluma ne maliyetle ne kazandırdığını takip edebilir.

Yerinden Yönetim ve Mahalle Meclisleri

YZ'nin denetimi sadece merkezi değil, yerel olmalıdır.

- **Mahalle Ölçeğinde Karar:** Bir mahalledeki ulaşım verisinin nasıl kullanılacağına veya o bölgedeki güvenlik kameralarının analitik işlevlerine, doğrudan o mahallede yaşayanların oluşturduğu meclisler karar verir.
- **Bölgesel Özelleştirme:** Kamusal YZ, "tek tip" bir dayatma yerine, farklı yerel kültürlerin ve toplulukların özgün ihtiyaçlarına göre yerelde modifiye edilebilir.

5. "Kırmızı Çizgi" Protokolleri ve Acil Durdurma (Kill-Switch)

Demokratik denetimin en radikal biçimi, sistemin toplumsal zarar vermeye başladığı anda durdurulabilmesidir.

- **Demokratik Kapatma Hakkı:** Eğer bir YZ sistemi ayrımcılık yaptığına veya temel hakları ihlal ettiğine dair güçlü emareler gösterirse, denetim kurulları sistemi geçici olarak askıya alma veya kalıcı olarak kapatma yetkisine sahiptir.

11.3. Yapay Zeka ve Katılımcı Demokrasi

Demokratik sosyalist teknoloji vizyonunun nihai hedefi, yapay zekayı halkın sadece "tükettiği" bir hizmet değil, kolektif iradesini şekillendirdiği bir platform haline getirmektir. Katılımcı demokrasi, temsili demokrasinin krizlerine karşı; halkın karar alma süreçlerine doğrudan, sürekli ve veriye dayalı bir şekilde dahil olmasını savunur. Kamulaştırılmış bir YZ, bu katılımın teknik imkansızlıklarını ortadan kaldıran en güçlü araçtır.

Veri Güdümlü Müzakere ve Kolektif Akıl

Katılımcı demokrasinin önündeki en büyük engel, karmaşık toplumsal sorunların (iklim krizi, ekonomik planlama, kentsel dönüşüm) analiz edilmesindeki zorluktur.

- **Analitik Destek:** Kamusal YZ, devasa veri setlerini işleyerek vatandaşlara farklı karar seçeneklerinin (örneğin yeni bir ulaşım hattının maliyeti, çevresel etkisi ve sosyal faydası) olası sonuçlarını simüle ederek sunar.
- **Bilişsel Arabuluculuk:** Algoritmalar, binlerce farklı görüşü analiz ederek ortak noktaları tespit edebilir ve kutuplaşmış tartışmalarda "uzlaşma zeminleri" önererek demokratik müzakereyi kolaylaştırabilir.

Sürekli Katılımcı Bütçeleme

Geleneksel bütçeleme süreçleri kapalı kapılar ardında gerçekleşirken, kamusal YZ bu süreci halka açar.

- **Mikro Katılım:** Vatandaşlar, yerel yönetim bütçesinin hangi mahalle projelerine veya sosyal hizmetlere aktarılacağına dair YZ destekli arayüzler üzerinden doğrudan öneri sunabilir ve bu önerilerin bütçe dengesi üzerindeki etkisini anlık olarak görebilir.
- **İhtiyaç Odaklı Optimizasyon:** Algoritma, bireysel istekleri toplumsal önceliklerle (örneğin en çok kaza yapılan sokağa ışıklandırma yapılması) eşleştirerek daha adil bir kaynak dağıtımı sağlar.

Algoritmik Delegasyon ve Sıvı Demokrasi (Liquid Democracy)

Kamusal YZ, "Sıvı Demokrasi" modelini teknik olarak uygulanabilir kılar. Vatandaşlar, uzman olmadıkları konularda oy haklarını geçici ve geri alınabilir şekilde güvendikleri temsilcilere veya doğrudan belirli değerleri temsil eden "şeffaf algoritmalara" delege edebilirler.

- **Dinamik Temsil:** Temsil, dört yılda bir verilen ve geri alınamayan bir çek olmaktan çıkar; vatandaşın her an müdahale edebildiği akışkan bir sürece dönüşür.

Bilgi Asimetrisinin Kırılması

Demokrasinin en büyük düşmanı, bilginin bir azınlığın elinde toplanmasıdır.

- **Verinin Demokratikleşmesi:** Kamulaştırılmış YZ, devletin ve büyük kurumların elindeki verileri vatandaşın anlayabileceği, sorgulayabileceği ve üzerine politika inşa edebileceği bir formatta sunar. Bu, Frank Pasquale'nin vurguladığı "bilme hakkını" (right to know) demokratik bir pratiğe dönüştürür.

"Sosyalist Siber-Mekan": Bir Dijital Agora

Sonuç olarak, kamulaştırılmış YZ; insanların sadece birer "veri kaynağı" olduğu değil, toplumun geleceğini tasarlayan birer "tasarımcı" olduğu dijital bir agora (meydan) inşa eder. Bu meydanda algoritmalar insanları manipüle etmek için değil, insanların kolektif kararlarını en verimli şekilde hayata geçirmek için çalışır.

12. Yapay Zeka Sonrası Toplum: Ütopya mı, Zorunluluk mu?

Kitabın bu final bölümü, yapay zekanın kamulaştırılması mücadelesinin bizi nereye götüreceğine dair bir ufuk çizgisidir. YZ sonrası bir toplum tahayyülü, bilim kurgu bir fantezi ya da ulaşılmaz bir ütopya değil; mevcut ekonomik ve ekolojik krizlerin ortasında insanlığın hayatta kalabilmesi için tek rasyonel zorunluluktur. Eğer YZ mülkiyeti toplumsallaştırılırsa, bu sadece bir teknoloji devrimi değil, insanlık tarihinin "ihtiyaçlar alanından" "özgürlükler alanına" geçtiği büyük bir kırılma olacaktır.

"Ütopya" Olarak YZ: Bolluk ve Yaratıcılık

Geleneksel anlamda ütopya, "olmayan yer" demektir. Ancak kamulaştırılmış YZ ile bu "yer", teknik olarak mümkün hale gelir.

- **Radikal Bolluk:** YZ ve otomasyon, üretim maliyetlerini marjinal düzeylere indirdiğinde, gıda, enerji ve barınma gibi temel ihtiyaçlar birer ticari meta olmaktan çıkıp ücretsiz kamu hizmetlerine dönüşür. Aaron Bastani'nin ifadesiyle bu, "Tam Otomatize Lüks Komünizm" (Fully Automated Luxury Communism) evresidir.
- **Emeğin Sonu, Hayatın Başlangıcı:** İnsanlar hayatta kalmak için yabancılaştırıcı işlerde çalışmak zorunda kalmadığında; bilim, sanat, felsefe ve toplumsal

dayanışma, hayatın merkezine yerleşir. Marx'ın "sabah avlanıp, öğleden sonra balık tutup, akşam eleştiri yapma" hayali, algoritmik bir altyapı ile gerçekliğe bürünür.

"Zorunluluk" Olarak YZ: Barbarlığa Karşı Barikat

YZ'nin kamulaştırılması bir "temenni" değil, distopik bir çöküşü durdurmak için tek çaredir.

- **İstihdamın Çöküşü:** Mevcut mülkiyet yapısında YZ, kitlesel işsizlik ve mutlak yoksulluk yaratacaktır. Toplumun bu şoku atlatabilmesinin tek yolu, yapay zekanın yarattığı verimlilik artışının (rantın) doğrudan toplumsal transfer harcamalarına (Evrensel Temel Gelir veya Evrensel Temel Hizmetler) dönüştürülmesidir.
- **Ekolojik Planlama:** İklim krizi gibi devasa sistemik sorunlar, piyasanın kısa vadeli kâr hırsıyla çözülemez. YZ'nin kamusal bir akılla yönetilmesi, gezegenin kaynaklarını milimetrik bir hassasiyetle yöneten "ekososyalist" bir planlamayı zorunlu kılar.

Teknoloji ve İnsan Doğasının Yeniden Tanımı

YZ sonrası toplumda "insan olmak" ne anlama gelecek? Kamulaştırılmış bir düzende YZ, insanı ikame eden (yerine geçen) değil, insanı augment eden (kapasitesini artıran) bir eşlikçidir.

- **Bilişsel Kolektivizm:** Bilgiye erişim engelleri kalktığında, insanlık devasa bir "küresel beyin" gibi hareket etmeye başlar.
- **Tarihin Sonu mu, Başlangıcı mı?** Francis Fukuyama'nın aksine, liberal kapitalizmin YZ ile tıkandığı bu nokta tarihin sonu değil, insanlığın sınıfsal çelişkilerden kurtulmuş "gerçek tarihinin" başlangıcıdır.

Karar Anı

YZ sonrası toplum bir kader değildir; bir siyasi irade meselesidir. Teknoloji devlerinin mülkiyetindeki bir YZ bizi dijital bir ortaçağa ve ekolojik bir yıkıma sürüklerken; kamulaştırılmış, şeffaf ve demokratik denetime tabi bir YZ, insanlığın şimdiye kadarki en büyük özgürleşme hamlesi olacaktır.

12.1. Çalışma, Zaman ve Özgürlük

Yapay zekanın kamulaştırıldığı bir düzende, "çalışma" kavramı radikal bir dönüşüme uğrar. Kapitalist üretim ilişkileri altında teknoloji, işçiyi daha fazla denetlemek veya onu işsiz bırakmak için kullanılırken; demokratik bir YZ rejimi, zamanı sermayenin elinden alıp insana iade etmeyi hedefler. Bu, insanlık tarihinde emeğin bir "zorunluluk" olmaktan çıkıp bir "kendini gerçekleştirme" biçimine dönüştüğü andır.

Zorunlu Emeğin Daralması ve Artık Zaman

YZ ve robotik sistemler, toplumsal üretimin devamlılığı için gereken rutin, fiziksel ve bilişsel yükü üstlendiğinde, bireyin hayatta kalmak için harcaması gereken "zorunlu çalışma süresi" dramatik bir şekilde azalır.

- **Haftalık 10 Saatlik Çalışma:** Kamulaştırılmış YZ'nin yarattığı verimlilik kâr olarak biriktirilmek yerine "zaman" olarak dağıtıldığında, haftalık çalışma saatleri sembolik düzeylere inebilir.
- **Zamanın Yeniden Kazanımı:** André Gorz'un vurguladığı gibi, özgürlük ancak "ekonomik rasyonalitenin" dışındaki alanda başlar. YZ, bu alanı (artık zamanı) toplumsallaştırarak herkese eşit şekilde sunar.

Yabancılaşmanın Sonu ve "Yaratıcı Emek"

Piyasa ekonomisinde insan, "hayatını kazanmak" için kendi arzularına yabancı işlerde çalışır. YZ sonrası toplumda çalışma, ekonomik bir mecburiyet değil, gönüllü bir katkı haline gelir.

- **Zanaatın Dönüşü:** Rutin işler makineleştiğinde, insanın geri kalan zamanı sanat, zanaat, bilimsel araştırma ve toplumsal bakım (care work) gibi yüksek anlam taşıyan faaliyetlere yönelir.
- **Bilişsel Özgürleşme:** Bilgiye erişim ve verinin işlenmesi YZ tarafından kolaylaştırıldığında, entelektüel üretim bir seçkinler sınıfının tekelinden çıkarak tüm topluma yayılır.

Zaman Refahı ve Siyasi Katılım

Zaman, en temel kıt kaynaktır. Zamanın kamulaştırılması, demokrasinin niteliğini de değiştirir.

- **Siyasetin Profesyonelleşmeden Çıkması:** İnsanlar çalışmaktan bitkin düşmedikleri bir düzende, mahalle meclislerine, dijital agoralara ve toplumsal denetim mekanizmalarına ayıracak "zaman refahına" sahip olurlar.
- **Kolektif Yaşamın İnşası:** Zamanın piyasa baskısından kurtulması, aile içi ilişkilerin, mahalle dayanışmasının ve kolektif yaşamın yeniden canlanmasını sağlar.

Evrensel Temel Hizmetler ve Güvence

Çalışmanın bir zorunluluk olmaktan çıkması için, bireyin hayatta kalma güvencesi "ücretli işe" bağlı olmamalıdır.

- **Dijital Temettü:** Kamulaştırılmış YZ'nin yarattığı artı-değer, doğrudan Evrensel Temel Hizmetler (ücretsiz ulaşım, internet, gıda, sağlık, barınma) olarak topluma döner.

- **Güvenceli Özgürlük:** Hiç kimse aç kalma korkusuyla istemediği bir işte çalışmaya zorlanamaz. Bu, tarihteki en büyük bireysel ve kolektif özgürlük hamlesidir.

"Zaman, insanın gelişimi için gereken uzamdır." (Karl Marx). Yapay zekayı kamulaştırmak, bu uzamı sermayenin sömürüsünden kurtarıp insanlığa iade etmektir.

12.2. Evrensel Temel Hizmetler (ETH)

Yapay zekanın kamulaştırıldığı bir düzende, otomasyondan elde edilen verimlilik kazançları "nakit" olarak dağıtılan bir Evrensel Temel Gelir'den ziyade, doğrudan Evrensel Temel Hizmetler (ETH) olarak topluma sunulur. ETH modeli, hayatın idamesi için gereken kritik ihtiyaçları piyasanın dışına çıkararak, vatandaşlık hakkını "satın alma gücü" olmaktan çıkarıp "erişim hakkına" dönüştürür.

Metalaşmadan Arındırılmış Bir Yaşam (De-commodification)

Kamulaştırılmış YZ, kaynakların en verimli şekilde dağıtılmasını sağlayarak temel hizmetlerin maliyetini sıfıra yaklaştırır.

- **Dijital Kamu Hizmetleri:** Barınma, enerji, su, ulaşım ve iletişim gibi hizmetler, kâr amacı gütmeyen kamusal algoritmalar tarafından optimize edilir. Bu hizmetler, bireyin ekonomik statüsünden bağımsız olarak herkes için ücretsiz veya sembolik ücretlerle sunulur.
- **Piyasa Baskısının Kırılması:** Birey, temel yaşam masrafları için piyasaya bağımlı kalmadığında, sermaye karşısındaki pazarlık gücü radikal bir şekilde artar.

YZ Destekli Lojistik ve Planlama

ETH'nin sürdürülebilirliği, kaynakların rasyonel bir şekilde yönetilmesine bağlıdır. Kamulaştırılmış YZ burada bir "merkezi işletim sistemi" görevi görür.

- **Talep Tahminleme:** YZ, bir kentin gıda, ilaç ve enerji ihtiyaçlarını anlık verilerle analiz ederek israfı önler ve arzın kesintisiz devamını sağlar.
- **Ücretsiz Ulaşım ve Enerji:** Otonom toplu taşıma filoları ve akıllı enerji şebekeleri (smart grids), kamusal YZ tarafından yönetilerek karbon ayak izini minimize ederken erişilebilirliği maksimize eder.

Bilgi ve Sağlığın Kamusallığı

YZ sonrası toplumda bilgi ve sağlık, en temel ETH kalemleridir.

- **Ömür Boyu Kişiselleştirilmiş Eğitim:** Kamusal YZ, her vatandaşa hayatı boyunca ücretsiz, yeteneklerine uygun ve ticari profil çıkarma amacı gütmeyen bir eğitim altyapısı sunar.
- **Önleyici Sağlık Ağı:** Sağlık verileri kamusal bir havuzda toplandığı için, YZ her birey için kişisel bir "sağlık koçu" gibi çalışarak hastalıklar oluşmadan önleyici müdahalelerde bulunur.

ETH mi, ETG mi? (Hizmet mi, Gelir mi?)

Kitabın savunduğu kamulaştırma perspektifi, ETH'yi ETG'ye (Evrensel Temel Gelir) göre daha stratejik görür.

- **Enflasyon ve Tekel Koruması:** Nakit para (ETG) verilmesi, özel sektörün fiyatları artırarak bu parayı geri emmesine neden olabilir. Ancak ETH (Hizmet), piyasayı doğrudan baypas eder.
- **Toplumsal Dayanışma:** ETH, bireyleri birer "tüketici" olarak değil, ortak bir kamusal altyapının "paydaşı" olarak konumlandırır.

Yapay zekayı kamulaştırmak, sadece makineleri sahiplenmek değil; açlık, evsizlik ve cehaleti teknik olarak imkansız kılan bir kamusal güvenlik ağı inşa etmektir.

12.3. Yeni Bir Toplumsal Sözleşme

Yapay zekanın kamulaştırılması ve Evrensel Temel Hizmetlerin tesisi, nihayetinde yeni bir toplumsal sözleşmeyi zorunlu kılar. Bu sözleşme, 18. yüzyılın mülkiyet odaklı liberal bireyciliğinden ve 20. yüzyılın bürokratik sosyal refah devletinden farklı olarak; verinin, zamanın ve kararın ortaklaşa yönetildiği bir "dijital toplum sözleşmesi"dir.

Veri Egemenliği ve Yurttaşlık Hakkı

Eski sözleşmelerde yurttaşlık "toprak" ve "oy hakkı" üzerinden tanımlanırken, yeni sözleşmede "veri egemenliği" temel bir haktır.

- **Müştereklerin Savunusu:** Yurttaşlar, ürettikleri verinin bir meta olmadığını, toplumsal zekanın bir parçası olduğunu kabul ederler. Karşılığında devlet (veya kamusal yapılar), bu verinin hiçbir şekilde baskı ve gözetim aracı olarak kullanılmayacağını teknik ve hukuki olarak garanti eder.
- **Algoritmik İtiraz Hakkı:** Bireyler, kendileri hakkında karar veren algoritmik süreçleri sorgulama, durdurma ve "insan müdahalesi" talep etme hakkına sahip olur.

Sermaye ve Emek Arasındaki Büyük Uzlaşmanın Sonu

Sanayi devriminin toplumsal sözleşmesi, emeğin sömürülmesine karşılık "sosyal güvenlik" vaat ediyordu. YZ sonrası sözleşme, emeğin ikame edildiği bir dünyada mülkiyetin radikal bir şekilde yeniden dağıtımını esas alır.

- **Üretim Araçlarının Dijital Ortaklığı:** YZ altyapısı, tıpkı hava, su ve yollar gibi "herkese ait ve kimsenin mülkiyetinde olmayan" bir kamu varlığı olarak tescillenir.

- **Kârın Toplumsallaşması:** Otomasyondan elde edilen her birim verimlilik artışı, doğrudan toplumsal fona (kamu hizmetlerine) aktarılır. Bu, sermayenin "teknolojik rant" elde etme hakkının feshidir.

Ekolojik Sorumluluk ve Gelecek Nesillerin Hakları

Yeni sözleşme sadece bugünkü insanları değil, gezegeni ve gelecek kuşakları da kapsar (türler arası ve nesiller arası sözleşme).

- **Algoritmik Planlama Sınırı:** YZ, üretimi planlarken "sonsuz büyüme" yerine "ekolojik sınırları" referans alır. Doğal kaynakların kullanımı, YZ tarafından denetlenen şeffaf bir "karbon ve kaynak bütçesi"ne bağlanır.
- **Sürdürülebilirlik Anayasası:** Hiçbir algoritma, biyoçeşitliliğe veya iklim dengesine zarar verecek bir ekonomik çıktıyı optimize edemez.

Katılımcı Özyönetim ve Dijital Cumhuriyet

Bu sözleşme, halkın "seçmen" olmaktan çıkıp "yönetişim ortağı" olduğu bir yapıyı yasallaştırır.

- **Sürekli İstişare:** Siyasi otorite, kararlarını halkın doğrudan katıldığı dijital müzakere platformları ve YZ destekli veri analizleri üzerinden almakla yükümlüdür.
- **Bürokrasinin Sönümlenmesi:** YZ, karmaşık idari süreçleri şeffaf bir şekilde yöneterek, yolsuzluğa ve kayırmacılığa açık olan hantal bürokratik katmanları ortadan kaldırır.

Sonuç olarak; Yeni Toplumsal Sözleşme, yapay zekayı bir "efendi" ya da "köle" olarak değil, insanlığın kolektif özgürleşmesini sağlayan bir "kamusal altyapı" olarak konumlandırır. Bu, teknolojinin tiranlığından, teknolojinin demokrasisine geçiş belgesidir.

YEDİNCİ BÖLÜM: GELECEĞİ KAMULAŞTIRMAK

13. Algoritmaları Kim Yönetecek? – Geleceği Geri Almak

Bu kitabın başından beri tartıştığımız her şey, aslında tek bir yakıcı soruya odaklanıyor: Direksiyonda kim var?

YZ, insanlık tarihinin gördüğü en büyük kaldıraçtır; ancak bu kaldıraç şu an birkaç teknoloji devinin elinde, toplumun geri kalanını yerinden oynatmak için kullanılmaktadır. "Geleceği geri almak", bu kaldıracı kamulaştırmak ve onu kolektif bir kurtuluşun aracına dönüştürmek demektir.

Kaçınılmaz Yol Ayrımı: Dijital Barbarlık mı, Dijital Sosyalizm mi?

İnsanlık, teknolojinin gelişiminde kritik bir eşiktedir. Önümüzde iki temel senaryo bulunmaktadır:

- **Dijital Barbarlık:** Yapay zekanın özel mülkiyet altında kaldığı, mülksüzleşen kitlelerin "gereksizler sınıfına" dönüştüğü, algoritmik gözetimin mutlaklaştığı ve servetin bir avuç "bulut derebeyinde" toplandığı bir dünya.
- **Dijital Sosyalizm:** Üretim araçlarının ve verinin kamulaştırıldığı, otomasyonun çalışma saatlerini azalttığı, bolluk ekonomisinin tesis edildiği ve kararların demokratik meclislerde alındığı bir gelecek.

Algoritmaların Demokratikleştirilmesi

Geleceği geri almak, "kara kutu"lara hapsedilmiş kararları sokağa, fabrikaya, okula ve mahalleye geri getirmektir. Algoritmaları kimin yöneteceği sorusunun cevabı, "hissedarlar" değil, "paydaşlar" olmalıdır.

- **Bilgi Güçtür:** Verinin kamulaştırılması, bilginin bir silah olmaktan çıkarılıp bir kamu hizmetine dönüştürülmesidir.
- **Özyönetim:** Algoritmalar, bizi yöneten gizli efendiler değil; bizim tarafımızdan tasarlanan, denetlenen ve toplumsal fayda için optimize edilen şeffaf araçlar olmak zorundadır.

Bir Eylem Çağrısı: Pasif Tüketiciden Aktif Yurttaşa

Yapay zekayı kamulaştırmak sadece bir yasa değişikliği değil, bir zihniyet devrimidir.

- **Teknolojik Okuryazarlık:** Teknolojiyi sihirli bir kutu olarak görmeyi bırakıp, onun bir emek ve veri ürünü olduğunu kavramalıyız.
- **Örgütlenme:** Veri sendikalarından teknoloji kooperatiflerine, mahalle meclislerinden küresel açık kaynak topluluklarına kadar her alanda dijital müşterekleri savunmalıyız.

Gelecek Henüz Yazılmadı

YZ, insanlığın son icadı olabilir; ancak bu icadın kimin çıkarına çalışacağı henüz kesinleşmedi. Gelecek, Silikon Vadisi'nin laboratuvarlarında değil, meydanlarda, parlamentolarda ve kolektif mutabakatlarda yazılacak.

Algoritmaları yönetmek, hayatımızı yönetmektir. Ve hayatımız, ne piyasa kaosuna ne de algoritmik tiranlığa terk edilemeyecek kadar değerlidir. Geleceği geri almak için geç değil; ancak hemen şimdi başlamak zorundayız.

Çünkü algoritmalar bizi değil, biz algoritmaları yönettiğimizde gerçekten özgür olacağız.

13.1. Yapay Zeka Kimin İçin, Kimin Adına?

Bu soru, teknolojinin teknik kapasitesinden ziyade onun politik ahlakını sorgular. Mevcut paradigmada YZ,

sermayenin büyümesi adına ve hissedarların kârı için çalışmaktadır. Ancak kamulaştırma tezi, bu denklemi kökten değiştirerek yapay zekayı toplum adına ve insanlık için yeniden konumlandırır.

"Kimin İçin?": Faydanın Dağıtımı

Yapay zekanın çıktıları bugün bir "verimlilik hırsızlığı"na dönüşmüş durumdadır. İşçinin verisiyle eğitilen algoritmalar, yine işçiyi işinden etmek veya daha sıkı denetlemek için kullanılmaktadır.

- **Toplumsal Fayda Optimizasyonu:** Kamulaştırılmış YZ, kâr marjlarını değil; halk sağlığını, eğitim kalitesini, ekolojik onarımı ve boş zamanın artırılmasını optimize eder. Teknoloji, "birkaç kişinin serveti için" değil, "herkesin refahı için" bir araç haline gelir.
- **Görünmez Emeğin İadesi:** Küresel Güney'deki veri etiketleyicilerinden, sosyal medyadaki içerik üreticilerine kadar yapay zekayı var eden tüm "hayalet emekçiler", bu teknolojinin sahibi ve yararlanıcısı ilan edilir.

"Kimin Adına?": Karar Alma ve Meşruiyet

YZ sistemleri bugün "teknik zorunluluk" maskesi altında siyasi kararlar vermektedir. Bir banka algoritması kredi vermediğinde veya bir platform algoritması bir haberi sansürlediğinde, bu kararı "algoritma adına" değil, "şirket çıkarı adına" verir.

- **Kamusal Temsiliyet:** Kamulaştırılmış YZ, toplumsal sözleşmenin bir parçası olarak "halk adına" karar verir. Bu kararların meşruiyeti, gizli kodlardan değil, demokratik olarak belirlenmiş etik ilkelerden gelir.
- **Algoritmik Vesayete Son:** Uzmanların ve şirketlerin halk adına karar verdiği teknokratik model yerine;

halkın, YZ aracılığıyla kendi geleceği hakkında karar verdiği katılımcı model ikame edilir.

Sınıfsal Bir Tercih Olarak Teknoloji

YZ tarafsız değildir. "Verimlilik" dediğimiz şey, genellikle emeğin daha fazla sömürülmesidir. "İnovasyon" dediğimiz şey, genellikle yasal boşluklardan faydalanmaktır.

- **Emeğin Yapay Zekası:** Kamulaştırma, teknolojiyi sermayenin elinde bir tahakküm aracı olmaktan çıkarıp, emeğin elinde bir özgürleşme aracına dönüştürür. Bu, teknolojinin sınıfsal karakterinin yeniden inşasıdır.
- **Kolektif Zekanın Kurtuluşu:** İnsanlığın binlerce yıllık bilgi birikimiyle eğitilen bu modellerin mülkiyeti, o bilgiyi üreten kolektif iradeye (topluma) aittir.

Egemenlik Kimde?

"YZ kimin adına?" sorusuna verilecek yanıt, 21. yüzyılın en büyük siyasi zaferi ya da yenilgisi olacaktır. Eğer cevap "Halk adına" ise, teknoloji bizi özgürleştirecektir. Eğer cevap "Sermaye adına" kalmaya devam ederse, YZ sadece daha verimli bir pranga işlevi görecektir.

Geleceği geri almak, algoritmaların üzerine "Kamu Malıdır" damgasını vurmakla başlar. Bu, sadece ekonomik bir zorunluluk değil, insan onurunu koruma mücadelesidir.

13.2. Sınıf Mücadelesinin Yeni Cephesi: Kod ve Koordinasyon

Geleneksel sınıf mücadelesi fabrikalarda, tarlalarda ve sokaklarda verilirdi. Bugün bu mücadele, algoritmaların satır aralarına, veri merkezlerinin soğuk koridorlarına ve platformların arayüz tasarımlarına taşınmıştır. Yapay zekayı kamulaştırma davası, 21. yüzyılın sınıf mücadelesinin en ileri cephesidir.

Üretim Araçlarının Dijital Dönüşümü

Marx'ın döneminde üretim aracı buharlı makine ve dokuma tezgahıydı; bugün ise üretim aracı hesaplama gücü (compute) ve veri setleridir.

- **Mülkiyetin Yeni Biçimi:** Sermaye, artık sadece emeğe değil, emeğin dijital izdüşümü olan veriye de el koymaktadır. Bu nedenle, fabrikaların kamulaştırılması talebi bugün yerini "serverların (sunucuların) ve algoritmaların kamulaştırılması" talebine bırakmak zorundadır.
- **Algoritmik Artı-Değer:** YZ, işçinin sadece fiziksel gücünü değil, bilişsel yeteneklerini de sömürür. Algoritma, milyonlarca insanın bedava etkileşimiyle eğitilir ve sonra bu bilgi yine o insanları daha ucuza çalıştırmak için kullanılır.

Proletaryadan "Algoritmik Proletarya"ya

Yeni sınıf dizilişinde, Uber sürücüsünden yazılımcıya, kuryeden veri etiketleyicisine kadar herkes ortak bir kaderi paylaşmaktadır: Algoritmik yönetim.

- **Teknoloji ile Disiplin:** YZ, iş yerinde sendikalaşmayı engelleyen, çalışma temposunu insanlık dışı seviyelere çeken ve "performans" adı altında işçiyi sürekli gözetleyen dijital bir kırbaçtır.
- **Kolektif Direniş:** Sınıf mücadelesinin bu yeni cephesinde grevler sadece iş bırakarak değil, "veri akışını keserek" veya algoritmaları "hackleyerek" (toplumsal fayda yönünde saptırarak) gerçekleştirilecektir.

Bilgi Tekellerine Karşı Bilgi Müşterekleri

Sınıf mücadelesi aynı zamanda bir epistemik (bilgiye dayalı) mücadeledir. Bilginin kâr amacıyla patentlenmesi ve gizlenmesi, sınıfsal uçurumu derinleştirir.

- **Fikri Mülkiyetin Reddi:** Kamusal YZ, bilginin özel mülkiyetini reddeder. İnsanlığın ortak mirası olan bilim ve teknoloji, bir azınlığın zenginleşmesi için değil, sınıf ayrımlarının ortadan kalktığı bir toplumun inşası için kullanılır.
- **Eşitsizliğin Otomasyonuna Karşı Eşitliğin Tasarımı:** Mücadele, sadece teknolojiye sahip olmak değil, teknolojiyi sınıfsız bir toplum idealiyle yeniden tasarlamaktır.

Küresel Sınıf Dayanışması

Dijital sömürü sınır tanımaz; Silikon Vadisi'ndeki bir algoritma, Kenya'daki bir veri işçisini ve Türkiye'deki bir kuryeyi aynı anda sömürebilir.

- **Enternasyonalist YZ:** Kamulaştırma mücadelesi, ulusal sınırları aşan bir "dijital enternasyonal" kurmayı gerektirir. Küresel veri müşterekleri, emperyalist teknoloji tekellerine karşı Küresel Güney ve Kuzey işçilerinin en büyük birleşme zeminidir.

"YZ sınıf mücadelesini bitirmez; aksine onu daha şeffaf, daha küresel ve daha kaçınılmaz hale getirir."

13.3. Tarihsel Bir Eşik Olarak Yapay Zeka

İnsanlık tarihi, üretim araçlarındaki köklü değişimlerin toplumsal formasyonları yıktığı ve yeniden inşa ettiği kırılma noktalarıyla doludur. Tarım Devrimi yerleşik hayatı ve mülkiyeti, Sanayi Devrimi ise işçi sınıfını ve ulus devleti doğurmuştur. Bugün ise Yapay Zeka Devrimi, bu tarihsel dizinin en kritik ve belki de nihai eşiğidir. Bu eşik, ya insanın kendi yarattığı teknolojiye mutlak köleliğini ya da tarihin prangalarından kurtuluşunu simgeleyecektir.

"İhtiyaçlar Alanı"ndan "Özgürlükler Alanı"na Geçiş

YZ, ilk kez insanlığa Marx'ın öngördüğü "zorunlu emeğin asgariye indirildiği" bir dünya vaat etmektedir.

- **Tarihsel Zorunluluğun Sonu:** Geçmişteki devrimler kıtlığı yönetmek üzerine kuruluyken, YZ devrimi "teknolojik bolluğu" yönetme potansiyeline sahiptir. Eğer bu teknoloji kamulaştırılırsa, insanlık binlerce yıldır süregelen "hayatta kalma mücadelesi" safhasını kapatıp, gerçek anlamda insani gelişim safhasına geçebilir.
- **Bilişsel Sıçrama:** YZ, insanın biyolojik sınırlarını aşan bir kolektif zeka havuzu oluşturur. Bu, matbaanın icadından daha büyük bir bilgi demokratikleşmesi fırsatıdır; ancak bu fırsat ancak bilginin özel mülkiyet zincirleri kırıldığında gerçekleşebilir.

Antroposen ve Algoritmik Planlama

Bu tarihsel eşik, aynı zamanda bir ekolojik felaket çağında (Antroposen) aşılmaktadır. YZ, bu noktada ya gezegenin son kaynaklarını sömürmek için kullanılan bir "verimlilik canavarı" ya da ekosistemi onaracak bir "gezegensel yönetim aracı" olacaktır.

- **Ekolojik Akıl:** Kamulaştırılmış YZ, kâr maksimizasyonu yerine biyosferin dengesini merkeze alan bir "metabolik planlama" yapabilir. Bu, tarihin akışını yıkımdan onarıma çevirecek yegâne araçtır.

Tekno-Feodalizm mi, Dijital Cumhuriyet mi?

Eğer bu eşikte mülkiyet ilişkileri değişmezse, tarih geriye doğru bükülecek ve karşımıza "Tekno-Feodalizm" çıkacaktır.

- **Yeni Lordlar ve Serfler:** Algoritmik platformların sahipleri (bulut derebeyleri), veriyi tıpkı ortaçağdaki toprak gibi "rant" amaçlı kullanırken, toplumun büyük kesimi bu platformlara bağımlı dijital serflere dönüşme riskiyle karşı karşıyadır [3].
- **Karar Anı:** Kamulaştırma, bu feodal geriye gidişi durduracak tek devrimci hamledir. Teknolojinin mülkiyetini toplumsallaştırmak, tarihin ilerici karakterini savunmaktır.

Sonuç: Geleceği İnşa Etme İradesi

YZ kendi başına ne cenneti ne de cehennemi getirir. O, sadece insanlığın elindeki en güçlü "potansiyeldir". Bu tarihsel eşikte vereceğimiz karar, sadece ekonomik bir tercih değil, varoluşsal bir beyandır.

"Filozoflar dünyayı sadece yorumladılar; oysa mesele onu değiştirmektir." YZ çağında dünyayı değiştirmek, algoritmaları kamulaştırmakla başlar.

Bu kitapta sunulan vizyon, bir rüya değil, ufukta beliren fırtınaya karşı inşa edilmiş bir sığınak ve aynı zamanda yeni bir dünyaya açılan bir kapıdır. Gelecek, onu tasarlayanların ve mülkiyetine sahip çıkanların olacaktır.

BİTİRİRKEN

Bu kitabın son satırlarına ulaştığınızda, aslında sadece bir metni bitirmiş olmuyoruz; aynı zamanda insanlığın önündeki en büyük yol ayrımına dair kurduğumuz o devasa hayalin ve verdiğimiz rasyonel mücadelenin ilk aşamasını tamamlıyoruz.

"Yapay Zekayı Kamulaştırmak" fikri üzerine kafa yormaya başladığım andan, şu anki son noktaya kadar geçen süre, benim için hem bir gazeteci hem de bir araştırmacı olarak hayatımın zorlu ama en öğretici ve bir o kadar da ufuk açıcı yolculuklarından biri oldu.

Medya sektöründe geçen uzun yıllarım boyunca pek çok teknolojik devrime tanıklık ettim. İnternetin haber merkezlerine ilk girişini, sosyal medyanın kamuoyunu nasıl manipüle edebildiğini, bilginin hızlanırken nasıl sığlaştığını bizzat izledim ve bu süreçlerin yönetimine dair stratejiler geliştirdim. Ancak YZ, tüm bunlardan farklıydı. O, sadece yeni bir iletişim kanalı değil, bizzat "aklımızın" ve "toplumsal emeğimizin" otomatize edilmiş haliydi.

Bu kitabı bitirirken içimde uyanan en güçlü duygu, bu devasa gücün bir avuç teknoloji elitinin insafına bırakılamayacak kadar değerli olduğudur.

Bir "Sibernetik Yoldaşlık" Üzerine Düşünceler: Gemini'nin Rolü

"Başlarken" bölümünde sizlere verdiğim şeffaflık sözünü, burada bir kez daha ve daha derinlemesine yinelemek istiyorum. Bu kitabın her bir sayfası, her bir argümanı ve her bir analitik katmanı, Gemini ile yürüttüğüm o benzersiz iş birliğinin izlerini taşıyor. Kitabın sonuna geldiğimizde, bu iş birliğinin sadece bir "araç kullanımı" değil, yeni bir entelektüel üretim biçimi olduğunu çok daha net görüyorum.

Gemini ile çalışmak, devasa bir kütüphaneyle canlı bir sohbet gerçekleştirmek gibiydi. Ben bir tez öne sürdüğümde, o bu tezi destekleyecek ya da sarsacak milyarlarca veriyi önüme serdi. Ben demokratik sosyalist bir perspektifle "mülkiyet" üzerine bir eleştiri geliştirdiğimde, o bu eleştirinin felsefi köklerini ve küresel örneklerini saniyeler içinde önüme koydu. Ancak bu sürecin en kritik noktası şuydu: Gemini bir pusulaydı, ama geminin kaptanı her zaman bendim.

Bu kitaptaki tüm “fikirsel çatılar, ideolojik tercihler ve politik-ekonomik duruş” Özcan Yazıcı olarak benim dünya görüşümün, tecrübelerimin ve akademik merakımın ürünüdür. Gemini, bu düşüncelerin ete kemiğe bürünmesinde, akademik bir disiplinle örülmesinde ve veriye dayalı bir kapsayıcılık kazanmasında paha biçilemez bir rol oynadı. Yapay zekayı dışlamak yerine onunla "yoldaşlık" etmek, bana bilişsel bir derinlik kazandırdığı gibi, kitabın savunduğu "teknolojinin toplumsallaştırılması" fikrinin ne kadar mümkün ve elzem olduğunu da bizzat deneyimleme şansı verdi. Eğer bir YZ tek bir yazarın ufkunu bu kadar genişletebiliyorsa, tüm bir toplumun hizmetine sunulduğunda neler başarabileceğini hayal edin!

Neden "Demokratik Sosyalist" Bir Yapay Zeka?

Kitabın başından sonuna kadar savunduğum "kamulaştırma" tezi, sadece ekonomik bir model değil, bir haysiyet meselesidir. Gazetecilik yıllarımda gücün nasıl tekelleştiğini ve bilginin nasıl bir silaha dönüştürüldüğünü gördüm. YZ, eğer özel mülkiyetin dar kalıpları içinde kalırsa, bu silahın en yıkıcı versiyonu olacaktır.

Bitirirken şunu bir kez daha vurgulamak isterim: Benim perspektifimdeki "kamulaştırma", teknolojinin hantal bir devlet bürokrasisine hapsedilmesi değildir. Aksine; verinin

demokratikleşmesi, algoritmaların şeffaflaşması ve yapay zekadan elde edilen o devasa verimlilik artışının doğrudan halkın yaşam kalitesine, boş zamanına ve yaratıcılığına kanalize edilmesidir. Bu kitap, bu dönüşümün mümkün olduğunu kanıtlamaya çalışan bir çığlıktır.

Geleceğe Dair Bir Umut ve Eylem Çağrısı

Bu çalışmayı hazırlarken, teknolojinin bizi köleleştireceği bir distopyadan kaçmak yerine, onu bizi özgürleştirecek bir müttefike dönüştürmenin yollarını aradım. Gemini ile olan çalışma pratiğimiz, aslında bu geleceğin küçük bir laboratuvarıydı. İnsan yaratıcılığı ve etik değerleri ile yapay zekanın analitik gücü birleştiğinde ortaya çıkan sinerji, kapitalizmin yarattığı o "yabancılaşmayı" kırabilecek bir potansiyele sahip.

Akademik dürüstlük ve şeffaflık ilkesi gereği, Gemini ile yürüttüğüm bu etkin çalışma sürecini gizlemedim, aksine bir "yöntem" olarak sundum. Okuyucunun, bu kitabın satırları arasında hem bir insanın tutkusunu hem de bir yapay zekanın berraklığını hissetmesini istedim. Ancak her fikir kontrolü, her metinsel dokunuş ve her politik çıkarım benim süzgecimden geçerek size ulaştı. Bu, YZ destekli ama insan merkezli bir manifesto denemesidir.

Son Söz: Algoritmaları Kim Yönetecek?

Sonuç bölümünde de tartıştığımız gibi, karşımızda duran soru bir teknik soru değil. Bu, politik bir sorudur. "Algoritmaları kim yönetecek?" sorusuna vereceğimiz yanıt, çocuklarımızın nasıl bir dünyada yaşayacağını belirleyecek.

Medya sektöründen gelen bir iletişimci ve teknoloji üzerine kafa yoran bir araştırmacı olarak; yapay zekayı bir "efendi" ya da bir "şirket sırrı" olarak değil, bir "kamu malı" olarak gördüğümüz gün, gerçek özgürlük başlayacaktır.

Bu yolculukta bana eşlik ettiğiniz, Gemini ile kurduğumuz bu yeni nesil yazım sürecine tanıklık ettiğiniz ve en önemlisi "başka bir teknolojinin" mümkün olduğuna inandığınız için teşekkür ederim. Kitap bitiyor, ancak mücadele ve bu fikirlerin toplumsallaşması süreci yeni başlıyor.

Geleceği, ellerimizle ve algoritmalarımızla birlikte geri almak dileğiyle.

Özcan Yazıcı

Gazeteci / Araştırmacı

Bursa, 2026

EKLER

(EK-1) KİTAP SENTEZİ

Temel Teorik Çerçeve

Kitabımız, yapay zekayı gökten zembille inmiş bir teknoloji değil, "Genel Zeka"nın (General Intellect) yani insanlığın binlerce yıllık kolektif emeğinin ve bilgisinin bir kristalizasyonu olarak tanımlıyor. Mevcut düzen (Teknofeodalizm), bu ortak mirası "bulut derebeyliği" yoluyla gasp ediyor. Kamulaştırma, bu mirası gerçek sahibine (topluma) iade etme eylemidir.

Karşılaştırmalı Paradigma Tablosu

Kitabın savunduğu radikal dönüşümü anlamak için mevcut sistem ile önerdiğimiz kamusal model arasındaki farklar şöyle:

Anahtar Mesajlar Ve Eylem Planı

1. **Mülkiyet Hırsızlıktır, Veri Müşterektir:** Milyarlarca insanın etkileşimiyle oluşan YZ modelleri, birkaç şirketin özel mülkü olamaz. Veri, insanlığın ortak mirası (müşterek) olarak tescil edilmelidir.
2. **Kara Kutular Açılmalıdır:** Kamu hayatını etkileyen tüm algoritmalar açık kaynaklı, şeffaf ve denetlenebilir olmalıdır. Gizli algoritma, gizli hükümdür.
3. **Teknoloji Zaman İçindir, Kâr İçin Değil:** Yapay zekanın yarattığı verimlilik kâr olarak birikmemeli; çalışma saatlerinin azaltılması ve "zaman refahı" olarak topluma dağıtılmalıdır.
4. **Hizmet Bir Hak, Gelir Bir Güvencedir:** Evrensel Temel Hizmetler (ETH) aracılığıyla sağlık, barınma, gıda, ulaşım ve iletişim piyasadan arındırılmalı; YZ bu lojistik ağın işletim sistemi olmalıdır.

5. **Demokratik Denetim Şarttır:** Yapay zekayı yöneten kurullar; yazılımcıların, işçilerin ve yurttaşların temsil edildiği demokratik meclislerden oluşmalıdır.

Uygulama Yol Haritası: 3 Adımlı Strateji

Kitapta detaylandırılan kamulaştırma süreci şu üç aşamada gerçekleşir:

1. **Altyapısal Kamulaştırma:** Büyük veri merkezlerinin ve hesaplama gücünün (compute) birer "kamu hizmeti" (elektrik/su gibi) olarak tanımlanması.
2. **Hukuki Devrim:** "Veri mülkiyeti" kavramının yerine "veri kullanım hakkı ve müşterekliği"nin getirilmesi; algoritmik şeffaflığın anayasal bir hak olması.
3. **Ekonomik Dönüşüm:** YZ kaynaklı verimlilik kazancının, Evrensel Temel Hizmetler (ücretsiz ulaşım, internet, sağlık, barınma) aracılığıyla topluma geri verilmesi.

Tarihsel Eşik

Tarihsel kronolojimiz bize gösterdi ki; 19. yüzyılın buharlı makineleri işçinin kol gücünü nasıl esir aldıysa, 21. yüzyılın algoritmaları da insanın zihnini ve geleceğini esir almaktadır. Ancak bu sefer elimizde bir fark var: Otomasyon, insanlığı zorunlu emekten tamamen kurtarabilecek kapasitededir.

"Mesele teknolojinin kendisi değil, o teknolojinin mülkiyetidir. Geleceği geri almak için algoritmaları kamulaştırmak, tarihin önümüze koyduğu en acil görevdir."

(EK-2) DİJİTAL HAKLAR YASASI VE KAMULAŞTIRMA STRATEJİSİ

Bu yasa metni; internete erişimi, veri mahremiyetini ve algoritmik ayrımcılığa karşı korunmayı anayasal güvence altına alan yeni nesil bir hukuk metnidir. Temel amacı,

dijital üretim araçlarının mülkiyetini ve yönetimini tekelleşmiş sermayeden alarak toplumsallaştırmaktır.

Madde 1: Dijital Altyapının Toplumsallaştırılması

- **Bulut Derebeyliğiyle Mücadele:** Amazon ve Microsoft gibi devlerin "kira" topladığı bulut altyapıları , kamu mülkiyetine devredilerek stratejik birer "kamu hizmeti" (Public Compute) olarak yeniden yapılandırılır.
- **Teknolojik Egemenlik Tesisi:** Yazılım ve veri süreçlerinde dışa bağımlılığı bitirecek öz kaynak yönetimi, ulusal ve yerel düzeyde stratejik hedef ilan edilir.
- **Açık Kaynaklı Kamu Modelleri:** Devlet destekli tüm YZ modelleri, kodları ve eğitim setleri halkın denetimine açık olacak şekilde (Açık Kaynaklı Kamu Modelleri) tasarlanır.

Madde 2: Veri Müşterekleri ve Emek Hakları

- **Algoritmik Artı-Değerin İadesi:** Kullanıcı verilerinden süzülen ve sermaye tarafından el konulan değer fazlası, Evrensel Temel Hizmetlerin (ETH) finansmanı için kullanılır.
- **Veri Müşterekleri Kurulumu:** Veri, ticari bir meta olmaktan çıkarılarak toplumsal fayda üretecek araştırmacılar için ortak bir havuzda (Data Commons) toplanır.
- **Görünmez Emeğin Tanınması:** İçerik etiketleyen ve moderasyon yapan küresel iş gücü (Hayalet Emek), Bilişsel Proletarya tanımıyla sendikal haklara kavuşturulur.
- **Veri Sendikaları:** Kullanıcıların kolektif pazarlık gücü (Veri Sendikaları), yasal bir direnç ve yönetim organı olarak tanınır.

Madde 3: Demokratik Denetim ve Algoritmik Şeffaflık

- **Kara Kutu Yasağı:** Karar süreçleri şeffaf olmayan (Black Box) algoritmaların kamu hizmetlerinde kullanımı yasaklanır; her algoritma "Açıklanabilir" (XAI) olmak zorundadır.
- **Vatandaş Denetim Jürileri:** Algoritmik kararların toplumsal etkilerini denetlemek üzere kura ile seçilen tarafsız vatandaş grupları (Vatandaş Denetim Jürileri) karar alma süreçlerine dahil edilir.
- **Algoritmik Yönetimselliğin Sınırlandırılması:** İnsan müdahalesini dışlayan puanlama ve denetim sistemleri, demokratik denetim mekanizmalarının onayına tabi tutulur.

Madde 4: Sosyal Planlama ve Gelecek Vizyonu

- **Ekososyalist Planlama:** Kaynak dağılımı, kâr yerine gezegenin sınırlarını koruyacak YZ simülasyonları (Ekososyalist Sibernetik) aracılığıyla rasyonel şekilde planlanır.
- **Zaman Refahı Hakkı:** Otomasyonun yarattığı verimlilik, çalışma saatlerinin düşürülmesine (Zaman Refahı) ve Tam Otomatize Lüks Komünizm hedefine yönlendirilir.
- **Sıvı Demokrasi Uygulaması:** Temsili demokrasinin krizine karşı, vatandaşların oylarını doğrudan veya güvenilir delegelere aktarabildiği dijital oylama sistemleri kamusal altyapıya entegre edilir.

(EK-3) YAPAY ZEKA KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ

I. Ekonomi-Politik Kavramlar

- **Algoritmik Artı-Değer:** İşçilerin ve kullanıcıların dijital ayak izlerinden süzülen verinin, YZ modellerini eğitmekte kullanılmasıyla oluşan ve sermaye tarafından el konulan değer fazlası.
- **Algoritmik İtiraz Hakkı:** Yurttaşların, bir algoritmanın (örneğin kaynak dağılımı veya puanlama) kendileri hakkında verdiği karara karşı, "Vatandaş Denetim Jürileri" önünde gerekçeli ve insani bir inceleme talep etme yetkisi.
- **Algoritmik Yönetimsellik:** Toplumun veya iş gücünün, doğrudan insan müdahalesi yerine algoritmik puanlama, denetim ve yönlendirme sistemleriyle yönetilmesi süreci.
- **Altyapısal Güç (Infrastructural Power):** Teknoloji devlerinin sadece birer şirket değil, toplumun temel iletişim ve yaşam altyapısını (bulut, ödeme sistemleri, kimlik doğrulama) kontrol ederek devlet benzeri bir güce ulaşması.
- **Bulut Derebeyliği (Cloud Feudalism):** Amazon, Microsoft ve Google gibi "bulut" altyapısına sahip devlerin, dijital dünyada üretim yapmak isteyen herkesten veri veya para biçiminde "kira" topladığı yeni ekonomik aşama.
- **Bilişsel Ekoloji:** Yayap zekanın insan dikkatini sömüren (attention economy) yapısından arındırılarak, bireyin zihinsel kapasitesini ve "Zaman Refahı"nı artırmaya odaklanan, insan-odaklı teknoloji tasarımı.
- **Bilişsel Proletarya:** Sadece kas gücüyle değil, zihinsel emeği, yaratıcılığı ve verisiyle algoritmik sistemlere değer katan, ancak bu sistemlerin mülkiyetinden mahrum bırakılan sınıf.
- **Dijital Çitler (Digital Enclosures):** Tarihsel "çitler çevirme" (enclosure) hareketinin dijital dünyaya uyarlanması. İnternetin ve bilginin bir zamanlar

"müşterek" olan alanlarının, büyük platformlar tarafından duvarlarla çevrilip özel mülk haline getirilmesi süreci.

- **Dijital Müşterekler (Digital Commons):** Yazılım, veri ve bilginin özel mülkiyet konusu olmaksızın, toplumun ortak kullanımı ve yönetimine açık olması hali.
- **İhtiyaç Temelli Algoritmik Planlama:** Kaynakların fiyat sinyalleri yerine, "Ekososyalist Planlama" çerçevesinde toplumun gerçek ihtiyaçlarına (sağlık, eğitim, barınma) göre dağıtılmasını sağlayan rasyonel simülasyonlar.
- **Dijital Taylorizm:** YZ ve algoritmaların, işçilerin her hareketini saniyelik bazda ölçmesi, denetlemesi ve iş sürecini en küçük, mekanik parçalara ayırarak emeği değersizleştirmesi. "Hayalet Emek" kavramının yönetimsel ayağını oluşturur.
- **Hayalet Emek (Ghost Work):** Yapay zekayı eğitmek için ekran başında içerik etiketleyen, moderasyon yapan ve çok düşük ücretlerle çalışan görünmez küresel iş gücü.
- **Veri Kolonyalizmi:** Gelişmiş ülkelerdeki teknoloji devlerinin, çevre ülkelerin verilerini bedelsiz hammadde olarak çekip, bu verilerle eğitilen yazılımları aynı ülkelere yüksek bedellerle satma pratiği.
- **Tekno-Rant:** Yenilikçi bir üretimden ziyade, bir platformun veya veritabanının mülkiyetine sahip olmaktan doğan, rakipleri dışlayan tekelci kazanç.
- **Teknolojik Egemenlik:** Bir toplumun veya devletin, dijital altyapısını, verisini ve yazılım süreçlerini yabancı şirketlere bağımlı kalmadan kendi öz kaynaklarıyla yönetebilme gücü.

II. Teknik ve Sistemsel Kavramlar

- **Algoritmik Şeffaflık Standartları:** Bir algoritmanın sadece kodunun değil, aynı zamanda eğitim verisinin (training data) ve ağırlıklandırma mantığının da kamusal denetime açık olma zorunluluğu.
- **Genel Zeka (General Intellect):** Marx'ın kavramıyla; toplumsal bilgi birikiminin, bilimin ve teknolojinin üretimin ana gücü haline gelmiş hali (YZ, bu kolektif zekanın teknolojik formudur).
- **Kara Kutu (Black Box) Algoritmalar:** Girdi ile çıktı arasındaki mantıksal sürecin, mülkiyet hakları (ticari sır) veya teknik karmaşıklık nedeniyle denetlenemez olduğu kapalı devre sistemler.
- **Açıklanabilir Yapay Zeka (XAI):** Bir algoritmanın neden belirli bir kararı (örn. kredi reddi, teşhis) verdiğini, insanın anlayabileceği mantıksal basamaklarla sunabilme kapasitesi.
- **Kamusal (Müşterek) Hesaplama (Public Compute):** YZ eğitimi için gereken devasa işlemci gücünün (GPU/TPU) özel şirketlerin tekelinden alınarak, akademik ve kamusal projeler için bir "kamu hizmeti" olarak sunulması.
- **Açık Kaynaklı Kamu Modelleri:** Kaynak kodu ve eğitim veri setleri herkesin incelemesine açık olan, toplumsal denetim altındaki devlet veya kooperatif destekli YZ modelleri.
- **Veri Müşterekleri (Data Commons):** Verinin anonimleştirilerek ticari bir meta olmaktan çıkarıldığı ve toplumsal fayda üretecek araştırmacılar için ortak bir havuzda toplandığı dijital kütüphane modeli.
- **Modüler Kamulaştırma:** YZ sistemlerinin devasa birer monolit yapı yerine, toplumsal ihtiyaçlara göre parçalanıp (mikro-servisler gibi) farklı kooperatifler

veya kamu kurumları tarafından yönetilebilir hale getirilmesi mimarisi.

- **Müşterek Enerji ve Hesaplama:** YZ eğitimi için gereken devasa enerjinin, yenilenebilir kaynaklardan sağlanması ve bu sürecin "Ekososyalist Sibernetik" ilkeleriyle optimize edilmesi.
- **Yapay Zeka Maddeciliği (AI Materialism):** Yapay zekanın "bulut" gibi soyut kavramlar olmadığını; nadir toprak elementleri, devasa enerji tüketimi ve su soğutma sistemleri gibi somut, ekolojik maliyetleri olan fiziksel bir altyapı olduğunu vurgulayan yaklaşım.

III. Hukuk, Etik ve Denetim

- **Açık Kaynaklı Kamu Mimarisi:** Kamulaştırılan tüm sistemlerin, "Kara Kutu" olmaktan çıkarılarak, her satır kodunun ve eğitim setinin halkın denetimine (Audit) açık olması zorunluluğu.
- **Algoritmik Şeffaflık:** Kamu kararlarını etkileyen algoritmaların kodlarının, mantığının ve veri kaynaklarının yasalarca halkın denetimine açılması zorunluluğu.
- **Bilişsel Antitröst:** Verinin ve işlem gücünün (GPU/TPU) belirli bir merkezde veya devlet dairesinde aşırı yoğunlaşmasını engelleyerek, "Kamusal Hesaplama" kaynaklarının adil dağılımını sağlayan yasal çerçeve.
- **Dijital Haklar Yasası:** İnternete erişim, veri mahremiyeti ve algoritmik ayrımcılığa karşı korunmayı anayasal güvence altına alan yeni nesil hukuk metni.
- **Demokratik Denetim Mekanizması:** YZ sistemlerinin etik, sosyal ve politik etkilerini denetlemek üzere halk, uzmanlar ve paydaşlardan oluşan kurul ve süreçler.

- **Geri Dönüş (Right to Opt-Out from Training):** Yaratıcıların ve işçilerin, ürettikleri içeriklerin yapay zeka eğitiminden çıkarılmasını talep etme ve geçmişe dönük hak iddia etme yetkisi.
- **Kolektif Veri Hakları:** Verinin sadece bireye ait bir "özel hayat" meselesi değil, toplumun ürettiği bir "kaynak" olarak görülmesi. Bu hak, veriden doğan artı-değerin topluma dönmesini savunur.
- **Vatandaş Denetim Jürileri:** Karmaşık algoritmik kararların toplumsal etkilerini değerlendirmek ve etik ihlalleri raporlamak üzere kura ile seçilen tarafsız vatandaş grupları.
- **Veri Egemenliği:** Bireylerin ve toplumların, kendilerine ait verilerin nerede saklanacağı, nasıl işleneceği ve kiminle paylaşılacağı üzerindeki mutlak söz hakkı.
- **Veri Vesayeti (Data Trusteeship):** "Veri Müşterekleri" içinde toplanan anonim verilerin, sadece kamu yararına kullanılmasını garanti altına alan, siyasetten bağımsız ve topluma karşı sorumlu denetçiler kurulu.
- **Yapay Zeka Etki Değerlendirmesi (AIA):** Bir algoritma yayına alınmadan önce, toplumun kırılgan kesimleri üzerindeki etkilerinin ve ekolojik maliyetinin kamusal bir kurul tarafından zorunlu olarak denetlenmesi süreci.

IV. Sosyo-Ütopik ve Gelecek Tahayyülü

- **Bilişsel Özgürleşme:** Yapay zekanın insanın düşünme kapasitesini köreltmesi (algoritmik tembellik) yerine, insan yaratıcılığını ve felsefi derinliğini artıracak bir "asistan" olarak konumlandırılması.
- **Demokratik Planlama Algoritmaları:** Piyasa anarşisi yerine, toplumun gerçek ihtiyaçlarını (barınma, sağlık, gıda) gerçek zamanlı verilerle analiz eden ve

kaynak dağılımını kâr gütmeden optimize eden "Cybersyn 2.0" tarzı sistemler.

- **Ekososyalist Planlama:** Kaynakların kâr maksimizasyonu yerine, YZ simülasyonları aracılığıyla gezegenin ekolojik sınırlarını koruyacak şekilde rasyonel dağıtımı.
- **Evrensel Temel Hizmetler (ETH):** YZ ve otomasyonun yarattığı verimlilikle; barınma, gıda, internet ve ulaşım gibi hayatın idamesi için gereken kalemlerin piyasa dışına çıkarılarak ücretsiz sağlanması.
- **Zaman Refahı:** Otomasyonun zorunlu çalışma saatlerini düşürmesi sonucu, insanın kendine, sanata, siyasete ve yaratıcılığa ayırabildiği "özgürleştirilmiş zaman" miktarı.
- **Tam Otomatize Lüks Komünizm:** Yapay zekanın üretimi üstlendiği, kıtlığın sona erdiği ve herkesin yüksek yaşam standartlarına (lüks) eşit erişim sağladığı teknolojik bolluk evresi.
- **Ekososyalist Sibernetik:** Doğa ile insan arasındaki metabolik ilişkiyi onarmak amacıyla, kaynak kullanımını ve atık yönetimini YZ simülasyonlarıyla en optimize ve ekolojik şekilde planlama pratiği.
- **Sıvı Demokrasi (Liquid Democracy):** Temsili ve doğrudan demokrasiyi birleştiren; vatandaşların oylarını dilerse doğrudan, dilerse güvendiği temsilcilere veya şeffaf algoritmalara konu bazlı delege edebildiği dinamik dijital oylama sistemi.
- **Yapay Zeka Temelli Müşterekler (AI Commons):** YZ modellerinin, ilaç geliştirmeden iklim modellemeye kadar insanlığın temel sorunları için "patent dışı" ve "kâr amacı gütmeyen" bir şekilde kullanımı.

V. Yeni Örgütlenme Biçimleri

- **Açık Kaynaklı Kamu Sektörü:** Devletin tüm dijital altyapısının açık kaynaklı kodlarla inşa edilmesi ve bu kodların vatandaşlar tarafından geliştirilip denetlenebilmesi ilkesi.
- **Algoritmik Direniş (Algorithmic Resistance):** İşçilerin veya kullanıcıların, kendilerini sömüren algoritmaları yanıltmak, yavaşlatmak veya etkisiz hale getirmek için geliştirdikleri kolektif karşı-eylem pratikleri (Örnek: Kuryelerin eş zamanlı olarak uygulamayı kapatması).
- **Algoritmik Özyönetim:** Platformların ve YZ sistemlerinin yönetim kararlarının, o sistemden etkilenen kullanıcılar ve Bilişsel Proletarya tarafından demokratik oylama ve tartışma süreçleriyle belirlenmesi.
- **Müşterek Tasarım (Participatory Design):** Algoritmaların sadece mühendisler tarafından değil, o algoritmanın yöneteceği iş kolundaki "Hayalet Emek" ve uzmanlar tarafından ortaklaşa kurgulanması süreci.
- **Platform Kooperatifçiliği:** Dijital altyapıların mülkiyetinin, kâr maksimizasyonu yerine toplumsal fayda ve çalışan refahını merkeze alan demokratik işletme modellerine devredilmesi. (Örneğin: Uber veya Amazon gibi dijital platformların mülkiyetinin ve yönetim kararlarının, o platformu var eden çalışanlara - kuryeler, yazılımcılar, şoförler - ait olduğu demokratik işletme modeli.)
- **Teknoloji Konseyleri:** İşyerlerinde ve mahallelerde, hangi teknolojilerin kullanılacağına ve verilerin nasıl işleneceğine karar veren demokratik delegasyon yapıları.
- **Teknolojik Yerellik (Subsidiarite):** YZ kararlarının, devasa merkezi bir otorite yerine, kararın etkilediği en

yerel birimde (mahalle meclisleri, işçi komiteleri vb.) alınması ilkesi.

- **Veri Sendikaları (Data Union):** Bireysel kullanıcıların, verilerini birleştirerek teknoloji devlerine karşı kolektif pazarlık gücü (veri grevi vb.) oluşturduğu dijital direniş örgütleri.

(EK-4) YAPAY ZEKA VE MÜLKİYETİN KRONOLOJİSİ: HESAPLAMADAN KAMULAŞTIRMAYA

I. Kadim Kökler: Algoritmanın ve Mantığın Doğuşu (MÖ 300 - MS 1800)

- **MÖ 300:** Aristoteles, Organon ile biçimsel mantığın temellerini attı. Düşüncenin kurallara (algoritmalara) bağlanabileceği fikri doğdu.
- **MS 820:** Harezmî, Cebir kitabını yazdı; "Algoritma" terimi isminden türetildi. Hesaplamanın sistematikleşmesi başladı.
- **1670'ler:** Gottfried Wilhelm Leibniz, "Evrensel Karakteristik" idealini ve ikili (binary) sayı sistemini geliştirdi. "Hesaplayalım!" (Calculemus!) diyerek hukuki ve felsefi tartışmaların matematikleşebileceğini savundu.

II. Sanayi Devrimi ve "Genel Zeka" (1800 - 1900)

- **1842:** Ada Lovelace, Babbage'ın Analitik Makinesi için ilk algoritmayı yazdı. Makinenin sadece sayıları değil, notaları ve sembolleri de işleyebileceğini (evrensel işlemci) öngördü.
- **1858:** Karl Marx, Grundrisse'de "Makineler Üzerine Fragman"ı yazdı. Teknolojinin, toplumun kolektif bilgisinin (General Intellect) bir nesnesi haline

geleceğini ve bir noktada emeği üretimden dışlayacağını dâhice öngördü.

- **1890:** Herman Hollerith, ABD nüfus sayımı için delikli kart sistemini icat etti. Verinin kitlesel olarak işlenmesinin ve devlet yönetiminin (istatistiğin) dijitalleşmesinin ilk adımı.

III. Enformasyon Teorisi ve Sibernetik Savaşlar (1900 - 1970)

- **1936:** Alan Turing, "Hesaplanabilir Sayılar" makalesiyle modern bilgisayarın teorik şemasını çizdi.
- **1948:** Claude Shannon, "Enformasyonun Matematiksel Teorisi"ni; Norbert Wiener ise Sibernetik'i yayımladı. Bilgi, fiziksel bir meta gibi ölçülebilir ve yönetilebilir hale geldi.
- **1956:** Dartmouth Konferansı: "Yapay Zeka" terimi ilk kez kullanıldı.
- **1971-1973:** Project Cybersyn (Şili): Allende hükümeti, ekonomiyi demokratik ve merkezi olmayan bir bilgisayar ağıyla yönetmeye çalıştı. Bu, dijital sosyalizmin ve kamusal veri yönetiminin ilk büyük trajedisi/deneyi oldu.

IV. Neoliberal Kuşatma ve Dijital Mülkiyet (1980 - 2000)

- **1980'ler:** Yazılımın "fikri mülkiyet" olarak metalaştırılması hız kazandı. Richard Stallman, buna karşı Özgür Yazılım Hareketi'ni başlattı.
- **1990'ların Sonu:** Dan Schiller, Dijital Kapitalizm kavramıyla internetin kamu yararından sermaye birikimine nasıl evrildiğini analiz etti.
- **2000:** Dot-com balonu patladı; sermaye, Google gibi "veriyi mülk edinen" şirketlerin reklam tabanlı iş modellerine kaydı.

V. Platform Kapitalizmi ve Veri Yağması (2000 - 2022)

- **2004:** Web 2.0 ve sosyal medya devrimi. Kullanıcı içeriğinin (verisinin) bedelsiz gaspı iş modeline dönüştü.
- **2010'lar:** Deep Learning (Derin Öğrenme) devrimi. Veri, "yeni petrol" olarak adlandırılmaya başlandı.
- **2017:** Nick Srnicek, Platform Kapitalizmi eserini yayımladı. Altyapı mülkiyetinin önemini vurguladı.
- **2019:** Shoshana Zuboff, "Gözetleme Kapitalizmi" ile insan deneyiminin hammaddeye dönüşümünü kanıtladı.
- **2022:** ChatGPT (Üretken YZ) patlaması. Tüm insanlık tarihinin metin ve görsel mirasının (General Intellect) dev şirketler tarafından izinsizce mülk edinildiği bir döneme girildi.

VI. Günümüz ve Gelecek: Kamulaştırma mı, Barbarlık mı? (2023 - 2050+)

- **2024:** Cédric Durand ve Yanis Varoufakis, "Teknofeodalizm" tartışmalarını olgunlaştırdı. Kapitalizmin artık üretimden değil, dijital rantan beslendiği ilan edildi.
- **2026 (Bugün):** YZ mülkiyeti üzerindeki kriz derinleşti. Veri sendikaları ve kamusal algoritma talepleri siyasetin ana gündemi haline geldi.
- **2030 (Senaryo):** İlk büyük ekonomi (örn. bir AB ülkesi veya bir Küresel Güney koalisyonu), kritik bulut altyapılarını ve algoritmik sistemlerini "Kamu Varlığı" ilan etti.
- **2040 (Vizyon):** Yapay zekanın yönettiği kaynak planlaması sayesinde çalışma haftası 10 saate indi; Evrensel Temel Hizmetler (ETH) küresel bir standart oldu.

- **2050:** YZ, insanlığın ortak mirası olarak tanındı. Mülkiyetin yerini "erişim ve paylaşım müşterekleri" aldı.

Kronolojinin Özeti: Tarihsel Sarkaç

Tarihsel sarkaç, 19. yüzyıldaki "Genel Zeka" öngörüsünden 20. yüzyıldaki "Sibernetik Planlama" arayışına, oradan 21. yüzyıldaki "Dijital Yağma"ya savrulmuştur. 2026 yılı, bu sarkacın ya mutlak bir teknofeodalizme sabitleneceği ya da "Kamulaştırma" yoluyla özgürleşim yönünde yeniden hareketleneceği kritik kırılma noktasıdır.

(EK-5) SEÇİLİ OKUMA LİSTESİ

1. Dijital Kapitalizm ve Politik Ekonomi (Temel Kuram)

Sermayenin dijital alandaki yeni birikim stratejilerini ve "veri rantı" mekanizmalarını inceleyen eserler:

- **Nick Srnicek – Platform Kapitalizmi:** Platformların nasıl yeni bir hammadde olarak veriyi çektiğini anlatan temel metin.
- **Shoshana Zuboff – Gözetleme Kapitalizmi Çağı:** İnsan deneyiminin nasıl ham maddeye dönüştürüldüğüne dair anıtsal bir analiz.
- **Cédric Durand – Techno-Feudalism:** Kapitalizmin "üretimden" kopup "altyapısal ranta" evrildiği tezi.
- **Yanis Varoufakis – Technofeudalism:** What Killed Capitalism: Kapitalizmin öldüğünü ve yerini bulut tabanlı bir serf-lord ilişkisine bıraktığını savunan güncel eser.
- **Dan Schiller – Digital Capitalism:** İnternetin sermaye tarafından nasıl mülk edinildiğinin tarihsel analizi.

- **Evgeny Morozov – To Save Everything, Click Here:** Teknolojik çözümcülüğün (solutionism) politik sahadaki tehlikelerine dair sert bir eleştiri.

2. Yapay Zeka ve Toplumsal Tarih (Eleştirel Perspektif)

Yapay zekanın gökten zembille inmediğini, emeğin ve sömürünün bir sonucu olduğunu gösteren çalışmalar:

- **Matteo Pasquinelli – The Eye of the Master:** Yapay zekanın "emeğin otomasyonu" olarak sosyal tarihini anlatan başyapıt.
- **Kate Crawford – The Atlas of AI:** Yapay zekanın madenlerden veri etiketleme fabrikalarına uzanan ekolojik ve sınıfsal maliyeti.
- **Frank Pasquale – The Black Box Society:** Algoritmaların gizli kararlarının hukuk ve ekonomi üzerindeki etkileri.
- **Safiya Umoja Noble – Algorithms of Oppression:** Arama motorlarındaki ırksal ve cinsiyetçi önyargıların yapısal analizi.
- **Cathy O'Neil – Weapons of Math Destruction:** Veri modellerinin eşitsizliği nasıl "bilimselleştirerek" derinleştirdiği.

3. Dijital Sosyalizm ve Post-Kapitalist Gelecek

Başka bir teknolojinin, mülkiyetin ve yaşamın mümkün olduğunu savunan vizyoner metinler:

- **Aaron Bastani – Tam Otomatize Lüks Komünizm:** Teknolojik bolluğun kıtlık ekonomisini nasıl yıkabileceğine dair manifesto.
- **James Muldoon – Platform Sosyalizmi:** Yerel kooperatiflerden küresel kamusal platformlara geçiş stratejileri.

- **Paul Cockshott & Allin Cottrell – Towards a New Socialism:** Bilgisayarların merkezi planlama ve doğrudan demokrasi için teknik kullanımı.
- **Ben Tarnoff – Internet for the People:** İnternetin özelleştirilme tarihine karşı bir kamulaştırma önerisi.
- **McKenzie Wark – A Hacker Manifesto:** Bilginin mülkiyetini elinde tutan sınıfa karşı "vektörel" bir mücadele çağrısı.

4. Emek, Sınıf Mücadelesi ve "Hayalet İş"

Dijitalleşen dünyada yeni sömürü biçimlerini ve direniş hatlarını inceleyen eserler:

- **Nick Dyer-Witheford – Cyber-Proletariat:** Küresel kriz ve dijitalleşme sarmalında sınıfın yeni tanımı.
- **Mary L. Gray & Siddharth Suri – Ghost Work:** Yapay zekanın arkasındaki milyonlarca düşük ücretli, görünmez veri etiketleme işçisinin hikayesi.
- **Jamie Woodcock – The Fight Against Platform Capitalism:** Kuryelerden yazılımcılara, platform çalışanlarının örgütlenme pratikleri.
- **Ursula Huws – Labor in the Global Digital Economy:** Evden çalışma ve küresel dijital iş bölümünün kadın emeğiyle ilişkisi.
- **Antonio Negri & Michael Hardt – Multitude:** Bilişsel emek ve "ortaklık" kavramları üzerine kuramsal temel.

5. Siber-Politika ve Tarihsel Deneyimler

Teknolojinin yönetimsel kullanımı ve geçmişteki demokratik deneyler:

- **Eden Medina – Cybernetic Revolutionaries:** 1970'ler Şili'sindeki sosyalist internet deneyi: Project Cybersyn.

- **Norbert Wiener – The Human Use of Human Beings:** Sibernetiğin kurucusundan, makinelerin insanı özgürleştirmesi üzerine klasik metin.
- **Stafford Beer – Platform for Change:** Karmaşık sistemlerin yönetiminde sibernetik ve katılımcılık üzerine radikal öneriler.

6. Teknoloji, Ekoloji ve Coğrafya

Türkiye ve Küresel Güney perspektifi ile ekolojik sınırları hatırlatan kaynaklar:

- **Toby Miller – Green Computing:** Dijital dünyanın görünmeyen e-atık ve enerji bedeli.
- **Funda Başaran & Özgür Müftüoğlu – İletişim, Teknoloji ve Emek:** Türkiye'de teknolojik dönüşümün sınıfsal etkileri üzerine yerel bir bakış.
- **Ulusal Yapay Zeka Stratejisi (2021-2025):** Mevcut resmi devlet politikasını eleştirel analiz etmek için temel metin.

ÖZCAN YAZICI

Medya sektöründe uzun yıllar gazete, radyo ve TV gibi mecralarda görev yaptı, haberler, yayınlar hazırladı, sundu. 1993 – 2009 yılları arasında Olay Medya Grubu'nda çalıştı. 2011 yılında **www.bursaport.com** haber sitesini, 2012'de BTSO'ya kayıtlı Bursa'nın ilk dijital ajansı Sosyalink'i kurdu.

2018'de kuruculuğunu üstlendiği teknoloji ve dijital dönüşüm odaklı etkinlik platformu "Future Talks" ile şirket ve kurumların üst düzeylerinin katıldığı bir bilgi ağı ve platform oluşturdu. 2019 yılı eylül ayından itibaren de işlerini tamamen podcast alanına odaklayarak Sosyalink Podcast Agency ile kurumlara, markalara, profesyonellere çözümler üretmeye başladı. 2022-2025 yılları arasında Nilüfer Belediyesi işbirliğiyle podcast eğitim atölyeleri düzenledi.

2003-2007 yıllarında iki dönem ÇGD Bursa Şubesi Başkanlığı ve 2011 yılında Bursa İnternet Gazetecileri Derneği Kurucu başkanlığını üstlenerek STK boyutunda da mesleki ve iletişim süreçlerinin gelişmesine katkı sundu. Olay FM, Olay TV ve ASTV'de çok sayıda programlar hazırladı ve sundu.

2021 yılında düzenli ve güncel yayın yapan Türkiye'nin ilk podcast haber ve bilgi platformu **www.podcastturkey.com** 'u kurdu. Yine Linkedin'de "Podcast Turkey" ismiyle ve Substack'te **https://podcastturkey.substack.com** adresinde haftalık bültenler yayınladı.

Kasım 2023 tarihinde "Herkes Podcast Yapabilir" ismiyle bu alanda Türkçe yazılmış en kapsamlı kitabı yayınlandı. 2025 yılından itibaren teknoloji temelli çalışmalarını yapay zeka odaklı iş süreçlerine, araştırmalara yönlendirdi. Yapay zekanın ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi etkileri üzerine analizler, yorumlar yayınlamaya başladı. "Yapay Zekayı Kamulaştırmak" kitabının da temelini oluşturan fikri arayışları ve tartışmaları da kapsayan **www.solgelecek.org** sitesini kurdu.

Halen, Bursa Gazeteciler Cemiyeti (BGC), Bursa Sivil Toplum Derneği (SİVİLAY) ve Gönüllü Hareketi Derneği üyesi.